Günlük Hayatı Kontrol Etmek

GÖZETLENEN TOPLUM

David Lyon

KALKEDON

David Lyon
Günlük Hayatı Kontrol Etmek
GÖZETLENEN TOPLUM
KALKEDON

Günlük Hayatı Kontrol Etmek

GÖZETLENEN TOPLUM

Günlük Hayatı Kontrol Etmek

GÖZETLENEN TOPLUM

David Lyon

TÜRKÇESİ

Gözde Soykan

KALKEDON

Günlük Hayatı Kontrol Etmek

GÖZETLENEN TOPLUM

Orjinal Adı
Surveillance Society

Kalkedon Yayıncılık
Cumhuriyet Mah. Yeni Şile Yolu Cad. No 21/2-A
Taşdelen-İstanbul
Telefon-Fax: 0216 429 68 00
İrtibat Tel: 0212 244 09 80 Faks: 0212 244 09 02

Eğitim ve Kültür Dizisi: 2
Yayına Hazırlayan: **Hakan Tanıttıran**
Düzelti: **Kıymet Yıldırımer**
Kapak Tasarım: **Murat Özel**

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır

İngilizce'deki ilk baskı
Open University Press 2001
Türkçe Birinci Basım
Kalkedon Yayıncılık Şubat 2006

Copyright©Kalkedon Yayıncılık 2006

ISBN 975-00737-3-8

İÇİNDEKİLER

Önsöz ve Teşekkürler 7
Giriş 11
Gözetlemenin İki Yüzü Vardır 14
Anahtar Temalar 18
Bu kitap Nasıl Okunur 23
Birinci Bölüm: Gözetlenen Toplum 31
Kaybolan Bedenler 33
Zaman ve Mekânın Yeniden Yapılandırılması 38
Kamusal ve Özel Alanın Birbirine Karışması 42
Teknoloji ve Toplumu Yeniden Birleştirmek 49
Görünmeyen Çerçeveler 59
Ortak Yönler ve Farklılıklar 64
Gözetlemenin Topluma Yayılması 68
Sosyal Düzenleme 72
Sızdıran Konteynerler 75
Gözetleme Yoluyla Polislik 79
İşçileri İzlemek 81
Tüketiciler Üzerine 86
Deregülasyon ve Risk 89
İkinci Bölüm: Gözetlemenin Yayılması 97
Şehri Düzenleyen Gözetmen 101
Şehirde Toplumsal Kontrol 104
SimCity ve Kentsel Gerçeklikler 109
Kentsel gözetleme 112
Kameradakiler 120

SimCity ve Gerçek Dünya 132
Beden Parçaları ve Araştırma 139
Alandan Kaynağa Beden 142
Kimlik, Tanımlanma ve Modernite 146
Beden Gözetlemesi Teknolojileri 151
Değişik Sektörlerde Beden Gözetlemesi 156
Hareket, Aksiyon ve Risk 165
Küresel Bilgi Akışı 179
Küreselleşme ve Gözetleme 184
Küresel Güvenlik: Comint 192
Küresel Güvenlik: Sınırların Kontrolü 197
Dünya Çapındaki Gözetleme Ağı 206
Küreselleşmiş Gözetleme 210
Üçüncü Bölüm: Gözetleme Senaryoları 213
Teoride Yeni Yönler 217
Bilgisayarlar ve Modern Gözetleme 221
Süperpanopticon ve Hipergözetleme 231
Yeni Gözetleme Teorisi 241
Bedeni Geri Getirmek 251
Gözetleme Politikaları 257
Düzenleyici Tepkiler 262
Hareketlendirici Tepkiler 267
Direniş Neden Sınırlanmaktadır 275
Gözetlemenin Geleceği 285
Modern ve Postmodern Gözetleme 292
Yeni Bir Yaklaşıma Doğru 302
İnsanları Yeniden Bedenlendirmek 306

Kaynakça 313

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜRLER

Gözetleme hakkında yazdığım bu ikinci kitap ilk kitap olan *Elektronik Göz* ile yakından ilişkili. *Elektronik Göz*, elektronik tabanlı iletişim sistemlerinin, modern toplumlarda görülmekte olan gözetleme pratikleri ve süreçlerini nasıl etkilediğini göstererek, özellikle gözetlenen toplumun gelişimi üzerinde durmuştur. *Gözetlenen Toplum* bu tarihsel gelişimin ötesine geçerek günlük hayatın değişik yollar ve cihazlarla nasıl izlendiğini göstermeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu iki kitap birbirini tamamlayıcı niteliktedir; bu kitabın okuyucusu, *Elektronik Göz*'de öne sürülen tartışmalar ve verilen örneklerle resmin tamamını görmek isteyebilir.

Gözetlenen Toplum, gözetlemede oluşan yeni eğilimlere bakarak bunlar için daha ileri düzeyde açıklamalar getirmeye çalışmakta, fakat bunu yine *Elektronik Göz*'deki benzer analitik, politik ve etik çerçevelere dayanarak yapmaktadır. Özel olarak, hâlâ bazı temel gözetleme belirsizliklerinin batı kültürlerindeki dinsel kaynaklara ve herşeyden önce Jeremy Bentham'ın *panoptik* tasarısında görülen 'kontrol' ve 'tedbir' motifleri arasında olan inançsal bölünmeye bağlı olduğunu öne sürüyorum. Bentham'ın düzgün görüşe öncelik tanıması ve sınıflandırmaya olan saplantısı gittikçe artarak çağdaş gözetlemede kontrole kanalize edilmiştir, ki bu da tedbir boyutunu marjinalleştirmiş ve gölgede bırakmıştır. Bu gibi baskı kurucu dinamiklerin arkasında nihayetinde bir şiddet ontolojisi yatar, buna karşı benim gördüğüm kadarıyla İsa'nın gücü reddeden ahlakından çıkan bir barış ontolojisi sunulabilir.

Bu kitabın bölümlerindeki çalışmalar, değişik yerlerde ve pek çok kişinin katılımıyla test edilmiştir. Kitabın ana teoremlerinden bazıları, biri Avustralya, Monash Üniversitesi'ndeki Sosyal ve Politik Araştırma Okulu'nda, diğeri ise İngiltere, Hull Üniversitesi'ndeki Kriminoloji ve Suç Hukuku Merkezi'nde tartışmaları çok teşvik edici bulduğum iki seminerde yayımlanmıştır. Meslektaşlarım Robyn Eckersley ve Clive Norris'e davetleri ve yardımları için teşekkür ediyorum. Birinci bölüm, Seul'daki Kore Üniversitesi'nde seminer olarak verilmiştir ve Kim Mun-Cho'ya misafirperverliği ve mesleksel önerileri için teşekkür ediyorum. Diğer bölümler, Singapur'daki Nanyang Teknik Üniversitesi, İletişim Okulu'nda ve ayrıca Kore'deki Seul Hankuk Üniversitesi'ndeki seminerlerin temelini oluşturmuştur. Bu olanakları sağladıklarından dolayı Hwang Sung-Don ve Eddie Kuo'ya minnet borçluyum. Dördüncü bölümün önceki versiyonu, Fabrizio Gallanti'nin hem misafirperver hem de eleştirileriyle yardımcı olduğu İtalya, Triennale di Milano'daki halka açık seminerde düzenlenmiştir. Benzer olarak, beşinci bölümün konuları Singapur Ulusal Üniversitesi'nin sosyoloji departmanında evsahipliğini Nirmala Purushotam yaptığı bir seminerde tartışılmıştı ve içeriğin bir kısmı aynı zamanda *Bireysel Kimliğin Dokümantasyonu: Fransız Devrimi'nden Bu Yana Devlet Uygulamalarının Gelişimi* (Princeton Üniversity Press) isimli bir makaleler derlemesinde görülebilir. Kitabın editörleri Jane Caplan ve John Torpey, yerinde ve kullanışlı önerilerde bulundular. Dokuzuncu bölümde yer alan bazı fikirler Hollanda'daki Twente Üniversitesi'nde teknoloji ve modernite üzerine bir atölye çalışmasında tartışılmıştı. Organizatörler Philip Brey, Andrew Feenberg, Thomas Misa ve Arie Rip, Paul Edwards ve Hans Achterhuis ile beraber faydalı yorumlarda bulundular.

Pek çok arkadaş ve meslektaş kitabın taslak halini okudu ve ben bu kişilere minnettarım. Onlar beni sadece özentisiz fikirlerden kurtarmakla kalmadılar, aynı zamanda eksikliğinde bu kitabın daha zayıf olacağı birçok iyi öneri, referans ve anlayış sundular. Bunlar Colin Bennett, Philip Brey, Tolande Chan, Lynsey Dubbeld, Steve Graham, Paul James, Gary Marx, Jolyon Mitchell, Clive Norris, Jenn Poudrier, Bart Simon, Alison Wakefield, Toronto Bilgi ve Mahremiyet Komisyonu planlama ekibi ve dizi editörü Tim May'dir. Hata yapabilme ihtimalimin farkında olarak yazdıklarımın sorumluluğunu kabul ediyorum. Jen Dening ve Tim Lyon dahil olmak üzere diğerleri haber küpürleri sağladılar. Zoe Ezinga araştırma asistanımdı, Josh ve Abi Lyon dizinde yardımcı oldular. Monash Üniversitesi'ndeki ev sahiplerime, Melbourne Üniversitesi'ne, St. Jude's Carlton'daki topluluk üyelerine ve Queen's Üniversitesi'ne kitabı yazmam için bana verdiği ücretli izin için minnettarım. Open University Press editörleri gene destekleyici ve cesaretlendirici oldular. Son teşekkür de Sue ve çocuklarımıza. Hiçbir şey hem işimi ciddiye alan hem de benim bunu çok ciddiye almama yardım eden bir aile ortamında çalışmanın zevkine eş olamaz. Ciddiye almamam kısmında dağlar ve sörf de kendilerine düşen payı yerine getirdiler.

GİRİŞ

Barın bir köşesinde, sessizce bir içkinin zevkini çıkarmaya çalışırken aniden, etrafı umarsızca inceleyen bir kamerayı fark edersiniz ve birinin -ya da birşeyin- sizi izlediğini anlarsınız. Bu kamera sizi neden izliyor? Acaba siz toplumun düzeni için bir tehdit mi oluşturuyorsunuz? Bir başka durumda, bir yere yetişmek için acele ediyorsunuz ve değişen trafik ışıklarına bakarken kırmızı ışık yanmadan yetişeceğinizi düşünerek yanlışlıkla ışık yandıktan sonra geçiyorsunuz. Birkaç gün sonra, size kırmızı ışık kuralına uymadığınızı belirten bir e-posta geliyor. Bu tip olaylar, gittikçe artan bir sıklıkla oluyor ve biz bunların olmasına kesin gözüyle bakmaya başlıyoruz. Her gün hayatımız izlenmeye, kontrol edilmeye ve soruşturulmaya maruz kalıyor. Belli bir amaca hizmet eden bir izleme, etiketleme, dinleme, seyretme, kaydetme ya da kimlik belirleme aracına yakalanmadan, güvenli bir ortam ya da yapacak bir uğraş bulmak giderek güçleşiyor. Bütün bunlar, bu kitabın konusunu oluşturan gözetleme hakkındaki örneklerdir.

Yönetilme ve kontrol işlevleri için, iletişim ve bilgilendirme teknolojilerine bağımlı olan bütün toplumlar, *gözetlenen toplumlar*dır. Bu gözetlemenin etkileri, daha önce tarihte hiç görülmemiş bir biçimde, günlük hayatta alabildiğine hissedilmektedir. Elbette, insanlar her dönem birbirlerini gözlemişlerdir ve bu hem tehlikenin yönünü değiştirmiş hem de korkuyu azaltmıştır. Ama son zamanlara kadar, bu izleme oranı genel olarak düşüktü ve bu işlem sistematik olmayan bir şekilde yapılıyordu. Bugün, genellikle coğrafik olarak bizden uzak ajanslar ve organizasyonlar tarafından düzenlenen rutin, ola-

ğan gözetleme, hayatın her alanında yer almaktadır. Hayatın bir parçası haline gelmiş olabilir, ama sınırlarının bilinip anlamının yeterince algılandığını düşünmüyorum ve bence bu da konu üzerinde sosyolojik bir araştırmayı ve etik, politik bir mücadeleyi önümüze bir görev olarak koyuyor.

Gözetleme, bazen bir hatayla ortaya çıkar ve o zaman işlemi fark ederiz. 1999 Şubat'ında Michigan Üniversitesi Sağlık Bölümü'nde yapılan rutin bir çevrimiçi araştırmanın sonucunda, bazı gizli tıbbi kayıtlar hastaların çizelge kütüğünde ortaya çıkmıştır. Böbrek yetersizliği, bağırsak kanseri, zatürree ve yüzlerce başka hastalığa bağlı isimler, adresler, sosyal güvenlik numaraları, iş durumları ve tedavi kayıtları ifşa edilmiştir.[1] İnsan hatası sonucu bu veriler, yanlışlıkla parola ile korunmamış bir internet sitesinde bulunmaktaydı. Hemen hemen aynı dönemde Kanada'da çevrimiçi kayıt olan *Air Miles* toplayıcıları, diğer 50.000 çevrimiçi kayıtlının kişisel detaylarına serbest erişimleri olduğunu fark ettiler. Bu detaylara isimler, adresler, telefon numaraları, e-posta adresleri, kullanılan kredi kartı tipleri, sahip olunan araç sayısı ve kayıtlı olunan diğer müşteri bağlılık programları (sık kullanılan uçuş kulüpleri gibi) dahildi. Pek çok kişi için *Air Miles*'ın bu gibi bilgileri toplaması ve tekrar satması bir sürpriz oldu.[2] Gözetleme sistemleri gitgide daha az belirgin ve açıkta, ancak gittikçe daha çok sistematik ve zekice olmaktadır. Bu yüzden sistemler, ancak biz hata sonucu onları fark ettiğimizde veya alenen çöktüklerinde görünür olma eğilimindeler. Bir anlamda, en iyi görülebildikleri an kırıldıkları andır.

Gözetleme nedir? Bu bağlamda gözetleme, hakkında veri

1) J. Glave (1999) "Tıbbi kayıtlar açıklandı" http://www.millernash.com.

2) T. Hamilton (1999) "Güvenlik İhlali Özel Air Miles Verilerini açıkladı", *The Globe and Mail* (Toronto), 22 Ocak.

toplananları etkileme veya idare etme amacıyla tanımlanmış ya da tanımlanmamış herhangi bir kişisel veri toplanması ve işlenmesidir. Hemen dikkatinizi çekerim ki "kişisel veri" kelimelerini kullandım. Burda bahsi geçen gözetleme, genellikle somut kişilerin birbirlerini izlemelerini içermez. Aksine, bireylerden özellikle soyutlanmış hakikat parçacıklarını arayıp bulur. Günümüzde en önemli gözetleme aracı, toplanan verinin saklanması, eşlenmesi, geri getirilmesi, işlenmesi, pazarlanması ve dolaştırılmasına olanak yaratan bilgisayarlardır.[3] Veriler, sırf numaraların ve isimlerin ötesinde DNA kodları veya fotoğraf görüntülerine uzansa da, gözetlemenin gerçekleşmesini sağlayan teknolojiler bilgisayar gücü içerir. İletişim ve bilgi teknolojilerini gözetlemenin merkezine koyan şey bilgisayar uygulama alanları ve teknik açıdan muazzam büyümedir.

Pek çok sıradan işlem ve etkileşimin verimliliği ve uygunluğu için ihtiyaç duyduğumuz bu tarz gözetleme, modern yaşamın kilit bir özelliğidir. Takip eden kısımda bu önemli nokta gözden kaçırılmamalıdır. Günlük hayatta gözetlemenin gittikçe büyüyen yoğunluğu o ya da bu kapitalist komplonun plütokratik bir dürtünün kötü etkilerinin bir ürünü değildir. Hayır, bu bizim gibi hareketliliğe, hıza, güvenliğe ve tüketici özgürlüğüne değer veren toplumlarda politik ve ekonomik ilişkilerimizi oluşturmamıza yarayan karmaşık yöntemlerin bir sonucudur. Ancak, bu kitabı yazma amacım, okuyucuları gözetlemenin bazı kasıtsız sonuçlarına ve olumsuz boyutlarına karşı uyarmak olduğundan, gözetlemenin faydalarını açıklamakla pek vakit harcamayacağım. Her halükârda, pek çok politikacı ve yeni teknoloji ürünlerinin tanıtıcılarını halihazırda

3) Burada, gözetlemenin tanımı için, D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetlenen Toplumun Yükselişi*, Cambridge: Polity Press, s. ix.

gözetlemenin verimlilik ve kamusal düzen için meziyetlerini sayarken duyabiliriz. Pek az kişinin bu konuda daha fazla ikna edilmeye ihtiyacı var.

Gözetlemeyi bu şekilde anlamak bizi doğrudan hareketleri ve sözleriyle şüphe çekmiş kişilerin belli bir amaç doğrultusunda izlenmesinin ötesine götürür; ancak bu da gözetlemeye dahildir. Bu genellenmiş, rutin, gündelik gözetlemedeki asıl husus, bir kuralı çiğnemeyi veya kanunu ihlal etmeyi bırakın, sıradanın haricinde hiçbir şey yapmamış olmanıza rağmen işlemlerinizin, takaslarınızın, konuşmalarınızın, hareketlerinizin ve aramalarınızın önemli olmasıdır. Birisi sizin başkalarıyla iletişim kurarken bıraktığınız izleri takip ederek sizin nerede olduğunuzun izini sürüp sizinle ilişkiye geçene kadar, cep telefonu ile bir arama yapmak veya bir e-posta yollamak tamamen masumca görünebilir.

Gözetlemenin İki Yüzü Vardır

Bu aktivitelerin olağanlığı bize gözetlemenin bu konuda başka bir özelliğini gösterir. Az önce işaret ettiğim gibi, gözetlemenin her zaman iki yüzü vardır. Tam olarak sözcük (Fransızca'da) "gözlemlemek, korumak" anlamına gelir. (Türkçede bu terim *Gözetim* olarak kullanılır Ç.N) Sizden çocuğumun sokağa çıkıp bir araba altında kalmamasını garantilemek için çocuğuma göz kulak olmanızı isteyebilirim. Bu durumda, aklımda asıl olarak çocuğun gelişebilmesini sağlayacak bir bağlamda korunması vardır. Ya da sizden aynı çocuğun yaramazlığa karışmaması için ona göz kulak olmanızı isteyebilirim. Şu an başka etmenler de resme eklendiğinde yönetme, yasaklama, hatta kontrol için ahlaki kriterlere değiniyorum. Aynı işlem, gözetleme -gözetim-, hem imkân tanıyor hem de sınırlandırıyor; hem koruma, hem kontrol içeriyor.

Gözetlemenin iki yüzü, örneğin günlük e-posta karşılaşmalarında görülebilir. Çok şeyi mümkün kılan ve yeni özgürlüklere bir araç olarak sunulan bir şeyin, başka bir bakış açısıyla daha az çekici olan bir tarafını da görebiliriz. Bir araç olarak e-posta, eşzamanlı olarak mesafe ve zaman engellerinin üstesinden gelen esnek bir iletişim biçimine olanak tanır. Kanada'dan neredeyse anında Japonya veya Singapur'daki meslektaşlarıma ulaşabilirim. Benim yazdıklarımı, bulundukları zaman dilimi benim bulunduğum zaman diliminden farklı olsa da, gün başlarken okuyabilirler. Ama aynı araç kâğıt mektuplara nazaran mesajlarımın ele geçirilmesini çok daha kolay kılıyor. Örneğin uluslararası ECHELON sistemi (Altıncı bölüm), aynı aracın zaman ve yer sınırlarını aşabilme avantajını kullanan kişilerin seçilmiş elektronik mesajlarının anahtar sözcük taraması ile detaylı bir araştırmasını mümkün kılar. Ben, Milli Güvenlik Teşkilatı'nın benim e-postalarımda ilgi çekici ne bulabileceğini merak edebilirim. Ama bu aracın şeffaflığı beni bir an duraksatır.

Gözetleme her zaman çoğunluğumuzun itaatten rahatsızlık duymamamızı sağlayan akla uygun bir gerekçe taşır: Telefonun veya kredi kartının sunduğu kolaylık bizim aramalarımızın ve işlemlerimizin takip edilebilir olduğu ve başkalarının bu verileri kullanarak kâr sağladığı gerçeği üzerine tekrar tekrar düşünmememizi sağlar. Yol kazalarının veya taşkınlıklarının azaltılması amacıyla bir barda veya kavşakta kamera kurulmuş olduğu gerçeği yeteri kadar akla uygun gelmektedir. Kimse barda rahatlarken sorun çıkmasını veya birisi kırmızı ışıkta geçtiği için hastaneye gitmeyi istemez. Kamunun dikkati bugünlerde hile yolu ile uygun olmadığı halde veya "çift-dalma" denen birden fazla kimlik ile kayıt olanların sağlık hizmetleri ve işsizlik sigortası için kullanılan vergi gelirlerine odaklanmış durumdadır. Eğer bu iddialar akla yatkın geliyorsa biz de seve

seve manyetik şeritli ve fotoğraflı bir sağlık kartının iyi bir plan olduğunu kabul edebiliriz. Gözetlemenin tebaasına sunduğu avantajlar gerçek, hissedilebilir ve yadsınamazdır.

Fakat, belirttiğim gibi, gözetlemenin birden fazla yüzü vardır. Bazıları için, bu, işlerin yanlış gideceği korkusuyla ilgilidir. Açıkça, kişisel bilgi söz konusu olduğunda hatalar oluşur ve bunlar ciddi hatalar olabilirler. Toplumların, makul olan her alanında gözetleme o kadar hızla yayılmaktadır ki, güvenliğin ihlalinin oluşması ve kişisel bilgilerin kamu alanına yayılması sürpriz değildir. Diğerleri için, mahremiyet sorunsalı, sistemler düzgün çalışırken bile en üstün konudur. Mahremiyet, bireysel detayların işlem görmesi söz konusuysa -en azından Batı'da-, herkesin aklına kolayca gelebilecek bir konudur. Bu da çok önemli olmakla beraber, mahremiyete gösterilen özen, gözetlemenin diğer boyutlarına gösterilen dikkati saptırabilir. Her şeyin ötesinde, mahremiyet, gözetlemenin, sosyal hayatın yaradılışında var olan bir meseleden, kişisel bir konuya indirgenmesine meyil verir. Fakat, benim gözetleme hakkındaki düşüncem, bu iki boyutun da ötesine gitmektedir.

Gözetleme sorunsalı burada sosyolojinin ilgi alanında bir konu olarak görülür, çünkü gözetleme toplumun düzenlenmesine katkıda bulunmaktadır. Gözetlemenin "diğer yüzü" onun sosyal ve ekonomik ayrımları desteklemesinden, tercihleri kanalize etmesinden ve istekleri yönetmesinden ve hatta, en önemlisi, kısıtlama ve kontrol etmesinden ortaya çıkar. Bazı bağlamlarda tartışmasız ve dikkate değer değildir. Biz bu hususu halihazırda görür ve kabul ederiz veya bazen rahatsız edici olsa da masum görünen bizi etkileme veya kimliğimizi tasdik etme çabalarına boyun eğeriz. İnternet kullanan firmaların bize özelleştirilmiş reklam malzemeleri yollamaları için hangi internet sayfalarını sıkça ziyaret ettiğimize dair sabit

diskimizden veri toplamasına genelde karşı çıkmayız. Diğerlerinin yanı sıra teröristlerin toplumumuzun barışını parçalamasını engelleyeceği inancıyla yüksek teknoloji sınır kontrollerinin kurulmasına karşı çıkmayı nadiren düşünürüz. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından beri dünyanın her yerinde ülkeler gelişmiş bilgi altyapıları kurmak için çaba göstermektedirler. Bu, onların gözetleme kapasitelerini büyüterek sosyal çalkantılara ayak uydurmak için verilen bütün kanuni ve politik çabanın kolayca önüne geçmeleri anlamına gelir. Bu gözetleme kapasiteleri nüfusu sıralama ve eleme, kategorize etme ve sınıflandırma, kimilerinin yaşam şansını kuvvetlendirirken kimininkini azaltmak için kullanılırlar. Gözetleme sistemleri bütün bunları yapmaya yarıyor çünkü bunun için dizayn edildiler ve programlandılar. Ancak bunların saf etkisi dizayn ve programlarını yapan rejimleri, iyi ya da kötü, kuvvetlendirmeleridir. İşte bu etkiler yetersiz şekilde araştırıldı ve şu an pek az anlaşılmaktadırlar.

Gözetlemeyi sosyolojik olarak incelememin temel nedeni: günümüz toplumunda anahtar bir konu olmasıdır. "Postmodern", "küreselleşmiş" veya "bilgi toplumu" gibi terimler günümüzün temel toplumsal değişimlerine ışık tutmak için ortaya konurken, "gözetlenen toplum" kavramı bu değişimlerden kaynaklanan ve onlara etki eden önemli toplumsal süreçlere işaret eder. Bu konuda daha önce yazılmış bir kitapta - *Elektronik Göz*- gözetlenen toplumun yükselişini ve önemli bazı boyutlarını araştırdım. Bu kitapta bugün gözetlemeyi karakterize eden bazı merkezi trendleri incelemek amacıyla bazı gözden geçirmelerle beraber olayın kaynağının ötesine ve günümüzdeki özelliklerine bakıyorum. Videodaki, şifrelemedeki, biometrik tekniklerdeki gelişmeler gözetlemenin teknolojik yönü hakkında yeni sorular çıkarırken dünya çapındaki

ekonomik yeniden yapılanma gibi genel hususlar veya internetin ticarileşmesi gibi spesifik hususlar gözetlemenin küreselleşmesi ve yerelleşmesine kuvvetle işaret ediyor.

Bilgi altyapıları ve veri tabanlı ekonomilerin kurulduğu her yerde gözetleme uygulamaları hızla artan bir oranda büyümektedir. Bilgi toplumu olarak adlandırılan bütün toplumların doğasından gelen bir özelliği de aynı şekilde gözetlenen toplum olmalarıdır. Ancak bu noktadan başlamak yanıltıcı olabilir. Böyle yapmak yüz tanıyıcı teknolojiler ve şifrelenmiş akıllı kartların birbirinin ardı sıra geleceğin yeni dalgasını belirlemek için geldiği bir diğer yüksek teknoloji toplumu senaryosuna sebep olabilir. Böyle senaryolar en iyi şartlarda yanıltıcı, en kötü şartlarda tehlikeli olurlar. Teknolojik gelişimin yönü her zaman dengesiz ve tahmin edilemezdir. İnternet teknolojileri hakkında hiçbir şey ordu alanındaki kullanımın akademik ve ticari alanlarda kullanıma kaymasını kaçınılmaz olarak zorlamamıştır. Hiçbir gözetleme tekniği de geleceği kendi başına şekillendirmeyecektir.

Anahtar Temalar

Bu kitap boyunca dört tema tekrarlanır. Bunlar gözetlemenin neden yayıldığını gösterir ve yeni teknolojilerin oynadığı rolü ima eder. Tekrarlanan bu dört tema koordinasyon, risk, mahremiyet ve güçtür. Elbette, bu tip temalar fazlasıyla soyut görünmektedir. Zaman ve mekânda sosyal aktivitelerin koordinasyonu, riskin anlayışı ve üretilmesi, mahremiyetin üretilmesi kadar gözetlemenin kapsanmasına çalışılması ve gücün gözetlenen toplumlarda nasıl dağıtıldığı sorunsalı, hep uygulamalı konulardır. Hepsi ayrı ayrı, hepimizin az çok yaşadığımız, günlük hayatın izlenmesine bağlıdır. Ayrıca, bunlar, anlamak için değil, gözetlemeye etik ve politik bir şekilde karşı-

lık vermek için yeni yolları önermektedir.

Koordinasyon, sosyal ilişkilerin yeni teknolojilerin artarak kullanılması yoluyla yeniden şekillendirilmesi anlamına gelir. Yirminci yüzyılın sonlarına kadar, modern sosyal ilişkiler, temel olarak tarife ve zaman çizelgesine göre olduğu kadar, pek çok fabrikalarda ve ofislerde yer alan denetim yoluyla organize ve koordine ediliyordu. Bunlar, insanların, mesela bir treni yakalamak ya da aynı yerde, aynı zamanda fabrikadaki montaj hattını çalıştırmak ya da okulda çalışmak gibi, doğru zamanda doğru yerde olmasını garanti ediyordu. Elbette, hâlâ tarifeleri ve zaman çizelgelerini kullanıyoruz ama, yeni teknolojilerin kullanılması, bu aktivitelerin çok daha geniş coğrafik alanlarda ve eşzamansız bir şekilde koordine edilmesini sağlıyor. Bugünün rağbet gören işçisi, eğer esnek değilse hiçbir şey anlamına gelmektedir. Bu, yönetimi idare edenlerle diğer işçilerin arasındaki yakın temasın e-posta, faks ve telefonla sağlanması coğrafik hareketlilik ve esnek saatler anlamına gelmektedir. Alışveriş de, yere ve zamana daha az bağlı hale gelmiştir ve beklenen şekilde elektronik ticaretin daha da gelişmesiyle, bu eğilim daha da pekişecektir. Aynı zamanda, şirketlerin, hem işçilerinin hem de tüketicilerin ne durumda olduğunun ve günlük aktivitelerinin farkındalığı, daha önce hiç bu kadar tamamlanmış olmamıştı.

Bu, gözetlemenin ortaya çıktığı yerdir. Zaman ve mekânda sosyal aktivitelerin koordine edilmesi, bugün, bilgisayarlar yoluyla yapılmaktadır. Olay, sadece tarifelerin ve zaman çizelgelerinin elektronik olarak elde bulunması değil, ayrıca, koordinasyon işlemlerinin de bilgisayar tarafından desteklenmesidir. Manavda alışveriş kartı kullanırken, otoyolda yük kamyonu sürerken ya da bir uçuşu yakalamak için havaalanına girerken, hareketlerinizin izlenmesi şansı vardır. Bu tip bir izleme-

nin amacı, alış veriş yapan kişinin fiyat anlaşmasında yönlendirilmesi, kamyon şoförünün yönünü ve hızını takip etmek ya da kontrolde tanımlanan kişinin kapıya zamanında ulaşmasını garantilemektir. Bu tip koordinasyonlar, yer belirleme, izleme ve onaylamak için kullanılan araçlara bağlıdır ve aynı zamanda, bunlar doğal olarak gözetim altındaki kişinin de aktif katılımını içermektedir. Bizim hareketlerimiz ve işlemlerin detayları, sistemde bizim de devamlı olarak aktivitelerimizin koordinasyonları hakkında bu olaya ortak olmamızla desteklenmektedir.

Fakat, bu kapsamlı bilgisayar destekli koordinasyon, sadece teşhiş edilenlerin faydası için yer almamaktadır. Günlük aktivitelerimizi izlemeye çalışan ajanslar ve organizasyonlar, riskleri yönetmeye çalışırlar. Bu ikinci tema, gözetleme uygulamalarını, günümüz toplumlarının başka bir temel özelliği olan belirsizlikleri azaltmak ve sonuçları kontrol etmeyi, birbirine bağlar. Bu, yeni bir gelişme değildir ve 1960'lardan beri giderek pekişmektedir. Olası eğilimleri ve piyasa davranışlarını ölçmek, klasik kapitalist girişimciliğinde yer alan pozitif riskin bir parçasını oluşturmaktadır. Yatırımın ya da genişlemenin tehlikelerini minimuma indirmek aynı işlemin bir başka cephesidir. Fakat, bu tip işlemler, şu anda hayatın pek çok başka alanına da yayılmıştır. Maliyetleri ölçmek ve olasılıkları değerlendirebilmeleri için durumlar ve kişiler hakkında gittikçe daha da fazla veri sahibi olmayı talep eden sigorta şirketleri, bu işlemin önemli bir parçası haline gelmiştir.[4] Dolayısıyla, bunlar gözetleme uygulamalarının işlediği standartları belirler ve bölümlere karar verirler.

4) Daha hazırlayıcı bir tartışma için bkz. A. Giddens (1999) *Kaçak Dünya*, Londra: Profile, s.22-5.

Günümüz toplumlarındaki günlük yönetim, özellikle itaat etme ya da korkutucu davranışları içermeyle ilgili riskleri yönetmeye eğilim göstermektedir. Gözetleme, riskle alakalı olan nüfusun yönetilmesi için üretilen bilginin sağlanma yolu olmaktadır. Hiç kimse, bazı gözetleme sektörleri, bazı hayatlara diğerlerinden daha ağır bir şekilde müdahale etmediği sürece, gözetlemeden kaçınamaz. Sadece geçmişleri akli tutarsızlık gösteren, hukukla hafif temasa geçmiş, ya da bağımlı olanlara destek sağlamaktan yoksun olan kişilerin hayatları *Air Miles* ya da el ilanlarıyla ilgili sistemler tarafından yakinen izlenmemektedir ayrıca tüm gözlenenler oldukça şiddetli bir polis, sağlık ve refah gözetlemesi için hedeftirler. Güvenlik için bir araştırmada, herhangi bir sektördeki bütün kurumlar bulabildikleri kadar çok faktör hakkında, bulabildikleri kadar çok veri bularak, riski minimuma indirmeye çalışırlar. Ericson ve Haggerty'nin doğru olarak söylediği gibi, "Kurumlaşmış risk iletişim sistemleri, günümüz toplumunu şekillendirir ve sosyal hayat için yönetimin temelini kurarlar".[5]

Risk yönetiminin geliştiği toplumlarda, insanların günlük hayattaki risklerin farkına daha çok varmaları çok şaşırtıcı değildir. Kuraklık, fırtına, yangın veya sel felaketi tehlikeleri, insan doğasından kaynaklı üretilmiş diğer risklerle birleşmiş durumdadır.[6] Yeni teknoloji uygulamalarının, çevreyi nasıl harap ettiği ya da yenilenmesi olanaksız kaynakları nasıl tükettiği genellikle tekrarlanan bir temadır. Fakat, garip bir dönüşümle, sosyal alanda risk yönetiminde teknolojinin uygulamasının kendisi de bir risk olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla,

5) R. Ericson ve K. Haggerty (1997) *Risk Toplumuna Polislik Yapmak*, Toronto: University of Toronto Press, s. 426-7.

6) Bkz. U. Beck (1992) *Risk Toplumu: Yeni Moderniteye Doğru*, Londra: Sage.

mahremiyet -üçüncü tema- gözetlemeye karşı konumdadır. Bu, mahremiyetin önemli olmasının bir nedenidir: Gözetleme risklerini sayan düşüncelerin hareketlenmesine hizmet eder. Diğer bir neden ise, mahremiyetin, gözetleme uygulamalarıyla kolaylıkla kaybolan ya da oyun dışı edilen bireysel boyuta dikkat çekmesidir. Fakat, mahremiyet, açıkça tanımlanmaktan ya da tartışılmaktan oldukça uzaktadır.

Özel alanı neyin oluşturduğu tartışmaya açık bir konudur. Zaman ve mekân kavramının kaymasıyla birlikte, küresel iletişimin akışkanlığı ve kişinin sorgulanmasından (bkz. Beden parçaları ve Araştırma) çok 'bedensel veri'ye dayanan gözetlemeye olan bağımlılığın artması, bu bulanıklığa katkıda bulunur. 'Özel' alan kapsamına neyin girdiği her zaman kültürel bir konu olsa da -örneğin, fiyatlar hakkında Japonya'da, Amerika'da olacağından çok daha fazla bir açıklık vardır- yeni gözetleme rejimleri, özel alan/kamusal alan ayrımı arasındaki sınırın dengesini temel bir şekilde bozmaya eğilim gösterirler. İşverenler, çalışanlarının ev içi ve iş dışındaki hayatları hakkında bilgi edinme kapasitesine sahiptirler. Piyasadakiler, daha önce kapıya gelen satıcıların asla başaramadığı bir şekilde, etkileşimli evden satış şekillerine yer vermektedirler. Hükümet departmanları, hayat şekillerinin nasıl hüküm sürdüğünü görmek için, ön kapının önünde araştırma yapabilirler. Özel alan, bir zamanlar Batı'nın burjuvazi rüyasında nitelenen özerk adsızlık kavramından çok uzak bir durumdadır.

Eğer zorlanırsa mahremiyet, gözetlemeyi incelemek için yetersiz bir platform oluşturabilir. Gözetlemeyi betimlemek için genellikle, "Büyük Birader" ya da "panoptik" gibi bir dil kullanılır ve bu terimler haklı olarak güç hakkında sorular doğurur. Bu dördüncü temayı oluşturur ve bizi 'mahremiyet'ten çok daha ileri bir yere taşır. George Orwell'in, işbirliği göstermeyen

vatandaşlarını gizlice gözleyen ve onları 'televizyon ekranı' yoluyla yöneten ve aldatan, kâr amacı gütmeyen hayal ürünü diktatörü, bugünün gözetleme konumlarında rutin bir şekilde canlanmaktadır. Ayrıca Jeremy Bentham'ın, tutukluların her şeyi gören bir müfettişin bakışının altında olduklarına inandıkları hapishane mimarisinin, genellikle, geliştirilmiş elektronik sosyal hapsedilmenin bir çeşit prototipi olduğu düşünülür. Fakat, her ne kadar güç, hayati bir tema olsa da, haklı olarak, bu metaforların bugünkü gözetlemeyi anlamamıza ne derece yardım ettiği sorgulanabilir. Gözetlenen toplumlarda güç değişik kanallar doğrultusunda akar denebilir. Toplumsal manzarayı merkezi bir gözcü kulesi domine etmiyor ve çok az sayıda insan, gözetleme rejimleri tarafından kontrol edilmeyi bir kenara bırakın, sınırlandırılmış hissediyor. Çoğu zaman, çoğu insan kimliklerinin belirlenmesiyle ilgili istekleri ya da kişisel bilgilerini, görecekleri faydanın ödeyecekleri bedelden daha fazla olduğuna inanarak ya da yanlış bir şey yapmadıkları zaman saklayacakları ya da korkacakları birşeyleri olmayacağı için, firmalara açıkladıklarını onayladıklarını memnuniyetle kabul ederler. Gözetleme sistemleriyle olan bu işbirliğinin, sosyal orkestrasyona bir çeşit katılım olduğunu öne sürmeliyim. İleticiler, sosyal orkestranın değişik bölümlerinin uygun anda beraber çalıştıklarını garantilemeye çalışırlar. Fakat, yine de, katılımlarıyla sistemin bir bütün olarak çalıştığını ve geliştiğini garantileyen sosyal 'aktörler'in istekli ve bilinçli aktivitelerine dayanırlar.

Bu Kitap Nasıl Okunur?

Bu kitaptaki materyali üç bölüm halinde düzenledim. Birincisi, "gözetlenen toplumlar", sahneyi hazırlıyor. Birinci bölümde günümüz toplumsal ilişkileri gittikçe daha çok soyut olarak

görülmektedir. İnsanlığın bütün geçmiş tarihini yüz yüze ilişkiler karakterize ederken günümüzde bunlar artık hâkim durumda değiller. Tabii ki bu tarz ilişkilerin bir kısmı devam etse de çoğu ilişki artık pek çok arayolla gerçekleşmektedir. E-posta yine çok belirgin bir örnektir. Ara birimler araya giriyor. Vücutlar yok oluyor. Gözetlenen toplumların var olduğu ilk anlam, kaybolan vücutların yerini doldurmak için ortaya çıkan tekniklerdir. Güven işaretlerini konuşma veya beden dilinde gösterebileceğimiz vücut bulmuş kişilerin eksikliğinde güven işaretlerine ihtiyaç duyuluyor. Gözetleme, günlük hareketlerimizin gerçekten bizim olduğunu onaylamak ve desteklemek için üretilmiştir. İyi niyetliyle art niyetliyi ayırt eder ve bizi dahil eden ve dışlayan kriterlere göre sınıflandırır.

İkinci bölüm "gözetlenen toplumların" bir diğer anlamına bakıyor: Ortak çerçevelerin bu izleme aktivitelerini nereye kadar bir arada tuttuğuna. Bu "görünmez çerçeveler" tam olarak enformasyon altyapıları olmaktadır. Bunlar bu bütün gözetleme uygulamaları gösterisinin çalışmasını ve birbiriyle alakalı olmasını mümkün kılıyor.

Bu kitap video ve biometrik gözetleme gibi görünüşte dijital olmayan gelişmelerin yükselişini belirtse de, bunların da nihayetinde karmaşık bir elektronik yazılım sistemine bağlı olduğu gösterilmektedir. Enformasyon altyapısı sayesinde gözetlenen toplumun her tarafının içine işlemiş durumdadır. Ancak bu sadece her bir sosyal alanın gözetleme kapasitesini güçlendirebilmesi değildir. Üçüncü bölümde açıkladığım gibi, gözetleme bilgileri benim tanımımla "sızdıran konteynerlerden" şu an çok daha serbest akmaktadır.

Kızlarım denizaşırı ülkelerde geçici işler edindiler; normalde yaşadıkları Kanada'da değil de Avustralya'da. Ancak, bu beraberinde bazı başka ilişkiler getirdi. Avustralya kanunlarına

uygun bir vergi dosya numarasına ihtiyaçları oldu ve işverenleri de ayrıca maaşlarını ödeyebilecekleri banka hesapları açmalarını talep ettiler. Böylece, iki kurum ve işverenleri finansal durumlarından haberdar oldu.

Ancak, enformasyon altyapısındaki genel iletişimi göz önüne alırsak, gelirlerini başka makamların da öğrenmiş olması kesinlikle mümkündür. Göçmen Şubesi, geçici vize kullandıklarından dolayı pekâlâ bilgilere erişim istemiş olabilir.Ayrıca, elektronik işlemlerinin gerçekleştiği banka, müşterilerini kişisel verilerinin başka firmalarla paylaşılabileceği konusunda uyarmaktadır. Bu veriler müşterileri finansal ürünler hakkında bilgilendirmek için kullanılmaktadır. Bu gibi veriler Amerika'da pazarlama şirketlerine, müşteri özellikle bu gibi veri paylaşım ayarlamalarının aksini tercih ettiğini belirtmediği sürece, sıkça satılmaktadır.[7] Bir zamanlar hükümet bakanlıklarının, polisin, işverenlerin ve pazardakilerin farklı kayıtlar tuttuklarını varsaymak mümkündü. Artık değildir. Bu gibi sızdıran konteynerlerin artık çok geniş kapsamlı neticeleri olmakta ve bu da "gözetlenen toplum" konseptinin kullanımını daha da haklı kılıyor.

İkinci başlık, gözetlemenin şu anki yayılımını üç değişik yoldan incelemektedir. Günlük hayat yaşantılarının, hangi değişik yollarla gözetlemeyi içerdiğini gösterir. Dördüncü başlıkta, şehir, gözetlemenin ciddi olarak önemli bir konumu olarak değerlendirilir. Kentsel bağlam, gözetleme şebekesinin ağları en sıkı olduğu yerlerdir. Video ve kapalı devre kamera sistemlerinin toplu korunmaya ve komşuluk alanlarının izlenmesine ek-

7) Bankaları da içeren veri paylaşma düzenlemeleri günümüzde, Amerika'da daha fazla kanuni araştırma altına alınmaktadır. Örneğin, Chase Manhattan Bankası'nın, Attorney General Eliot Spitzer tarafından yürütülen bir kuralla diğer şirketlere daha fazla finansal bilgi vermesi engellenmiştir. Bkz. *Time* (Melbourne), 1 Şubat 2000, IT Supplement, s. 9.

lenmesiyle beraber bir katman diğerinin üstüne katılır ve binalar ve sokaklar bile ev sahiplerinin ve kullananlarının aktivitelerini açığa çıkarırlar. Şehirdeki gözetleme, aynı zamanda, genellikle şehir planlamasıyla ama ayrıca pazar firmalarının çevreyi yeniden şekillendirmeleriyle de, genel sosyal düzene de bağlıdır. Dolayısıyla, bu bakış açısında, gözetleme, şehir gözetlemesi olanakları yarattığı ölçüde, şehri üretir. Bu düşünce, '*SimCity*' isimli oyun örneksemesiyle keşfedilmiştir.

Beşinci başlıkta, dikkatler, insan bedeninin, gözetleme bilgisinin kaynağı olarak kullanılmasına çekilmektedir. Bu, 'kaybolan bedenler' tezine tezat oluşturmamaktadır. Tersine, daha fazla veri -DNA örnekleri, parmak izleri ve ses taramaları-, kimlikleri ve uygunluğu belirlemek amacıyla bedenden çıkarılmaktadır. Uluslararası sınırları geçmek için el izinizi vermek ya da bir makineye konuşmak zorunda kalabilirsiniz. Yeni bir işe başlamadan, idrarınız analiz edilebilir ya da DNA'nız test edilebilir. Somutlaştırılmış kişiler, artık bürokratik dosyalarda ya da dijital belgelerdekinden başka bir yerde görülemezler. Fakat, sonuçlar, *GATTACA* filminde gördüğümüz gibi, devamlı yapılan kan testleri nüfusu toplumun kabul edilebilir kısmı ve genetik olarak zayıflatılmış 'geçersizler' olarak bölerek, sınıflandırmalara neden olabilir.

Eğer bedeni veri için incelemek mikro derece bir proje gibi görülüyorsa, altıncı başlık, küreselleşmiş gözetlemeye bakmak amacıyla, fotoğrafı dramatik bir şekilde büyütmektedir. Gezegenimiz, şimdi gözetleme akışının olduğu, bir gözetleme konumu ya da kaynağı değildir. Bir uçak bileti almak, bazen uçuşun kendisinden bile hızlı bir şekilde, bir kişinin kişisel bilgilerini bütün dünya çevresine kanallarla göndermektir. Gözetleme, mesela firmalar aktivitelerini bir yerlerde fabrika kurmak, bir yer de yeni ürünlerin marketlerini tanıtmak sure-

tiyle genişlettikçe, küreselleşmiştir. Küreselleşme yüzünden çok daha garip yollarla da tecrübe edilebilir. İngiltere'deki Toyota'nın yeni İngilizotomobil işçileri, idrar analizinin tuvaletlerde rutin ve otomatik olarak yapıldığını fark ettiklerinde şaşırmışlardır.[8]

Kitabın final bölümünde, üç tane 'gözetleme senaryosu'nun taslağı çizilmiştir. Yedinci başlık, gözetlemeyi anlatmanın yeni yollarını değerlendirmektedir. Klasik kapitalizm ve bürokrasi teorilerinden hâlâ çok şey öğrenilebilse de, tartışma yeni gelişmelere ayak uydurabilmek için daha ileri boyutlara taşınmalıdır. Gözetleme gücü, özellikle, nasıl işlemektedir? Gözetleme konumlarının ve sektörlerinin alanı göz önüne alındığında, tek bir teorik kaynak hepsi için işe yarayabilir mi? Ben, teorik kaynakların hem Karl Marx ya da Max Weber gibi kişilerin düşüncelerine hem de post-yapısalcılar olarak tanımlanan kişilerin düşüncelerine önem vermeleri gerektiğini savunuyorum. Bu iki eğilim de teker teker, her biri yardımcı anlayışlar sunsalar da, gözetleme için tatmin edici değildir. Şekillendirilmiş insanlık, diğer teorilerin yardımcı olma derecesinin belirlenmesi için, eleştiri amaçlı bir alan açmaktadır.

Teorik tartışma aynı zamanda gözetlemeyi düzenleme veya ona karşı çıkma olasılıklarının temelini oluşturmaktadır. Bu soru sekizinci başlığın içeriğini oluşturan pratik yöntemlerde ele alınmıştır. Bir zamanlar gözetlemeye karşı çıkmak ana yöntem olarak yasaldı. Günümüzde bu çaba çok sayıda cephede ele alınmaktadır. Bir örnek olarak gözetlemeye karşı mücadelenin tıpkı gözetleme uygulamaları gibi küreselleştiğini söyleyebiliriz. Örneğin, Intel'in üzerinde ürettiği kendine özel tanımlayıcıları olan çiplere karşı verilen savaş, internette ulusö-

8) A. Elger ve C. Smith (1996) *Küresel Japonyalaşma: Uluslararası Emek İşleminin Taşınması*, Londra: Routledge

tesi bir elektronik boykot haline gelmişti. Ve 1990'lı yıllarda, Privacy International günümüzün çığ gibi büyüyen gözetleme sistemlerinin tehlikelerini kamuya duyurmak için Greenpeace gibi bir kampanya başlatmıştı. Tabii ki kuşkucu birisi mahremiyet ile ilgili kamusal duyarlılığının elektronik ticaretin yolunu açmak için ortaya çıkmış politik bir konu olduğunu söyleyebilir. Ancak tartışma fırsatları bu kadar açıkken, ardından gelecek sonuçları kim bilebilir?

Son olarak, gözetleme, postmodern, bilgi toplumlarının merkezi bir öğesi olarak konumlandırılmaktadır. Şüphesiz ki gözetleme günümüzde toplumsal düzenleme ve orkestrasyonun merkezi yöntemi olarak düşünülebilir. Şu an kullanıma hazır ve kullanılan toplumsal idare araçları; eski, sınıf mevkisine dayanan modern bölümlemeleri ve kâğıt-dosya tabanlı bürokratik sıralama işlemlerini aşacak yollarla değişik şekillerde nüfusu sınıflandırmaya, koordine etmeye ve kontrol etmeye hizmet etmekteler. Biyografik profillerin, nüfus verilerinin ve biometrik bilgilerin dönüşüm geçirmekte olan toplumsal ve küresel ortamda dinamik güç kaynakları olarak nasıl ortaya çıktıklarını daha yeni anlamaya başlıyoruz. Şu anda zaten var olan -özellikle kapitalist- anlaşmaları nasıl güçlendirdikleri ve zaten var olan gelire, cinsiyete, etnik kökene ve bölgeye dayalı ayrımlara nasıl etki ettikleri henüz tam olarak araştırılmamış durumda. Ancak bir şey çok açıktır ki, gözetleme veri akışları günümüzün küresel bilgi toplumunda yaşayan herkesin yaşam şansı için çok önemlidir.

Bütün bunlar gözetlemenin sadece ilgisiz bir sosyolojik araştırma konusu değil, aynı zamanda ahlaki ve politik açıdan duyarlılık gösterilmesi gereken bir konu olması gerektiği anlamına gelir. Kapanış bölümünde bu konuya değiniyorum. Toplumlar uzaktan kumanda gibi yönetildikçe -ki bu aslında tam

olarak da küresel bilgi toplumlarında olan şeydir- ahlaki kriterlere daha az başvurulduğu sıkça öne sürülür. Örneğin Zygmunt Bauman toplumsal yaşamın bazı alanlarının başarılı bir şekilde nasıl ahlaki eleştirinin etki alanından uzak tutulduğunu inceler. Haklı bir şekilde uyarıda bulunduğu nokta, bu durumun günümüzün ikilemleri, farklılıkları ve ayrımlarıyla mücadele eden ciddi ve olayla ilintili ahlaki kriterler geliştirilmesi ile karşısında durulması gerektiğidir. (Bauman 1993) Fakat, belirtilmelidir ki, aslında, bazı gizli sahte ahlaki değerler, görünüşte ahlaki içerikten arınmış olan gözetleme sistemlerinin kendilerinin içinde bol kaçmaktadırlar. Risk yönetimi yaklaşımı, anahtar örnek ele alındığında, cömertlik, suç ve adillik gibi diğer ahlaki kriterlerin yerini etkili bir şekilde alan, derin bir şekilde faydacıl ahlaki hesaba dayanır. Garanti kapsamının reddi veya şehrin içinde primlerin yüksek olması bu noktayı iyi açıklar. Birisinin yaşam şansı olasılıklara dayanır; her sosyoekonomik sepetteki tüketim oranları veya kural ve kanunların ihlalinde fark edilmekten kurtulmadaki görece başarı gibi.

Elektronik Göz'de iddia ettiğim gibi, gözetleme sistemleri yalnızca istenmeyen, kaçınılabilir gelecekler olarak değil, aynı zamanda arzulanan, gerçekleşmesi mümkün dünyalar ışığı altında düşünülmelidir. En kötüsünde, arzulanmayan gelecek hiper Orwell tarzı büyüklükte bir kâbustur. Ancak baskın risk yönetimi yaklaşımı kaçınılabilir olana odaklanmakla olumsuz, hatta distopya tarzı bir görünüşü sürdürmekten öteye geçemiyor. Ben, sosyal adalet ve vücut bulmuş insanlık gibi kavramlara uygun ahlaki kriterlerin var olduğu görüşüne inanıyorum. Bu kriterler bugün gözetlenen toplumlarda ortaya çıkan konulara hitap ediyor ve onlarla pratikte başa çıkabilme yolları öneriyor. Bu gibi kriterler olağan sınırların

ötesinde ve tabii ki tartışılabilir. Ancak standart pozisyon, gözetleme sistemlerinin hem sosyal ayrımları hem de risk yönetiminin uygun bir yeni ahlak olduğuna olan inancı güçlendirmeye devam ettiği yönündedir. Risk yönetiminin sahte ahlaki değerlerine karşı bu gibi kriterler sunmak bir görevdir. Bir diğer görevse bunların politikadaki sonuçlarını, şirketlerin ve hükümetin tutumlarındaki sonuçlarını çözmektir. Günlük hayatın artarak izlenmesi, acil ve sürekli bir şekilde bu iki göreve de bağlılığı gerekli kılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Gözetlenen Toplum

KAYBOLAN BEDENLER

Gözetlenen toplumların yükselişi, bütünüyle kaybolan bedenlerle ilgilidir.[1] Bir şeyleri uzaktan gerçekleştirdiğimiz zaman, bedenler yok olur. Bir telefon açmak sesle iletişim kurmak anlamına gelir, ama e-posta gönderdiğimiz zaman, bu tip bir somutlaştırmanın izi bile kalmaz.

Gülen yüzler gibi harf karakterleriyle belirlenmiş sembollerin, görülmeyen yüzün yerine geçmesi bu nedenledir. Bugün, yok olan bedenlerin yerini doldurmak için, -örneğin video konferanslarında olduğu gibi- büyük bir çaba harcanmaktadır. Politikacılar, yöneticiler ve bilim adamları, uzaktan kumandayla yönetilen bir video iletişimiyle, sadece birbirlerinin seslerini duymakla kalmaz, fiziksel el, kol ve göz hareketleri gibi vücut

---

1) Buradaki tartışma Anthony Giddens'a zaman-mekân kavramı için ve David Harvey'e zaman-mekân baskısı için çok şey borçludur. Fakat, ayrıca, daha spesifik olarak, C. Calhoun (1994) *Modernitenin Altyapısı: Dolaylı İlişkiler, Enformasyon Teknolojisi ve Sosyal Bütünleşme*, H. Haferkamp ve N. Smelser (eds) *Sosyal Değişim ve Modernite*, Berkeley, CA: University of California Press ve P. James (1996) *Ulus Kurulumu: Soyut Toplum Teorisine Doğru*, Londra: Sage. Bu ayrıca, 'siberalan' hakkındaki daha geniş bir tartışmayla da bağlanabilir. Bkz. D. Lyon (1997) "Siberalan Sosyalleşmesi: Bilgisayar Aracılıklı İletişim Hakkındaki Tartışmalar", B. Loader (ed.) *Siberalanın Yönetimi*, Londra: Routledge.

dilini oluşturan ayrıntıları da yakalayabildikleri gerçek bir toplantının benzerini gerçekleştirebilirler. Fakat, özellikle bilgisayar tabanlı veri iletişimine bağımlı olanlar olmak üzere, ilişkilerin çoğunluğunda, somutlaştırılmış kişiler yok olmuştur.

Bedenlerin kaybolması, iletişim ve bilgi teknolojilerinin büyümesi ve yayılmasıyla açığa çıkan, modernitenin getirdiği ana sorunlardan biridir. Görünen bedenleri izleyen somutlaşmış gözetlemenin doğurduğu zorlukları dengelemek üzere, kişisel izleri takip etmek için sosyal ajanslar ortaya çıkmıştır. Bunlar, şu anda parçalanmış, geçici, nerdeyse hiç önemli olmayan şeyleri bir arada tutmaya, en azından koordine etmeye çalışırlar. Bu ajanslar, gözetleme pratiklerini kullanarak, kendi görüş açılarından kaybolanı; vücutlarımızı ve ilişki içinde bulunduğumuz kişilerin vücutlarını, görünür hale getirmeye çalışırlar. Bu tip pratikler, bizim onlara, en azından belirli bir ölçüde, uygun bir şekilde bağlı olduğumuzu garanti eder.

Kaybolan bedenler, casus korku filmi ya da dedektif hikâyesi gibi görünse de, gerçek çok daha sıradandır. Geleneksel toplumlarda, kişiler fiziksel bedenleriyle diğerleri için ulaşılabilir durumdadır. Başka bir kişiyle aynı yerde bulunmak "ortak mevcudiyet" olarak tanımlanır. İnsan tarihinin çoğunluğunda, ortak mevcudiyet, sosyal ilişkinin ve alışverişin olduğu alan olmuştur. İnsanları sosyal ilişki içinde tutan, "diğerinin gözünün içine bakmak"tan doğan güven, el sıkışmakla oluşan anlaşma ve benzeri şeylerdir.

Bütünleşme şekilleri, modern zamanlarda, ulaşımın ve iletişimin insanların daha hareketli olmasına izin vermesi ve sosyal kurumların ilişkilerde aracılık yapmaya başlamasıyla birlikte radikal bir şekilde değişmeye başlamıştır. Dolayısıyla, imza gibi tanınma araçları yasal kimlik garantisi olarak giderek daha önemli hale gelmiş ve bankalar ve benzeri kuruluşlar tarafın-

dan kimlik olarak kabul edilmiştir. Bu organizasyonlar gibi, telefon vb. teçhizatlar da, ortak mevcudiyette olduğu gibi vücütların karşılıklı ilişkiye girmesine gerek kalmadan, uzak mesafelerde daha fazla şeyin yapılmasını sağlayarak, insanların faaliyet alanını genişletmiştir. Ortak-mevcudiyet alanında ilişkilerini sürdüren insanların güven talebi için, bireysel kimlik numarası gibi şeyler, güvenin işareti için aracı olmuştur.

1960'lardan beri bedenler artan bir oranda yok olmaya başladı. İletişim ve bilgi teknolojileri sadece fax ve sabit telefonları değil, aynı zamanda, e-posta, kredi kartı işlemleri, cep telefonları ve interneti de günlük hayatın içine sokmuştur. Bu da, ortak mevcudiyet olmadan da başka pek çok ilişkinin mümkün kılındığı anlamına gelmektedir.

Bedenler ve kişisel tecrübe, şirketin bir kısmıdır ve bu kişisel tecrübenin önemli bir bölümü sosyaldir.[2] Bağlayan bağlar, elektronik kabloların ya da uydu sinyallerinin kendileri değildir ama bunlara artan bir şekilde elektronik yollardan aracılık edilmektedir. Bu tip ilişkilerin yayılması hız kazandıkça, geleneksel bütünleşme şekillerinin yerine geçeceklerin araştırması da hız kazanır. Şekillendirilmemiş ve soyut ilişkiler, insan hafızasında, veri tabanlarında ve bilgisayar sistem ağlarında olduğu kadar korunamaz. Gözetleme olarak düşündüğümüz, bireysel detaylara odaklanmış ve amaçlı dikkat şekillendirilmemiş ilişkilerin bir arada tutulmasının temel yoludur.

Bu nokta üstünde durulmaya değerdir çünkü, gözetlemenin neden artarak yayıldığının ve günlük hayatın neden artarak izlendiğinin ardındaki tarihsel ve yapısal nedenleri gösterir. Kesin olarak gözetlemenin negatif yönlerine, hatta gözetleme

---

2) Philip Sampson (1994) bu konuyu tartışır, örneğin From'da tozdan plastiğe, *Üçüncü Yol*, Ocak, s. 17-22.

sistemlerini oluşturan ve yöneten aktörlerin arasındaki çıkar ve güç ilişkilerine bile dikkat çekmez. Sadece, gözetlemenin, oluşan sosyal durumlara yapısal bir karşılık olarak geliştiği yolları vurgular.

Elbette ki, güçlü çıkarlar genellikle içseldir, -casusluğu ve beyin avını da içeren- gözetlemenin ardındaki nedenler, kişisel detayları kaydedilmiş ve işlenmiş kişileri etkilemeyi, idare etmeyi ve kontrol etmeyi içerir. Bunu takip eden yerlerde, çoğunlukla, şu anki gözetlemeye dahil olan güç ilişkilerinin ve bunların sosyal negatif etkilerinin altını çizmeliyim. Bunu yapmak istememin nedeni, okuyucuları sık sık muğlak olanlar hakkında uyarmak istememdir. Fakat, gözetlemenin kendisi, her zaman nedenler, değerler ve güç ilişkileri açıklasa da, içsel olarak negatif, zararlı ve anti sosyal değildir.

Gözetleme hakkında az önce söylediğim şey de, birkaç başka yönden de araştırma haketmektedir. İlk olarak, tamamıyla somutlaştırılmamış bir sosyal dünyada yaşamamaktayız. Günlük yaşam, evde, işte ya da eğlencede oldukça fazla ortak mevcudiyet gerektirmektedir. Sadece, günlük hayattaki, özellikle etkilenmiş yüz yüze ilişkiler, elektronik olarak aracılık edilen ilişkilerin çarpan sayısı olmaktadır ve bunun hayat şanslarımız ve imkânlarımız üstünde doğrudan ya da dolaylı bağlantısı vardır.[3] Her birimizin, her hafta gördüğümüz, kısıtlı sayıda aile üyemiz, arkadaşlarımız, iş arkadaşlarımız ve boş zamanlarımızı değerlendirdiğimiz kişiler vardır. Fakat hepimiz, hiç doğrudan ilişkide bulunmadığımız ya da varlıklarından sadece vergi beyannameleri, faturalar ve talep edilmemiş rek-

3) Benzer nedenlerden dolayı, bedenin kültürel önem kazanması da söz konusudur, fakat bu, şu an tartışılan olayın konusu değildir. Bkz. *Beden ve Toplum* dergisindeki tartışmalar.

lamlar yoluyla haberdar olduğumuz diğer insanlarla, reklam birimleriyle ve idari departmanlarla çok yaygın bir ilişki ağının bir parçasıyız. Bunun, bölge, ülke ya da teknolojik gelişim gibi faktörlere bağlı olarak ne kadar değişim gösterdiği, çok az bilginin elde edilebildiği bir konudur.

İkinci olarak, şekillendirilmemiş ilişkilerin bir sonucu da, "kamu" ve "özel" gibi modern kavramların eleştiriye açık hale gelmesidir. Bir zamanlar "özel" hayata dair olan bütün davranışların detaylarının, oldukça "kamusal" olan bilgisayar sistemleri arasında dolaşmasıyla beraber bunların arasındaki sınırlar belirsizleşmiştir. Problemin bir kısmı, fizikselden elektronik alana olan geçiştir.

Evin içinin dışarıdan gelecek olan taleplere ve baskılara karşı bir sığınak olduğu hayali, elektronik cihazların evin içinden dışarı ve dışardan içeri, bazen haberimiz bile olmadan veri göndermesiyle altüst edilmiştir. Modern zamanlarda "kendimiz" ve dolayısıyla özel olarak düşünülen bedenlerimiz bile, gözetleme verileri için kaynak haline gelmiştir. İkilemsel olarak, şekillendirilmiş kişi hâlâ görülmemektedir. Sadece görüntü ve iz önemlidir. Kaybolan beden, özel alanda, gözetlemeye göre daha az belirgin, harici bir odak oluşturmaktadır.

Üçüncü olarak, eğer sosyal dünyamızın hakkı verilmemiş bir soyutlama olduğu gibi bir izlenim yaratmak istemiyorsam, iletişim ve bilgi teknolojilerinin sosyal şekillendirilmemenin nedenleri olduğunu da ima etmek istemem. Bunlar aslında, öncelikli yollarıdır ama, bunun nasıl oluştuğu sosyal teknolojik ilişkileri içeren karmaşık bir konudur. Yeni teknolojiler, sonuçta bu modelleri ve nedenleri etkileyen belirli sosyal modellerin ve nedenlerin ürünleridir. Gizli bir ortak yapılandırma işlemi söz konusudur. Fakat, bu işlem, elektronik devreler ve yazılım programları kadar, ekonomik emeller ve kültürel

yönlendirmelere de bağlıdır. Bu, ancak yakın geçmişte, sosyal bilim analizi için odak oluşturmuş bir alandır.

Zamanın ve mekânın yeniden yapılandırılması

"Zaman ve mekân"dan bahsetsek te, belki de "zaman-mekân"dan bahsetmek daha doğru olur. Bu ikisi, sosyal hayatın anahtar yönleri olarak, ayrılamaz bir şekilde birbirlerine bağlıdırlar. Şimdiden zamanın ve mekânın yeniden yapılandırılmasının neden burada ele alınması gereken bir konu olduğunu görmeye başladık. Gözetlenen toplumların çoğalması, zaman-mekân ilişkilerinin gelişimi olarak görülebilir. Modernitenin erken dönemlerinde, mantığa dayanarak, mekân bağlı bir arazi olarak ve zaman da ölçülebilen bir müddet olarak anlaşılıyordu. Sosyal hayat, duygu[4] ve tecrübe çerçeveleri içinde yeniden organize edilebilirdi. Örneğin kapitalist tesebbüsler, fabrika sahasını, saati ve çizelgeyi kullanarak, çalışanlarının üstünde önemli ölçüde kontrol için kullanabiliyorlardı. Belirli zaman aralıkları için mekânsal olarak birleştirilmişlerdi. Sosyolog Anthony Giddens'ın iddia ettiği gibi, artan bir şekilde, saat ve zaman tablosu gibi araçlar, sosyal aktiviteleri koordine etmenin yolları olarak, modern hayatı domine etmeye başladılar. Ulaşım ve iletişim gibi, okullar, hastaneler ve diğer bürokratik organizasyonlar da bundan etkilenmiştir.

Yirminci yüzyılın sonraki bölümlerinde, koordinasyon ve kontrolün yolları olarak, bilgisayar rejimleri, saatlerine ve zaman tablolarına meydan okumaya başladı. Elbette, bilgisayarın, saatin daha önce olduğu şeyden geçirdiği değişikliğin se-

4) "Duygunun yapısallığı" terimi Raymond Williams'ındır, fakat, alan-zaman konusunda N. Thrift (1996) *Alansal Oluşumlar*, Londra: Sage, s.258 tarafından ele alınmıştır.

bebi olmasından daha fazla bir anlamı vardır. Fakat, bu cihazlar, her şeye rağmen, bugün yer alan değişimlerin arkasında yatan nedenlerin başında gelmektedir. Teknolojik teçhizatların, zaman-mekânı değişik şekillerde birlikte tutmak ya da "birleştirmek" için kullanıldığını düşünmek faydalı olacaktır. Sözlü kültürün yüz yüze ilişkilerini, yazıyla olanak sağlanan daha uzak ilişkilerin olasılıklarıyla karşılaştıran bu anlayış, ilk defa Harold Adams Innis[5] tarafından uygulanmıştır. Bu durumda, yazmak, zamanı, geçmişi ve şimdiyi yeni bir ortamda beraber tutarak, "birleştirme"ye yaramaktaydı. Diğer taraftan basımcılık, kendini birleştirme zamanına ödünç vermekteydi. İlişkiler -mesela, yasal sistemlerde- daha uzaklar söz konusu olduğunda, eskiden olduğundan daha kolay birleştirebilmekteydi. Telgraf ve telefon gibi ulaşım ve iletişimin ayrılmasını kolaylaştıran teknolojilerin kullanımıyla, mekân, daha fazla birbirine bağlanabilmekteydi. Bu bir kere gerçekleştiğinde, yirminci yüzyılın ortasında, Avrupa ve Kuzey Amerika'da gerçekleştiği gibi, uzak ilişkiler, kütlesel nüfuslar için bir gerçek haline gelmekteydi.

Yirminci yüzyılın sonlarında, mekânın uzaklığını yok ederek, zamanı azaltmak suretiyle, vurgu, artarak gelirin hesaplanması ve iletişim hızının üzerinde oluşmaktaydı. Zaman-mekân, bundan sonra, yeni teknolojilerin gücünü kullanarak çok daha kolay bir şekilde sıçrama gösterebilir. Kültürel coğrafyacı Nigel Thrift'ın iddia ettiği gibi, beliren sosyal deneyimler, artık hareketlilikle nitelendirilmektedir.[6] Bunun uzak ve teknolojik olan bağlı ilişkilerin daha geniş bir bölümü üzerinde çıkarımları vardır. Bunlar geçicilik üretmeye ve tarihe ve geleneğe olan bağlanmalarında gevşeme göstermeye eğilim

5) H.A. Innis (1962) *İletişimin Yanlılığı*, Toronto: University of Toronto Press.
6) Thrift, op cit., s. 279-84.

gösterirler. İlişkinin şimdiki odağı, çok daha vasıtasızdır ve davranışlar, inançlar ya da zaman ayrıcalıklı değerlerden daha ön plandadır.

Konu, gözetleme-spesifik durumlardaki insanlara gösterilen dikkat odağına geldiğinde, davranışlar, inançlardan ve önceden uzlaştırılmış hareketlerin izlenmesinden çok daha kolaydır. Dolayısıyla, çoğu bilgisayar tabanlı gözetleme tarafından izi sürülen genellikle bu çeşit verilerdir. Önemli olan nokta, karşılığında yanıt gerektiren bilgi, süpermarketlerden internete kadar her yerde aranan ticari veya başka çeşit değişimlerin izlenebilen bölümleridir. Firmaların izlemek ve takip etmeyi arzuladığı, bizim bütün alışveriş davranışlarımızın üzerindedir. Ne, nerede, ne zaman ve ne kadara satın alınmıştır? Tüketime karşı olan tutumumuz ya da çevreyi korumak için sahip olduğumuz inançlarımız, elbette ki, onlar, "yeşil" olarak belirlenen pazar bölümünde değillerse, piyasadakiler için çok daha az önem taşımaktadır.

Nigel Thrift, on dokuzuncu yüzyıldan beri, hız, ışık ve gücün duygunun modern yapılarının önemli kısımları olduğunu ve şimdi hepsinin birbirinin üstüne göçtüklerini iddia etmektedir. Hareketin hızı, tebrik kartları gibi öğelere dolaşım olasılığı verdiğinden, yolculuğa, kendi içinde bir değer olan yeni bir anlam vermektedir. Sanal ışık geceye yeni anlamlar vermekte ama ayrıca, bedenlerin yerini belirleyip ayarlayarak, gözetlemeye yeni boyutlarda izin vermektedir. Güç, özellikle elektrik güç düğmesindeki titreme, yerinde olmama durumu için kanıt sağlamakta, günlük hayata yeni mecazlar vermekte ve toplumun bütünleşmiş güç ağına olan bağımlılığını göstermektedir. Thrift, yirminci yüzyılın sonlarına doğru, bu üçünün birbirine karıştığını ve "hareketlilik" olarak birleştiğini öne sürmektedir. Elektronik teknolojiler, gelişmiş ulaşımın

muazzam bir şekilde turizm yolculuğuna, iş gezilerine ve göçe katılmasıyla, direkt ve dolaylı iletişimi büyük oranda artırmışlardır. Anlayışın kendisi, ışığın "makineleşmiş komplekser"inin insan gözlemcinin olmadığı yerde de vizyon sağlamasıyla otomasyonlaşmıştır.[7] Bu tip "panspektrik gözetleme"ler askeri teknolojilerde yaratılmaktadır. Bunun simulasyonlarına gerçek bedenler ve ne görünebilen ne de görüntülenebilen imgeler içeren sanal vizyonlar dahildir.

Yeni zaman-mekân gruplaşmalarının, gözetleme için, Thrift'in büyüleyici hesabındakinden ötede çıkarımları vardır. Hareketlilik, göçebelerden ve yerleşmemiş sosyal düzenlemelerden oluşan bir dünya yaratmaktadır, dolayısıyla, havaalanları gibi geçiş alanlarında gözetlemenin uygulamalarının şiddetli olması şaşırtıcı değildir. 1997'de British Airways, Londra'nın merkezindeki Victoria Tren İstasyonu'ndan başlayan, her yolcunun her an nerede olduğunu belirleyen bir smartcard sistemini test etmiştir.[8] Düşünce, raylı ulaşım sistemi ve havaalanı giriş koridorları yoluyla, öbür türlü isimsiz bedenler olarak, akışın düzgünlüğünü geliştirmekti.

Gözetlemenin gelişen bir dalı olduğu dolaylı iletişim, günlük hayatın başka bir ilgili özelliğidir.[9] Dengesiz, kesin olmayan ve alanlaşmanın yok olduğu bir dünyada, öznellik, bedenler ve yerlerin geleneksel kavramları hakkında sorular ortaya çıkmaktadır. Güncel gözetleme durumlarında, bazı nedenlerden dijital maske, öznelin sunumunu geçer gibi görünmekte, beden genetik ya da biometrik olarak konuşma olmadan sor-

---

7) P. Virilio (1994) *Vizyon Makinesi*, Londra: Britanya Film Enstitüsü, Thrift'te belirtilmiştir, ibid., s. 280.

8) R. Bray (1997) Smartcard'lar geçiş yapan kişilerin izlenmesine yardım eder, *Finansal Posta*, 25 Kasım.

9) Bkz. C. Calhoun, op cit. Ve D. Lyon op cit.

gulanmakta ve yerler sadece geçici olarak yer almaktadır. Böylece, gelenek yerine izler, bedeni mekânla bağlamaktadır. Bir yerle diğeri, hatta bedenin içiyle dışı sınırları, gözetlemenin dağılmış güce bağımlı olmasını gösterecek şekilde, çok daha belirsizdir. Fransız kuramcı Gilles Deleuze, bunu "kontrol toplumları" olarak tanımlamaktadır. Geçmişin kapanmış mekânlarını, bugünün "dalgalı, yörüngede, devamlı bir ağ içinde olan"[10] deneyimleriyle karşılaştırmaktadır. Şu an önemli olan "... bariyer değil, fakat -yasal ya da yasal olmayan- her kişinin yerini izleyen ve evrensel değişimi etkileyen bilgisayardır."

Bundan dolayı, hareketteki ve vizyondaki bedenlerle birlikte ortaya çıkan zaman-mekânla ilgili sorular, gözetleme için merkez bir konumdadır. Ne "gözleniyor", kim ya da ne tarafından ve hangi nedenlerden dolayı? Hızlı bir dünyada, küresel veri akışının içindeki anlık iletişim, kişisel bilgilerin, herhangi bir uçuş şirketinin turistleri belirlenmiş uzaklıklara götürmesinden çok daha çabuk bir şekilde yol almasına izin verir. Fakat, aynı kişisel veri, bazı tıbbi tarihlerin detaylarını içerebilir ya da retina ya da parmak izi gibi bir vücut bölümünü kullanarak, verinin sahibinin sözünü değil, kimliğini belirleyebilir. Böylece, yeni gözetleme metotları, hem makro hem mikro zaman-mekân derecesinde, insanların davranışlarının yerini belirleyip düzenlerken bu ikisi arasında etkileşim de sağlar. Teknolojinin ve toplumun birbirlerini nasıl etkiledikleri sorusunu şu an için bir kenara bırakarak, "kamusal ve özel"in hareketlilik dünyasında nasıl algılandıkları sorusuna dönüyoruz.

Kamusal ve özel alanın birbirine karışması

Yirminci yüzyılda, gözetleme uygulamaları ve sistemlerinin

10) G. Deleuze (1992) "Kontrol Toplumları Üzerinde Zeyil", *Ekim*, 59: 3-7.

emsalsiz büyümesi, bu konuya önem verenler için, mahremiyetin korunması düşüncesiyle karşılandı. Bu konu, Kuzey Amerika'da önemli bir tartışmaya neden olurken, Avrupa'da, talep kişisel verilerin korunması yolunda olmuştur. Pek çok kişi, dürüst olmak gerekirse, gözetlemeyi umursamadı ve umursamıyor. Fakat bu, ikilemsel olarak, mahremiyetin eskiden bağlı olduğu -ve hâlâ bağlı olduğu- değerlerle ilgili olabilir.

Mahremiyet problemi, modernitenin sabit zaman-mekân kavramı içinde ortaya çıktı. Yirminci yüzyılın, duygu karakteristiklerinin yeni, değişebilir -belki de postmodern- yapılarına taşındı. Güç ilişkileri değişti ve "özel alanlar"da "yalnız kalma hakkı" her zaman temel konu olmaktan çıktı. Buna rağmen, mahremiyete olan ilgi, bilgisayar tabanlı gözetlemenin uygun kapsamının sorgulanması yoluyla hareketlendi. Bundan dolayı, ne kadar bulanıklaşsa da, konuyu buradan ele almakta fayda vardır.

Mahremiyet kavramı büyük olasılıkla her türlü kültürde vardır, fakat nasıl değerlendirildiği, döneme ve yere göre değişmektedir. Georges Duby'nin kelimeleriyle[11] mahremiyet, inziva ve rahatlamanın günlük düzen olduğu düşünülerek, "dokunulmazlık bölgesi"dir. Her zaman olmasa da, çoğunlukla, ev içidir ve bundan dolayı, basit bir yalnızlıktan fazladır. Modern zamanlarda, Batı'da, kamusalla özelin ayrımı aynı zamanda toplumsal kişiliklerin yerlerinin de farkını belirtir. Kadınlar genellikle, özelle, erkekler ise kamusal alanla ilişkilendirilmişlerdir. Bundan dolayı, erişimdeki eşitsizlik kavrama gömülmüştür. Aynı olay, ilgili bir konu olan, sınırı aşmanın ve kanuna karşı gelmenin yasaklandığı "özel mülkiyet"te de görülmektedir. Kamusal ve özel ayrımı, modern şehirler ve

11) G. Duby (1987), P. Veyne, *Özel Hayatın Tarihi'nin Önsözü*. Londra ve Cambridge, MA: Harvard University Press.

onların isimsiz, kişisel olmayan ilişkilerinin büyümesiyle çok alâkalıdır.[12] George Simmel'in dediği gibi, "yabancılar toplumu" gibi bir toplum, bunun aksine, özel, içten, korunmuş alanın yaratılmasına yardımcı olmuştur. Burada, en azından, devletin aktörleri ve hatta gezen seyyar satıcı bile kapıda beklemek zorundadır. Bu eşiğe kadar, en azından kişinin elinde büyük ölçüde bir kontrol vardır.

O zaman, Batı'da modernite, kapitalizm ve ulus devletin "egemen birey"inin ortaya çıkmasıyla belirlenmiştir. Kişiler, özgürce ve etkili bir biçimde yeni demokratik düzene katılım için, birbirlerinden ve ailelerinden, klanlarından ve şehirden koparılmaktadır. Bu işlem aynı zamanda "birey" söyleminin nasıl ortaya çıktığını da anlatır. Çelişkili olsada, aynı akım, bu bireylerin üzerinden bilgi toplamayı gerekli kılar.[13] Kişiler bireysel kimlikleri belirlendikten sonra daha benzersiz olurlar ama aynı özellikten dolayı daha kolay kontrol edilir hale gelirler.[14] Bundan dolayı, Bertrand Russell'in[15] yirminci yüzyılın başında belirttiği gibi, tanışıklıkla elde edilen bilgi, tanımlamayla elde edilen bilgiye dönüşmüştür. Ortak mevcudiyet yoluyla olmayan diğerleri, dolaylı bilgi olarak bilinmektedir.

Diğer taraftan, kapitalizm için bireysellik, belli siyasetler dışında, temel bir zorunluluk değildir. Mesela, Japon kapitalizmi son derece müşterektir ve hatta Alman kapitalizmi bile Kuzey Amerika kapitalizmi kadar bireysel değildir. Bunun, "özel birey"in hiçbir zaman tam olarak benzersiz ve bazı toplumlarda bu tip bireylerin hemen hemen hiç benzersiz olmaması gibi,

---

12) Bakınız A. Giddens (1992) *Modernite ve Kimlik*. Cambridge: Polity Press, s. 152.
13) E. Shills (1975) Merkez ve Çevre: Makrososyoloji Hakkında Yazılar Chicago: University of Chicago Press.
14) N. Abercrombie, S. Hill ve B. Turner (1986) *Kapitalizmin Özgür İnsanları*, Londra: Allen &Unwin, s. 189.
15) B. Russell (1912) *Felsefenin Problemleri*, Oxford: Oxford Üniversity Press.

mahremiyet açısından sonuçları vardır. Bunu belirttikten sonra, C. B. Macpherson'un doktrininde "malik olan bireysellik" olarak adlandırdığı kavramın, batı kültürlerinde daha yaygın olduğu hatırlanmalıdır. Bununla anlatılmak istenen, bireyin, "insanın özünün diğerlerinin isteklerinden özgür olması" yoluyla "kendi kendisinin mal sahibi olan" olarak değerlendirildiğidir.[16] Bu konunun mahremiyet üzerine yapılan tartışmanın üzerinde önemli çıkarımları vardır. Bugün görülen tüketici kapitalizm kültürü, güçlü dürtülerin mahremiyeti savunması düşünüldüğünde, açıkca bireyseldir.

Özellikle Amerika'da, mahremiyete son derece değer verilmektedir. Aslında, Steven Nock'un doğru olarak gözlemlediği gibi, en azından bu ülkede, mahremiyet için duyulan arzunun, gözetlemeye yol açtığı söylenilebilir.[17] Nock, yabancıların toplumunun, mahremiyet toplumu olduğunu, çünkü, yabancıların bizim kişisel işlerimize erişiminin engellendiğini iddia eder. Mesela, bir satın alma işlemini yabancılarla yaptığımızda, yabancılar, güvenilir olduğumuz ve ödeme yapacak kaynaklara sahip olduğunu gösteren bir işaret göstermemize ihtiyaç duyarlar. Fakat, bu, eğer yabancı -ya da kurum- her gün ilişki kurmak zorunda olduğu insanların kişisel olarak itibarını, kimlik kartını ve bunların güvenilirliğini kontrol etme olanağına sahip değilse, kimin güvenilir olduğu sorusu ortada kalmaktadır.

Organizasyonlar, güvenilirlik konusunda kendilerini genellikle yabancılar üzerinde gözetleme verileri üreterek tatmin ederler. Bunlar kimlik (ehliyet gibi) ve deneme (idrar tahlili gibi) gibi itibarın onaylanmasıyla türerler. Yabancıların kendilerini kişisel olarak ispat etme şansına sahip olmamaları nede-

16) C.B. Macpherson (1962) *Kapsayıcı Bireyselciliğin Politik Teorisi: Hobbes'dan Locke'a*, Oxford: Oxford University Press, s. 3.

17) S. Nock (1993) *Mahremiyetin Bedelleri*, New York: Aldine de Gruyter.

niyle, geniş bir aktör grubuyla olan takasın oranını sağlamak ve artırmak için yeterli güveni doğuran gözetleme sistemlerine güveniriz. Elbette, ters bir geribildirim döngüsü yoluyla, mahremiyet bir kez daha, bu gözetleme sistemlerinin yayılmasıyla tehlikeye atılmış olur, ama bu Nock'un temel anlayışını -gözetlemenin mahremiyet araştırmasının çelişkili bir ürünü olması- hükümsüz kılmaz.[18]

Şimdiden, bu tartışmanın, kamusal ve özel alandaki ilişkilerden, nasıl kâğıt üzerine, dosyalara ve artan bir şekilde elektronik çevrelere kaydığını görebiliriz. Fakat, iki alanın da önemini koruduğunu hatırlamak mühimdir. Eğer Nock'a inanılacaksa, insanların mahremiyetlerini ellerinde bulundurmak istedikleri kamusal alanlar (bütün caddeler) vardır. Kamusal alanda mahrem olmak isteriz. Eğer sokak kameraları, geçenlerin kimliğini belirleyebilecek imgeler yakalayabiliyorlarsa; o zaman bu kişiler, bu imgeleri kimin kullanacağı, hangi sebeple kullanacağı ve ne kadar saklanacakları konusunda temin aramakta haklı olurlar. Aynı şekilde, eğer benzer cihazlar işyerlerindeki tuvaletlere yerleştirilirse, çalışanların bunu memnuniyetle kabul etmeleri beklenemez. Binalar "özel mülkiyet" olsa da, bu, yaptıkları hiçbir şeyin ilk anlamda mahrem olacağı anlamına gelir mi?

Yürürlükteki teknolojik değişimler, olayları daha da karıştırır. Güvenlik kamera sistemi, sadece operatörü tarafından izlenmeyebilir. Elde edilen imgeler sayısallaştırılabilir. Bir kere

---

18) Nock'un, ailenin değişen rolü ve genç insanlar arasında gözetim gibi, diğer konularda ne kadar haklı olduğu çok açık değildir. Mahremiyet hakkında daha ileri olan bir nokta, gözetimin kendisi aynı anda risk toplumuna karşı çıkmasına rağmen, gözetim riskinden doğmasıdır. Daha önceki noktaya bkz. C.D. Raab ve C.J. Bennett (1998) "Mahremiyet Risklerinin Dağılımı: Kim Korunmaya İhtiyaç Duyar?" *Enformasyon Toplumu*, 14: 263-74.

elektronik veri şeklini aldıktan sonra, diğer kullanımlara da açık hale gelirler. Bir futbol taraftarı, karısı televizyonda kendisini görüp, aslında işte ya da annesini ziyarette olmadığını anlayabileceği için, ticari bir kamera tarafından yakalanmak istemeyebilir. Fakat, eğer, holiganizmi engellemek için kapalı devre kamera sistemi sayısallaştırılırsa, aynı taraftarın yüzü otomatik olarak ve uzaktan, daha önce suçlu olarak bilinenlerle karşılaştırılabilir. O zaman soru, meraklı gözlerden uzakta durma amacındaki kişisel mahremiyet değildir, fakat bu haklı çıkarılabilir ya da çıkarılamayabilir. Bu daha çok sayısallaştırılan veriyle ne yapıldığıyla ilgilidir. Kim, hangi nedenlerle bu imgelere erişime sahiptir? Bireyler davranışlarından elde edilen verinin kullanımını kısıtlayabilir ya da kontrol edebilirler mi?

Bu tip değişimlerle baş edebilmek için, "bilgi mahremiyeti"nin düşünce siyaseti gibi birkaç öneri ileri sürülmüştür. Bu, tartışmanın, zamansal benzeşmeden doğan çoğu zaman rastlanan bölümlerinin ötesine kadar genişlemesine yardımcı olmuştur (örneğin, siberalandaki "internet siteleri"ni düşünün), ama bedensel veriler resme dahil olduğunda bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Fakat, mahremiyetin diğer tanımları da ayrıca, ne doğrudan fiziksel mekânla ne de dijital veriyle ilintili olmaması gerektiğini önermektedirler. Bunlar, elektronik çevreleri "kamusal alan" olarak görmeye kalkışırlar. İletişim analisti Rohan Samarajiva, bu bağlamda mahremiyetin "sosyal ilişkilerin sınır konumlarını açık bir şekilde ya da örtülü olarak devretme kabiliyeti" olduğunu öne sürer.[19]

Buna ek olarak, Samarajiva, ayrıca, siyaset kuramcısı Priscilla Regan tarafından önemle üzerinde durulmuş olan mahremiyetin sosyal ilintili karakterinden de bahseder. Regan, mah-

19) R. Samarajiva (1994) "Elektronik Kamu Alanında Mahremiyet: Ortaya Çıkan Konular", *Kanada İletişim Dergisi*, 19(1): 90.

remiyetin, sadece "bireysel çıkarlara değil, aynı zamanda, ortak, kamusal ve müşterek amaçlar"a da hizmet ettiğinin düşünülmesini öne sürer.[20] Aynı zamanda, Samarajiva'nın mahremiyet kavramının açıkça ortaya koyduğu gibi, teknolojik konumlarda sınırların devrettiğini iddia eder. Sosyal ilişki güvene dayanabilir ama, gözetleme durumlarındaki teknolojik kapasiteler, mesela tüketim durumlarında, bu güveni zora sokabilirler. Tersine, iletişim çalışmalarının bakış açısından Philip Agre'nin de belirttiği gibi, bilgi altyapıları ayrıca "güvenin yapılanması için durumlar" yaratabilirler.[21]

Gözetlemenin sorgulanmasında, "mahremiyet"in kullanılmasının yarattığı bir başka problem de, yukarıda belirtildiği gibi, kavramın dönemle ve zamanla çok ilintili olmasıdır. Bundan dolayı, düşünce Avrupa ve Kuzey Amerika'da -hatta oralarda bile dikkate değer değişiklikler söz konusudur- ortak rezonanslar gösterse de, mahremiyet, mesela, Doğu Asya ülkelerinde çok daha az retorik güce sahiptir. Mesela, Japonya'da mahremiyete en yakın olan sözcük, aynı aile, şirket ya da kulüp içinde paylaşılan içerideki hayata ilişkin bir sözcüktür. Bu Batı kültüründen çok farklı kültürel yaklaşımların göstergesidir. Mahremiyet ayrıca toplumsal cinsiyetle de ilgilidir. Bunun, yukarıda belirtildiği gibi, ev içi alan için, bazı çıkarımları vardır, ama ayrıca, çalışmadan önceki dönemdeki hayat şansları ya da ticari gözetlemede kadınlarla erkeklerin farklı hedefler oluşturmasında da bazı çıkarımları vardır. Diğer ta-

20) P. Regan (1996) "Genetik Testler ve İşyeri Gözetimi: Mahremiyet İçin Çıkarımlar", D. Lyon ve E. Zureik (eds) *Bilgisayarlar, Gözetim ve Mahremiyet*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, s. 34. Ayrıca bakınız P. Regan (1995) *Mahremiyeti Yasallaştırmak*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, s. 221.

21) P. Agre (1997) P. Agre ve M. Rotenberg (eds) *Teknoloji ve Mahremiyet: Yeni Alan*, Cambridge, MA: MIT Press, s. 11.

raftan, gözetlemenin eşitleyici etkisi, bilgi çağında "mahremiyet" bahsini ortaya çıkaran, erkeklerin, kadınların çok alışkın oldukları, rahatsız edici bir derecede incelemeye -literal ya da dijital- alınmasına neden olabilir.[22]

Bu düşüncelerin önemi, mahremiyetin şüphesiz mühim bir slogan olmasına rağmen, gözetleme toplumu tehlikesinin kalbine inememesidir. Elbette, mahremiyeti tamamen ortadan kaldırmak ve sadece birkaç kişi buna önem verdiği için, pratikte peşine düşmeye değmeyeceğini söylemek mümkündür.[23] Fakat, gözetlemeyle ilgili ortaya çıkan konuların bir kısmının mahremiyetle belirtilebileceği varsayıldığında, bunların "kamusal ve özel" kavramlarının bireysel, etnosentrik ve toplumsal cinsiyet önyargısının ötesinde nasıl genelleştirilebileceğini göstermek önemlidir. Bu ihtiyaca cevap verebilecek kategoriler, -bu alandaki herhangi bir tutumun gelişmesi için önemli olan- "adil bilgi işlemleri"nin pratik düşüncesini içerebilir ama ayrıca insan onuruna ve sosyal adalet gibi geniş kavramlara da referans vermelidir.

Bunun gibi geniş kavramlar, belki de konuşmaya, mekânın üstünde ayrıcalık verebilir, çünkü önemli olan güven ilişkisi içinde kendimizi gönüllü olarak diğerlerine karşı açabilme kabiliyetimizdir. Bu bile, sokak kamerası gözetlemesi ya da işyerindeki ilaç testleri gibi konularla doğrudan ilintili gibi görünmemektedir. Daha sonra tartışılacak olan, sosyal eşitsizliklerin korunması için gözetlemenin bir yol olması sorunsalına da değinmemektedir. Fakat, güven ilişkilerindeki gönüllü kendini açma prensibi, konuşmadan, şekillendirilmiş iletişime ka-

22) Örneğin, bkz. S. Brown (1997) "Olay Nedir Kızlar? CCTV ve Kamu Güvenliğinin Kamusal Cinsiyeti", C. Norris, J. Moran ve G. Armstrong (eds) *Gözetim, Kapalı Devre Televizyon ve Sosyal Kontrol*, Aldershot: Ashgate.

23) Bunun hakkında, bkz. C. Gotlieb (1996) "Mahremiyet: Zamanı Gelmiş ve Geçmiş Bir Konu", Lyon ve Zureik, op cit.

dar genişlerse, o zaman herhangi bir kendini açma, prensipte dahil edilebilir. Gönüllü prensip ve güven ilişkileri -bireylerle ya da kurumlarla-, sonuçta, adil bilgi pratiklerinde de var olan bazı haberli ittifak kavramlarını gerektirir.

Günümüzün gözetleme durumlarında yeni teknolojilerin rolü olmasına rağmen, teknolojinin, kamusal ve özel alanın yapılandırılmasındaki rolü de ayrıca belirtilmelidir. Teknoloji-toplum ilişkilerini yeniden düşünmek, bu bakış açısında öğretici olacaktır.

Teknoloji ve toplumu yeniden birleştirmek

Teknoloji ve toplum, ortak yapılandırmanın müşterek işleminde birbiriyle ilişkilendirmiştir. Daha önce, gözetlenen toplumların, teknolojiye olan bağımlılıklarından ve iletişimin ve bilgi teknolojilerinin yeni yapılandırılmanın içinde zaman-mekânın birleştirilmesindeki rolünden bahsetmiştim. Önceki bölüm ayrıca, kamusal ve özelin yapılandırılmasında, özellikle -ve tanımsal olarak- elektronik ortamlarda teknoloji konusunu da kapsamaktadır. Eğer teknolojiyi sadece mahremiyete bir tehdit olarak görmek doğru olursa, bu zaman sona ermiş gibi görünmektedir. Bu, en azından, şu anda, döngü içinde, "mahremiyet geliştiren teknolojiler"de, çok fazla birikimin olduğundan değildir. Bir başka deyişle, gözetleme ve mahremiyetin teknolojiyle alakası olmadığı gibi konular hakkında da anlamlı tartışmalar yoktur. "Teknoloji"yi, ayrı bir mevcudiyet olarak yazmak yanıltıcı olacaktır. "Zaman-mekân"a indirgenmesi tartışılan, "zaman ve mekân" terimlerinde olduğu gibi, "teknoloji ve toplum" da, "teknososyal" olarak kısaltılmalıdır. Terim ne kadar çirkin olursa olsun, "teknososyal", bu içinden çıkılamaz etkileşimleri ve teknolojnin sosyal ilişkilerdeki çıkarımlarını göstermekte yardımcı olacaktır.

Yeni teknolojilerin günlük hesaplarındaki temel problem, bunların belirtilen determinizmidir. Bilgi ve hatta siber toplumları üreten teknolojik yenilik, çok sık olarak başta gelen hareket olarak görülür. Fakat, bu sadece, günlük hesapların başına bela olmaz. James Carey'in "tekno mantıksal yücelik" olarak adlandırdığı, günün problemlerini çözmek ve yeni tür bir toplumda öncü olmak için yeni tekniklere, aletlere ve işlemlere, -telegraf, telefon- çeşitli sayıda tarihsel örnek verilebilir.[24] Fakat, teknolojik potansiyel hiçbir zaman sosyal yazgı değildir.

Bu tip büyük hayranlıklar, kadim yolların şaşırtıcılığı ve bağımlılık yaratıcılığını takip ederler ki, vaat edilen iyilikleri üreten yanıltıcı işaretlerden bahsetmeye bile değmeyecektir.[25] Yukarıda verilen örnekte de görüldüğü gibi, mahremiyet geliştiren teknolojiler de, çoğunlukla teknolojik yerleşmiş zihniyetin imalarını duyar. Elektronik ticaret gibi alanlarda veri güvenliği hakkında çıkan zorluklar kabul edilmiştir, ama bunun yanında bunlarında üstesinden gelecek yeni tekniklerin ortaya çıkacağına dair bir beklenti vardır. Aynı zamanda, kabul edilmelidir ki, teknolojik bağımlılığın bazı kritikleri, bu sefer iddia edilen kötü niyetli etkilerinden dolayı teçhizatı canavarlaştırarak, determinist olma yanılgısına düşmektedirler.[26]

Yeni sosyal oluşumun teknolojik tabanlı hesaplarının nasıl popüler olduğunu görmek kolaydır. "Bilgi toplumu" söz konusu olduğunda, bilgi bağımlılığının yarattığı yeni teknolojilerin hayatın her alanına yayıldığı ve bilgisayarlar ve telekomların, sosyal ilişkilerden, beynin nasıl çalıştığına dair her şeyi

---

24) J. Carey ve J. Quirk (1970) "Elektronik Devrimin Miti", *The American Scholar*, 39 (2): 219-41 ve 39 (3): 395-424.

25) Bkz. D. Lyon (1986) *Silikon Toplumu*, Oxford: Lion, s. 27-8.

26) Örneğin , bkz. A. Feenberg (1999) *Teknolojiyi Sorgulamak*, Londra: Routledge.

anlamak için hazır yapılmış mecazlar sunduğu doğrudur. Nigel Thrift'in belirttiği gibi, "yeni makineler, hem toplum için model, hem de onun en bariz göstergesi olmuştur".[27] Bu, bilgisayar bilimcisi David Gelernter'in *Ayna Dünyaları* isimli kitabında, ironik olmayan bir şekilde "üst görüş" olarak pozitif ve kolaylıkla görüldüğü üzre, gözetleme meselesine bile uygulanabilir. Gelernter, bilgisayar ekranında, gerçek olanın aynası olan bir dünya görüldüğünü iddia eder. Bu kullanıcının, "yakınlaştırmak ve etrafta gezinmek" yoluyla, "minyatür bir kâşif gibi", sosyal ve politik konuların genel görünüşünü kazanmasını olası kılar.[28] Deniz altındaki bir ayakkabı kutusundaki gözetleme toplumu.

Bu tip bir determinizm, belirli sayıda nedenlerden dolayı, yanıltıcı ve faydasızdır. Hepsinden ötede, bu dikkati maddesel bedenler ve aktif kişilerin gerçek dünyasından başka yöne çeker. Şehir hayatının karışık gerçekleri, sosyal bölünmeler, ekonomik eşitsizlikler ve politik çelişkiler, pişman olunacak şeyler olabilirler ama kaçınılmazdırlar. Teknolojik determinizmin nasıl yanlış olduğunu basit bir şekilde gösterecek pek çok örnek verilebilir. Örneğin, pek çok reklam, bazıları için, açıkça, içinde yaşadığımız, hareket ettiğimiz ve maddesel varlığımıza sahip olduğumuz dünyanın yerini alan yeni bir sosyal gerçekliktir, sibermekân düşüncesini çevrelemektedir. Verilerin küresel akışı, ve elektronik ilişkilerdeki insanların iletişim ağları, bir şekilde, şehre, onu ardında bırakarak, üstünlük sağlamaktadır. Sibermekânı, elektronik iletişim ağlarının ve diğer şekillerdeki iletişim ve ulaşımın şehirlerde daha şiddetli olmasın-

27) N. Thrift (1996) "Yeni Kentsel Alanlar ve Eski Teknolojik Korkular: Elektronik Maddelerin İyi Niyetini Yeniden Belirlemek", *Kent Çalışmaları*, 33: 1471.

28) D. Gelernter (1991) *Ayna Dünyalar ya da Gün Yazılımı Evreni Ayakkabı Kutusuna Koyuyor*. Oxford: Oxford University Press, s. 15.

dan dolayı, kentsel mekânlarda zorla kabul ettirilmiş olarak görmek daha faydalıdır.

Gözetleme teknolojisinin sosyolojisi, sosyal açıklamalara, sanki bunlar teknolojiye referans verilmeden yapılabilirmiş gibi, basit bir çevirim beklememektedir.

Teknolojik değişiklikleri, sosyal ilişkilere indirgeyen sosyal determinizmler de, teknolojik olanlar kadar yetersizdir. Bir kere yerlerinde olduklarında, teknolojik teçhizatlar ve sistemler, sosyal aktivitelere etkili bir şekilde yol gösterir, kısıtlar, olanak verir ve sınırlandırırlar. Özerk olarak, "çarpışma" yaratma kapasitesine sahip olamayabilirler, ama bunların sosyal ilişkiler içindeki rollerini yadsımak, günümüz sosyal hayatının en yaygın kısımlarından birini görmezden gelmek olur. Aslında bu, günümüzdeki bilgisayar tabanlı gözetleme hakkında yapılan tartışmaların en güçlülerinden biridir. "Mahremiyet" için ne anlama gelirse gelsin, kuşkusuz ki, sosyal değişimleri ve bölünmeleri sağlamlaştırmak gibi bir etkisi vardır. New York planlamacısı Rober Moses'ın oldukça fiziksel ve görünen alçak köprüleri ve altgeçitleriyle yapılacak olan bir benzetmesi, burada faydalı olacaktır. Moses, zenci ve fakir kişilerin şehrin zengin kesimlerine gitmelerini sağlayacak otobüsleri engellemek için yüksek kısıtlamalar yaratmıştır.[29] Ben, yeni teknoloji gözetlemesinin, bunu günümüzde, yaşam şanslarını kategorizasyon ve risk yönetimi yoluyla etkileyerek, görünmez olarak yapmaya devam ettiğini iddia ediyorum.

Elbette ki, bütün gözetleme teknolojileri görünmez değildir. Kameralar caddelerde açıkça görülebilir ve parmak izleri ve optik tarayıcılar, çalışabilmeleri için, fiziksel olarak orada bulunmayı gerektirmektedirler. Gary T. Marx'ın gösterdiği gibi,

29) Bkz L. Winner (1986) *Balina ve Reaktör*, Chicago: University of Chicago Press, 22-5.

birkaç "yeni gözetleme" teknolojisi, onların hem daha az algılanabilir, hem de daha güçlü olmalarını sağlayan bir gelişmedir.[30] Bu aslında gerçektir, fakat benim yukarıda bahsettiğim görünmezlik her iki şekilde de uygulanır. Her iki durumda da, gerçek konu, fiziksel teçhizatların ne derece algılanamaz olmaları değil, teknolojik olarak mümkün kılınan sistematik kategorizasyon, sınıflandırma ve sosyal ayrım işlemlerinin altında yatan görünmezliktir.

Bu, konuyu daha ileri bir noktaya götürmektedir. Teknolojik sistemler hem sosyal olarak biçimlendirilmiştir hem de şekillendirilmelerinde amaçlanandan daha ileri giden sosyal sonuçları vardır. Makinelerin kendileri minyatürleşebilir ya da gizlenebilirler ve sessiz ve gizli gözetleme sıralama işlemi acımasızca ilerler. Fakat, hem görünür hem de görünmez, ayrıca bu makineleri dizayn eden, yükleyen ve işleten insanlar ve organizasyonlarla ilişki içinde işlerler. Bu, yukarıda ima edilen teknososyal dünyadır. Teçhizatlar ve sistemler sosyal aktörler ve sosyal bağlamlar tarafından algılanır ve oluşturulur, ama bunlar ayrıca sosyal ilişkilere şekil vermeye de yardım ederler. Bu, gözetleme teknolojileri söz konusu olduğunda, bu ilişkilerin belirli şekillerde algılanmasını sağlayan "güç"ü de içine alır.

Burada, en azından küçük derecede, henüz belirsiz nedenlere dayanan ve sonu açık olan bir şeyler vardır.[31] Örneğin, James Rule ve Peter Brandley, New York basım firmasında, müşterilerin siparişlerinin fabrikada olup olmadığını kontrol eden bir bilgisayar sisteminin kullanılması nedeniyle, iş hizmetlerinde daha yakın araştırma olduğunu bulmuşlardır. Bu nedenle kullanıldığında, yine de, bu tip gözetleme sistemleri çalışan-

30) G.T. Marx (1988) *Kapakaltı: Amerika'da Polis Gözetimi*, Berkeley CA: Üniversity of California Press.

31) Altyapı hakkında daha geniş ölçüdeki sorular bir sonraki bölümde incelenmiştir.

ların denetiminin sömürülmesine devam edebilir.[32] Başka alanlarda da görülebilen bu işlem, Clive Norris ve Gary Armstrong'un "genişleyebilen değişebilirlik" kavramlarında doğru bir şekilde yakalanmıştır.[33] Bunu, tek bir neden için yüklenmiş olan gözetleme kameralarının, başka görevleri de nasıl yerine getirdiğini araştırmak için kullanmışlardır.

Yine de, benzer teknolojik sistemlerin, çok değişik alanlarda görev yapmaları şans eseri değildir. Birden fazla kaynaktan aldıkları verileri birleştirerek potansiyel olarak aranan insanların listesini oluşturan veri eşleştirmesi, sadece kanun uygulamasıyla sınırlı değildir. Bu tam olarak, piyasadaki firmaların, reklam ve indirimlerle satın almaya yönelecek müşterileri belirlemelerine de izin veren tekniktir. Bir durumda "kategorisel şüphe"yi yaratan olay, bir başkasında, "kategorisel ayartma"ya olanak sağlayabilir. Bu, teknik bir ortamdan, başka amaçları olan bir diğerine geçer. Aynı zamanda, daha önceden hangi davranışların oluşacağını ve gelecekteki hangi eğilimlerin ayırt edilebileceğini söylemeye kalkışan gözetleme simulasyonları, çoğunlukla, risk yönetimindeki benzer kaynaklarda görülebilirler. Tehdit ve tehlikeleri minimuma indirme ve olası sonuçları tahmin etme isteği, yönetim kontrolü için faydalı bilgilerin toplanması ve iletişime geçmesine yol açar. Dolayısıyla, gözetleme de.

Fakat, bu, aynı teknolojik sistemlerin, uygulandıkları her yerde aynı etkiyi gösterdikleri anlamına gelmez. Kültürel ortam ve spesifik değer yargıları ayrı ayrı kendi paylarına düşeni yaparlar. "Mahremiyet gelişimi" teknolojileri olarak tanımlanan teknolojiler, her şeyden önce, teknolojilerin özel alana

32) J. Rule ve P. Brantley (zamanı belli değil) "İşyerinde Gözetim: Kişisel Bilgisayarlaşmaya Yeni Bir Yol mu?" Stony Brook'taki New York Eyalet Üniversitesi.

33) C. Norris ve G. Armstrong (1999) *Maksimum Gözetim Toplumu: CCTV'nin yükselmesi*, Oxford: Berg.

girdikleri -enkripsiyon- aynı teknobilimsel doğruda yaratılırlar. Daha geniş bir bakış açısında, daha önce gözlemlediğim gibi, değişik ülkelerde kurulmuş olan gözetleme sistemlerinin, yerel politik pratiklere ya da kültürel ve dinsel inançlara göre değişik etkileri olabilir. Agre'nin, Gelernter'in *Ayna Dünyalar* kitabının eleştirisinde gözlemlediği gibi, "bilgisayar sunumları, insan sunumlarının gerçekliğinden pek çok noktada farklıdırlar ve bilgisayarların insan aktivitelerinin sunumlarını yaratma ve koruma kapasiteleri, daha önce yapılmış çalışmalara gerek duymaktadırlar."[34] Agre, sadece sunumların kuralcı ilişkilerinin endüstriyel ve endüstriyel olmayan yaşam alanlarında değişiklik göstermediğini söylemekte, ama insanların kimliklerini belirleyen kişisel verilerde problem çıktığında, veri tabanı tasarımcılarının hemen ya da otomatik olarak veri kayıtlarını kişilerin kimliklerinden çözmeye çalışmadıklarını anlatmaktadır. Neden yapmamaktadırlar? Çünkü güçlü ekonomik ve politik çıkarlar, görünürde bir amaç için toplanmış olan kişisel verilerin ikinci dereceden kullanımlar için açık kalmalarını tercih etmektedirler. Bu daha geniş alanların farkına varmak -sıradan insanlar kadar organizasyonların da hayatlarını düzenledikleri inançlar ve ideolojiler- gözetleme teknolojilerinin nasıl geliştirildiği ve kullanıldığını ve bunların değişik kültürel çevrelerde nasıl değiştirileceğini ve sınırlandırılacağını anlamak için çok önemlidir.

İster şehirdeki gözetleme için caddelerdeki kameraların gelişimi ya da ister elektronik ticarette bütün dünyada kullanılan kişisel veri iletişim ağları ya da hatta vücudun bölümlerini kimlik belirleyici veya veri olarak kullanan genetik ve bi-

34) P. Agre (1997) "Ayna Dünyanın Ötesinde: Mahremiyet ve Bilgisayarlaşmanın Sunumsal Pratikleri", Agre ve Rotenberg'de, op cit., s. 49.

ometrik gözetleme olsun, bu teknolojiler, kurtulunamaz insan aktörleri ve sosyal organizasyonları ve yapıları da kapsayan iletişim ağlarıyla[35] birbirine bağlıdır. Her iletişim ağı, gözetlemeye olan özel bağlantısı açısından araştırılmalı ve aynı zamanda hepsinin kodları bir bütün olarak çözülmelidir. Hepsinin yönetildikleri kodlar, insanların nasıl tayin edildikleri gibi yüceltilmiş kavramlardan, yönetim risklerinin tutulan şekillerine kadar pek çok dereceyle ilintilenmiştir. Her iki türlü de, bunlar nötr olmaktan çok uzaktır ve dolayısıyla etik kritik ve politik çekişme için zayıf durumdadırlar.[36]

Kaybolan bedenler problemini anlamak, bundan dolayı, gözetlenen toplumları anlamak için önemlidir. Gözetleme sistemlerinin, pek çok sosyal ilişkinin somutlaştırılmayışını telafi etmek için doğan bir çabayla nasıl ortaya çıktıklarını gösterir. Ayrıca bize, günlük gözetleme pratiklerinin, kendilerini somutlaştırılmış kişilerden çok soyutluğa dayandırmaya çalıştığını hatırlatır. Kayıtlı davranışlardan alınan veri imgeleri önemlidir. Hızlı bir şekilde dönen bir dünyada, sosyal bütünleşme tarzlarımız artarak soyutlaşmaktadır ve gözetleme pratikleri bizim hareketlerimizi yakalamaya çalışmaktadır. Bizim yerimizi belirler, bizi hedef olarak seçer ve aktivitelerimizi düzenlemeye çalışırlar.

Kaybolan bedenler teoremi, mahremiyete de yeni bir eğilim verir. Göçmen olan dünyamızda, yabancıların toplumu, aslında gözetlemeye yol açacak bir şekilde mahremiyet aramaktadır. Kişisel kimlik numaraları ve barkodlanmış kartlar gibi

---

35) Michel Callon'un 'aktör iletişim ağı teorisi'ndeki direk referanstır. Örneğin, bakınız, M. Callon (1991) "Tekno-ekonomik İletişim Ağları ve Geri Dönüşümsüzlük", J. Law (ed.) *Canavarların Sosyolojisi: Güç, Teknoloji ve Baskı hakkında yazılar*, Londra: Routledge.

36) Bkz. A. Feenberg (1991) *Teknolojinin Kritik Teorisi*, New York: Oxford University Press.

güvenin işaretleri, uygunluğu ve itibarı göstermek için istenmektedir. Görünüşe bakılırsa, ev içinin ya da bedenlerin özel alanları gelişen gözetlemenin karşısında, fiziksel alan gittikçe daha da az önem sahibi olduğu için, bir koruma olamamaktadır. Elektronik teknolojiler yeni problemler doğurmaktadır ama somutlaşmış kişinin ve adaletin önemini düşünmek yeni yöntemler önermektedir. Her şeye rağmen, bu yeni teknolojiler, hiçbir zaman kendi kendilerine, özerk olarak işlemezler. Görülmez sosyal sınıflandırmaya ve somutlaştırmak için geldikleri nedenlere hizmet ederler. Bu, onların neden yeni bir sosyal düzen tarzı olarak düşünülmesi gerektiğinin cevabıdır. Neden iletişim ve bilgi teknolojilerinin fark yarattığının araştırması bir sonraki bölümdedir.

GÖRÜNMEZ ÇERÇEVELER

Yirmi birinci yüzyılın gözetlenen toplumları, karmaşık bir iletişim ve bilgi teknolojisi iletişim ağına bağımlıdırlar. İletişim ağının kendisi görülemez, fakat video, uydu ve biometrik gözetlemenin dahil olduğu her çeşit izlemeyi destekler. Dolayısıyla, iletişim ağları, bilginin altyapısı olarak düşünülebilir. Wim Wenders, esrarengiz filmi *Şiddetin Sonu*'nda, Los Angeles alanını, bu tip bilgi altyapılarına ağır bir şekilde bağımlı olarak tarif etmektedir. Astronomik rasathanenin kabuğu, komplonun olduğu, yıldızlardan izlenen ve yönetilen, gözetleme operasyonunun uydusu için bir örtü olarak kullanılmıştır. Bu bölümde bu tip paranoyak bir anlam yatmamakla beraber, filmden iki ilintili motif vardır. Birincisi, gizlenmiş altyapının varlığı iyi betimlenmiştir. İkincisi, ana karakter ölümsüz sözleri söylemektedir; "Bu büyüklükte bir sistemle, suiistimal şansı çok yüksektir".

Günümüz dünyasında yaşayanlardan ancak çok azı, bilgisayarların ve iletişim araçlarının çığırtkan etkisinden habersiz olabilir. Beraber düşünüldüğünde, bu alan, her türlü sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda bıraktığı inanılmaz bü-

yüklükteki çıkarımlarla, kendi içinde en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerden biridir. Hükümet siyasetleri, Japonya'nın eski 'bilgi toplumu'ndan ya da Fransızların 1970'lerdeki[1] toplumun *l'informatisation*'undan, Kuzey Amerika'nın 1980'lerdeki[2] *bilgi süper otoyolu* hayalleri, Singapur'un 1990'lardaki *Intelligent Island* özlemleri ya da Malezya'nın yirmi birinci yüzyılın ilk bölümü *Multimedya Süper Koridor*'u projesine kadar, bilgi teknolojisi vizyonları ve projeleriyle donanmıştır. Fakat, bu tip projelerde, iki önemli konu es geçilmiştir. Biri, bu teknolojilerin nereden geldiğinin sosyal hesabı ve yirminci yüzyılın son kısmında nasıl birleştikleridir.[3] Öbürü, 'bilgi çağı'nın -potansiyel düşüşler de dahil olarak- daha geniş sosyal ve kişisel çıkarımlarıdır. İkinci soruya dayanarak, bilgi toplumlarının tanım olarak, gözetlenen toplumlar olduğunu söylüyorum. Belirleyici oranda bilgi teknolojilerine bağımlı olan toplumsal düzenlemeler için hangi kelimenin -yazdığım zaman, *bilgi tabanlı ekonomiler* popüler terimdi[4]- kullanıldığı farketmez, bu toplumların

---

1) Y. Ito (1993) Japonya diğer Batılı olmayan ülkelerden daha erken ve daha hızlı nasıl modernleşti, *İletişim Gelişimi Dergisi*, 4:2. Nora ve A. Minc (1980) *Toplumun Bilgisayarlaşması*, Cambridge MA: MIT Press.

2) *Enformasyon Süperotoyolu* Amerika Başkan Yardımcısı Al Gore tarafından geliştirilmiştir.

3) Bilgisayar gücünün telekomunikasyonla birleşimi alkemiyle ilgili bir sihir değildir, bunun tersine, belirli askeri zorunlulukların, fon vermek için konulan ön koşulların ve hükümet siyasetlerinin sonucudur. Bkz. D. Lyon (1988) *Enformasyon Toplumu: Konular ve İllüzyonlar*. Cambridge: Polity Press. Ayrıca bkz. D. İnseck (1988) *Yeniden Birleşme: Kanada'daki İletişimin Politik Ekonomisi*, Cresskill, NJ: Hampton Press.

4) 'Bilgi-tabanlı' işler ve ekonomiler, onları kullanmaya değil, yeni teknolojileri yaratmaya neden olan, organizasyonların bilgisel kapitalleri üzerinde dururlar. Teknolojik gelişme için ya da teknolojik olarak gelişmiş ürünler için bir ikramiye konulmuştur. Örneğin, Kanada'da enformasyon teknoloji sektörü (yılda yüzde 15 büyümektedir) Kanada'nın geleneksel yağ ve gaz, maden, kağıt hamuru ve kağıt sektörlerinden daha büyüktür, fakat, sonradan sıralanan bu sektörler de yeni teknolojiler geliştirmektedirler. Bu, bazı ölçülere göre Kanada'nın bilgi-tabanlı bir ülke haline geldiğini göstermektedir. 'Bilgi-tabanlı' düşünceler, Japonya'da gelişmiş ve ve sadece faydalı bilginin 'sağlam veri' olduğu düşüncesinin ötesine geçmiştir. Sözsüz bilgi, takım çalışması, belirsizlik ve risk önemlidir. Örneğin, bkz. I. Nonaka ve H. Takeuchi (1995) *Bilgi Yaratan Şirket: Japon Şirketleri Yeniliğin Dinamiklerini Nasıl Yarattı?* Oxford: Oxford University Press.

kişisel verilere, ister istemez, daha önceki herhangi bir tarihsel zamandan, daha fazla sistematik ve yoğun ilgi gösterdikleri gerçeği geçerlidir. Elbette ki ironik olarak, bu veriler, kişisel, yüz yüze ilişkilerden çıkarılmıştır. Bu, kendi içinde, teknolojik yayılmanın bir 'düşüşü' olmak zorunda değildir. Ama gözetlenen toplum terimi, en azından, 'bilgi toplumları' ve 'bilgi tabanlı ekonomiler'in muğlak olmayan optimist konuşmalarında olmayan, bazı olası negatif sonuçları çağrıştırmaktadır. Benim belirtmek istediğim, bu tip toplumların bölümsel olarak, gözetleme boyutunda oluşturulduğudur. Bu, günlük hayatın, amaçları bunu etkilemek olan ve sayısı gittikçe artan aktörlere daha açık hale gelmesi olarak geri dönmektedir.

Biraz altyapılardan bahsetmeme izin verin. Modern olmak, bunlara dikkatimizi çeken bozulmalar olsa da, altyapıların içinde ve altyapıların yoluyla yaşamak demektir. Bizi karanlıkta bırakan bir elektrik gücü ya da arabalarımızı otoyolda titreten bir dizi çukur olmadan altyapıların orada olduğuna kesin gözüyle bakarız. Fakat, her gün bağımlı olduğumuz, geniş bir alanda paylaşılan ve insanlar tarafından yaratılmış kaynaklardır. Paul Edwards, onların 'işbirliği içinde ve sinerjik bir şekilde devamlı eşya ve servis akışı sağlayan, iletişim ağları' olduğunu iddia eder.[5] Altyapılar sadece donanım değildir, aynı zamanda sosyal organizasyon, sosyal bilgi vb'dir. Modernitenin, doğal, teknolojik ve sosyal çevrelerini destekleyen görünmez arka planlardır. Yaşadığımız alanda sınırlar koyarlar -örneğin, ulaşım sistemleri bizi sadece bazı yerlere götürür ve yenilenemez kaynakları tüketirler- ve bazı çıkarlara, diğerlerinin pahasına, öncelik verirler. Daha önce gördüğümüz gibi, New

5) Bu deyim "Altyapı ve Modernite" isimli yayınlanmamış, Kasım 1999'da, Hollanda, Twente Üniversitesi'nde teknoloji ve modernite hakkında yapılan bir atölye çalışmasında kullanılan bir eserin eskizinden alınmıştır.

York yol ulaşım altyapısı, zenci ya da fakir kişileri, otobüs şoförlüğünde oldukça istenen yerlere gelmenin dışında bırakır. Dolayısıyla, altyapılar, bunu belirlemeden, sosyal hayatın görünümünü kısıtlar ya da olası hale getirir.

Bilgi altyapıları, bilginin hem hammadde hem de ürün olduğu iletişim ağları mantığını açıklar ve cesaretlendirir. Bu tip iletişim ağı sistemlerinin parçalanmış doğası, Paul Edwards'ın 'sanal altyapılar' tanımlamasına denk gelir. Bilgi altyapıları, endüstriyel modernitenin diğer altyapılarından daha rahat bir şekilde değiştirilir ve daha fazla geribildirim döngüsüne izin vermeye eğilim gösterir. Aynı zamanda, bilgisayar tabanlı bilgi altyapılarının askeri kökenleri, onların sivil yan ürünlerinin karakterlerini etkiler. Emrin ve kontrol sistemlerinin kutsallığı, tam olarak otomasyonlaştırılmış savaş alanlarının altında yatar ve ayrıca kentsel polis sistemleri ve ticari veritabanı pazarları gibi diğer alanlarda da tespit edilebilir.

Bilgi sistemlerinin bir alandan diğerine paralel gelişimi, altyapısal olarak tanımanın önemli bir cephesidir. Bu kitapta açıklanan bir başkası, bir kere yerine geldiğinde, bilgi altyapılarının, diğer çeşit teknolojik sistemlerinde bağlanabileceği bir platform yaratmalarıdır. Bir taraftan video ve kapalı devre kamera sistemleri ve diğer taraftan biometrik ve genetik metotlar, önemli gözetleme güçleri için bilgi altyapılarına bağımlıdırlar. DNA kayıtlarının ya da televizyon imgelerinin gözetleme kapasiteleri, bilgi altyapıları olmadan aşırı derecede kısıtlıdır. Bilgi altyapılarının bir başka daha ileri yönü de kullanılabildikleri coğrafik alanın genişliğidir. Havayolları altyapıları gibi, bilgi altyapıları da faaliyet alanında küreseldirler ki bu, gözetleme sistemlerinin de küreselleşebileceğini gösterir.

Burada ortaya çıkan büyük soru, bilgi toplumlarının nasıl ve neden -toplumların kısa yolu temel olarak bilgi altyapılarına

dayanır- aynı zamanda gözetim toplumları oldukları ve bunun son 30 yılda hızlanan küresel yeniden oluşum tartışmalarıyla nasıl ilgili olduğudur. Cevabın bir kısmı, bütün bilgi toplumları aynı zamanda gözetim toplumları olmalarına rağmen, bunların gelişiminin yerel kültürlere, teknolojik gelişimin derecesine, politik önceliklere ve hukuksal düzenlemelere göre değiştiğidir. Örneğin, Almanya'da kişilerin imgeleri, İngiltere ve Amerika'daki spor olaylarında olduğu gibi, diğerleri tarafından kullanılamaz. Fakat, gözetlenen toplumlar, gözetlenme pratikleri her ne kadar ulus devlet ya da hükümet tarafından sınırlandırılsa da, bütün toplumsal sektörlerin içine işlemiştir. Buna ek olarak, bu pratikler, devletin, ekonominin ve kültürün değişen rollerine karışmaktadırlar.

En önemli örneği almak gerekirse, devletin değiştirilen ve bazılarına göre yok olan gücü üzerine pek çok tartışma yapılmaktadır. Bu tartışmanın arkasındaki gücün bir kısmı, sosyal düzen, kendilerine ait oldukça etkili gözetleme deneyimlerine sahip olan başka pek çok aktör tarafından sağlanırken, devletin gözetleme güçlerini son noktada kullanmasına ihtiyaç olmadığıdır. Bu, kurumlaşmış izlemenin, devleti de içeren ama aynı zamanda onun ötesine geçen pek çok aktör tarafından rutin olarak uygulanan bir pratik olmasından dolayı, gözetlemenin artık, genelleştirilmiş sosyal bir konu olduğunu gösterir.

Eğer bilgi toplumları gözetlenen toplumlarsa, bu onların yüksek teknoloji polis devletlerine benzedikleri anlamına mı gelir? Zaman-mekân düzenlemesi bütün özel alanların teknolojik bir şekilde ele geçirileceği kadar sıkı mıdır? Eğer değilse, gerçekten ne olmaktadır? Bir saniye için bile, gözetlenen toplumların alaycı bir gücün sinsi tiyatroları olduğu izlenimini vermek istemiyorum, ama gönül rahatlığıyla buna göz yummayacağım. Gözetlenen toplum kavramı, önemli derecede bir

sosyal akım olan sosyal eğilimden daha az bir şekilde sabit devleti gösterir. Bundan dolayı, olan şeyin, gözetimin devam eden, ilişki içinde bir işlem olduğu 'sosyal orkestrasyon'a yakın bir şey olduğunu öne sürüyorum. Temel temalar fark edilebilir, güç kendi rolünü oynar ve sıradan insanlar genellikle sisteme ortak olur ve bazen de sisteme teslim olurlar. Fakat bu kontrole mi, zorlamaya mı girer? Bu sürekli değişir.

Ortak Yönler ve Farklılıklar

Gözetlenen toplumların pek çok ortak noktası vardır, ama ayrıca, ulusal değişikliklere ve ekonomik sektörlere bağlı olarak oldukça fazla farklılık da gösterirler. Yeni teknolojiler, gözetimin yeni şekillerde şiddetini artırmak ve düzenlemek için çalışırlar, ama hiçbir şeyi başlatmazlar. Neden modern toplumlar bilgi toplumlarıdır? Çünkü, Alexis de Tocqueville (1945) ve diğerlerinin on dokuzuncu yüzyılın ortası gibi erken bir tarihte iddia ettiği gibi, bunlar emsalsiz bürokratik belgelenmeye ve müdahaleye bağımlıdırlar. Modern hükümet yönetimi kişisel verilerin toplanması ve kayıtlanmasına bağımlıdır. Fakat aynı şekilde, modernitenin diğer anahtar parçası olan kapitalist yatırımlar, verimliliği ve kârlılığı geliştirebilmek için, çalışanları, bilinmeyen bir dereceye kadar izlemekte ve idare etmektedir. Bu nedenle modernite, gücü yaratmak ve devam ettirmek için veri ve bilgiye dayanmak anlamına gelmektedir. Bu bilginin çoğu kişisel olduğu için, kişisel veriler üzerine odaklanmış dikkat gözetimi gerektirir.

Böyle bakıldığında, iki nokta açıklığa kavuşur. İlk olarak, gözetleme kapasitelerinin büyültülmesi, basit olarak modernitenin sadece bir yüzüdür. Bu, bizim sosyal, ekonomik ve politik düzenlemeleri, organizasyon ve kontrolün mantıklı rejimlerine getirme teşebbüslerimizi yaptığımız dünyanın bir parçası-

dır. Bu tip rejimler, kaybolan bedenleri telafi etmeye çalışırlar. Halk demokrasisinin bulunması ve üretkenliğin artması, kısmen sağduyuya olan inançlardan esinlenerek, ama çoğunlukla ilerleme işareti altında, dünyanın daha iyi bir yer olması için bilinçli olarak yapılan girişimler olarak düşünülebilir.[6]

İkinci olarak, bunu takiben, gözetleme, esas olarak asosyal ve baskıcı bir işlem değildir. Modernitenin bireysel hayat karakteristikleri üzerinde odaklanmış dikkati, oy kullanma hakkı ya da devlet desteği gibi vatandaşların çıkarlarını alttan destekler ve ayrıca çalışanların uygun bir şekilde haklarını aldıklarını veya terfilerle ödüllendirildiklerini ve emeklilik hakkını uygun zamanda aldıklarını garantileyebilir. İlgili veri dosyadadır ve kimliği kanıtlamak ve bazı taleplerde bulunmayı sağlamak için üretilebilir. Gözetleme pratiklerinin modernitenin sonraki bölümlerinde değiştiği ya da bazı durumlarda negatif yollarda kullanılabileceği gerçeği, gözetlemenin modern sosyal hayatın basit bir gerçeği olmasını değiştirmez.

O zaman neden, 1980'lere kadar 'gözetlenen toplum' terimi ortaya çıkmadı? Ayrıca, neden, kullanıldığında, tehdit ve tehlike anlamları taşıdı? Her şeyden önce, George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ündeki klasik gözetleme distopyası, 1950'lerden beri ulaşılabilirdi ve iyi biliniyordu.[7] Soğuk Savaş dönemi boyunca, Orwell'in tasvir ettiği polis devlet şekli, dünya çevresinde, Sovyetler Birliği ve onun Avrupa'daki uydularında ve diğer sosyalist devlet semtlerinde en açık örneklerini buldular. İki faktör bunun hepsini değiştirdi.

Biri, 1980'lerde, Orwell'in çalışmasının -kendisinin de ima ettiği gibi- başka çeşit toplumlar için de geçerli olduğu olasılı-

6) D. Lyon (1999) Postmodernite, 2. bsm. Buckingham: Open University Press.

7) George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü ilk olarak Londra'da 1948'de yayınlanmıştır.

ğını açık bırakan, komünizmin çöküşüydü. Belki de komünist olmayan toplumlar gözetleme toplumları olabilirdi? Diğeri, 1960'larda ciddi şekilde başlayan, ama 1980'lerde pek çok sektörde yerleşen, gözetleme amaçları için bilgisayarların kullanımının hızla artmasıydı. 1984'e kadar *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün film versiyonu ortaya çıkmadı. Bunu kanıtlayan hiçbir çalışma bilmememe rağmen, o zamandan bu yana 'Orwellian' lakabı, komünist devler için değil, bulundukları her yerde bilgisayar destekli gözetleme için daha sık kullanılmaya başlandı.

1980'lerde, yaygın ve sistematik politik ve ekonomik yeniden yapılandırılmanın teknik temelinin iletişim ve bilgi teknolojileri olduğu açıkça ortaya çıktı. Japonya Uluslararası Ticaret ve Endüstri Bakanlığı, bu teknolojilerin bilgi toplumuna giden yol olduğu konusunda etkin bir şekilde teşvikte bulundular ve Fransız hükümeti de benzer bir yol izledi. Kanada, Almanya ve İşveç gibi ülkeler fazla geride kalmadan takip ettiler. Amerika, -en azından bir süre için- popüler bir slogan kullandı; 'bilgi süper otoyolu'. Pasifik bölgesindeki bazı ülkeler de bilgi altyapıları yaratmak için politikalar geliştirdiler ve bu nedenle, Hong Kong, Çin İnci Irmağı Deltası'na[8] kadar bir düğüm ve Güney Afrika bir başkası olmak üzere, Singapur, Malezya, Kore ve Endonezya kendi varyantlarını ürettiler. Yirminci yüzyıldan başlayarak, bilgisayar destekli teknolojiler, izlenen sosyal yönlerde stratejik olarak kesin olarak kanıtlanmış oldu. Aldatmaca olarak düşünülen bilgi toplumları sloganları ihtiyatla kabul edilse de, radikal bir şekilde değişen politik ekonomiler ve sosyal ilişkiler değişmeden kalmaktadır.

'Gözetlenen toplum' terimi, bilgi teknolojilerinin yeni potansiyelleri için oluşan heyecan doruk noktasına varırken belirdi. Sosyolog Gary T. Marx, terimi, 'bilgisayar teknolojisiyle

8) Castells (1996) *İletişim Ağı Toplumunun Yükselişi*, Oxford: Blackwell, s. 403-9.

bütün sosyal kontrolün son bariyerlerinin de yok olduğunu' gösteren Orwellian bir durumla ilintili olarak, 1985'te ilk defa keşfetti.[9] Marx'ın aklında öncelikli olarak Amerika olsa da, karşılaştırmacı tarihçi David H. Flaherty, yakın bir tarihte, 'Batı endüstriyel toplumlarının bilgi toplumu olmanın bir parçası olan, gözetlenen toplum olma riskini artarak gösterdiklerini -hatta belki de şimdiden sahip olduklarını-' ileri sürdü.[10] Flatherty'nin odak noktası Almanya, İsveç, Fransa, Kanada ve Amerika'ydı. 'Bazı gözetleme şekillerinin demokratik bir toplumda elbette ki yasal olduğunu' kabul etse de, 'bunların kişisel mahremiyet üzerindeki toplanmış etkisinin negatif' olduğu konusunda ısrar etmiştir. Marx gibi, Flatherty de, yeni teknolojilerin gözetleme kapasitelerine önemli değişiklikler yaptığını görmüştür. Ayrıca, onun ve Colin Benett'in[11] çalışmaları, gözetleme yollarının bir ulusal ya da bölgesel konumdan diğerine değiştiğini göstermiştir.

Gözetleme kapasitelerinin benzer teknolojik yollardan yapılsalar da, etkilerinin aynı olmaktan çok uzak olduğunu gösterdikleri için, bölgesel ve ulusal çeşitlilik gerçeği çok önemli bir konudur. Bilgisayar teknolojilerinin gözetlemede kullanımı haklı olarak, bilgi altyapıları geliştiren toplumlardaki kişiler için doğacak riskler anlamında duyulan kaygıları fişekler. Fakat, incelemedeki gözetlenen toplumlar, teknik bağımlılık derecesi ve her şeyden önemlisi değişik kültürlerin doğruları ve her durumdaki siyasetleri açısından önemli derecede değişiklik gösterirler.

---

9) G.T. Marx (1985) "Gözetim Toplumu: 1984- Stili Tekniklerin Tehditi", *Gelecek*, Haziran: 21-6.

10) D. H. Flaherty (1989) *Gözetim Toplumlarında Mahremiyeti Korumak*, Chapel Hill, NC: Üniversity of North Carolina Press, s. 1.

11) C. Bennett (1992) *Mahremiyeti Düzeltmek: Veri Koruması ve Avrupa ve Amerika'da Kamu Siyaseti*. Ithaca, NY: Cornell Üniversity Press.

Flatherty'nin vardığı sonuç, incelediği her ülkede, kişisel veri toplamasının otomasyonu için olan baskılar 'neredeyse karşı konulamaz' olsa da, o zamanlar, İsveç kamusal ve özel veri tabanlarının birleştirilmesi yönünden diğer örneklerden daha ileridir.[12] Fakat, Flatherty'nin öncelikle ilgilendiği konu, gözetlemenin analizinden çok mahremiyet ve verinin kontrolüdür. Gözetleme pratiklerini desteklemek için benzer teknik yolların kullanılması giderek artmaktadır, ama bunlar değişik yollarla kurulmaktadırlar. Mesela, Almanya ve İsrail'de, kimlik kartlarının taşınmasına kesin gözüyle bakılırken, Avustralya ya da Amerika'da ulusal kimlik kartlarının taslakları bile reddedilir. Tayland ve Endonezya gibi ülkelerde, örneğin telefonu gizlice dinleme yoluyla, bir kişinin özel hayatına karışma, Kanada veya Yeni Zelanda'da olduğundan çok daha sıradandır.

Gözetlemenin topluma yayılması

Odak noktasını 'gözetleme' kelimesinden, 'toplum' kelimesine kaydırdığımızda, günlük hayatın başka bir yönünün altını çizmiş oluruz. Gözetlenen toplum kavramı, somutlaştırılmamış gözetlemenin toplumsal olarak yayıldığı bir durumu gösterir. Orwellian kontrolün totaliter korkuları, çoğunlukla devlet gözetimiyle ilintilendirilirken, gözetlenen toplum kavramı, uzun zamandır gözetleme aktivitelerinin, hükümet bürokrasilerinin sınırlarından taşarak, makul sosyal kanallara taştığını göstermektedir. Devlet hâlâ günlük hayatın izlenmesinde oldukça etkin sayılsa da, bu tip hükümetsel aktiviteler, gözetleme verilerinin şu anda aktığı pek çok alandan sadece birisidir. 1980'lerin bir başka başlığı, David Burnham'ın *Bilgisayar Devletinin Yükselişi*[13], bu değişimi silik bir şekilde ima eder, ama

12) Flaherty, op cit., s. 375.

13) D. Burnham (1983) *Bilgisayar Devletinin Yükselişi*, New York: Vintage Books.

hâlâ yönetimsel gözetlemenin üstünde yoğunlaşır. Gözetleme, -toplumun geniş bir alanına, geri cevap verme kapasitesinin şu anda, devlet gözetlemesinin vatandaşları üzerindeki gücünü aştığı anlamına gelmediğini belirtmek gerekse bile- kesin olarak yayılmaktadır.[14]

Hükümet gözetlemesi hâlâ önemlidir ve bunun yayılımı ulusal güce karşı pek çok değişik itirazı harekete geçirebilir. İngiltere'de, İngiliz kıtasındaki İrlanda terör tehdidi, şu anda Londra Şehri ticaret bölgesini çevreleyen, *çelik çemberi* olarak adlandırılan kavramla çok alakalıdır. Bu, terörist olabilecek herhangi bir aktiviteyi yakalamak için kullanılan karmaşık bilgisayar sistemleriyle beraber, devletin sanatı video gözetlemesinden -bazı kameralar 100 metre ötedeki sigara paketinin üstündeki yazıları okuyabilirler- yararlanır. Belirtilen zaman içinde alana giren ve çıkmayan herhangi bir araç, alarmı tetikler ve araba plakaları ilintili veri tabanlarına göre kontrol edilir.[15] Japonya'da, hem organize suç -yasal olmayan yabancıların yazuka haraççıları ve kaçakçıları- hem de terörizm -öncelikle 1995'te sarin gazıyla Tokyo metrosuna saldırıda bulunan Aum Shinrikyo kült grubu- hükümetin, gelişmiş gizlice telefon dinleme tekniklerini kullanarak ve faks, bilgisayar verileri ve e-posta iletimlerinin önünü keserek, sıkı önlemler almak için harcadıkları çabaları desteklemişlerdir.[16] Bu çeşit ölçüler iki ülkede de şiddetli muhalefet uyandırmıştır. Yine de, artan gözetleme için desteğin, özellikle de ulusal güvenlik ve refah gerekliliğinin aşikar olduğu ve durum kolayca dramatize edil-

14) Manuel Castellls haklı olarak, 'gözetim toplumu' teriminin 'gözetim devleti' teriminden daha iyi olduğunu öne sürmektedir. Fakat, ben, 'günümüz devletinin, 'gözeten' olmaktan çok 'gözetildiğini" ileri sürerek fazla ileri gittiğini düşünüyorum. Bkz. M. Castells (1997) *Kimliğin Gücü*, Oxford: Blackwell, s. 302.

15) "Büyük Birader: Herşeyi Gören Göz", *Ekonomist*, 11 Ocak 1997, s. 53.

16) *Kablolu Haberler*, 2 Haziran 1999 ve *Yomiuri Shimbun*, 7 Haziran 1999, s. 2.

diğinde, daha güçlü olduğu görülmektedir.

Her şeye rağmen, ulus devletin rolü değişmektedir ve enformasyon altyapıları ve gözetleme pratikleri bu değişimlere yoğun bir şekilde dahildir. Dikey bürokratik gözetleme hâlâ varlığını sürdürmektedir, fakat kişisel veriler kamusal ve özel (ticari) alanlarda daha da fazla dolaştığından beri daha az merkezi olma eğilimi göstermektedir. Gözetim verilerinin bu şekilde dolaşmasının en önemli nedeni, sigorta firmalarının rolüyle ilintilidir. Sigortanın politik ekonomisi, analiz alanını ihmal etmektedir, fakat gözetlemenin neden hem devlet yönetiminin hem de ticari sektörlerin tarafını tuttuğunu anlamak açısından önemlidir. Susan Strange'in iddia ettiği gibi, sigorta firmaları sonuç üzerinden güç elde etmeye çalışmazlar ama her şeye rağmen bunu uygularlar.[17]

Sigortacılar ve risk yöneticileri, dünya pazar ekonomisi ve sosyal gruplar, ulusal ekonomiler ve diğerleri arasında değerlerin dağıtımı için kapsamlı sonuçlar doğuracak şekilde güç kullanırlar. Bunlar, geniş derecede yaşam şanslarını ve varlığını etkileyecek şekilde, devletlerden bağımsız olarak, ekonomik düzene yardımda bulunurlar. Pazar ekonomileri, Strange'in belirttiği gibi, riskleri artırırlar. Bunun etkisi sonucu daha zengin gruplar ve kurumlar, riskin bazı bölümlerini sigorta bedeline çevirmeyi seçebilirler: 'Primleri ödeyemeyen ya da ödemek istemeyenler, ya da her ikisi, riskle baş başa bırakılır'.[18] Aktüeryaya ilişkin riskler, verilerin bulunulabilir olduğu varsayılarak, istatistik olarak hesaplanabilir. Gözetleme burada, bu verilerin bulunması ve işlemesi için bir yol olmaktadır.

Hükümet siyasetleri, insanlara, mülklere ya da ortaklıklara

17. S. Strange (1996) *Devletin Geri Çekilmesi: Dünya Ekonomisinde Gücün Dağılımı*, Cambridge, NY: Cambridge Üniversity Press, s. 122.
18. Ibid., s. 127.

gelecek zarara daha fazla sorumluluk atadıkları zaman, sigortacıların otoritesi gibi, gözetleme verisi kullanarak, risk iletişimi daha önemli bir hale gelir. Fakat, hesaplara ek olarak, bazı daha keyfi tahmin ve önyargının faktörleri de vardır. Bundan ötürü, homoseksüellere verilecek olan hayat sigortasının ve daha az bilinen hırsızlık eğilimli caddelerde verilecek olan ev sigortalarının reddi hakkında oldukça bilinen tartışmalar vardır. Sigorta firmaları, gözetleme aktivitelerine dayanarak, teşvik edici ve engelleyici etkilerini kullanarak olası seçeneklerin seçimini ve alanını yönlendirerek, insanların yaşam şanslarını etkileyecek önemli kararlar alırlar.[19]

Etkili risk yönetiminin arkasındaki güç, en azından Kanada gibi ülkelerde, sağlık servislerinin hükümet desteği ile kâr amaçlı firmalar arasında olması anlamına gelir. Aynı güç, sigortayla uygulanan siyaset arasındaki ilişkinin yakınlaşmasını da sağlar. Hükümet düzenlemeli polis güçleri kadar özel polis güçleri de, devlet gözetlemesini hafifletirken, aynı zamanda gözetlemenin diğer sektörlere de yayılmasını sağlayarak, sigorta firmalarının ihtiyaç ve tanımlarına karşılık verirler. Bir zamanlar devlet aktörlerinin bürokratik gözetleme güçleri tarafından elde tutulan monopol, şimdi oldukça zayıflamıştır. Fakat, bu bir an için bile gözetleme pratiklerinin alanının azaldığı anlamına gelmemektedir. Tam tersine gözetleme, devlet gücünün geri çekilmesiyle bağlantılı olarak, diğer alanlardaki kâr amaçlı ilişkilerin içine çekilmiştir.

Bu, gözetlenen toplumun, günlük sosyal yaşantının bir bakış açısından önemli bir parçası olduğunu anlatmanın uygun olan ikinci anlamıdır. İletişim toplumları zorunlu olarak gözetlenen toplumlardır ve yeni teknolojilere oldukça fazla bağımlıdırlar. Fakat, buna ek olarak, gözetlenen toplumlar,

19) Ibid., s. 133.

enformasyon altyapısının birleşmişliğinin hürmetine, gözetimin toplumsal hayatın her sektörüne yayıldığı bir hale gelmiştir. Devlet gözetiminin üstün olmasından çok uzakta olduğu düşünülerek, gözetleme aktiviteleri, şimdi, çalışma alanlarında ve tüketim durumlarında da görülebilir ve bu bir sonraki bölümde incelenecektir. Buna ek olarak, gözetleme verileri, en kötü Orwellian kâbuslarında bile görülemeyecek, ama çok daha muğlak ve karmaşık gerçek sosyal etkiler yaratacak bir şekilde gözetleme sistemlerinin bütünleşme derecelerini yaratmak için, değişik sektörler arasında iletişim ağına dönüştürülmüştür. Bu muğlaklığı ve karmaşıklığı incelemenin en iyi yolu, gözetlenen toplumun oluşmasıyla ortaya çıkan anahtar temaları incelemektir.

Sosyal Düzenleme

Bunu yapabilecek teknik kapasiteleri olsa ve özellikle bu tip bir potansiyel eğilim güvenilir bir şekilde yok sayılamasa da (Gary T. Marx'ın belirttiği gibi), gözetlenen toplumlar totaliter değildir. Gözetlenen toplumlar, kişisel verilere giderek artan bir şekilde gösterilen dikkate ve günlük hayatı etkileme isteğinde görülebileceği gibi, bütün enformasyon toplumlarında görülebilir durumdadırlar. Fakat, bunlar hiçbir koşulda gözetleme devletleri değillerdir. Gözetleme, hükümetin gözetleme aktivitelerini genel anlamda gözetimin sadece bir yönü gibi gösterecek şekilde, bütün sosyal sektörlere yayılmış durumdadır. Eğer önceki ulus devletler, rasyonel disiplini halka yavaş yavaş öğretmek ya da düzen yaratmak için rasyonel gözetlemeyi kullanmayı amaçladılarsa, günümüz gözetlenen toplumları bu boyutun ötesine geçiyor gibi görünmektedirler. Düzen ve kontrol hâlâ önemli motifler olabilirler, ama gözetleme simulasyon şekline kaydıkça ve etkileşime farklı eğilimler geliştirdikçe,

'düzen' ve 'kontrol' terimleri, modern bürokratik egemenliğin en parlak devrinde olduğundan daha az kesin ve tek taraflı kavramlaşma anlamına gelir.

Örneğin, Take Deleuze'nin (1992) *kontrol toplumları* kavramı. Bu terimi, bilgisayarların onları kapatan ya da hapseden bariyerler ya da duvarlar yerine insanların izini sürmelerine odaklanarak, *inzibati toplum* teriminin karşısında kullanmıştır. İzini sürmek daha önce anlatılan başka bir kavramla ilgilidir, şu anı tanımlayan, kendisi hızın, ışığın ve gücün birleşmesini tanıtan hareketlilik. Göçebe bedenler ve dijital oyuncular, günümüz bilgisayar tabanlı gözetlemenin özneleri ve hep beraber daha önce kullanılan gözetleme rejimlerinden daha kaygan ve etki edilebilir kategorileridir. Aslında, göçebe bedenler, dijital oyuncular ve bunların arasındaki ilişkiler, etkileşimin oluştuğu daha ileri bir anlamda, gözetleme pratikleri[20] tarafından oluşturulmaktadırlar. Bedenler hâlâ yer alsalar bile, dijital oyuncular almazlar, ama günümüz gözetlemesi iki dolaşımla da aynı anda ve birbiriyle yer değiştirebilecek şekilde baş eder. Bundan dolayı, özel, hâlâ mekânla olduğu kadar sanal mekânla da ilintilendirilebilir.

Bu çeşit gözetleme sistemleri ve pratikleri, dolayısıyla, vukuu belli olmayan olaylarla ve kesin bir sınırlanmamışlıkla karakterize edilirler. Başka bir yerde belirttiğim gibi, 'organize edilmemiş gözetleme' olarak düşünülebilirler.[21] Sigorta firmalarının, risk iletişimi için veri elde edebilmek amacıyla gittikçe daha fazla gözetleme pratikleri talep ederek büyüyen rolü, bu keyfiliğin altını çizer. Ticaret pratikleri, sigortacıların

20) Bkz. M. Poster (1996) "Söylem Olarak Veritabanları", D. Lyon ve E. Zurick (eds) *Bilgisayarlar, Gözetim ve Mahremiyet*, Minneapolis, MN: Üniversity of Minnesota Press.
21) D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, Cambridge: Polity Press, s. 126.

arasındaki rekabetin yoğunluğu ve değişik sosyal grupların önyargısal bir şekilde değerlendirilmesinin tamamı, günümüz gözetlemesinin organize olmamış karakterini gösterir.

Burada, her şeyden önce kategorizasyon ve sınıflandırma kullanılarak, baştan çıkarma ve itaat etmeye zorlamak kadar etkilemek olarak görülen işlem, aynı zamanda verimli bir şekilde 'sosyal orkestrasyon' olarak da düşünülebilir. Her şeyi kapsayıcı bir yol aranır (orkestradaki şef; iletişim ağının kodları) ama müzik, orkestra çukurundaki, şefle işbirliğinde bulunan ve ortak olan (gözetleme yerlerinde kredi kartı kullanan ya da kamera ve tarayıcıların altından geçen) aktif özneler tarafından üretilir. Örneklemeye devam edersek, müzik, Mozart'ın klasik düzeninden çok, değişik alanlarda değişik derecelerde itaat gösteren tahmini bir jazz doğaçlamasına benzemektedir. Bu tip bir gözetlenen toplum orkestrasyonunun keyif verici bir harmoni mi, yoksa ahenksiz bir gürültü mü üreteceğinin yargısı, elbette ki, daha önce tartışılan diğer öğeler gibi, kişinin gözetim yapan ya da gözetim altında olan olup olmadığına göre değişir.

SIZDIRAN KONTEYNERLER

Ocak 2001'de, Ontorio'nun 401 no'lu Otoyolu'nda, değişik bir araba kovalamacası oldu. Çalınan araç haber verildiğinde, polis imalatçıyla, aracın üstünde nasıl bir ekipman olduğunu anlamak amacıyla bağlantıya geçti. Arabada küresel yer belirleme uydusu (GPS) dolaşma sistemi olduğunu öğrendiklerinde, aracı izleme görevi kolaylaştı. Polis, arabanın faaliyetlerini ekranlarında gözledi ve hırsızı Tim Horton'un Donut Bar'ın otoparkında kayıp aracın yanına parkederek tutukladı. Elektronik araba kovalamacası, otoyolda yüksek hız aksiyonu içerenlerden çok daha az riskliydi.

Gözetleme, bir zamanlar, somutlaşmış insanların diğerleri tarafından izlendiği bir işlemdi. Modernitenin gelişiminde, daha soyut kişisel verilere dayanan sistemler giderek daha uzmanlaştı. Bir sektörde olan şey seyrek olarak diğer bir sektörü etkilerdi. Gözetleme konteynerleri oldukça iyi mühürlenmişlerdi. Bugün, bu konteynerler sızdırıcı olmaya başladıkça, durum değişmektedir. Gözetleme pratikleri ve veri akışları bir sektörden diğerine çok daha özgürce hareket edebiliyor. Bir alanda olan şeylerin diğer bir alan için çıkarımları oluyor.

Bu, kısmen iletişim altyapılarının büyümesiyle alâkalıdır

ama bu kendi içinde oluşan işlemin bütününü anlatmamaktadır. Küresel konumlandırma teknikleri gibi genel altyapısal unsurlar, gözetleme durumunda, bir sektördeki insanların bir başka sektördeki insanlarla birlikte çalışmalarına olanak verir. Fakat, rastgele bir şekilde gerçekleşen araba kovalamacası diğer farklı sektörler arasında gerçekten ne olduğunun potansiyelini gösterir. Çapraz sistem olarak adlandırılan uygulama, bir süredir gözetleme sistemlerinin özelliği olmuştur ve oldukça sıradan alanlarda görülebilir. Örneğin, bir öğrencinin, ikamet ettiği yere olan harçları tam olarak ödenmediği sürece, üniversiteden mezun olmasına izin verilmeyebilir. Bu durumda, akademik olarak bütçelendirilmiş bir sistem, bütünlüğü sağlamak için ticari olarak düzenlenmiş başka bir sistem tarafından kullanılmış olmaktadır. Fakat, bu gözetleme konteynerlerinin artan sızıntılarını gösterdiği tek yol değildir.

Gözetlenen toplumlar, gözetlemenin sadece kurumsal ilişkilerin özelliği olmak için kesildiği yerlerde var olur ve nüfuslar arasında rutin ve genelleşmiş bir hal alır. Modernitenin kaybolan bedenleri, iletişim ve enformasyon teknolojilerinin oluşmasıyla daha da hızlı yokolurlar ve bu, hızla yok olan insanların görünürlüğünü devam ettirebilmek için iki kat daha fazla çaba gerektirir. İletişim altyapıları kuruldukça, yeni gözetleme yapılanmalarına izin verir. Bu sadece, zaten varolan sistemleri geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bunların yeni modellere değişmesine de yol açar. Fakat, bu modeller rastgele değildir. Bunlar, bir yandan bilgisayarlaşma düşüncesinden önce var olan gözetleme sistemleri düşüncesiyle ilişkiliyken, bir yandan da karmaşık deregülasyon ve risk durumlarıyla ilgilidir.

Belirtilmelidir ki, burada anlatılan gözetlenen toplumlar, totaliter kontrol altındaki durumlar değildir, teknolojik olarak belirlenmiş değildirler ve sadece yukarıdan baskıyla uygula-

nan dayatma olarak gerçekleşmezler. Bunlar, bir zamanlar teknolojik, sosyo kültürel ve politik ekonomik olan yollar ve yönler tarafından gelişir ve değişirler. Pek çok durumda, yasal kısıtlamalar altındadırlar ya da belli bir ölçüye kadar adil iletişim pratikleriyle sınırlandırılmışlardır. Teknolojik yönleri en belirgin olanlar olsa da, özellikle uzaktan kumandalı kameralar ve gizlice telefon dinleme yöntemleri gibi özel icatların küçük derecelerinin sonunda, bu teçhizatların kendileri politik ekonomik ve altyapısal alanlarda yer alırlar. Örneğin Britanya'da, sokak suçlarına karşı duyulan korku, siyasetçilerin kapalı devre kameralarını ve video gözetleme sistemlerinin yüklenmesini desteklemeleri için teşvik edici bir neden olmaktadır. Fakat, bu sistemler ayrıca onları üreten ticari kapsamlı firmalar tarafından, kentsel sosyal problemleri çözmek için teknik çözümler olarak teşvik edilmektedirler.[1] Aynı zamanda, hızla çoğalan gözetleme pratiklerine karşı toplumsal bilincin büyümesi, en azından bazı izleme ya da veri toplama insiyatiflerine karşı çıkıldığı ya da uygulamaları sırasında değiştirildikleri anlamına gelmektedir.[2]

Bu bölüm, gözetimin büyüme yolları ve daha çok bu yolların gittikçe daha az fark edilir duruma gelmesiyle ilgilidir. Burada odaklanılan nokta, genel olarak, bu gelişmelerin geniş alanda politik ekonomik ve teknolojik yönleridir. Modern gözetimin ardındaki sevk edici dinamik iki temel kaynağa bağlanabilir- ulus devletin genişlemesi ve kapitalist yatırım. Bu ikisinin zaman zaman birlikte işleseler de -örneğin, Viktorya Britanyası'nda milis kuvvetleri ve süvari bölükleri grevleri kırma

1) N. Waters (1996) *Sokak gözetimi ve mahremiyet*, Özel Konular Forumu'nda sunulan kağıt, Christchurch, Yeni Zellanda, 13 Haziran.

2) Gelişen gözetim sistemlerine karşı koyma, bu kitabın 8. bölümünde daha odaklı bir şekilde tartışılmıştır.

stratejileri düzenler ya da diğer endüstriyel ayaklanmaları durdururlardı- bunların gözetleme işleyişleri büyük ölçüde ayrıdır ve farklı prensiplere göre işler.[3]

Ulus devlet, dışsal güvenliği sağlamak için dışarı, yerel barışı devam ettirmek için içeri bakar. Bu, yönetim ve siyasette paralel sistemlerle birlikte, yabancı güçler ve içerideki şüphelenilen düşmanlar üzerinde bilgi toplama konusunda randıman göstermeyi gerektirir. Belge tabanlı doldurma sistemleri ve bürokratik organizasyonun ilişkili özerkliği, gözetleme sistemlerinin klasik konteynerlerin kenarlarına kadar yayılmalarını şiddetli bir biçimde kısıtlamıştır. Diğer taraftan, kapitalist ortaklık, üretimi maksimuma yükseltmek ya da akışını sağlamak çabasıyla, çeşitli denetleme yöntemleri ve çalışanları izleme teknikleri kullanmıştır. Yirminci yüzyılda, bu tip ortaklıklar, piyasa araştırması yoluyla müşterilerin verilerinin dahil edilmesi ve rakip firmaların aktiviteleri hakkındaki bilgileri ayırmak konusuna verdikleri önemin alanını genişletmişlerdir.

Bütün bu sistemler bilgisayarlaşmayla, yirminci yüzyılın sonunda geliştirilmiştir ve dolayısıyla hepsi gittikçe artan bir şekilde büyümüştür. Her yere genişleyen iletişim altyapısının varlığının sağladığı olanaklarla, bilgisayarlaşmayla birlikte başka değişiklikler de eklenmiştir. Sadece iş yerindeki izlemeyle denetleme arasındaki sosyolojik fark daha az belirgin hale gelmekle kalmamış, piyasa araştırması, gelişmiş tüketici gözetleme tekniklerini kullanarak, parçalanmış piyasalardaki olanaklar için çılgın ve çok-yönlü araştırmaya dönüşmüştür. Polislik sadece, örneğin geleneksel bilgi toplama gibi yeni sınırları aşmakla kalmamış, fakat, internette algılanan anarşiye düzen getirmek amacıyla, polislik ve bilgi servisleri yeni, sa-

3) Gözetime karşı olan bu sektörel yaklaşım, D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, Cambridge: Polity Press.

nal sınırlara girmişlerdir. Deregulasyon ve risk yönetiminin etkilerinin birleşiminin sızdıran konteynerlerin gelişimi için çok şey yaptığını iddia etmeliyim.

Gözetleme Yoluyla Polislik

Britanya'daki Ulusal Polis Bilgisayarı (PNC), spesifik bir politik ekonomik atmosferde iletişim altyapısının nasıl sadece daha faydalı servis sağladığını değil, ayrıca nasıl umulmayan kullanımlara ve polisliğin kendisindeki politika değişimine nasıl kapı açtığını da anlamak konusunda iyi bir alan çalışması sağlamaktadır. Sistem ilk defa, 1974'te, sokaklardaki araçların geniş kayıtlarını tutmanın elverişli bir yolu olarak kurulmuştu.[4] Gitgide, önce ağır bir anabilgisayar, daha yakın zamanlarda da daha küçük ve hızlı birimler, yavaş ve kullanışsız bir kart dosyası sisteminin yerini aldı. Bugün, 45 milyon araç kayıtları veri tabanındadır ve ülkenin her yanındaki yerel polis güçlerine bağlı 10 bin güvenlik terminali aracılığıyla, PNC, her gün, ülke çapında 230 bin işlemi ele alır.

Daha büyük bilgisayar gücü ayrıca altyapıya, değişik çeşitlerde veri tabanlarını, düzeltilmiş yerel polis operasyonlarını ve yeni iletişim ağı şekillerini de destekleme olanağı sağlar. Ulusal sistem, 4 milyon parmak izi imge kayıtlarını tutan, daha yeni Ulusal Otomasyonlu Parmak İzi Kimlik Belirleme Sistemi'yle beraber çalışır. Bu, sonuçta, geleneksel ıstampa metotlarının yerini alan, izleri doğrudan kimlik belirleme veri tabanına yollayan bir tarama sistemi olan, 'Canlı-tarama'nın kullanımıyla şimdiden geliştirilmiştir. İkinci bölümde bahsettiğimiz, Londra'nın 'çelik çemberi' alanında 1998'den beri kullanılan, başka bir sistem, şu anda Londra'nın Docksland

4) D. Campbell ve Connor (1986) *Kayıtta: Gözetim, Bilgisayarlar ve Mahremiyet: İçteki Hikaye*, Londra: Michael Joseph.

alanına da yüklenmiştir. Bu, Otomatik Araba Plakası Tanıma Sistemi'dir. Yukarı yerleştirilen kameralar tarafından izlenilerek, araba plakalarını tanımak ve onları çalınmış veya süphelenilen araçların listesiyle karşılaştırmak amacıyla nötral net bilgisayar sistemini kullanır. Orjinal sistem, 1980'lerin İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun (IRA) Londra'daki bombalama kampanyasına karşılık olarak kurulmuştur, fakat sistemin Kuzey İrlanda'daki barış sürecinin bir parçası olarak sökületeğine dair hiçbir imâda bulunulmamıştır. Aslında, polis, bu sefer, Sürücü ve Araç Ehliyet Otoritesi (DVLA) yol vergisi ve araç güvenlik kayıtları ve daha sonraki mahkeme sistemleri, gözaltı ofisleri ve diğer acil servisler ile beraber, daha ileri giden bir iletişim ağı planlamaktadır.[5]

Britanya'daki PNC'nin başka bir cephesi, aslında yeni oluşan yüksek teknoloji (hightech) sistemiyle beslenen, yerel polisliğin yeni metotlarının planlanmamış sonuçlarını içerir. 1980'lerdeki toplum polisliğinin önemi, polisliğe insan karakteri verecek ve polisliği rızayla cesaretlendirecek yerel alanlarla daha doğrudan ilişkiye geçmeyi sunar. Fakat, Denetleme Komisyonu'nun 1990'lardaki detektif yarar hakkındaki raporu, dikkatleri, suçtan çok suçluyu hedef alarak inisiyatifi eline alan polislik üzerine çekmiştir. Bu, insan muhbirlerin daha fazla kullanımını, ama ayrıca yüksek teknoloji yöntemlerinin kullanımının yoğunlaştığını işaret etmektedir.[6]

Yüksek teknoloji ve 'insan yüzü' hesaplamasının yakınsaması ayrıca, dikkatin suçun farkına varılmasından, suçun öngörülmesine ve engellenmesine kaymasını içermektedir. Britanya'da, 'karşılaştırmalı alan çalışmaları' işlevleri, memurların,

5) H. Kunzru (1999) Polis daha fazla byte alıyor, *The Daily Telegraph*, 14 Haziran, s. 4-5.

6) S. Cohen (1985) *Sosyal Kontrolün Vizyonu*, Londra: Blackwell'i karşılaştırınız.

çözülmemiş suçların olası bağlantılarla ilgili geniş bir veri tabanını araştırmasına izin vermektedir. John Henry Bell gibi seri tecavüz ve cinayet suçluları gibi yüksek profil alanlarında bu tekniğin başarısı, bu tip sistemlerin gelişmesi için destek sağlamaktadır. Fakat, sonuçta bunlar, yerel polis devriye memurlarının, onlara suçlar, şüpheliler hakkında bilgi girme izni veren ve PNC'yle doğrudan bağlantı kurmalarını sağlayan, gittikçe daha sofistike olan hareketli veri terminallerini kullanımına bağımlıdır. Bu, polis tarafından daha fazla veri toplanmasını cesaretlendirir ve risk iletişimi için gözetleme bir şart haline gelmiş olur.[7]

İşçileri izlemek

Gözetimi içeren bir örnek, işyeri alanında görülebilir. Kapitalizmin yeniden yapılandırılmasındaki elastik işçi, sadece coğrafik olarak hareketli olması beklendiğinden ve çeşitli saatlerde çalışmaya istekli olduğundan bu şekilde adlandırılmıştır. Bu koşullar altında, yapılan işin izini sürmek için kullanılan eski yöntemler daha az belirgin olmuştur ve elektronik yöntemler çok daha uygun hale gelmiştir. İş, çok daha bireyselleştiği için, dolayısıyla gözetleme de bireyselleşmiştir. On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında, bütün işçileri bir çatı altında toplamak gözetimi kolaylaştırırken, bugünün teknolojileri daha çok bireysel işçiyle ilgilidir. Aracı yönetimin yok olmasıyla birlikte, bütün işçileri izlemenin daha doğrudan yolları oyuna dahil edilmiştir.

Spesifik araçlar ve işlevleriyle beraber, iletişim altyapılarının gelişiminin hızla büyümesi, işçilerin izlenmesinin daha kolay hale gelmesi ve artması anlamındadır. İşçileri, eğer e-posta

7) Bkz. R. Ericson ve K. Haggerty (1997) *Risk Toplumuna Polislik Yapmak*, Toronto: University of Toronto Press.

kullanımları, firmanın yönetmeliğini ihlal ediyorsa uyaran e-posta polisi (Mailcop) gibi gözetleme araçlarının ulaşılabilirliği ve görece olarak ucuzluğu, işyeri gözetiminin neden daha da fazla sıradan hale geldiğinin nedenlerinin bir parçasıdır. Fakat, bu ayrıca, işçiler daha hareketli ve iş zamanı aktiviteleri için yeni teknolojilere daha da fazla bağımlı hale geldikçe kaybolan bedenler sorunsalı da olmaktadır. Bazı e-posta ve internet kullanımının ortak çalışmayı ilerlettiği ve üretkenliği artırdığı gösterilmiştir ve dolayısıyla firmalar için avantajlıdır. Fakat, bu eğilimler, sonuçta, yeniden yapılanan kapitalizm görüntüsünün içinde artarak bireyselleşen[8] elastik işçi araştırmasıyla ilintilidir.

Bir işçi işe bile alınmadan önce, şu ya da bu kişinin sorumlu ve çalışkan bir işçi olup olmayacağını görmek için, özel veri tabanları (veri madencilik teknikleri[9]) ve genetik eleme kullanılarak büyük ihtimalle kontrol edilir. Britanya'da, organizasyonlar yakın bir tarihte, merkezi Suçlu Kayıt Bürosu kullanılarak, İngiltere'de hakkında az bir yorum yapılan bir konu olan, potansiyel işçiler üzerinde arka plan kontrollerini daha kolay bir şekilde uygulayabileceklerdir.[10] Özellikle bu durumda, gelecekle ilgili oluşumlar ve durumların simulasyonları ilintili hale gelecektir. Gelecekte çalışması muhtemel olan işçiler, gerçekten ne başardıkları ya da işteki kanıtlanmış performansları yerine, erken uyarı işaretlerine eğilim ve isteklerine göre kontrol edileceklerdir. Bundan ötürü, hamile olabilecek ya da bazı hastalıklara yakalanmaya yatkın olan işçiler işe alınmayacaktır.

Örneğin, gözetleme kameraları internete bağlanarak ya da

8) Örneğin, bkz. F. de Coninck (1994) *Travail Integré*, Société Eclaté. Paris: PUF.

9) S. Greengard (1996) "Mahremiyet: Ehil ya da İllüzyon?" *Personnel Dergisi*, Mayıs: 75-87. Veri madenciliği ayrıca tüketici gözetiminde de kullanılmıştır. Aynı çeşit etkilerle olmasa da, benzer teknikler değişik sektörlerde kullanılmışlardır.

10) Bkz. "Alison Wake Field'den Gelen Mektup", *The Times*, 30 Kasım 1999.

işçilere fabrikada ya da binada nerede olduklarını belirleyecek aktif kimlik kartları giydirilerek, etiketler işçiler üzerinde sabit bir şekilde tutulabilir. 'Webcam' düşüncesi, yöneticilere olduğu kadar hissedarlara da, ofiste ya da fabrikada, günün ya da gecenin herhangi bir saatinde ne olduğunu gösterme fırsatını yaratır. Diğer taraftan, aktif kimlik kartları, işçilerin bir andan diğerine nerede olduklarını bağlı oldukları bilgisayara bildirirler. Amaç, rahatlık geliştirmektir. Bilgisayarlar, ekranın önünde oturmakta olan kişiyi otomatik olarak ekrana getirirler ve gelen telefonlar, aranan işçiye en yakın olan telefona yönlendirilir.[11] Güvenlik ya da süper akıcı hiyerarşik yönetim katmanlarının azaltılması, bu gözetleme araçlarının faydalı sonuçları olabilir, ama bunlar ayrıca, gözetimin düzenli olarak nasıl genişlediğini de tanımlar.

Ayrıca, harekette olan işçiler de izlenebilir. Kamyoncuların takometreleri onların hızını, rotalarını ve duraklarını kaydeder, ayrıca, evde çalışanlar, e-postalarının ya da internetlerinin izlendiğini fark edebilirler. İşçilerin boş zamanlarında kullandıkları malzemeleri suiistimal edip etmediklerini öğrenmek için test edilmeleri ya da hamileliğin başlangıcının belirlenmesi için izlenmeleri yoluyla, iş dışı zamanlar da gözetimin bir parçası olabilir. Tekrar, sağlık ve güvenlik konuları bu yollarla belirtilebilir, ama bunlar ayrıca sorgulanmaya açık gözetleme teknikleri için kanal olabilirler.

Arama merkezleri, yoğun olarak izlenen elektronik çalışma yerlerinin (sweat-shop) örnekleri olsalar da, buralarda kullanılan metotlar diğer yerlerde de fazlasıyla bilinmektedir. Aslında, günlük işlere gösterilen detaylı dikkat, bilgisayar gücünün inceliği, özellikle beyaz yaka çalışma alanlarında, gittikçe

11) "Mahremiyetin Hakları: Teknolojinin Gözü Üzerinizde", *Scientific American*, Kasım 1995: 36-7.

artan bir iş özelliği olmuştur. Dolayısıyla, tuşa basarak saymak ve konuşma süreleri rutin olarak iyice incelense, desteklense ve konuşma merkezlerindeki daha büyük üretkenlikler için destek olsa da, benzer ama çok da fazla gizli olmayan yöntemler, 1990'ların ekonomik yeniden yapılandırılmasına toplu tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1997'de Amerikan Yönetim Birliği, işyeri izleme kullanımını izlemeye başlamış ve bir yıl içinde, çalışanlarının telefonlarını, e-postalarını, sesli postalarını ve bilgisayar kullanımlarını izleyen şirketlerin sayısının yüzde 37'den yüzde 43'e çıktığını bulmuşlardır.[12] Bu çeşit mikroyönetim eğilimleri diğer yerlerde de paralellik göstermektedir.

Bazı işyeri gözetleme yöntemleri doğrudan ve bilinçlidir. İş yerleri arasında ve içinde e-posta kullanımının artması ayrıca, ortamın uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını denetlemek için tasarlanan e-posta kontrol sistemleri endüstrisinin de çok sayıda üretilmesine neden olmuştur. İşçiler, özel iletişimleri için e-posta kullanırken ya da işle alakalı olmayan konularda internette sörf yaparken otomatik olarak yakalanabilirler. Bazı sistemler, ayrıca, işçi sendikalarının aktivitelerini bulmak ve engellemek için kullanım modelleri gösterebilirler. Telefon kullanımı da, yine 'uygunsuz kullanım' sayılan olayları fark etmek için kaydedilebilir. Bilgisayar video teknolojisinin büyümesi, kameranın, daha fazla işyerinde, gözetleme aracı olarak kullanılmasını çekici kılmaktadır. Eğer çalışanlar, bilgisayar kullanarak, evde çalışıyorlarsa, onların aktiviteleri de kolayca izlenebilmektedir.

Diğer çeşit işyeri gözetimleri, başka aktivitelerin, istem dışı sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, mağazalarda, hırsızlığı önlemek için yüklenen kamera sistemleri, genel bir

12) Bkz T. Johnson (1999) "Beni İzlemeyi Bırakın!" *The Globe and Mail* (Toronto), 29 Ocak.

yönetim aracı olabilirler. Aynı zamanda, daha üstü örtülü bir aktivite haline de gelebilirler. Bazı İngiliz perakende satış mağazalarında, eli hafif müşterileri göz önünde tutmak amacıyla kurulan kapalı-devre kameralar, aynı zamanda içeriden olabilecek hırsızlık tehdidini denetlemek için de kullanılmaktadır. Fakat, bu hepsi değildir. Aynı kameralar, kasa, para iadesi ve değişim prosedürleri olduğu kadar, çalışanların duygusal durumları -çalışanların ne kadar 'arkadaşça' ve 'yardımcı' göründükleri gibi,- çalışanların performansları hakkında başka detayları da yakalarlar.[13] Bu, yeniden, gözetimin, genel teknolojik sistemin genişlemesine dayanarak, bir konteynerden diğerine nasıl taştığını göstermektedir.

Teknolojik gözetimin işyerlerine ilerlemesi, işçilerin yönetim tarafından kontrol edilmesi hakkında değil, işyerlerinde hangi alanların mahremiyete dahil olduğu gibi benzer konuların gündeme gelmesine neden olmuştur. Video kameralar, anahtar vuruş sayımları, e-posta ve internet izlemeleri bu tip mahremiyet üstünde değişik etkiler bıraktığı duygusunu uyandırmış ve değişik bir tepki yaratmıştır. Sorun, eski tarz bir işçi sendikası yaklaşımından, çalışanların haklarına doğru kaymıştır. Örneğin, Britanya Çalışma Hakları Enstitüsü işyeri gözetlemesinin, çalışanların mahremiyetine karşı endişe verici bir tehdit olduğunu iddia etmiş ve bu konuyla ilgili örnekler vermiştir. Alison Halford, İngiltere, eski Merseysi de asistan polis memuru şefi, cinsel ayrımcılık hakkında şikayette bulunduktan sonra telefonuna gizli dinleme cihazı takıldığından dolayı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından tazminatla ödüllendirilmiştir.[14] İngiliz Çalışma Hakları Enstitü-

13) M. McCahill ve C. Norris'in detaylı çalışmasına bkz, (1999) "İşçileri İzlemek: Suç, CCTV ve İşyeri", P. Davies, P. Francis ve V. Jupp (eds) *Görünmez Suçlar: Kurbanları ve Düzenlemeleri*, Londra: MacMIllan, s. 208-31.

14) K. Wilson (1998) "E-postanızı Kim Okuyor?" *Guardian*, 20 Nisan, s. 54.

sü, güvensizlik ve strese ek olarak, işyeri gözetiminin, çalışanların toplu olarak organize olmasını engelleyebileceğinin doğruluğunu kabul etmektedir.[15]

Bazıları, 'teknoloji'nin çalışanın karşısındaki güç dengesini kaydırdığını[16] iddia etse de, gerçek daha karmaşıktır. Aktif olarak aranan teknolojiler, mesela, tüketici yönetimini daha yüksek derecelerde kolaylaştırır, fakat bunun çalışanlar üzerinde beklenmedik sonuçları olabilir. En çok duyulan durum, satış otomasyonu yoluyla yapılan 'ilişki yönetimi'dir. İlişki yönetimi yazılımlarının 1998'deki satışı 2 milyar Amerikan Doları'na ulaşmıştır ve senede yüzde 20 oranında artmaktadır.[17] İlişki yönetimi yazılımları, kullanıcılarının, ilişki içinde oldukları kişilerin isimlerini, adreslerini, doğum günlerini, önceki konuşma ve mesajlarını yönetmelerini sağlar.

Öncelikle satışta ve pazarda kullanılırken, şimdi, outletler-'deki müşteri servislerinde ve insan kaynaklarında bulunmaktadır. Tüketimi yönetmek için geliştirilen yazılım, kullanıcının ayrıca izlenmesini de sağladığı için iki role sahiptir. Satış oranı izlemesi, kıdemli yöneticinin, her an sadece satışların nasıl gittiğini bilmesine yardım etmez, ayrıca, hangi satış elemanlarının kendilerinin başarısına en çok yardımcı olduğunu da öğrenmesini sağlar. Dolayısıyla, aynı sistem, birden fazla gözetleme işlevine sahip olabilir.

Tüketiciler üzerine

İlişki yönetimi örneği, aynı zamanda, firmaların yirminci yüzyıl sonunda, stratejilerine tüketici yönetimini de sistema-

15) "İşyeri Mahremiyetine Tehdir Alarmı", *BBC News online*, 18 Şubat 1999, http://news.bbc.co.uh/hi/english/uk/newsid_282000/282073.stm.

16) Örneğin, not 15'te belirtilen K. Wilson makalesi.

17) T. Johnson, op cit., s. 2.

tik olarak eklediklerini göstermektedir. Yeniden yapılandırılmış kapitalist piyasa, 'tam zamanında' toplumuna tanıklık ederek, artarak talep tarafından yönetilen bir duruma gelmektedir. Bunun pazarlama açısından anlamı, firmalar artık belirsiz bir piyasa için üretmek yerine, şimdi siparişi müşterinin arzusuna göre hazırlamaya, bireyselleşmeye, ihtiyaç duydukları tüketicileri yaratmak için belirli *niche* piyasaları tedarik etmeye başlamalarıdır. Bir zamanlar toplu üretim ve toplu ticaret olan şey, şu an gittikçe bireyselleşmektedir. Eğilim, bire bir piyasa ve sadakat 'kulüp'leri, ortak marka kredi kartları, isimli e-postalar ve her tüketicinin satın alma şekillerine göre ayarlanmış faturalardaki hedef belirlenmiş reklamlar gibi kişiselleştirilmiş bilgilerle bireyselleştirilmiş tekniklere yönelmiştir. Bu, bir yandan, yeni, kapitalist yönetimin teknolojik olarak geliştirilmesi, fakat diğer yandan da, tüketici değişkenliğini askeri teknolojilerle fazlasıyla üreten, yirminci yüzyıl pazar araştırmasının ve 'Sloanism'in[18] devamıdır.[19]

Gideri azaltmanın ve hesap kapasitesini artırmanın avantajlarını kullanan spesifik uygulamalarla beraber enformasyon altyapısı, 'işlemsel oluşturulmuş' olarak adlandırılan bilginin oldukça büyümesine yol açmıştır. Müşteriler, genellikle anlamayarak, her satış noktasında bir alış kaydedildiğinde, elektronik parmak izi bırakırlar. Bazı dükkânlar ve sistemler, stok kontrolünü yönlendirmek için, sadece isimsiz verileri toplarlarken, diğerleri, bağlılık programları ve kesin ürün bilgilerinin, kimlikleri belirlenmiş müşterilerle bağlantısı olan kredi

18) 'Sloanism', F. Webster ve K. Robins tarafından kullanılmış bir terimdir, (1986) *Enformasyon Teknolojisi: Luddite Analizi*, Norwood, NJ: Ablex, ayrıca D. Lyon, op cit.'te de incelenmiştir.

19) Örneğin bkz. P. Agre ve M. Rotenberg (1997) Giriş, P. Agre ve M. Rotenberg (eds) *Teknoloji ve Mahremiyet: Oluşan Görünümler*, Cambridge MA: MIT Press.

kartıyla satışlar gibi araçların görkemli şovunu kullanırlar.

1990'ların ortasındaki elektronik ticaretin gelişmesi, halihazırda bulunan müşteri gözetleme katmanlarına bir başkasını ekledi. Firmalar, fareyi her kullandıklarında bıraktıkları izden, müşterilerin isteklerini takip etmelerine izin veren 'cookies' (çerezler) ya da benzer araçlar kullandılar. 'Cookies' (çerezler), bilgisayar kullanıcısının sabit diskinde, internette hangi siteleri ziyaret ettiğine dair verileri kaydetmenin bir yoludur. Bunlar, firmaların, reklam amacıyla, kişisel bilgisayarlardan veri toplayarak, kullanıcı hedeflerini belirlemelerine izin verir. Ardısıra çeşitli sitelerde mecazi fareyle kliklenen her yer, ticari olarak sömürülebilecek ilgilerin belirlenmesine yardımcı olur. 1999'da *Pentium III* çipi üzerinden çıkan toplumsal tartışma, Intel ve Microsoft'un, kişisel bilgisayarlar internete bağlandığında, nasıl yerleştirilmiş tek kimlik belirleyicileri kullandığını göstermiştir. Sayıları gittikçe artan elektronik cihazlar ve yazılım paketleri, birbirleriyle ilişki kurmalarını sağlayacak kimlik numaraları taşımaktadır. Bu, üretimin talebe göre nasıl şekillendirilmesi gerektiğini önceden belirleyen, tüketici gözetimi için büyük bir avantajdır.

Bu teknolojik kapasiteler, ayrıca, 'ilişki piyasası' yoluyla, müşterilerle daha fazla 'kişisel' bağlantı kurmaya da olanak sağlar. Eğer işyeri gözetimi, bireysel performans üzerindeki daha fazla yoğunlaşmayı gösteriyorsa, o zaman, benzer yazılımlar, tüketici gözetiminde artan bireyselleşmeye yol açar. Mary Culnan ve Robert Bies'in belirttiği gibi; "müşteri hizmet temsilcisi tarafından müşterinin geçmişine yapılan ani giriş, standartlaştırılmış, kişisel olmayan buluşmalarda 800 numaralı telefonları açan herkesin kişisel ilişki içine girdiğinin düşünülmesine izin verir". Fakat, bu ortak yapılandırılmış bir durumdur ve ayrıca tüketici beklentilerinin üzerinde odaklan-

mayı ateşler. Culnan ve Bies'in devam ettiği gibi; "tüketiciler daha fazla değer ve servis talep ettiği için, başarılı firmaların pazarlama stratejileri içinden çıkılamaz bir şekilde çok büyük oranlarda detaylı tüketici verisine bağlı durumdadır".[20]

Bu son alıntı, ayrıca, bize gözetleme pratiklerinin unutulmaması gereken bazı yönlerini hatırlatmaktadır. Gözetimin her genişlemesi, verileri ya da kişisel bilgileri sistem tarafından tutulan kişiler tarafından kabul edilecektir gibi bir gerçekliğe bağlı olarak ilerler. Üstelik, bir sistem ya da bir başkası tarafından çevrilenler, kendi gözetimlerine katkıda bulunurlar. Sistemlerin çoğu, veri öznelerinin hareketleri ya da davranışları tarafından tetiklenirler. Gözetlemenin iki yüzü vardır ve en azından bazı kişilere olan faydaları neredeyse aşikârdır. Bazıları, gözetleme pratiklerinin istenilen ya da zaruri olmadığını kabul etmeyebilirken, diğerleri, sistemin tamamının çıkarımlarının farkına vardıklarına muhalefet edebilirler. Fakat, elbette ki olay katılım aşamasına geldiğinde, sistemin etkinliği, verileri kullanılan kişilerin işbirliği göstermemesiyle sınırlandırılabilir. Sokaktaki genç insanlar, gözetleme kameralarının bakışından kaçınmayı öğreniyorlar, arama merkezlerindeki işçiler etkili iş etkisi yaratmak için pek çok cihaz kullanıyorlar ve tüketiciler teminat formlarına ya da yeterlilik kayıtlarına yazdıkları detayları tam yazmayabiliyorlar.

Deregülasyon ve risk

Sınırların bulanıklaşmasının ardında ne yatmaktadır? Elbette ki, teknik bilgisayar kapasiteleri giderek büyümektedir ve

20) M.J. Culnan ve R.J. Bies (1999) "Mahremiyeti Yönetmek Stratejik Olarak İlgilendir: Yirmi Birinci Yüzyıldaki Piyasa İçin Uygun İletişim İşlemlerinin Çıkarımları", C.J. Bennett ve R. Grant (eds) *Mahremiyetin Vizyonları: Dijital Çağ İçin Siyaset Seçimleri*, Toronto: University of Toronto Press, s. 150.

sistemlerin artarak standartlaşması, sınırlar arasında daha fazla akışın olmasına izin vermektedir. İletişim konusundaki ilerlemeler, artarak detaylı olan kişisel verilerin çok uzak mesafeler arasında daha hızlı akmasına olanak sağlayarak, gözetlemeyi gerçekten küresel bir aşamaya getirmektedir. Günümüz dünyasının, sadece ulaşılabilir oldukları için yeni teknolojilerin denendikleri 'olasının zorbalığı'na tabi kaldığını öne süren Herminio Martins'in tezinde bir doğruluk payı vardır.[21] Fakat, büyük olasılıkla daha da önemli olan nokta, 1980'lerden beri süregelen kapsamlı ekonomik deregülasyondur. Bu deregülasyonel tahrik, hükümetlerin bir zamanlar sorumlu oldukları yükü -örneğin, bir zamanlar polis servisleri tarafından uygulanan işleri güvenlik firmaları gibi ticari şirketler üstlenmişlerdir- kaydırmalarını da içermektedir. Bu süreçte geleneksel ekonomik sektörler gibi, ayrıca kamusal (devlet tarafından yürütülen) ve özel (ticari tabanlı) organizasyonlar arasındaki geleneksel modern farklılıklar da parçalanmıştır.

Özel kişisel veri tabanlarının büyümesi son yıllarda başarılı bir şekilde ispatlamıştır ki, bu sistemleri kapatmak amacıyla mahremiyet kanunları kuran yasal kurumlar çalışmaktadır. Bu çalışmada gönüllü olan Quebec, 1980'lerin ortasında, özel sektörün vatandaşlar üzerinde kamusal sektörden daha fazla veri sahibi olduğu ve veri takası yaptığını gösteren kanıtlar sunmuştur. Özel olarak yönetilen kişisel veri tabanlarının sınırlarını ifşa eden bu rapor, *L'Identité Piratée* olarak adlandırıldı ve bir farkındalık oluşmasına ve 1990'ların ilk zamanlarında özel sektör tarafından veri takasına yasal limitlerin konmasına yardımcı oldu.[22] Fakat, 1990'larda, özellikle de, yukarıda

21) H. Martins (1999) "Teknoloji, Modernite Siyaset", J. Good ve I. Velody (eds) *Postmodernitenin Siyasetleri*, Cambridge: Cambridge University Press.

22) R. Laperriére (1999) *Veri korumasının Quebec modeli*, Bennett ve Grant, op it., s. 183.

belirtilen piyasa eğilimleri tarafından ateşlenerek, özel sektörün kişisel veri tabanlarının gelişmesi daha da hız kazandı. Fakat, sadece özel sektör kamusal sektörden daha hızlı büyümedi; kişisel veriler sektörler arasında akmaya başladı.

Sektörlerin arasındaki artan akışkanlık, bazıları deregülasyon bölümü altında özetlenebilecek olan birkaç nedenden dolayı oluşmuştur. Giderleri kesmek ve hazine açıklarını azaltmayı amaçlayan hükümetler, örneğin sağlık enformasyon iletişim ağlarında olduğu gibi, kamusal veri tabanı yönetim işlevlerini özel sektöre verebilirler.[23] Başka bir senaryoya göre, kamusal şirketler bir kere özelleştirildikleri zaman, hükümet tarafından toplanmış kişisel verileri, özel ticari ellere bırakmış olurlar. Her iki şekilde de, verinin daha özgürce akması ve dolayısıyla konteynerlerin daha sızdırıcı olma ihtimali artmış olur.

Ben bu çalışmayı yazarken, Avustralyalıların kişisel detayları ve harcama alışkanlıkları üzerine temel bir veri tabanı yaratmak amacıyla, Kerry Parker'ın firması, Basım ve Yayım Ltd. ile Amerika'nın dev bilgi sağlayıcısı, Axicom'un güçlerini birleştirmeyi tasarladıkları bir plan ortaya çıktı.[24] Bir hükümet yatırımı olan Avustralya Postası'nın, 5 milyon haneye, hayat şekilleriyle ilgili soru anketleri göndermesinin üzerinden birkaç hafta geçtikten sonra, pek çok soru ortaya çıktı. Bunların arasında, İşçi Partisi enformasyon teknolojileri sözcüsü Kate Lundy'nin, Avustralya'nın özelleştirilmiş telekomünikasyon firması Telstra'daki kişisel verilere ne olduğunu öğrenmek talebi de vardı. Axicom'un müşterisi olan ve Telstra'yla ortaklık içinde olan IBM'in de taşeron olarak 7 hükümet ajansıyla söz-

23) Bkz. M. Venne (1995) "Une agence privé e pour gérer les données du réseau de la santé: les banques de données pourraint étre vendues au secteur privé", *Le Devoir*, 5 Nisan, in Laperriére, ibid.

24) B. Nicholson (1999) "Packer Veri Tabanı Şemasında Alarm", *The Age*, 1 Aralık, s.1-2.

leşmesi vardı. Bunu yazdığım zamanda, Avustralya hükümetinin, hükümet tarafından toplanmış ve şu anda özel aktörler tarafından yönetilen kişisel bilgilerin, diğerleri tarafından ulaşılamayacağının garantisini veremeyeceği gibi bir durum söz konusuydu.

Bu örneklerin gösterdiği şey, deregülasyonun, kişisel veriler içeren sektörlerin sınırlarının bulanıklaşmasına hangi derecede yardım ettiğidir. Teknolojik olanak faktörü sadece hükümetin ve ticari kurumların veri elde etme dereceleri ve etkinliğini artırma isteğiyle değil, aynı zamanda hükümetin veri işlemlerinin özel organizasyonlara nakli ile de çalışır. Aynı zamanda, polis servisi sağlamak gibi bazı hükümet işlevleri de özel firmaların ihtiyaçlarına göre verileri işlemden geçirebilirler. Bunun temel örneği, özel sigorta firmalarının emirleriyle, hem kamusal hem de özel polislik stil ve yöntemlerini artarak yönetmeye başlamalarıdır. Mülke ve kamusal düzene gelebilecek riskler, polislik aracılığıyla toplanan bilgilerin pekiştirilmiş iletişimiyle karşılanmaktadır, ama riskin kategorileri, sigorta firmaları tarafından belirlenmektedir.

Diğer olaylarda, bulanıklaşan sınırlar, polislik ve güvenlik servisleri arasında görülür. Almanya'da, 1990'ların başında, geliştirilmiş telefon gözetleme pratikleri, özellikle içgüvenliğin söz konusu olduğu durumlarda, polisin, şüphelenilen olaylarda, özel bir izin belgesi olmadan telefonları dinlemesine izin vermekteydi. Ulrich Beck, amacın sadece suçu kovuşturmak ya da tehlikeyi engellemek değil, aynı zamanda 'düşünülebilir risklerden bile kaçınmak' olduğunu iddia etmiştir.[25] Bu nedenle, her vatandaşa bir risk faktörü gibi davranıldığını

25) U. Beck (1997) *Siyasetin Yeniden Bulunması: Modernitenin küresel Sosyal Düzen içinde Yeniden Düşünülmesi*, Cambridge: Polity Press.
26) Ibid., p. 42.

söylemiştir. Beck, Herbert Prantl'ın 'insanlar sonunda hapiste olduklarını anlayana kadar çok iyi korunan bir tatil köyünde olduklarını düşünecekler' korkusundan alıntı yapmıştır.[26] Diğerleriyle beraber bu yollarla, gözetleme için kullanılan kişisel veri sadece geleneksel sektörlerin içinde değil, arasında da akış sağlamaktadır.

Beck'in 'risk toplumu' analizi, gözetimin günümüzde sosyal olarak neden daha önemli hale geldiğini göstermektedir. Risk iletişiminin yolları gözetime bağımlıdır. Gözetleme içinde yer alan aktörler, ne olup bittiğini anlamak için tasarlanmış pratikleri kullanırlar. Net sonuç, gözetimin sosyal hayatın düzenlenmesinde daha merkezi bir pozisyona doğru ilerlediğidir. Risk, polislik gibi alanlarda daha ortada olsa da, aynı çeşit görünüş ve pratiklerin aynı zamanda yönetimin daha sıradan alanlarında ve tüketici davranışları hakkında ticari bilgi toplamasında da baskın olduğu gibi bir gerçek vardır. Bunun en belirgin örneği, kimin iyi bir kredi riski olup olmadığına karar veren gözetleme işlemleridir. Dolayısıyla, belirli konularda, pazar araştırması, önceden hangi çeşit davranışların olası olduğunu anlamak ve riski engelleyecek stratejileri nasıl en iyi şekilde teşvik edeceğine karar vermek gibi konularda, polisliğe paralel şekilde üretilir. Bütün derecelerde, risk yönetiminin, faydacıl olasılıklara eğilim gösteren, elektronik olarak geliştirilmiş gözetleme üzerinde, uzaktan kumanda etmeye, sınırları bulanıklaştırmaya ve ahlaki değerleri değiştirmeye yönelik çıkarımları vardır.[27]

Bu nedenden, risk iletişimi olarak gözetim, sigorta firmalarının yükselen gücünün diğer yüzüdür. Daha önce belirttiğimiz gibi, sigorta firmalarının sonuçlar üzerinden güç elde et-

27) Ericson ve Haggerty (op cit., s. 426-52) Bu konuyu yardımcı olacak bir şekilde siyasetle ilintili olarak tartışmaktadırlar.

meye çalıştığına dair çok az kanıt vardır. Fakat, kullandıkları şey güçtür. Risk kategorilerini belirlemede ve neyin daha az ya da çok güvenilir olduğunu adlandırmada, onların güçleri aşikârdır. Bundan dolayı, uygunluk ve dahil etmeyi, bu tip değerlendirmeleri ihtiyaç ve adalet çerçevesinde değil, faydacıl bir tabanda olasılıkları hesaplayarak yaparlar. Gözetim burada, riski belirlemenin yolu olduğu için önemlidir ve dolaylı olarak hayat şanslarını büyük ölçüde etkiler.

Risk, gözetleme alanında en azından iki şekilde çalışır. Bu, dönüşümlü olarak, gözetlemenin her zaman iki yüzü olduğu gerçeğiyle açıklanır. Bir taraftan, gözetleme, riski minimuma indirmenin ve mümkünse önlemenin yolu olarak görülür. Önceden bilmek, önceden haber verip uyarmak ve zorluklar ve tehlikeleri beklemek anlamına gelir. Fakat, diğer taraftan, gözetleme birçok kişi tarafından riskin nedeni, hükümetin özel hayata müdahalesinin ya da ticari kontrolün, kişisel tüketimi savunulamaz ve gereksiz işgalinin potansiyeli olarak görülmektedir. Geçen 30 sene içinde, toplumsal bilinçlenmede su yüzüne çıkan başka pek çok risk gibi, bu da genellikle 'teknolojinin kontrolden çıkması' olarak görülür. Fakat, bu bölümde gördüğümüz gibi, gözetleme teknolojileri, 'kendiliğinden'miş gibi bir canlılığa sahip olsalar da, ayrıca, karmaşık bir politik ekonomi tablosu gösterirler. Deregülasyon, risklerle yeni şekillerde başa çıkılmasına yol açabilir. Aynı zamanda, yeni anlaşılan riskler de üretebilir.

Gözetlenen toplumlar, bugün, yok olan bedenleri görünür kılma ve bunların aktivitelerini düzenleme ihtiyacı nedeniyle vardırlar. Genişleme sınırları, hem artan gözetleme sistemleri çeşitliliğini destekleyen, hem de daha önce birbirlerine karşı mühürlenmiş olan sektörler arasında kişisel veri akışına izin veren enformasyon altyapılarıyla olası kılınmıştır. Konteyner-

ler sadece bu nedenle değil, aynı zamanda deregülasyon ve riskle beraber artan kaygıya da bağlı olarak sızdırmaya başlamışlardır. Bu son faktör, ayrıca kategorilerin ve gözetimi sosyal düzenlemenin merkezine getiren sınıflandırma şekillerinin çoğalmasını da cesaretlendirmektedir. Bu elektronik çevre, seçme, dahil etme ve dışarda bırakma işlemine otomasyon uygular ve bu nedenle, bunu sosyal sınıflandırma haline getirir. İnsanların doğru hakları ve diğerlerinin uygun reklam maddelerini aldıklarını garantilemek bunun bir sonucudur. Stereotipleri desteklemek, ayrımcılık ve sosyal farklılık bir diğeridir. Bunun günlük hayatta gerçekten nasıl gerçekleştiği, ilerideki üç bölümde tanımlanmış ve tartışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
GÖZETLEMENİN YAYILMASI

Gözetlenen toplumun ortaya çıkışının izleri, modernitenin koordine ve kontrol etme isteğine kadar sürülebilir. Gözetlenen toplumun yayılması, daha önceki tekniklerin yeni yöntemlerle genişletilmesi ve geliştirilmesine dayanır. Bunun da kimi durumlarda yeni sonuçları olur. Gözetleme, yeni gözetleme verileri kaynaklarını ve yeni alanlara olan akışları kendi çıkarı için kullanır; gözetimin sadece yeni alanlarda yaşanması gerekmez.

Bedenlerin gözden kaybolması konusu, hayatların sürat ve hareket tarafından domine edildiği bir dünyada yaşandıkça daha göze çarpar bir hal alır. Hızlı bir dünya, uygunluk ve katılım haklarının gösterilmesi için güven işaretlerinin gittikçe artan sayıda yöntemlerle sunulduğu bir dünyadır. Sürekli büyüyen görünmez bir yapı -enformasyon altyapısı-, her yeni gözetleme işlevinin bağlanabileceği bir platform oluşturmaktadır, ancak bu aynı zamanda bir zamanlar birbirinden daha ayrı olan sektörler arasında daha serbest bir veri akışının da aracısıdır. Hızlanan akışlar, risk hesaplanmasını ve buna bağlı, bizim davranışlarımızın değerlendirilmesinde kullanılan, kategorilerin artan güçlerini yansıtmaktadır.

Gözetlemenin yeni alanlarda yaşanmasının şart olmadığının üzerinde neden duruyorum? Bilgi toplumu denilen oluşumun pek çok anlatımında görülen büyük bir sorun; bu anlatımların, sanki bizim bazı devrimsel toplumsal değişiklikler aracılığıyla kentsel bölgelerdeki elle tutulabilir hayatın ötesinde, hayal edilen bir diyara götürüldüğümüz izlenimi yaratmalarıdır. Bu özellikle, sanal teknolojileri ve simulasyon teknolojilerini ele alan ve siberalemin bütünüyle cisimsizleşmiş ve soyutlaşmış bir ilişkiler durumu olduğunu iddia eden anlatımlar için geçerlidir. Dördüncü başlıkta, gözetimin çok önemli bir mahali olan şehri inceliyorum. Gözetleme tecrübesinin en yoğun

olduğu alanlar kentsel alanlardır. Demek ki, siberalemin bilinçli ve beden bulmuş kişilerin maddi dünyasını aşması bir yana, bu aslında o maddi dünyaya önemli sonuçlarla beraber zorla empoze edilmiştir. Siberalemsel gözetlemenin nasıl işlediği aslında soyutlamalara, elektronik itişlere ve söylemsel güce dayanır. Ancak kökenleri ve etkileri gizemli ve erken olmaktan çok uzaktır. Bunlar aslında, zaten bildiğimiz sosyal sınıf, ırk, etnik köken ve toplumsal cinsiyet gibi etkenlere dayanan ayrımları destekler.

Beşinci ve altıncı başlıklarda, gözetlemenin yeni kaynakları ve yeni alanları dikkatle inceleniyor. Yeni kaynak beden, yeni alan ise dünyadır. Tabii ki bunların ikisi de tamamen yeni değil ve gözetlemeyi yeni bir boyuta yerleştirmiyorlar. Bunların yeni olma durumları, onların gözetleme amaçlı kullanımına olanak veren şu anki enformasyon altyapıları ile çok ilgili. Tam olarak belirtmek gerekirse, gözetleme alanı olarak kullanılanlar ne deri kaplı vücut, ne de beden sahibi insanlardır. Tam olarak, retina ve parmak izi gibi vücut parçaları ve DNA izleri gibi soyut vücut verilerini günümüzde gözetleme kaynağı olarak kullanmak mümkündür. Aynı şekilde, gözetlemenin küreselleşmesi, kötülük saçan bir dünya gücünün her şeyi ele geçirmesi demek değildir. Bu aslında, küresel ve yerel kuvvetleri gözetleme amacıyla ne gibi yollarla beraber çalıştığına, yok olan bedenlerin görünebilir kılınmasına ve riskin çok daha geniş alanlar göz önüne alınarak hesaplanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu işlemlerin etkileri sıradan, yerel ve günlük hayattaki durumlarda görülebilir cinstendir.

ŞEHRİ DÜZENLEYEN GÖZETMEN

Günümüzde çoğu insan şehirlerde yaşamaktadır. Kentsel çevre, şehirde yaşamayanlar için bile asla çok uzak değildir. Günlük yaşam modern dönemde gittikçe kentsel bir hal almıştır ve bunun gözetleme ile ilgili kuvvetli çıkarımları vardır. Bizim gözetlemeyi çok yönlü, çok katmanlı ve anbean yaşadığımız yer, şehirdir. Günümüzün varlıklı toplumlarında, cadde ve mağazalarda sürekli gördüğümüz "kesintisiz video gözetlemesi" uyarılarını düşünmeden kabul ederiz. İster otobandaki kameralı hız kontrolü olsun ister evde bilgisayarın internet bireysel gizlilik uyarıları olsun, o ya da bu izleme aracından kaçış yoktur.

Günlük hayatın düzenlenmesi, kentsel tecrübenin bir parçasıdır. Doğru yerde, doğru zamanda olduğumuzu, doğru hızda seyahat ettiğimizi ve doğru eşyaları taşıdığımızı garantilemek için sayısız denetleme yapılır. Biz seyahat ederken, bir şey satın alırken, ders çalışırken, telefon açarken, eğlence ararken ve çalışırken yerimiz belirleniyor; yönlendiriliyor ve takip ediliyoruz. Bazen sosyal bir kategorinin bir parçası olarak, bazen birey olarak; gözetleme şehirdeki aktivitelerimizi elekten geçirmektedir. Gözetlemeye dayanan bu sosyal türlerine ayırma

işlemi, gittikçe artan bir şekilde davranışlarımızı önceden tahmin etme ve temsil etme girişiminden kaynaklanır: Diğer bir deyişle, şehri düzenleyen "gözetleyici".

Bu bölümde *SimCity* adlı bir yazılım oyunu, şehirdeki gözetleme hakkında düşünmemize yarayan bir araç olarak tartışılıyor. *SimCity*, kullanıcılarına bir şehri yerleşim, ticaret ve endüstriyel alanlar şeklinde dizayn etme imkânı sunuyor. Kullanıcılar aynı zamanda vergi gelirlerinin ne şekilde harcanacağına, polis merkezlerinin, enerji merkezlerinin ve artık maddelerin yok edildiği merkezlerin nerede olacağına karar verebiliyorlar ve oturup Sim'lerin -vatandaşların- gelişimde kendi izlerini bırakmalarını izleyebiliyorlar. Şehrin gerçek dünyası bu şekilde eğlence ve eğitim amaçlı taklit edilmiş oluyor. Peki ya *SimCity* bir oyuncaktan daha fazlasıysa ve gerçek dünya da bu şekilde yönetiliyorsa? İşte bu benim incelemek istediklerimin bir parçası. Bu oyuncak, şehrin dizayn ve bakımına etki eden gerçek dünyadaki uygulamalara ne derece benzemekte? Bu toplumsal bilimkurgu, dikkate almaya değer mi?[1]

Tartışmasız bir biçimde günümüzde okulların, mağazaların, sinemaların ve spor alanlarının yerinin belirlenmesi ile ilgili kararlar tam da bu gibi simulasyonlara ve bu simulasyonlar da bütün alanlardaki gözetleme kapasitesinin devasa büyümesine dayanmaktadır. Bilgisayar, iletişim araçları, video kameralar, akıllı kartlar, barkodlar, biyometrik yöntemler, uzaktan algılayıcılar ve uydular aracılığıyla yapılan gözetleme, ham verileri hazırlar. Oyunu oynama imkânı olanlar, denebilir ki, şehri idare etmek için bu verileri kullanırlar. Gözetleme aracının sayesinde, gerçek dünya *SimCity* halini almaktadır.

1) 'Sosyal bilim kurgu' W. Bogard tarafından kullanılan bir terimdir, (1996) *Gözetimin Simulasyonu*, Cambridge: Cambridge Üniveristy Press, s. 6ff., ve R. Burrows (1997) "Sanal kültür, Kentsel Sosyal Kutuplaşma ve Sosyal Bilimkurgu", B. Loader (ed.) *Siberalanın Yönetimi*, Londra: Routledge, s. 38ff.

Ya da gerçekten öyle mi? Gerçekten de bir fare ve klavye aracılığıyla şehri kontrol eden tanrı benzeri operatörler var mı? Bu derece muhakkak bir güç, uygulamada nadiren görünür hal almaktadır. Yoksa devasa miktardaki verileri kullanmak imkânsız olurdu. *SimCity* oyununda bile kimse her şeyi takip edemez. Oyuncular, bazı şeylere öncelik vermeye itilmektedirler. Verinin sürekli toplanması, işlenmesi ve yorumlanması, sahnenin arkasında her şeyi bilen ve gören bir özne olduğuna dair her türlü düşünceyi çürütmektedir. Görünüşe bakılırsa, *SimCity* tarzı uygulamaların gerçek dünyanın yerini aldığını iddia edenler, kendi benzetmeleri tarafından baştan çıkarılma tehlikesi ile karşı karşıyalar. Kent planlamacılarının bu gibi simülasyon ve modellemelere ilgi duydukları bir gerçek olmakla beraber, kendi rüyalarını gerçekleştirme imkânları kesinlikle çok sınırlıdır. *SimCity* geleceğine, *Blade Runner*[2] filminde portre edildiği gibi, "bölünmüş bir şekilde distopyan" diyerek saldıranlara ne demeli? Onlar da mı simüle edilmiş şehirler hakkındaki görüşlere kendilerini inandırdılar?

Bir başka soru da *SimCity* vatandaşları hakkında sorulabilir. Şehirlerinin nasıl idare edildiği hakkında gerçekten hiçbir söz hakları yok mu? Bazı anlatımlarda, planlayıcının istediğini yapan programlanmış robotlardan pek farklı görünmemektedirler. Ancak bu, durumu adilce açıklamamaktadır. Bölümün son kısımlarında göreceğimiz gibi, *SimCity* benzetmesi şehir düzenleyen gözetmen hakkında düşünmek için işe yarar bazı ipuçları vermekle beraber, bütün benzetmeler gibi, sınırlı kalmaktadır.

Şehirde Toplumsal Kontrol

Şehri, onun bir kamusal düzen ve güvenlik mekânı olması

2) Örnek olarak; J. Bleecker (1994) "Kentsel Kriz: Geçmiş, Şimdi ve Sanal", *Socialist Review*, 24 (1&2): 189-221.

amacıyla görünür kılmak yeni bir şey değildir. Hadrian'ın Pantheon'u gibi Roma yapıları görsel emirler yaratmak eğilimindeydiler; öyle ki, Richard Sennett'in dediği gibi, "Roma alanının geometrisi bedensel hareketi disipline ederdi ve bu anlamda da emir, bakış ve itaati ortaya çıkarırdı."[3] Yunan düşüncesinde de düzenli şehir, karmaşayı dışarda tutmanın bir yoluydu. Platon ve Aristo'ya göre, şehrin deseni ve alansal düzenlenmesi, toplumun nasıl olması gerektiğinin aynada yansımış haliydi.[4] Fiziksel yapılar ve teknikler de bu konuda yardımcı olabilirdi. On yedinci yüzyıl Paris'inde, polis teğmeni La Reynie halka dışarı çıkmanın güvenli olduğunu temin edebilmek için "ışık müfettişleri" görevlendirmişti. 1697 yılında, o kariyerini polis şefi olarak noktalarken, onun kurduğu 6500 fener sayesinde Paris bir "ışık şehri" olmuştu.[5]

Antik şehirler aynı zamanda kötü ahlak ve erdem ayrımlarının açıkça görülebildiği cehennem haritaları oluşturmak için de kullanılırlardı. On dokuzuncu yüzyılda kentleşme süreci hızlanmaya başladıkça, "gecenin şehri" olumsuz bir motif olarak yeniden ortaya çıktı. Oradaki "karanlık şeytan değirmenler" korkulması ve kaçınılması gereken yerlerdi. Şehrin durumu genelde idealin gerisinde kalmış olarak görülmüştür, bu yüzden de bahçeler sayesinde yeşillendirilmesi veya yeni bireysel kimlikler geliştirilerek aşılması gerekmekteydi.[6] Ayrıca, modern zamanlarda şehrin alanları genelde maksimum görülebilirliğe izin verecek, yoldan sapmaktan vazgeçirmeye çalışacak ve kamu güvenliğini destekleyecek biçimde dizayn edilmişti. Görmek, toplumsal kontrolü garantilemek, düzeni

3) R. Sennett (1996) *Et ve Taş*, Londra: Faber&Faber, s. 113.

4) S. Cohen (1985) *Sosyal Kontrolün Vizyonları*, Oxford: Blackwell, s. 206.

5) P. Virilio (1994) *Vizyon Makinesi*, Londra: İngiliz Film Enstitüsü, s. 9.

6) Örneğin, bkz. G. Simmel (1950) "Metropolis ve Zihni Yaşam", K.H. Wolff (ed.) *George Simmel'in Sosyolojisi*, Glencoe, NY: Free Press.

planlamak demekti.[7]

1960'lara gelindiğinde, çeşitli, birbiriyle yarışan ve bazen birbirini tamamlayan şehir modelleri mevcuttu; her biri kişiliksizliğe veya suç işlenmesine, bazen her ikisine de kendine has çareler sunmaktaydı. Jane Jacobs, klasik bir biçimde şehirlerin, komşuluk ve toplulukça paylaşılan sorumluluğun sokakta "ihtiyaç duyulan gözleri" sağlayan bir karşılıklı tanıma mekânı olduğunu iddia etmiştir.[8]

Vatandaşlar, kendi kendilerine suçu sınırlayacak durumları hazırlayabilirler. Stanley Cohen'in gözlemlediği gibi, bu bakış açısı belirli seviyede bir kültürel türdeşliği varsaymaktadır, ancak bu yine de, daha elektronikleşmiş bir çağda hâlâ aramaya değer, önemli bir prensip olan somutlaştırılmış kişiliklere dayanmaktadır.[9] En nihayetinde diğer modeller, şehir yaşamı deneyimlerinin doğurduğu segmentasyonu ve izolasyonu düzelteceğine şiddetlendirmektedirler. Bunlardan biri, Mike Davis'in Los Angeles üzerine yazdığı *Kuvars Şehri* gibi şu an elektronik biçimde distopyalarda görülen kentsel kaledir.[10] *Kentsel kale*, bir kısmı bir diğerine karşı kaynaklar ve ayrıcalıklar için yarışma mücadelesine sokan, savunulabilir bir alanı kasteden bir fikirdir.[11]

Burada baştan işaret edilmesi gereken bir nokta; gözetlemenin, sadece paranoyak panoptik şeklinde değil, üretken bir güç olarak görülebileceğidir. Güvenlik ve toplumsal düzen pek çok insan tarafından olumlu başarılar olarak görülmekte-

---

7) S. Cohen (1985) *Sosyal Kontrolün Vizyonları*, Londra: Blackwell.

8) J. Jacobs (1961) *Büyük Amerikan Şehirlerinde Ölüm ve Yaşam*, New York: Vintage.

9) Cohen, op cit., s. 215.

10) M. Davis (1992) *Kuvars Şehri: Los Angeles'daki Geleceği Kazmak*, New York: Vintage.

11) Bkz. R. Sennett (1970) *Düzensizliğin Kullanımları: Kişisel Kimlik ve Şehir Hayatı*, New York: Knopf.

dir. Kim, karanlık çöktükten sonra sokakta korkusuzca yürümek istemez? Kim, kentsel bölgelerde pervasızca hızlı araç kullanmanın önüne geçilmesinden rahatlık duymaz? Kim yangın çıktığında veya hırsız girdiğinde hızla alarm verilmesini ümit etmez? Pek çok gözetleme uygulamaları ve araçları şehir yaşamını önemli noktalarda geliştirmek amacına hizmet ederler ve bu şekilde de kabul görürler. Soru şu ki, özellikle bu kadar otomasyon ve bilgiye dayalı bir gözetimin, bu olumlu yüzüyle beraber gelen ne gibi başka yararlı sonuçları var? Ayrıca, gözetleme sonuçları herkes için mi yoksa sadece bazıları için mi olumlu? Gözetleyici sıralama, aynı anda pek çok şekilde çalışmaktadır.

Mesela yirmi birinci yüzyılın başlangıcında durum nedir? Günümüzde şehir nasıl görülebilir kılınıyor ve düzen nasıl inşa ediliyor? Günümüz kent alanları haklı bir şekilde "bilgi şehirleri" olarak düşünülmektedirler.[12] Görülebilirliği sürekli sağlama fikri, yalnızca insanlar hakkında dijital etiketler tutmak gibi benzetme anlamında değil, bu insanları literal anlamda video kayıtlarıyla izlemek anlamında da varlığını göstermektedir. Bütün Tazmanyalı rüzgâr kalkanı lisanslarının arka tarafında "Gülümseyin! her yerde gözetleme kameraları vardır" yazar. İnşaat alanları ve merkezi sokaklar, alışveriş merkezleri ve dükkânların hepsi sürekli gözetimle inceleme altındadırlar. Aynı zamanda, enformasyon altyapısı bu görüntülerin kontrol edilmesine, saklanmasına ve başka türde kişisel bilgilerle karşılaştırılmasına imkân vermektedir. Şehrin içinde, vatandaşlar pek çok araçla sürekli olarak "aydınlatılmış" -görünür kılınmış- olmayı bekleyebilirler; yalnızca gün-

12) 'Enformasyonal şehir' terimi M. Castells'den gelmektedir (1989) *Enformasyonal Şehir: Enformasyon Teknolojisi, Ekonomik Yeniden Yapılandırma ve Kentsel Bölge İşlemi*, Oxford: Blackwell.

doğumundan günbatımına değil, günbatımından gündoğumuna kadar da.

Şehir yaşamı günden güne devamlı artan bağlamlarda gözetleme anlamına gelmektedir. Yol ücreti sisteminden cep telefonu aramalarına, metro istasyonundaki kameradan barkodlu ofis kapısı anahtarına, dükkândaki müşteri sadakati programından işteki internet kullanımı kontrollerine, gözetleme ağları şehirde çok yoğun bir haldedir. Ancak hedef her gerçek olayın bir görüntüsünü yakalayabilmek değil -bu önemli bir hedef olarak kalsa da- hareketleri tahmin edebilmek, olayların olabilirliğini planlamaktır. Bunun yanında kasabanın meydanı ve pazar alanı ile hareketli varlığı, hem daha geçici ilişkilere hem de bireylerin kendileri olarak yokluğuna yol açmaktadır.

Şehrin iş merkezlerinde bulunmayanların evdeki asli "özel" alanlarının kutsal bir koruma altında olduğunu düşünmelerine gerek yoktur. Onlar da aynı şekilde gözetlemeye karşı savunmasızdırlar. Şehir sadece sosyal ayrımın belirgin çizgileriyle ayrılmış alanlara bölünmez, aynı zamanda bilgisayar olanaklarını ve istatistikleri kullanarak sanal anlamda farklılığı da devam ettiren bir rejim altındadır. Paul Virilio'nun dediği gibi "İstatistik bilimi, kapalı devre gözleyicileri de elde etmesiyle, kendi gücünün, ikna gücünün ve bunlarla beraber ayırt etme kapasitesinin arttığını görecektir".[13]

Buna aracı olan, bilgi şehrinin ortaya çıkmasını sağlayan enformasyon altyapısıdır. Siberalem, sadece soyut bir alan olmaktan çok öte, eski şehirlerden ortaya çıkan ağırlıklı olarak metropollere özgü bir fenomendir. Örneğin, Amerika nüfusunun sadece yüzde yedisini oluşturmasına rağmen New York şehri dışarı yapılan uluslararası aramaların yüzde yetmişinin kaynağıdır ve İngiliz nüfusunun yüzde 17'sine sahip olmakla beraber

13) Virilio, op cit., s. 75.

Londra, cep telefonu aramalarının yüzde 30'luk payına sahiptir. Veri akışının uzak alanlarda aktivitelere izin verdiği gerçeği, elektronik bir aracıyla gerçekleşen ilişkilerin coğrafi olarak geniş alanlara yayılması anlamına gelmemektedir. Siberalemler halen geleneksel kent alanlarında yoğunlaşmış durumdadırlar.

Aynı zamanda, bilgi şehirleri onların bilgi özelliklerini kuvvetlendirecek şekilde planlanmaktadırlar. Planlamacılar, gözetlemeden kazandıkları verileri, şehri daha etkinleştirilmiş iletişimlere yönlendirmek ve bu arada gerçekleşen görünmez veri akışından faydalanmak üzere yönlendirmektedirler. Hem siberalem hem de fiziksel dünya artık planlama sürecine etki eden faktörler olarak ele alınmaktalar. Kentsel iş alanları, bilgi ile iş gören yüksek teknoloji şirketleri için gerekli olmuştur, tıpkı turizm için tarihi bir miras gerekmesi gibi. Stephen Graham'ın işaret ettiği gibi, Hindistan'ın Bangalore şehri yüksek nitelikli ve ucuz teknoloji uzmanlarından dolayı çekici bir hal almıştır ve Manchester, Dublin ve New York gibi eski endüstriyel şehirler, hem sokakta yüz yüze etkileşim hem de gelişmiş küresel erişim üzerine kurulmuş "enformasyon bölgeleri" içermektedirler.[14]

Ulusötesi şirketler sayıları gittikçe artan potansiyel kent alanları arasından ihtiyaçlarına uygun spesifik bölgeler aramaktalar. İlgili alanları inceleyip, aralarından enformasyon altyapısı ile yüksek teknoloji bağlantısı ve bunun yanında doğrudan etkileşim imkânlarını optimum derecede sunanları seçiyorlar. "Böylece", diyor Graham, "Şehirler, yani tek merkezli kent çekirdekleri değil, genişletilmiş kentsel alanlar, günümüzün sürekli değişken, hayli mobil ve parçalanmış ekonomi ve toplumun önemli bağlantı noktaları olmuşlardır".[15]

---

14) S. Graham (1997) "Enformasyon Toplumunda Kentsel Planlama", *Şehir ve Ülke Planlaması*, Kasım: 298.

SimCity ve Kentsel Gerçeklikler

SimCity kavramını anlamanın en azından üç farklı yolu vardır. Birincisi, bu terim ile 1989'dan beri ortada olan yazılım oyunu kastedilir. Bu oyunda, buldozerlerle araziyi temizleyip, güç kaynaklarını kurup, sokak ve binaları işleyebilir ve sevilebilir bir biçimde yerleştirip, gerekli şekilde kaynakları dağıtarak en temelinden bir şehir kurmaya başlarsınız. Veya, bir başkasının başlattığı zaten var olan bir şehri kullanırsınız. Veya New York, Roma gibi gerçek bir şehir versiyonunu kullanırsınız. Diğer olayların yanı sıra, suç oranının yükselişini izleyebilir ve gereken büyüklükteki polis departmanlarını yerleştirerek bununla başa çıkarsınız. *SimCity* yarışmacı bir oyun değildir, ancak başlangıcından bu yana gerçek dünya ile olan ilgisi kabul edilmiştir.

Yapımcısı Will Wright, kent planlamacılarından sınırlı bir ilgi olabileceğini düşünmüştü ve 1994 yılında bir Planlama Komisyonu el kitabı da oyunla beraber verilmek üzere basılmıştı.[16] *SimCity* deneysel kent dizaynlarını denemek için bir oyundu, ideal şehir hayalini görsel kılabilmek için bir oyun. Mükemmel ortamı sanal metotlarla yaratmak, Walter Gropius ve Bauhaus grubunun Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlattığı "sıfırdan inşa etme" geleneğinin bir devamı olarak görülmekteydi (en azından Wright tarafından). Fikir, bir şeyi "temiz ve sade" yapmaktı. El kitabının belirttiği gibi "programdan alacağınız zevk, kentsel yaşamdan lekeleri silmek için yapılması gereken makyajda yatmakta"ydı ve bu da biraz kulağa Disneyvari geliyor.[17] Çok daha olumsuz bir açıdan, Ted Fri-

15) Ibid., s. 299. Ayrıca bkz. S. Graham ve S. Marvin (1996) *Telekomünikasyon ve Şehir: Elektronik Alanlar, Kentsel Alanlar*. Londra: Routledge.

16) J.L. Wilson (1994) *Resmi SimCity Planlama Komisyon El Kitabı*, Berkeley, CA: Osborne McGraw-Hill.

17) Ibid., s. xxii.

edman *SimCity*'nin "şehir gelişiminin karmaşık dinamiklerinin soyutlanabilir, miktarı belirlenebilir, simüle edilebilir ve mikro düzeyde idare edilebilir olduğunu iddia eden deneyselci, teknoloji aşığı fantaziye dayandığını" öne sürmüştür.[18] "Oyunu oynayanlar için şehir kendi başına vardır, hiçbir şeyin yerine değildir" der Friedman; tam olarak Baudrillard'ın bahsettiği postmodern bir "simülasyon", herhangi bir diğer temsil kadar "gerçek" ve gerçek dünyaya bir referans verme ihtiyacından kurtulmuş bir simülasyon.[19]

İkinci olarak, *SimCity* simüle edilmiş şehrin bir kısaltması olarak düşünülebilir. Şehirlerin, özellikle Kuzey Amerika'da, Disneyland'dan esinlendiği fikri oldukça yaygınlaştı. En nihayetinde, Disney Şirketi Celebration, Florida'da kendi şehrini inşa etti; aynı zamanda da ABD ve dünyanın başka kesimlerinde şehir planlamasına ve mimariye de etki etti. Milan'ın Galleria Vittorio Emanuele'si gibi üstü kapalı alışveriş merkezleri yüz yılı aşkın süredir var olsa bile, çok markalı ve konulu alışveriş merkezlerine Kuzey Amerika'da çok daha sık rastlanmaktadır.

"Konulaştırma" fikri, başka üç özellikle beraber Disneyleştirmenin merkezinde yer alır. Bunlardan birincisi, değişik stillerin karıştırıldığı bir karışım olan kültürün demokratikleşmesidir; ikincisi, ürün logosunun satış noktası haline geldiği (Nike amblemi gibi) marka satışıdır ve üçüncüsü, mutlu işçinin harekete temel teşkil ettiği duygusal emeğe güçlü bir odaklanmadır.[20] Tüketimci Disney anlayışının bir sosyal kontrol ve sosyal çeşitliliği idare etme aracı olarak şehre em-

18) T. Friedman (1995) "Yazılım Hakkında Anlam Çıkarmak: Bilgisayar Oyunları ve Etkileşimli Metinleşme", S.G. Jones (ed.) *Sibertoplum*, s. 81. Thousand Oaks, CA: Sage.
19) Ibid., s. 85.
20) A. Bryman (1999) "Toplumun Disneyleşmesi", *The Sociological Review*, Şubat. Singapur'un 'gülümseme' siyasetine sahip olması ilginçtir. Ayrıca bkz W. Gibson (1995) *Ölüm Cezasıyla Disneyland*, Kablolu, 1(4). Bu, bilimkurgunun bir başka boyutudur.

poze edildiği sıkça iddia edilmektedir.[21] Burada arzuyu kamçılamak için yaratılan güvenli bir ortamda her şey pazarlanmaktadır. Sosyal çeşitlilik daha az tehdit edici ve kamusal alan daha güvenli bir hal almaktadır.[22] Disneyleştirme ile gözetleme arasındaki bağlantı nadiren yapılır[23], fakat sosyal kontrolün gücünü gerçek kılan asıl mekanizma budur. Disneyland'in kendisi güvenlidir çünkü sürekli gözetleme sağlayan masum görünüşlü kişiler tarafından güvenlik turları yapılmaktadır. Bazıları, bugün şehirleri idare edenlerin de amacının bu olduğunu öne sürerler.

O halde üçüncü olarak, *SimCity*, simülasyona dayanan bir gözetleme mekânı olarak görülebilir. Gerçekten de, şehirde gözetleme en yoğun halinde olmasına rağmen bu pek sorgulanmaz, rutindir ve genelde görünmezdir. Gerçekten de, geniş bir açıdan bakacak olursak, gözetleme gittikçe küreselleşmektedir ve daha yakın bir açıdan da, gözetleme insan bedenine daha önce hiç olmamış bir şekilde sızmış durumdadır. Ancak şehirde gözetleme aralıksız olarak tecrübe edilir, sabahki ilk telefon aramasından, kafanızın üzerinde sokakta duran kameraya, banka makinesindeki retina tarayıcısına, bilgisayardaki iz sürme "cookie"sine (çerez),[24] ofis anahtarındaki barkoda, otomatikleştirilmiş otoban ücretine, cep telefonu bağlantılarına, dükkândaki kameraya, istasyona ve nihayet gecenin sonu olan bara kadar.

---

21) S. Zukin (1995) *Şehirlerin Kültürleri*, 77. Oxford: Blackwell.

22) Ibid., s. 52.

23) Gözetlemenin Disneyland'la olan ilişkisi C. Shearing ve P. Stenning'de geçmektedir. (1995) "Panoptikon'dan Disneyland'a: Disiplinin Gelişimi", E. Doob ve E.L. Greenspan (eds) *Kriminal Hukukta Bakış Açısı*, Aurora: Kanada Hukuk Kitapları.

24) Cookies, bir web sitesi ziyaret edildiğinde, kullanıcının hard-diskine gönderilen bilgisayar kodlarıdır. Bir kere harddiske yüklendiği zaman, website operatörünün siteye nasıl ve ne zaman giriş yapıldığını görmesine izin verir.

Bütün bu kişisel bilgileri kim istiyor? Bunlar idari amaçlar için gerekli yönetici seyahat acentasında, polis istasyonunda, valilik binasında, süpermarkette, hastanede, telefon şirketinde veya her nerede olursa olsun. Bu bilgiler, özellikle riski hesaplayabilmek ve yönetebilmek için gereklidir. İşte bu yüzden bu kuruluşlar sadece ne yapıp ne söylediğinizi değil, -daha önemlisi- bundan sonra ne yapıp ne söyleme eğiliminde olduğunuzu bilmek istiyorlar. Onların tahminleri, beklentisel davranışa ve engelleyici hareketler yapmalarına imkân tanıyacak simülasyonlar üzerine kurulmaktadır.

Kentsel Gözetleme

Gözetleme, günümüzde kenti anlayabilmek için neden önemlidir? Hatırlayın; gözetleme, bireylere odaklanmış dikkat ve özellikle de belli amaçlar doğrultusunda kişisel veriler toplamak ile ilgilidir. Kişisel verileri toplayan kurumlar bu işi 200 yıldır oy kullananları kaydetmek, doğumları, evlilikleri ve ölümleri kaydetmek, üyeleri kaydetmek ve mal-mülk işlemlerini takip etmek amacıyla yapagelmektedirler. Modernite, diğer unsurların yanısıra gözetlemenin büyümesi ile nitelendirilmiştir. Ancak veri toplama yöntemleri bilgisayarların gelmesiyle beraber çok sarsıcı bir biçimde değişmiştir ve başka pek çoklarının bu sürece dahil olmasına izin vermiştir. Günümüzde; gözetleme yayılmış, merkezsizleştirilmiş, düzensizleştirilmiş ve her şehrin düzenlenmesinin bir parçası olmuştur. Değişik kurumların aklında değişik amaçlar vardır, ancak hepsi de "Big Brother" (Büyük Birader) ile ilişkilendirilmeleri durumunda korku içinde irkileceklerdir. Ancak, bütün bu kurumların uğraşlarının endişe yaratması gereken bir toplama varıp varmadığı incelemeye değer bir sorudur.

"Toplumsal orkestrasyon" metaforunun değeri burada bir

kere daha görülebilir. Gözetleme sadece zorlayıcı ve kontrolcü değildir. Çoğu zaman gözetleme, bir etki, ikna etme ve ayartma olayıdır. Biz hepimiz, değişik gözetleme kurumları tarafından hissedilen ve şeması çıkartılan izler bırakmak suretiyle kendi gözetlememize karışmış durumdayız. Faaliyetlerimiz bir anlamda pekâlâ "orkestra" ediliyor olabilirler, ancak aynı zamanda bizim de aktif katılımımız "müziğin" üretilmesi için şarttır. Biz aslında, Foucault'nun da söylediği gibi, kendi gözetlememizin taşıyıcılarıyız, ancak bizim aktivitelerimiz gözetleme mekanizmalarını değişik yollarla ve değişik etkilerle tetiklemektedir. Gözetlemenin gücü, sıkı ve baskıcı kontrolden gevşek ve hafif ayartmaya; zorunluluktan etkiye uzanan geniş bir banda yayılmıştır. Yani, çağdaş gözetleme uygulamaları tarafından ortaya çıkarılan toplumsal orkestrasyon, aynı müzik gibi, hem yumuşak hem sert, hem kibarca destek almaya çalışan hem de emredercesine doğrudandır.

Günümüz şehri gittikçe Manuel Castells'in[25] "enformasyon şehri" dediği şehre benzemektedir. Castells bunu, kapitalist yeniden yapılanmayı hem bilgilendiren hem de onun tarafından bilgilendirilen yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin dahil olduğu tarihsel bir dönüşüm olarak görmektedir. Şehirde, eski yerlerin alanı giderek "akışların alanı" tarafından domine edilmektedir. Bu akışlar, elektronik uyarıcılar ve devrelerce mümkün kılınır ve bunlar kapital, bilgi, teknoloji, imge ve sembol akışlarıdır. "Enformasyon Çağı" adlı epik üçlemesinde Manuel Castells bunu daha da ileri götürür ve bize bizim zaman ve yer deneyimimizin bu süreçler tarafından nasıl da değiştirildiğini daha açıkça gösterir. Castells'e göre gerçekten de yeni küresel şehrin kendisi bir yer olduğu kadar bir süreç halini de almaktadır. İnsanlar halen mekânlarda yaşasa-

25) Castells, op cit.

lar da işlev ve gücün organize edildiği yerler akışların alanıdır.

Örnek olarak endüstriyel yerleşimin mantığını ele alalım. Üretim, çok geniş alanlara dağıtılmış olabilir ancak bu üretim sürecinin bağlantısız veya rastgele olduğu anlamına gelmez. Tam tersine. Telekomünikasyon bağları üretimin farklı tarafları arasında ve ayrıca araştırma ve geliştirmede çalışan yüksek becerili bilgi işçileri ile başka bir yerde halen rutin montaj ve diğer işlerde çalışan vasıfsız işçiler arasında kesintisiz temas sağlar.[26] Yani iş süreci, coğrafi yakınlıktansa enformasyon akışlarını kullanarak sıkıca entegre ve koordine edilen bir süreçtir. Benzer bir şekilde, yavaşça büyümekte olan tele-bankacılık, tele-alışveriş (ve internet aracılığıyla elektronik ticaret) ve uzaktan eğitim uygulamaları da eski yer ve zaman biçimlerine olan bağımlılığı azaltmaktadır. Esneklik, hareketlilik ve iletişimin hızı şehrin nasıl düzenlendiği üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Ancak enformasyon şehirleri aynı zamanda gözetleme şehirleridir. Akışların alanındaki yeni esneklik ve mobilitenin faydaları ne olursa olsun, bu akışlar kişiler ve süreçler hakkında, yaptıklarının izlenmesini ve takip edilmesini mümkün kılan veri ve bilgileri taşımaktadırlar. Ancak hepsi bundan ibaret değildir. Hızın bu kadar merkezi olduğu bir anda, sadece şu an ne olduğunu bilmek değil, aynı zamanda neyin olmak üzere olduğunu tahmin etmek de çok can alıcıdır. Gözetleme, gerçek hayatta henüz gerçekleşmemiş olaylar ve süreçler üzerine önveri oluşturmak için kendi kendinin önüne geçer. Bir zamanlar şehirde gözetleme demek, sokak ışıkları ve fiziksel mimari aracılığıyla nöbet tutmak ve çarpıklıkları önlemek demek iken, şu an aynı zamanda bütün halk hakkında kamera görüntüleri de kullanarak elektronik etiketler tutmak demek-

26) M. Castells (1996) *İletişim Ağı Toplumunun Yükselişi*, s. 386. Oxford: Blackwell.

tir. Bu, eski yöntemlerin yürürlükten kalkması değil, bunlara yenilerinin eklenmesidir. Bu yeni yöntemler gözetlemeyi her türlü eski sınırlarının ötesine götürmek üzere tasarlanmıştır.

Bu olayın sokak devriyelerinde artmakta olan kameranın tersine, bazı çok sıradan ancak kolaylıkla tespit edemeyeceğiniz tarafları vardır. Buna bir örnek, enformasyon altyapısına olan bağlantısıyla kuvvetlenen kamu hizmetleri kuruluşlarıdır. Yerleşim yerlerine giden güç hatları, bazı bölgelerde neredeyse kesintisiz dijital örneklemeye izin veren "akıllı ölçme araçları" ile kontrol edilmektedir. Rick Crawford'un gösterdiği gibi, bu; denetleyicilerin "evde yaşayanların elektrikli araç kullanımının çok hassas bir profilini çıkarmasına" imkân tanır.[27] Elektrik kullanımının izlenmesi ABD'de, çok kuvvetli ışıklar kullanan yasadışı marihuana bahçelerinin ortaya çıkarılması amacıyla uyuşturucu karşıtı örgütler tarafından desteklense de, piyasadan veri toplama bu akıllı ölçerler için daha kârlı bir kullanım yoludur.[28] Akıllı ölçerler, klimaların çok çalıştığı sıcak ve nemli yaz havalarında çok önemli anlarda güç kullanımının yükünü taşımakta yardımcı olabilirler. Ancak aynı şekilde, kullanıcılarını yanlış çalışan veya eksik olan bazı ev cihazlarından haberdar ederek, yeni makinelerin hedeflenmiş reklamına da olanak tanırlar.[29]

Akışların alanı yeni, bilgi yönünden zengin küresel elitlerin kendi ayrı dünyalarını yaratmalarına ve hatta bu yeni, korunmuş ortamlarını bir mekâna empoze etmelerine de olanak tanır. Bu kişiler, dünya çapında otellerde, havalimanlarında ve

27) R. Crawford (1996) "Bilgisayar Yönetimli Krizler", G. Gerbner, H. Mowlana ve H. Schiller (eds) *Görünmez Krizler*, s. 57. Boulder, CO: Westview Press.

28) J. Douglas (1990) "2-Yön İletişimiyle Ulaşmak", *EPRI Dergisi*, 15(6): 4-13, in Crawford, ibid., s. 79.

29) G.W. Hart (1989) "Yerleşmiş Enerjinin Gözlemlenmesi ve Güç Akımları Yoluyla Bilgisayarlaşmış Gözetim", *IEEE Teknoloji ve Toplum Dergisi*, Haziran: 12-16.

ulaşım iletişim sistemlerinde benzer sembolik alanlar yaratmaları anlamında küresel elitlerdir. Elitler, kendi evlerinde, kendilerini şehrin diğer yerli insanlarından ayıran kapalı topluluklar olarak küçük bir kale alanında yaşarlar. Bu kişiler mülklerinin veya çocuklarının izlenmesi için çeşitli yüksek teknoloji gözetleme araçları kullanabilirler. Aynı zamanda başka kaynaklardan doğabilecek olası sorunlara karşı da yüksek teknolojili koruma kullanımını da destekleyebilirler. Mesela, Melbourne'deki "The Kew Psychiatric Hospital", hastalarından çevredeki yüksek statülü apartmanlarda yaşayanlara bir tehdit gelmemesi için kameralı gözetleme uygulamaktadır. İkametlerde kullanılan akıllı ölçerler gibi eşyalar ev güvenlik sistemlerini kuvvetlendirir ki, bu da gene gözetleme güçlerinin herhangi bir toplulukta nasıl düzensiz bir biçimde dağıtıldığını gösteren bir gerçektir.

Bütün bu hareketlerin ardında korku yatar. Saldırı, evine girilme, şiddet korkusu, tehlikeye karşı korunma, riske karşı izole olma çabalarını teşvik eder. İçinde yaşayanları kazalardan koruyan mimari korumalar yeni bir şey değildir. Ancak bunların elektronik ve videolu destekleri yenidir ve bunlar yoğunlaşmış korku ile başa çıkma yolunda en yeni teşebbüslerdendir. Nan Ellin'e göre, yirminci yüzyılın sonlarında korku, kent yaşamının sosyal zorluklarıyla yüzleşmektense daha çok içe ve geriye dönük bölücü mimari tutumları ortaya çıkarmıştır. Korku, idealleştirilmiş bir geçmişe, bir fantazi dünyasına -konulu alışveriş merkezleri gibi- veya özellikle devasa kapalı yaşam alanlarında görülen grup uyumuna ve özelleştirmesine dönmekle karşılanabilir.[30] Korumacı alanlar ileri giden yol gibi görünmekteler, ancak Ellin'in aradığı şey bu yaşam alanları değildir.

30) N. Ellin (ed.) (1997) *Korkunun Mimarisi*, s. 44. N.York: Princeton Architectural Press.

Gözetleme uygulamaları kentsel, alanda gittikçe artan küresel ve yerel ayrımını mümkün kılan akışlar arasındadır. Ancak sadece ayrım değildir. Akışlar eşzamanlı olarak birleştirir ve bölerler. Bunlar, dağılmış ve diasporik kişileri birleştirir, farklı grupları paylaşılan kimlikler ve ortak hedefler doğrultusunda bir araya getirir. Bunlar, örneğin, abluka altındaki etnik azınlıklara yapılan ırkçı saldırılara karşı koruma sağlayabilir, ancak zaman zaman bu şekildeki ırkçılığı kuvvetlendirebilir de.[31] Londra'daki Newham ilçesinde tanınan ırkçı failleri kamera görüntülerini dijital veri bankası görüntüleriyle karşılaştırarak sokakta tespit etmek amacıyla "Mandrake" adı verilen yüz tanıma sistemi kurulmuştur. Gözetleme sistemleri küresel-yerel şehirdeki yeni güç ilişkilerini ve direnişleri kontrol edebilme araçlarıdır.

Gözetleme akışlarının yer üzerinde doğrudan etkisi vardır. Akış alanlarındaki yeni güç, şehrin belli bir şekil almasını gerektirir. Bu bazı binalarda öyle belirgindir ki şehir dışardan gelenlere belirli bir biçimde görünür ve bu Davis'in "korku ekolojisi" dediği şeyin parçasıdır.[32] Davis, piyasa güdümlü kentleşmeyi çevresel ve toplumsal sağduyuya bir ihlal olarak görmektedir. Bu, yangın ve selden başlayıp Rodney King'in video kayıtlı dövülmesine kadar uzanan kaçılabilir trajediler üretmektedir. Tabii ki, şehir planlaması tam da kendinin ortaya çıkarma eğiliminde olduğu çatışmaları dışarda bırakmaya çalışır. Sharon Zukin'in dediği gibi, hizmet sektörü toplumu, "çatışmanın dışarıya konforun içeriye tasarlandığı" Disneyleştirilmiş bir rüyadır.[33] Gözetleme, bu iki özelliğe de aynı anda katkı yapar.

---

31) D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, Polity Press.

32) Davis, op cit.

33) S. Zukin (1991) *Gücün Görünümü: Detroit'ten Disney Dünyası'na*, S. 321. Berkeley, CA: University of California Press.

Örnek olarak Victoria'yı, Kanada Pasifik kıyısındaki British Columbia'yı ele alalım. Yakında çıkarılan temiz hava kanunu, barlardan bakımevlerine ve yerel parlamentoya kadar her kamu binasında sigara içilmesini yasakladı. Aynı zamanda bazı gece kulüplerinde video kameralar kuruldu ve polis de 'sokakları temizleme' kanununa bağlılığını yeniledi.[34] Bu, Victoria'nın refahının cazibesine kapılmış evsiz genç insanların kaldırımlardan düzenli bir şekilde uzaklaştırılması demektir. Bunun sebebi, Victoria'nın "Eski İngiliz" havasına, bir İskoç kalesine ve Anen Hathaway'in kulübesinin tam bir kopyasına sahip bir turist kasabası olmasıdır. Bu gerçek ötesi şehir, turistlerin tüketimi için yeniden yapılmıştır. Yoksulluk sokaklardan süpürülebilir, şiddet kameralarla kontrol edilebilir, saf olmayan atmosfer 'sigara içilmez' levhalarıyla temizlenebilir. Hatta sadece belirti olarak ortaya çıkan bazı davranışlardan insanlar caydırılabilir, ancak bunun sebepleri belirlenmemiş ve müdahale edilmemiş olarak kalacaktır.

Haklı olarak bunun çok kutuplaşmış bir şehir tasviri olduğunu söyleyebilirsiniz. Ancak şu kadarı açıktır ki, Victoria ve başka büyük şehirlerdeki pek çok insan güvenli ve akla uydurulmuş kamusal alanlar hayalini desteklemektedir. Bu politik olarak kabul edilebilir bir şeydir. Küresel elitler ve çaresiz fakirler şehirde bir arada var olmaktadırlar, ancak onların arasında genelde çok büyük bir orta sınıf vardır. Bu sınıf, laptopa, uydu telefonu (veya o anda yüksek teknoloji statüsünün sembolü her ne ise ona) veya elitlerin VIP salonu kültürüne ulaşma hayali içinde olmayabilirler, ancak kesinlikle tüketmemek -veya tercih yapamamak- gibi fakirlere ait yazgıdan kaçma isteğindedir. Özellikle de David Ley'in "kültürel yeni sınıf" dedi-

34) F. Bell (1999) "Victoria: Gerçek Olmayan Şehir", *Ottowa Citizen*, 10 Mart.

ği, aktif olarak kendilerinin hem üretici hem de tüketici oldukları yeni iç şehrin "görüntü mühendisliğini" yapan orta sınıf kategorisi böyledir.[35] Gerçekten de *SimCity*'de halkın çoğunluğunu içeren, tam olarak da giderek görünmez hale gelen gözetleme mekanizmalarının imkân tanıdığı ve desteklediği, kasıtlı veya kasıtsız pek çok gizli anlaşma gerçekleşmektedir.

SimCity'nin gerçek zamanlı genel bir resmini gösterdikten sonra, bazı bağlantıları daha açık hale getirmeme izin verin. Gözetleme bir zamanlar temel olarak devlet ve işyeri aktivitelerine uygulanan sınırlı bir hadiseydi. Gözetleme, iki durumda da bürokratik organizasyonlara hizmet etmiştir.[36] İnsanlar genel olarak vatandaş ve işçi kategorilerine sokulurlardı ve gözetleme alanları olarak bunlar görece ayrıydılar. Ancak kısmen yeniden yapılanma kısmen de yeni teknolojiler sayesinde, bu iki alan artık çok daha az farklıdır. Birbirleriyle örtüşmekte ve kesişmekteler ve aynı zamanda tüketici gözetlemesi denebilecek olan olgudaki büyük artış ile birlikte çok da genişletilmiş durumdadırlar. Dahası, gözetlemenin amacı artık sadece bürokratik güç değil gibi gözükmektedir. Aynı yeni teknolojiler yeni modelleme ve profil çıkarma -kısaca simülasyon- yollarına olanak tanımıştır.[37] Gözetleme kontrol içerebilir, ancak çok daha geniş bir şeye -halkı idare edebilmek amacıyla bilgi üretimine- katkıda bulunmaktadır.[38]

Şehir gözetlemesinin örtüşen ve kesişen doğası günümüzde dokudaki farklı ipliklerin birbirinden ayrılmasının çok zor ol-

35) D. Ley (1996) *Yeni Orta Sınıf ve Merkez Şehrin Yeniden Yapılması*, s. 15. Oxford: Oxford University Press.

36) C. Dandeker (1996) *Gözetim, Güç ve Modernite*, Cambridge: Polity Press.

37) W. Bogard (1996) *Gözetimin Simulasyonu*, s. 38. Cambridge: Cambridge University Press.

38) R.V. Ericson ve K. Haggerty (1997) *Risk Toplumunun Siyaseti*, s. 41. Toronto: University of Toronto Press.

duğu anlamına gelmektedir. Devletten yayılarak gelen bir konunun -sosyal sigorta, vergi dosyaları, tedavi kayıtları, seçim verileri, refah iddiaları, oy kullananların kaydı ve daha başkaları- üstüne şu an yeni katlar eklenmektedir. Bunlar, aslen onlar da devlet kurumlarına bağlı olmalarına rağmen sıkça ticari kurumlarla ilişkilendirilir. Örneğin polis, yasal gereksinimlere göre veri toplar, ancak bunlar gene de sigorta veya iş durumuyla ilgili olabilirler. Gerçekten de, finansal kurumların yanı sıra sağlık ve sosyal yardım hizmetleri ve motorlu araç kurumları, sigorta şirketleri polisin mesul olduğu gruplar arasında yer alırlar. Sonra göreceğimiz gibi, bu polisliğin, gözetleme bilgisine ihtiyaç duyulan risk yönetiminin bir parçası olmasıyla yakından alakalıdır. Bu artık birisinin yaptığı yanlışları veya kural ihlalini bilmek değil, kimin veya neyin risk arz ettiğini bilebilmektir. Tıpkı trafik kazalarının olma ihtimalinin değerlendirilmesi gibi, suç işlenme olasılıkları da risk hesaplanmasına indirgenmiştir. Bu, birisinin kimin nerede suç işleyeceğine dair önceden çalışması ve gerektiği şekilde polis kuvvetini sevk etmesi şeklinde gelişen aktüel adalettir.

Kameradakiler

Yeni teknolojilerin ilerisi için tahminde bulunabilme kapasitesine çarpıcı bir örnek, ilk kez Londra yeraltı metrosu istasyonlarında denenen bir yeraltı güvenlik sistemi olan "Cromatica"da görülebilir.[39] Bu prototip, kapalı devre televizyon kameralarının "düşünebilen" bir bilgisayar sistemine bağlanması sayesinde kalabalığın hareketlerini gözlemleyebilmekte ve tehlikeli izdihama karşı uyarıda bulunabilmektedir. Sistem aynı zamanda, bazı kimselerin giriş izni olmayan yerlere girmesi gibi sapkın davranışlara karşı uyarı verebilmekte ve hatta iddia

39) D. Graham-Rowe (1999) "Uyarı! Garip Davranış", *New Scientist*, 11 Aralık: 25-8.

edilene göre, potansiyel intiharları tespit edebilmektedir. Değişen renkler ve piksel yoğunlukları sürekli olarak tipik hareketleri tespit etmek amacıyla analiz edilmektedir. İntihar etme niyetinde olanlar son trajik adımlarını atmadan önce genelde platformda bekleyip treni kaçırma eğilimindedirler.

Bu gibi sistemlerin riski düşürme ve trajedilerin önüne geçme potansiyelleri onları tavsiye edilir kılmaktadır. Ancak her zaman sorulması gereken sorular vardır. Sistemin içerdiği "zekâ" çok önemli olabilir, en azından Cromatica gibi teknolojiler sokak haydutluğu ile rastgele bir buluşmayı birbirinden ayırt etmeyi başarana kadar. Tabii ki risk sınıflandırmaları da tartışmaya açıktır. "Normal dışı" ve "kötü" davranışlar tek anlamlı kategoriler değildirler. Ancak teknik yeterlilik ve toplumsal anlamlandırmanın ötesinde, kasti olmayan sonuçlar ve potansiyel olarak tekin olmayan gelişmeler yatmaktadır. Yoğun olarak kameraların bulunduğu alanlarda kişilerin bir kameranın görüşünden çıkıp bir diğerinin görüş alanına girmesi uzaktan takip edilebilir bir durumdur. Başkentin bankacılık ve iş merkezi olan Londra şehri potansiyel olarak tehlikeli bir alandır. Cromatica gibi bir sistemin olumlu ve üretken gücü, plansız veya daha kötüsü planlı riskli alternatif kullanımlar sonucunda gölgede kalabilir.

Kentsel alanlardaki kapalı devre televizyon ve video gözetlemesi, değişik gözetleme alanlarının kilitlendiği durumlara iyi bir örnektir. Bu durumda da sınırlar belirsizleşmiştir. Pek çok şehir -özellikle İngiltere'de- tüketim, eğlence ve turizm için güvenli ve çekici yerler yaratmak amacıyla kamera sistemine geçmiştir. Sokaklar ve kamusal mekânlar yerel yönetimin ve şehir konseyinin sorumluluğu altındadır ve bu yapılar, gözetleme macerasına teknik çözümler aramaktadırlar. Bu gibi sistemler pek çok mahallenin gücünün ötesinde maddi masraf

gerektirdiğinden özel sektörden bu gibi tasarıları desteklemesi beklenmektedir. İngiltere'de merkezi hükümetin finansal desteğinin bazı yerel televizyon gözetleme sistemlerine katkısı olsa da, aynı zamanda özel sektörün şehir merkezinin gözetlenmesi için çok can alıcı olduğu da söylenmektedir.[40] "Şehir Gözetlemesi"nin 1994 yılında açıldığı Glasgow'da kamusal ve özel çıkarlar arasındaki gerginlik, suçu azaltmak ve bölgeyi daha güvenli yapmak için kameraların kurulması halinde şehre gelen ziyaretçi sayısının artacağını iddia eden Glasgow Gelişme Merkezi'nin çabaları sayesinde çözümlenemese bile en azından ortaya konmuştur.[41] Fakat, özel sektörün desteği hakkındaki güzel sözler başlangıçta her ne kadar önemli olsalar da, görünüşe göre harcamaların dengesi halen yoğun olarak vergi mükelleflerinden tarafa yatmış durumdadır.

Gözetlemenin bazı ince hatlarını birbirinden ayırmak için değişik alanlara, sanki birbirleriyle alakasızmışçasına bakmak gerekir. Şehirdeki günlük hayat hem vatandaş, hem işçi hem de tüketici olarak yaşamayı içerir. Gözetleme bu üç alanın hem içinde hem de arasında çalışmaktadır ve her ne kadar bunların her biri giderek risk yönetimi şekillerine doğru ilerleseler de diğerinden ayrı amaçlara sahiptir. Hükümet departmanları vergilendirme, düzenleme, sosyal sigorta ve politik katılım gibi konularla ilgilenirler. Dolaylı olarak, hükümetler aynı zamanda bir zamanlar düzeni korumak amacıyla yasaların uygulanmasını sağlayan, ancak bugün farklı kurumsal alanların güvenlik çabalarına destek veren bir güç olarak görülen polis hizmetini de sunmaktadırlar.[42]

---

40) N. R. Fyfe ve J. Bannister (1996) "Şehir İzlemesi: Kamu Alanında Kapalı Devre Televizyon Gözetimi", *Area*, 28(1): 40.

41) Ibid., s. 40-1.

42) Bu tartışma Ericson ve Haggerty, op cit. tarafından ciddi bir şekilde yapılmıştır.

Şirketler işe aldıkları kişilerin üretkenliklerinin devamlılığını sağlamak amacıyla onların kayıtlarını tutar ve yaptıklarını incelemeye alırlar. Şirketler ayrıca giderek artan bir şekilde, satışların ve işlemlerin takibini yaparak tüketimi koordine etmeye ve ürünleri için piyasayı maniple etmeye çalışmaktadırlar. Ancak hatırlayın, bunlar sadece analitik ayrımlardır. Hem şehir hem de şirket, tüketimin artması ve özellikle turizmin gelişmesi için altyapıyı beraber yaratmaya çalışmaktadır. Teknolojik imkânlar bir miktar yakınsamayı mümkün kılar. Her şeyin ötesinde, kişilerin sıralanması ve sınıflandırılmasının her üç sektörde de -idari, işgücü ile ilgili ve ticari- arkasında yatan ve buna olanak tanıyan veri tabanlarıdır.

Gözetlemenin en belirgin işaretlerinden biri kapalı devre televizyon kamerasının tepede duran "elektronik gözü"dür. Gerçekten de bu, -gözetlemenin yayılmasının, her ne kadar minyatürleştirme ve gizleme yaygınlaşmaya başlasa da- gözetlemenin günümüzdeki en gözle görülür yüzüdür. Sokaklarda, özellikle İngiltere'de, kameralar alışılmış bir görüntü halini almıştır. Hatta, Stephen Graham'a göre bunlar yakında su, gaz, elektrik ve telefon gibi "beşinci bir kamu hizmeti" olacaktır.[43] Bu gibi kameralara sahip İngiliz şehir ve kasabalarının sayısı 1990'lı yıllarda hızla büyüdü; Ağustos 1994 ile Mart 1995 arasında eklenen bir düzine sistem vardır.[44]

Gene İngiltere'de araç kaydı ve plaka tanıma kameraları, bütün ana yollarda, kavşaklarda, tünellerde, limanlarda ve havalimanlarında kurulmuş olarak bütünleşmiş bir sistem halinde bütün ülkeyi kaplayacak. Kameralar, mikrodalga bağlantısı ve

43) S. Graham (1998) "Beşinci Kamu Hizmetine Doğru? Kamu CCTV'sinde Genişleme ve Normalleşme", C. Norris, J. Moran ve G. Armstrong (eds) *Gözetim, Kapalı Devre Televizyon ve Sosyal Kontrol*, Aldershot: Ashgate.

44) N. Fyfe ve J. Bannister (1996) "Şehri İzlemek: Kamu Alanında Kapalı Devre Gözetimi", *Area*, 28:1.

telefon hattıyla Hendon, Londra'daki PNC ile gerçek zamanlı olarak iletişim kurabilecekler. Aynı zamanda, bazı yol kenarı kameraları da "Traffic Master" şirketi gibi özel kuruluşlarca işletilecektir. 5000'den fazla ünite, gerçek zamanlı trafik akışı bilgi servisinin omurgasını oluşturmak üzere otobanlara yerleştirilmiş durumdadır. İngiltere'nin tıkalı yollarına abone olmuş sürücüler anlaşılır şekilde araç bilgisayarı veya telefonları sayesinde öğrenebilecekleri akış ve trafik sıkışıklığı hakkındaki bilgiler için minnettar kalacaklardır. Sistem, plaka kayıtlarının düzenli aralıklarla çekilmesi ve toplam trafik akışının sürekli devam eden bir bilgisayar kaydını tutmak suretiyle çalışmaktadır.

Kameralar otobüslere, trenlere, taksilere, telefon kulübelerine ve asansörlere kadar girmiş durumdadır. Kuruldukları yerde vatandaşlar onları doğal kabul eder gibi görünüyorlar. Gerçekten de, kendi oğlum bana dergide şöyle bir başlığı olan bir giyim reklamını gösterdi: "Günde ortalama 10 kere kamera karşısındasınız. Ona göre giyindiniz mi?". Görünen o ki, kameralar performansın kamusal ortamda sunumuna ilham vermektedir.

Kimilerine göre, bu son nokta yeni teknolojilerin demokratikleştirici etkilerinden bahsetmektedir. Eğer televizyon programları ev videolarında, görüntüleri komedi amaçlı kullanıyorsa ve "suç engelleyici" şovlar toplu izleyiciler için suç mahalli detaylarını yeniden canlandırıyorsa, o halde kameralar gündelik hayatın bir parçası olarak eğitilmiş ve evcilleştirilmiş demektir. Kayda alınmak normal kabul edilip, kameraların birçok kişi tarafından kullanılması, büyük ölçekli sistemler kullananların gücünün sulanmasına sebep olur. Bu gibi görüşleri umursamazlık etmemeli ve onları marjinalleştirmemeliyiz. Bir yazarın gözlemlediği gibi "karşı koyma olanaklarına sahip yeni görünürlük alanları açıklamakta"dır.[45] Görünürlü-

45) M. Crang (1996) "Şehri İzlemek: Video, Karşı Çıkma ve Gözetim", *Environment and Planning A*, 28:2102-3.

gün ve gözetleme uygulamalarının farklı güç rejimlerine dayanan farklı türleri vardır. Ancak, sokaktaki insanların eline sesli görüntülü kayıt cihazları vermenin başkaldıran veya kısacık bir yıkıcı hareketten fazlası olduğunu düşünmek saflık olur. Sesli görüntülü kayıt cihazlarının elinden, kentteki resmi ve kapitale dayalı video bakışlarının düzleştirici etkisini rahatsız etmek için pek de bir şey gelmez.

Kamu alanlarındaki kameralar, ülkeden ülkeye değişim göstermesine rağmen suç korkusuna hitap eder. Jason Ditton'un Glasgow üzerine yaptığı çalışması, kameraların suç korkusu üzerinde etkileri olmasının şart olmadığını iddia etmektedir. Görüldüğü gibi, şehir merkezini kullanmaya hazır olma oranı pek de yükselmemiştir ve güvenlik konusunda hissedilenler kameralar kurulmadan önceki orandan yüksek değildir. Bu araştırmaya göre, tek gelişme kameraların kurulduğu yerde kurban olma korkusunun azalması olmuştur.[46]

İngiltere için geçerli olanın ABD'de geçerli olması beklenmemelidir. Mahremiyet ile ilgili çekinceler çoğunlukla gözetleme kameralarının sunduğu iddia edilen güvenlik hissinden dolayı azalmış gözükmektedir. Farifax, Virginia'da, kırmızı ışık ihlalleri kavşaklarda gözetleme kameraları sayesinde azaltılmıştır. New York şehir polisi bir yerleşim projesinde suç oranının kameralar kurulduktan sonra yüzde 44 düştüğünü söylemektedir. Boşluk etkisi ve potansiyel caydırıcı etkiler hakkında tartışmalar sürerken kurulum oranları yerel itirazlara rağmen artmaya devam etmektedir.[47] Bu alandaki bazı araştırmacıları ilgilendiren asıl konu, bu gibi yöntemlerin çok

46) Bakınız J. Ditton, E. Short, S. Phillips, C. Norris ve G. Armstrong (1999) *Kayıtlı Suçlu Oranları Üzerinde Kapalı Devrenin Etkileri ve Glasgow'da Suç Hakkında Duyulan Kamusal Endişe*, s. 17. Edinburg: Stationary Ofisi.

47) "Kamu Güvenliği İçin CCTV", *American City and County*, 113: 11.

önemli hataları olabilmesidir. Boşluk ve caydırıcılık hakkındaki şüphelerle beraber bireysel özgürlükler ve demokratik kamusal alanın erozyona uğraması, yüz tanıma teknolojileri içeren gözetleme gelişmeleri, insanların da etkileşimde bulunduğu daha doğal gözetleme formlarının yerini alan teknolojik sabitlik ve suçun sebepleri değil, belirtileri üzerine yoğunlaşan yaklaşımlar hakkında sorular sorulmaktadır.[48]

Gözetleme kameraları kişileri hareket halindeyken bile şehir içinde takip eder. Örneğin, British Columbia okul otobüslerindeki çocuklar veya San Fransisco'da toplu taşıma ile işe gidip gelenler yolculuklarının kameralar tarafından kaydedilmiş olmasını bekleyebilirler. Holiganizm, vandalizm ve graffitizm minyatürleştirilmiş, çok fonksiyonlu, sağlam yapılı bir kamera olan ve araba filolarının, kamyonların ve toplu taşıma araçlarının hareketlerini takip eden orijinal karakutudan yola çıkılarak yapılmış olan "Sessiz Tanık"ın en kilit hedefleridir.[49] Taksi şoförlerine yapılan hırsızlık, saldırı ve taciz tehlikelerini azaltmak amacıyla ABD, Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda, İngiltere ve Meksika "Taxicam" gibi sistemlerle donatılmaktadır.[50] İster yürüyün ister araç kullanın kayıda alınıyor olma ihtimaliniz çok yüksektir.

Polis kuvvetlerinin kendisi de gözetlemede gittikçe daha yüksek teknoloji ekipman kullanmaktadır. Kanada'da polis devriye araçları bilgisayarlarıyla, telsizleriyle, cep telefonlarıyla, video kameralarıyla, radarlarıyla, kablosuz mikrofonlarıyla, faks makineleriyle, yazıcılarıyla ve araç yeri tespitleyen cihazlarıyla giderek hareketli ofislere benzemektedir.[51] Polisler, so-

48) Graham, op cit., 100-6.

49) D. Jones (1996) "Candid Kameraları", *Report on Bussiness Magazine*, Nisan: 109-12.

50) T. Van Straaten (1998) "VerilEye Taksi Piyasasına Göz Koymuş Durumdadır", *Financial Post*, 5 Kasım.

51) Ericson ve Haggerty, op cit., s. 135.

rumlu oldukları bölge ve kişiler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak için mıntıka ve polis birliği profilleri çıkarmaktadır. Bazen Amerika savunma departmanlarının ürettiği bilgisayar tarafından yapılmış haritalama sistemleri kullanmaktadırlar. Yüksek çözünürlükte uydu görüntüleri, 1 metreye kadar inebilen ölçülerde şehrin bazı alanlarını detaylı biçimde incelemek üzere satın alınabilir. Bir zamanlar soğuk savaş için kullanılan Coğrafi Bilgi Hizmetleri şu an satın alınabilir durumdadır.[52] Yerel tartışmaların gerçekleştiği veya gençlerin yoğun olarak bulunduğu suçun "sorunlu bölgeleri" tespit edilebilir ve coğrafi profil teknikleri, suç bölgelerinin tam yerini göstermek için kullanılabilirler.[53] Fakat, takip edilmeniz için illa bir suçlu olmanız gerekmez. Kamera sistemleri basmakalıp fikirleri kuvvetlendirir gibi görünüyorlar; operatörler genellikle şüphelileri "takip ederler", her ne kadar bazen şüphenin temelinde saç stili, ten rengi, kıyafet veya yaş yatsa da.

Toronto'da sorunlu bölgeler sadece yüksek suç oranıyla değil aynı zamanda "sinir bozucu davranışlar"ın gözlemlendiği yerlerle tanımlanmaktadır. "Sinir bozucu davranış"ın tanımının tam olarak neden oluştuğu çok açık olmamakla beraber, kimin sinirinin bozulduğuna bakarsak bir ipucu bulabiliriz. Emniyet Müdürü Norm Gardner'in açıkladığı gibi "bu bölgeler turizm bölgeleridir ve çok sayıda suç işlenmese bile biz şehrin her bölgesindeki turistlerin kendilerini güvende hissetmelerini istiyoruz".[54] 1999 yılında tespit edilen sorunlu bölgelerin pek çoğu aynı zamanda göreceli olarak yoksul bölgelerdir; bir başka değişle bu bölgeler gözetleme simülasyonunun piyasa modunda da tespit edeceği bölgelerdir.

52) I. Amato (1999) "Satış İçin Tanrı'nın Gözleri", *Technology Review*, Mart/Nisan: 37-41.

53) T. Grescoe (1996) "Cinayet", *Canadian Geographic*, Eylül/Ekim: 48-52.

54) S. Verma (1999) "Polis Çifte Suç 'Sıcaknokta' Hedefleri", *Toronto Star*, 23 Temmuz.

Ayrıca, Toronto bölgesinde dünyanın ilk tam otomasyonlu paralı yolu hizmete açılmıştır. 407 no'lu otoyol Kanada'nın en yoğun yoluna alternatif bir rota sunmaktadır. Ücretler kayıt plakalarını tarayan video kameralar aracılığıyla toplanmaktadır. Bu teknoloji Körfez Savaşı'nda kullanılan akıllı bombaların teknolojisinden geliştirilmiş olup, araçların vereceği ücreti gittikleri mesafe ve günün saati kriterlerine göre ücretlendirmektedir.[55] Yani otoyolu kullanırsanız, otomatik olarak ücret ödersiniz. Göründüğü kadarıyla hepsi bu kadardır. Ancak araç kullananların görmediği, bu verilerin nasıl şehirlerarası gerçek zamanlı yol trafik, zaman ve yer hareketleri simülasyonları için kullanıldığıdır ki, bu veriler özellikle yoğun olarak kullanılan kent yollarındaki planlamacılar için çok değerlidir.

Kâr amaçlı planlama yapan şirketler bunun gibi otomatik veri toplanmasına dayanır. Ancak bu seviyenin ötesinde, sürüş alışkanlıklarını kontrol etmek, ödemeyi yürütmeye koymak ve bunu gibi olanaklar da yatmaktadır.[56]

Bunu gözönüne alan Ontario Enformasyon ve Mahremiyet Komisyonu, 407 no'lu otoyolun yöneticileri ile görüşmelerde bulunarak sürücülerin ücretlerini elektronik olarak ödemeleri durumunda bile bilgilerini gizli tutmalarına olanak sağlamıştır. Tanımlanabilir kayıtlar tutan gözetlemelerden, çekilme hakkını kullanmakla uğraşanların kaçınması mümkündür.

Aynı zamanda polis de bu verilerin suç önleme veya suçluyu yakalama gibi konulardaki öneminin farkında olduğundan onları kullanmak isteyecektir. İngiltere'de, Essex polis müdürü

55) J. Plant (1998) "Otoyollar: Köprülere Savaş", *Canadian Onsulting Engineer*, Mart/Nisan: 22.

56) S. Graham (1998) "Gözetim Simulasyonunun Alanları: Yeni Teknolojiler, Dijital Sunumlar ve Materyal Coğrafyalar", *Environment and Planning: Society and Space*, 16: 494.

John Burrows, polisin bu gibi ödeme bilgilerine veya trafiği gözetleme verilerine tam da bu sebeplerden dolayı erişiminin gerektiğini iddia etmiştir.

Ancak şehirde gözetleme altında olanlar sadece sokakta yürüyen veya otoyolda araç kullanan vatandaş ile şüpheli bölgelerdeki potansiyel suçlular değildir. 3. bölümde gördüğümüz gibi, çalışanlar da gittikçe artan bir gözleme tabi tutulmaktadır. Ancak çalışma durumları diğer kentsel gözetleme durumlarından biraz farklı olduğundan dolayı burada daha fazla tartışılmamıştır. Şöyle diyebiliriz; işyerlerinde sadece kameralar değil ilaç testleri, yalan makineleri, basılan tuşların gözlemlenmesi ve e-posta gözetlemesi de gerçekleşebilir. Bütün bunlar işyerini yoğun gözetimin gerçekleştiği bir alan yapar. Bunlara bazı gözetlemelerin kabul edilmesinin birisinin işine devam edebilmesi için şart olduğu gerçeğini eklerseniz -böylece oyunun kuralları temelinden değişir- işyerlerindeki gözetlemenin kendi başına bir kategori oluşturduğunu görürsünüz.

Fakat, her ne kadar şirketler gözetleme teknolojilerini işyerindeki çalışanları idare etmek için kullansalar da, yirminci yüzyılın son dönemlerinde gözetleme teknolojilerini tüketicileri idare etmek amacıyla kullanma konusunda büyük gelişmeler görülmüştür. Gerçekten de, tartışmaya açık olmakla beraber, kapitalist organizasyonların aktivitelerini bilinçli ve kararlı bir şekilde tüketim sürecine göre belirlemeleri sonucunda, bu en büyük gelişmenin gerçekleştiği alandır denebilir.

Bu şekilde biz de sıkı kuralların yürürlükte olduğu işyerlerinden gene kamusal alana dönüyoruz. Ticari amaçlı gözetlemenin en sık gerçekleştiği yerler, tüketicileri kendine çekip baştan çıkarmak üzere tasarlanmış olan alışveriş merkezleri ve şehirlerdeki tüketici alanlarında gerçekleşmektedir. Bu gibi alanlar, düzenli harcama alanları, şehir merkezinin küçük

Disneyland'leri olduklarını ima etmek amacıyla videolu gözetlemeye tabi tutulabilirler.[57] Alışveriş alanlarının lokasyonları, onları geliştirenlere en uygun yer olması ve bölgeleri gösterebilmek amacıyla simülasyon ve modellemelerden etkilenmiş olabilir.

Şehirlerin merkezi alışveriş mekânlarının yanı sıra, tüketici gözetlemesi başka çok önemli yollarla da gerçekleşebilmektedir. Bunlardan biri de Oscar Gandy'nin "panoptik sıralama" dediği şeydir.[58] Gandy bu terimle firmaların, tüketime teşvik edici reklam ve diğer çekici unsurları daha iyi saptamasını sağlayan tüketici hakkında bilgilere sahip veri tabanlarını kullanmalarını kasteder. Kuzey Amerika ve Avrupa'nın büyük kısmı posta kutusu numaraları ile, çok basit ama genelde doğru olan "aynı tür kuşlar aynı sürüde uçarlar" varsayımına dayalı sosyal kategorilere ayrılmışlardır. Coğrafi ve demografik veriler ile nüfus sayımı bilgilerini birleştirerek ve bunlara belirli harcama kalıpları hakkında bildiklerini (ki bunların bir kısmı "sadık klüpler"in özel kartlarından gelmektedir) ekleyen firmalar, postalarını tam olarak nereye yollayacaklarını veya satış için tam olarak kimleri arayacaklarını bilirler. İngiltere'de, bazı potansiyel müşteriler Sainsbury'nin internet tabanlı ev alışverişi hizmetinden, uygun posta kodlu bir bölgede yaşamadıkları için mahrum kaldıklarından şikâyetçiydiler.[59] Bir kez daha, daha araç yola çıkmadan veya sipariş vermek için telefonun ahizesi kaldırılmadan, mahallelerin alışveriş alışkanlıklarını simüle etmek yoluyla, şehirdeki tüketici gözetlemesi kampanya-

57) A. Reeve (1998) "Alışverişin Panoptikleşmesi: CCTV ve Boş Zaman Tüketimi", C. Norris, J. Moran ve G. Armstrong (eds) *Gözetim, Kapalı Devre Televizyon ve Sosyal Kontrol*, Aldershot: Ashgate.

58) O. Gandy (1993) *Panoptik Çeşidi: Kişisel Bilginin Politik Ekonomisi*, Boulder, CO: Westview Press.

59) (Londra) *Daily Mail*, 18 Mart 1999'daki rapora bakınız.

larını askeri bir titizlikle hazırlamaktadır.

Bir şehirde kalmıyorsanız bile gözetlemeye açıksınızdır. Bu sadece her yerde hazır ve nazır olan kameralara yakalanacaksınız demek değil, bazı kurumların sizin hakkınızdaki bilgilere dalacağı ve sizin paranızdan en güzel şekilde ayrılacağınız mekânlara sizi yöneltmeye hazır olmalarıdır. Örneğin, internetteki şehir rehberleri, ilişkili veri tabanları kullanmak suretiyle, ziyaretçilerin izlemek istedikleri bir filmi seçtikten sonra, geçmiş tercihlerine bakarak yakınlardaki uygun bir restoranda yemek yemelerini önerebilir. İnternet rehberi kullananlar için, sokaklarda gezinerek rastgele yerler bulmak, giderek yerini neredeyse size nereye gitmeniz gerektiğini söyleyen bir sisteme bırakmaktadır. Bu sistem, önceden sizin bireysel zevklerinizin neler olduğunu hesaplayan ve sizi, simüle edilmiş arzularınızı nasıl tatmin edebileceğiniz hakkında yönlendiren "işbirlikçi bir filtreleme" ile çalışır.[60] Elbette ki, belli kredi kartlarına sahip kimseler bazı ayrıcalıklar bekleyebilirler; onlar sıranın doğrudan en önüne geçerler. Ebedi Şehri milenyum yılı olan 2000 yılında ziyaret edenler, sahiplerinin Vatikan'a yapacakları ziyaretleri önceden rezervasyon yapmalarına ve onları belirli restoran ve otellere yönlendiren hafıza çipli bir "hacı kartı" kullanabilmekteydiler. Bu kart kimlik, rezervasyon yapılan oteller, sağlık bilgileri ve seyahat planları hakkında veri taşımaktaydı.[61]

Bir başka durum, elektronik ticaret aracılığıyla gözetlemedir. İnternetin elektronik ticaret için bir zemin olmasından bu yana geçen kısa zamanda, çok büyük sıçrayışlar yapıldı. Kişi-

60) M. Kronby (1998) "Bu Adam Hayatınızı Programlamak istiyor", *Shift Magazine*, Kasım: 43-50.

61) P. Puclla (1999) "Vatikan Yüksek Teknolojiye Gidiyor", *Globe and Mail* (Toronto), 22 Şubat.

sel bilgisayarlar, satış işlemlerinin gerçekleştiği ve kişisel verilerin yollandığı bir yer oldu. Bilgisayarın sabit belleği, artık "cookie" (çerez), yani hangi sitelere girilip çıkıldığının ve nasıl tercihler yapıldığının kayıtları için bir ambar oluverdi. Bir site yeniden ziyaret edildiğinde, kayıtlar yenilenir ve kullanıcı bireye göre özelleştirilmiş pazarlama teşebbüslerine daha savunmasız bir hale gelmektedir. Bir kere daha, ortadaki simüle edilmiş bir kullanıcıdır; internet etkileşimlerinin bir toplamıdır; ancak bu sonuca etki etmemektedir. Tercihler aktarılır ve istekler "cookie"ler ve onlara bağlı olan aracılar tarafından yönlendirilir.[62] Ancak, siberalemin özünde kentsel bir fenomen olduğunu önemle belirtmek gerekir. Elektronik ticaret, küresel vaatlere karşın, genelde yerel olarak kullanılmaktadır. Sanal alanlar genelde, temsil ettikleri gerçek mekânlara bağlıdır. Pek çok şekilde, yeni aracılar şehrin içinde gerçekleşen iletişime bir başka katman eklerler, şehrin ötesindekilere değil.[63]

SimCity ve gerçek dünya

Gerçek şehirler giderek *SimCity*'ye benzemekte midir? Eğer öyleyse, bu hangi şekillerde olmaktadır? Gözetleme, kitleler ve bireyler hakkında bilgilerin pek çok riski azaltmak amacıyla toplanmasının aracıdır. İnsanlar şehirde günlük yaşantıları sırasında bazen bilerek, bazen farkında olmadan veriler sunarlar. Gözetleme verileri gitgide simüle etme, modelleme ve henüz gerçekleşmemiş olayları önceden tahmin etmek için kullanılmakta ve bu bilgilere dayanarak kararlar alınmaktadır. Pek çok

62) Örneğin, bkz. D. Lyon (1998) "Dünya Çevresindeki Gözetim: Internet ve Dünya Dışı Güç Akımları", *Information, Communication, and Society*, 1(1): 91-105.

63) S. Garaham (1998) "Coğrafyanın Sonu ya da Alanın Patlaması? Alanı, Yeri ve Enformasyon Teknolojisini Anlamlandırmak", *Progress in Human Geography*, 22: 165-85.

planlama, pazarlama ve denetleme bu gibi simülasyonlara dayanmaktadır. Ayrıca, planlama işindeki kurumlar aktivitelerini koordine etmeye çalışırlar. Mesela İngiltere'de Kasaba Merkezi İdaresi İnisiyatifi ve daha güvenli şehir programları, şehir merkezleri ve kentsel alanlardan sorumlu olanları bir araya getirir.[64] Risk yönetimi, gözetlemeden beslenir.[65]

Gözetleme, gittikçe özelleşen ve özelleştirilen toplumlardaki güven sembolü ihtiyacından dolayı ortaya çıkar. Polis memuru benim sürücü sınavını geçip geçmediğimi bilemez, bu yüzden ona ehliyetimi göstermem gerekir. Dükkân sahibi bana bakarak bankada param olup olmadığını söyleyemez, bu yüzden bir kredi kartı vermem gerekir. Hareketli ve esnek yaşam tarzları bireyselleşmiştir ve bunlar geçici ve sürekliliği olmayan niteliktedirler. Kimileri tarafından mahremiyet, artan gözetlemenin yarattığı bir ihtiyaç olarak görülse de, bu aslında problemin bir parçasıdır.Kişiler, gözetleme sistemleri tarafından ne kadar çok kategorize edilir ve sınıflandırılırlarsa, o derece kendileriyle ortak özellikleri bulunan kişilerle aynı nüfus diliminde yer alırlar. Gözetlemenin hedefi genelde o parçalanmış menfaatlerdedir, bırakın bütün topluluğu veya şehri, kişinin bütününde bile değildir. Aynı zamanda, bazı gözetleme programlarının ve cihazlarının niyetleri olumludur. Güvenlik ve konfor, gözetleme sistemleri aracılığıyla aranır, ki bu da bizim -onlardan haberdar olduğumuz durumlarda- onlarla gizliden ortaklık kurmaya bu kadar hazır olmamızın sebebidir.

O halde eşitsizliğin bu gibi gözetleme şehirlerinde çok temel olması şaşırtıcı olmamalıdır. Kimileri kendilerini riske karşı garantiye alacak paraları ödeyebilirler. Başkaları riske karşı daha savunmasızdır, çünkü ödeme yapabilecek durumları

64) Bkz. Reeve, op cit.

65) Ericson ve Haggerty, op cit., s. 450.

yoktur. Yani, sosyal bilimkurgu literatürü *SimCity* ve gerçek dünya hakkındaki soruyu yanıtlarken, "distopyacı" bir "evet"e doğru kayar. Gerçek dünya gitgide *SimCity*'ye benzemektedir. En kötü durumda, "Blade Runner" gibi kentsel yozlaşma ve toplumsal dışlama durumları güçlü zenginlerin işine gelirken neredeyse hareketsiz ve tercih hakkı olmayan fakirleri de marjinal kılar. Şiddet ve kötü bir yoksunluk döngüsü daha çok cezalandırıcı ve panoptik uygulamalarla karşılaşmak için ortaya çıkacaktır.

Şehir simüle edilen gözetleme mekanizmaları ile aralarında elektronik ve zırhlı bariyerlerin olduğu alanlara bölünmüştür. Disneysel şehir merkezindeki alışveriş merkezleri, kredi kartı değerlendirmeleri veya etnik kökenlerine göre "oraya ait değil" şeklinde sınıflandırılanlar için girilmez bir alan olur. Roger Burrows'un dediği gibi, "binaların kendileri, bilgisayarlı tanıma sistemleri yeni zenginleri kabul edip yeni fakirleri dışarda bıraktıkça giderek daha bilinç sahibi olmaya başladılar. Yeni ayrımcılık, evsizler ve fakirlerin, halkın geniş orta sınıfının klimalı sanal ortamlarından uzaklara kanalize edilmesi ile birlikte oldukça teknolojik bir konu haline gelmiştir".[66]

Eğer gözetleme şehirde gerçekten de eşitsizlik yaratmıyorsa, kesinlikle var olan eşitsizlikleri kuvvetlendirmekte ve hızlandırmaktadır. Mobilitenin yüksek olduğu, yabancıların birbirleriyle karşılaştıkları şehir, uyarılma, heyecan ve geleneklerin, stillerin, fikir ve uygulamaların bütünleştiği bir mekân olabilir. Ancak şehir aynı zamanda potansiyel bir tehlikedir. Sizin aynınız olmayan insanlarla tanışmak karşılıklı olarak zenginleştirici bir konuşmaya sebep olabilir, ancak aynı zamanda "diğer"leşme tehlikesinin algılanması ile korku verici bir du-

66) Burrows, op cit., s. 41.

ruma da dönüşebilir. Farklılıkla başa çıkma kapasitesi[67] şehirde sınanır, hatta Gerog Simmel'in yirminci yüzyılın başlarında yazdığı klasik şehirlerden çok daha fazla olarak günümüzün küresel şehirlerinin çok kültürlü metropol bölgelerinde daha da çok yaşanmaktadır.[68] Şehrin vurguladığı yabancılar toplumu Simmel için ilişkilerin hem gelişebileceği hem de parçalanabileceği bir ortamdır.

Yukarıda belirttiğim gibi, hem teknobilime çok inanmış şehir planlamacılarının yanında duran *SimCity* taraftarları, hem de simüle edilmiş gözetleme şehrinde sadece distopyacı bir felaketin kol gezdiğini gören felaket tellalları gerçek dünyayla zaman zaman ilişkilerini kaybetmiş görünmektedirler. Tabii ki tüm vatandaşlara açık katılımcı bir *SimCity* versiyonu en kötü senaryoları önlemek için iyi bir yol olabilir. Bolonya'daki "Iperbole" sistemi tam da böyle bir deneydir, ancak buna benzer pek çok girişimde görüldüğü gibi, vatandaşların sanal planlamaya katılımının gerçekleşmesinde üstünden gelinmesi gereken pek çok problem bulunmaktadır.[69] Tabii ki durum, şehrin temel tüketici bölgelerini ve sorunlu bölgeleri tespit etmek, geçmişi parklarda korumaya çalışmak veya tüketimi daha çok sayıda alışveriş merkeziyle yaymaya çalışmak için üretilen simüle edilmiş dijital haritalama ile daha da körüklenen toplumsal sınıflandırmanın tüm etkileri daha onları engellemeye fırsat kalmadan daha da kötü toplumsal sonuçlar doğurabilir, ki o zaman da çok geç kalınmış olacaktır.

Toplumsal ayrılıkların ikilemsel bir biçimde risk yönetimi

---

67) J. Bannister, N.R. Fyfe ve A. Kearns (1998) "Kapalı-devre Televizyon ve Şehir, Norris" (et al. Eds), 22.

68) Simmel, op cit.

69) A. Aurigi ve S. Graham (1998) "Kentsel Kamusal Alanda 'Kriz'", B. Loader (ed.) *Siberalan Bölündü*, s. 73-5. Londra: Routledge.

için gözetleme sonucu daha da kötüleşmesi *SimCity* simülasyonunun olumsuz bir sonucudur. Bu sonuç bizi, şehirdeki sosyal adaletin neden oluştuğu hakkında yeniden düşünmeye çağırır. Ancak buradaki zorluk, artık bu gibi fikirleri oluşturmanın kolay olmamasıdır. Gözetleme adaletin dilini es geçme eğilimindedir, çünkü o paylaşılan ahlak ve adalet değerlerine göre değil sadece faydacıl normlara göre işleyen bir sosyal orkestrasyondur.[70] Bu, hayatta yaşananların ahlaki incelemeden uzak tutulmasını destekler. Gözetleme, sıralama mekanizmalarından başka bir şey olmayan araçlarla işler. Tıpkı bürokrasiler gibi bireysel sorumluluğu, hisleri, duyguları ve ahlaki yargıları dışarıda bırakır. Ancak, bu mekanizmalar sadece kendilerine referansla işlemelerine rağmen çok etkili çalışırlar. Örnek alındıkları insanların yaşam şanslarına etki eden ancak onların tanımadığı dijital kişilikler yaratırlar ve gözetmen simülasyon mekanizmaları riskleri idare etmede kullanılmaya devam ettikçe, gitgide bu kişiler kendi menfaatlerini taşıdıklarına inandıkları sonsuz sayıda kurumun merhametine kalmış olacaklar.

O halde biz gittikçe daha çok *SimCity*'de -gerçekmiş gibi simüle edilen ama gerçek olmayan ve gözetlemenin gerçeğin kendisiymişçesine simüle edildiği kentsel alanlarda- yaşıyoruz. Geri dönümler, simüle edilmiş alanlardayken yaptıklarımızın -bazen bir şey yapmadan önce- hareketlerimizin tahmin edilmesi, arzularımızın kanalize edilmesi ve sapkınlıklarımızın engellenebilmesini garanti altına alır. Gerçek dünyadaki *SimCity* sayısallaştırılmış bir sosyal orkestrasyon aracıdır. Konu adalete gelince genellikle tıkanmalar yaşar ve insan bazındaki ihtiyaç ve tepkilere karşı duyarsızdır. Hatta bu gibi tepki-

70) Ericson ve Hagerty, op cit., s. 451.

leri öldürmeye çalışır hale bile gelebilir.

Her şeyin böyle olması gerekmemektedir. Kutlamaları hak eden şehir analisti ve eleştirmeni Jane Jacobs'ın gözlemlediği gibi şehirdeki barışçıl ilişkiler en iyi biçimde, farklılıklarını gönüllü kontrol ve standartlardan oluşan neredeyse bilinçsiz ve oldukça karmaşık bir ağ üzerinden çözen kişilerin kendileri tarafından korunabilir.[71] Kamera ve diğer elektronik ekipmanlar ne gibi bir güvenlik sunabilirler? Bundan başka ne sunabilirler? Jeremy Seabrook'un dediği gibi "güvenlik, eğer bir yerden kaynaklanacaksa, her gün birbirini korumaya kendini adamış insanların şefkat ve dikkatinden kaynaklanmalıdır".[72] *SimCity* mi, elektronik hafıza kaybı mı? Vücut bulmuş insanların gerçek dünyası şehirde tekrar ele geçirilmeyi beklemektedir.

---

71) J. Jacobs (1961) *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, Norris (et al. Eds) 23.

72) J. Seabrook (1993) "Bütün Kötülüğün Kökeni", *New Statesman and Society*, 26 Şubat: 12.

BEDEN PARÇALARI VE ARAŞTIRMA

İşleri İsrail'de olan Filistinli işçiler, her gün, Gazze Şeridi'nin sınırını geçerken, ellerini uygun bir smartcard sunmak amacıyla bir tarayıcının üzerinden geçirmek zorundadırlar. Tek parmak izi, Filistinli işçilerin İsrail'de çalışabilmek için uygun olup olmadığını belirler ve ayrıca işten sonra Gazze Şeridi'ne geri dönüp dönmediklerini kontrol eder. Biyometrik ve beden ölçülerini kullanma kararı, 1999'da İsrailli memurlar tarafından verildi ve bu karar daha geniş kapsamlı bir kullanımın benzerini oluşturdu.[1] Kendi açısından bakıldığında, parmak izi, bu tip denetlemeleri yapmak için yavaş ve kullanışsız bir yol olabilir. Fakat, bir imge veri tabanının boyunduruğunda, biometreler, önemli bir gözetleme aracı haline gelirler.

Biyometrelerin dışında, genetiğe dayanan, beden gözetlemesinin başka bir çeşidi de hızla önem kazanmaktadır. Sağlık kontrolünde, denetimde ve işyerlerinde, DNA verisi artan bir şekilde aranan bir olgu haline gelmiştir. Örneğin, hastalıklara karşı verilen savaşta kullanılan bir silah olarak, inanılmaz bir önleme ve engelleme gücü olduğu düşünülmektedir. Fakat,

1) M. Kalman (1999) "İsrailliler Filistinlileri İzlemek İçin Yüksek Teknoloji Kullanıyorlar", *Globe and Post* (Toronto), 30 Mart.

aynı teknikler çok daha az pozitif sonuçlar için de kullanılabilir. 1997'de GATTACA filminde, bütün eğitimsel ve profesyonel fırsatlardan yararlanabilen 'Geçerliler' ile biyolojik bir alt sınıf oluşturan 'Geçersizler' arasında kalıtımsal bir *apartayd* tasvir edilmektedir. GATTACA ortaklığındaki çalışanların saçları, tenleri, kan ve idrarları üzerindeki kalıtımsal gözetlemenin devamlılığı, sosyal ayrımcılığın kullanışlı ve paratikte değiştirilemez olduğunu garantilemektedir. Filmde, sisteme şaşırtıcı derecede bir benzerlik betimlenmiştir. Burda benim yapmak istediğim şey, bunun ne kadarının tamamen hayal ürünü olup olmadığını araştırmaktır.

Uyuşturucu ve alkol testleri gibi diğerleriyle beraber, bu iki şekilde, benim beden gözetlemesi olarak adlandırdığım kavram, gözetim toplumlarında hızlı bir şekilde anahtar parça haline gelmektedir. Bir Rus atasözünde, insanların 'beden, ruh ve pasaport'tan oluştukları söylenir ve bir kaç sene önce ben bu sözün 'beden, ruh ve kredi kartı' olarak değiştirilmesini önerdim.[2] O zamanlar öne sürmeye çalıştığım nokta, bireysel kimliğin dokümanlaştırılmasının, yirminci yüzyılda, yüksek oranda, devletin zorunlu tuttuğu, basıma dayalı enformasyondan, ticari işin zorunlu tuttuğu, sürekli çoğalan elektronik olarak kaydedilmiş verilere doğru bir değişiklikten geçtiğiydi. Fakat bu bölümde, ikincisinin çok az hatta belki de hiç rolü olmasa da, 'beden ve ruh' tanımına dönüşün ne olduğunu gözden geçireceğiz.

Bu 'kaybolan bedenler' teorisine nasıl uymaktadır? Bundan dolayı, elbetteki, tartışma bedenlerin varlığına değil de, görünmezliğine mi bağımlıdır? Bu ön bulmacanın cevabı, somutlaştırılmış kişilerin, artık beden gözetlemesinde, dijital gözetlemede olduklarından daha fazla görünmedikleridir. Be-

2) D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetim Toplumun Yükselişi*, Cambridge: Polity Press.

denlere ait olan ya da bedenlerden alınan soyut veriler biyometrik -ya da DNA tabanlı- gözetleme için aranan yegane şeydir. Bilinç, ruhlar, sosyallik ya da insanoğlunu oluşturduğu düşünülen herhangi bir şey, buradan açıkça anlaşılacağı gibi, gözetimin zorunluluklarında bulunmamaktadır. Beden, bireyler hakkında çok fazla şey açığa çıkarsa da, sadece bir veri kaynağı olarak görülmektedir.[3]

Beden gözetlemesi, kimlik belirlemenin gerektirdiği taleplerle bir çelişki ortaya çıkarmaz. Bu, bedenin kendisinin, kimlik belirleme ya da davranışları ve durumları tahmin etme için ortak olarak kullanılmasıdır. Kimlik belirlemenin söz konusu olduğu yerde, bazı küçük değişiklikler yer almıştır. Birinin kimliğini neye sahip olduğu, mesela pasaportu gibi, ne bildiği, mesela kişisel kimlik numaraları gibi yollardan bulmanın yanında yeni bir faktör ortaya çıkmıştır: Kişinin ne olduğunu beden parçaları kullanılarak bulmak.[4] Parmak izlerini oluşturan bu karışık çizgiler, elin geometrisi, başparmak ya da diğer parmaklar ve retinadaki koni ve çubuklar, beden gözetlemesi için en yaygın adaylardır. Bunlara, ses modülasyonları, yüzün imgeleri ve bedenden alınan sıvılardan elde edilen kalıtımsal ipuçları da eklenebilir. Bu tip kimlik belirleme elektronik veritabanlarına dayanır ve hâlâ kısmen devlete bağlıdır, fakat, bunun çıkarımları bizi pasaportlardan ve kredi kartlarından çok daha öteye taşır.

Yirminci yuzyılın son döneminde, beden, bir kez daha gözetlemenin alanı olmakla birlikte kaynağı haline geldi. 'Bir kez daha' diyorum, çünkü bedenin bu şekilde kullanılmasında

3) Örneğin, bkz. I. van der Ploeg (1999) "Bedene Yazılmış: Biyometrik ve Kimlik", *Computer and Society*, 29(1):37-44.

4) Buna benzer bir şema şurda bulunmaktadır; D. Tapscott ve A. Cavoukian (1995) *Kim bilir? İletişim Ağlarına Dönüştürülmüş Bir Toplumda Mahremiyetinizi Korumak*, Toronto: Random House.

özellikle yeni olan bir şey yoktu. Bedenler, o ya da bu şekilde, her zaman gözlem altındaydı. 100 sene kadar bir zaman önce, suç antrometresi, beden şekillerinin, özellikle de başın, spontane bir şekilde kişilerin yasadışı eğilimlerini açığa çıkarabileceğini iddia etmişti. Bugün, biyometrik teknolojilerin gelişimi, bedenin kendisinin, gözetleme verisi olarak, soruşturulabileceği ve sorgulanabileceği anlamına gelir. Kimlik belirleme için olan bilgi, kişinin kendine ait olduğunu iddia ettiği belirli bir kimliğin üstüne çıkabilir. Beden artık, içinde bulundurduğu soyut veri nedeniyle, yeni bir sistematizasyon tabanında yeniden düzenlenmiştir.

Bedenden doğan verinin kullanılması, ayırmak ve sınıflandırmak, uygunluğu belirlemek, kaliteyi ölçmek ve dahil etmek ve dışlamak gibi, daha geleneksel gözetleme modelleriyle aynı nedenler için kullanılmaktadır. Beden artık davranışlarının ve nerede bulunduğunun takip edilmesi için açıkça izlenmek zorunda değildir. Gözetleme artık, kimlik belirlemek ve sınıflandırmak amacıyla izlemek, denetlemek, test etmek için derinin altına inmiştir. İncelikle gerçekleşen değişim, beden gözetlemesindeki teknolojik sofistikasyonda ve bunun suçlu potansiyelini belirleme kavramından toplumdaki genel vatandaşlar ve tüketicilere kaymasındadır. Daha doğru ve açık kimlik belirleme amacıyla, dikkatler beden verilerine yönelmiştir. Fakat sadece bununla kalmamaktadır. Özellikle DNA da denkleme dahil edildiğinde beden verisinin önceden belirleyici gücü de ortaya çıkmaktadır.

Alandan Kaynağa Beden

Modernitenin doğuşundan itibaren, beden, gözetlemenin yeni alanı olarak önem kazandı. Bedenler, yeni oluşan ulus devlet içinde sosyalleştirilmek için, sınıflandırma yoluyla

mantıksal olarak düzenlenebiliyorlardı. Bedenler, hayvani ve mantık dışı olarak değerlendirildiklerinden, dolayısıyla, anlamlandırılmaya ve yeni amaçlar için disipline edilmeye ihtiyaç duydukları düşünülüyordu.[5] Önce bir isim, daha sonra da numara verilerek, bedenler diğerlerinden ayrılabiliyordu. Bundan dolayı, mesela bir kişinin ismi oy listesinde bulunuyorsa ve somutlaştırılmış bir kişi oy vermek için orada bulunduysa, bu vatandaş oy vermiş olarak kayıt ediliyordu ve daha sonra bu kişi tekrar oy kullanamıyordu. Buna benzer olarak, modern ulus devletlerin vatandaşları, onların sorunsuz bir şekilde yardım ofisleri ya da gümrük ve göç departmanlarından geçmelerini sağlayacak kişisel kimlik belirleme araçlarını taşımak zorundaydılar. Belgeler ve kartlar, modern hayatta, kişinin özel eşyaları arasında önemli bir yere sahiptiler.[6]

Fakat, bu durumlarda, kimlik belirlemenin anlamı bedenin dışında yer almaktadır. Aslında, geçici ve belirli olmayan beden yerine, isim veya numara üzerinde idrak ile oluşan odak tarafından konulmaktadır. Bu durum, 1960'lardan sonraki uzun kapsamlı bürokratik bilgisayarlaşma döneminde de hüküm sürmüştür. Bazı durumlarda kişilere kimliklerini belirlemek için sözel olarak bazı sorular sorulması gerekse de, bilgisayarlaşma ile birlikte kurulan sistem, kimliği kendiliğinden otomatik olarak belirleme üzerine kurulmuştur. Güvenilirliği olan üçüncü takım kaynaklar, bireyselleştirilmiş kişinin aslında yardımlar ya da araba kullanıp kullanmamak için uygun olup olmadığını garantilemek için kaydedilmiştir. Bundan dolayı, öncelikle belgeler, daha sonra dijital kimlik belirleme iletişim ağları, gerektiğinde bireylerin nerede olduğunu ve onla-

5) P. Mellor ve C. Shilling (1997) *Bedenin Yeniden Oluşturulması: Din, Topluluk ve Modernite*, s. 147. Londra: Sage.
6) Bkz. Lyon, op cit., s.3-21.

rı ayırmayı başarmıştır. Kimliği araştırılan kişinin bedeninin bu kişiyle alakalı olması genellikle tesadüfidir. Numara ve isim asıl önemli olan şeylerdir.

Fakat, bilgisayarlaşma, özellikle komünikasyon ve enformasyon teknolojileri, belge ve finansal, medikal ve diğer hassas bilgilerin ani transferini olası hale getirmesiyle, başka konuları da gündeme getirmiştir. Bunların üçüncü birtakım kişilerle kesişmesindeki kolaylık, Amerika Kamu Hakları Araştırma Grubu'nun 'kimlik hırsızlığı' olarak adlandırdığı ve 'ulusta en hızlı büyüyen suç' olduğu söylenen kavramı ortaya çıkarmıştır.[7] Bu, otomatik banka makineleri, başkalarının adreslerini kullananların e-postaları yoluyla, internette yanlış mesajlar göndermek veya kişisel verilere ulaşmak için bilgisayar sistemlerine kırarak girmek gibi pek çok değişik yolla gerçekleşmektedir. Dijital ya da sahte imzalar sağlayan değişik şifre kırma teknikleri bu tip 'kimlik hırsızlığı'nı hızlandırmanın yollarındandır. Daha önce de belirttiğim gibi, bunlar genel olarak 'mahremiyet geliştirme teknolojileri' olarak adlandırılırlar.

Güvenilirlik ve dikkat araştırması devam eder, fakat artık diğer teknolojiler bilgisayara ilave olarak değerlendirilir. Bunlar arasında 'biyometrik' olarak bilinenler, bedenin parçalarını ölçmek ya da izlemek için kullanıldıkları için göze çarpmaktadırlar. Örneğin 1998'de, Britanya'daki Ulus Kapsamlı Toplum Yapılandırılması, kendilerine ait otomatlaştırılmış banka makinelerinde iris taraması araçlarını test etmiştir.[8] İristeki özelliklerin konsantrasyonunun zenginliği, bunun otomatlaştırılmış kimlik belirleme için ideal bir aday olarak görülmesi-

7) Amerika Kamu Araştırma Grubu (1996) *Kimliğin Çalınması: X-Dosyalarının Tüketicisi*, 14 Ağustos, A. Cavoukian (1997) *Kimlik Hırsızlığı: Kim İsminizi Kullanıyor?* Toronto: IPC.

8) K. Pearsall (1998) "Bu Teknoloji Göze Batıyor", *Coomputing Canada*, 24:2.

ni sağlamıştır. Fakat özellikle dijitalleştirilmiş iz imgelerinin kapasitesi arttığından ve fiyatları ucuzladığından beri, parmak izi, kimlik belirleme için popüler bir yol olarak kalmaya devam etmiştir. Bunun kullanımı, *smartcard*larda toplanmış parmak izlerinin sürücülere ait bilgileri barındırdığı, merkez Çin'deki Shaanxi bölgesindeki trafik kontrol sisteminden, laptoplara ya da bilgisayar sistemlerine girmek için şifre olarak parmak izlerinin,[9] 'Biomouse' yardımıyla kullanılmasına kadar genişlemiştir.[10] El tarayıcılar da benzer amaçlara hizmet etmektedir. Örneğin, Montreal Üniversitesi'nin atletizm bölümüne sadece kayıtlı olanların girmesine izin vermek gibi.[11]

Bununla beraber birkaç önemli konu ortaya çıkmıştır. Değişik belgesel ve dijital kimlik belirlemede ortaya çıkan beden gözetlemesinin altyapısının grafiğini çıkarmak önemlidir. Bir sosyal tarihsel beyan, yeni biyometrik teknolojilere nasıl şans verildiğini göstermeye yaramaktadır. Bilgisayarlaşma ile beraber olası kılınmış olsa da, beden gözetlemesi, daha önceden 'enformasyon' teknolojileri olarak düşünülmeyen tekniklerin birbirine karışmasını temsil etmektedir. Fakat, bunların görece yeniliğine rağmen, bu yeni teknikler, bütün gözetleme sektörlerinde görülmektedirler. Bunlar hükümet yönetimi ve siyasette görülmekle beraber, ayrıca sağlık, işyeri ve bilgisayar alanlarında da görülmektedir. Buna ek olarak, her sektörde, zaman ve mekân arasındaki yeniden belirlenmiş ilişki, kamusal ve özel alanın arasındaki sınır ve teknoloji ile toplum arasındaki bağlantı için beden gözetlemesinin çıkarımlarını incelemek önemlidir. Kimlik belirleme siyasetlerinin ve risk yönetiminin olduğu bir dünyada, gözetleme, bedene kararlı bir şe-

9) G. Kirbyson (1996) "Smartcard Çin'e Gidiyor", *Financial Post*, 9(103): 6.
10) C. Guly (1997) "Dijital Güvenlik", *Financial Post*, 6 Eylül: 23.
11) V. Beiser (1997) "Anahtarsız Toplum", *McLean's*, 110:34 25 Ağustoz: 40.

kilde, kimlik belirleme için bir 'belge' ve tahmin için bir veri kaynağı olarak bakma yoluna girmiştir.

Kimlik, Tanımlama ve modernite

Bir kişinin farklı kimliğini belirlemek üç noktaya dayanır: bir beden, bir hafıza ile haklar ve sorumluluklar. Erving Goffman, klasik eseri Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu'nda[12] yüzün ve bedenin tanıma ve günlük karşılaşmalar için olan öneminin üstünde durmuştur. Bir kişi, kaçınılmaz bir şekilde bir sosyal varlıktır; bireyler, 'somutlaştırılmış sosyal aktörler'dir.[13] Biz, bireyler olarak tanımlanmak için diğerlerinin tanımlanmasına ihtiyaç duyarız.

Fakat, beden kendi kendine yeterli değildir. Ayrıca, ona kimliğimizi belirleyecek bir parçamızı vermek ve bu hikâyeye bağlı kalmak zorundayızdır.[14] Bu bizim geçmişimizi, gerçekten bizim olarak kaydetmiş olur. Bunun ötesinde, bir kişinin kimliği ayrıca sosyal beklentilerle de bağıntılıdır; aktörler, davranışlarından sorumludurlar. Modern dünya hakkında gittikçe artan önem, sorumlulukların üzerinde odaklanmasıyla beraber, bireylere, kendilerinin ya da diğerlerinin kanunlara müracaat edebilecekleri haklar vermiştir.

Modernitenin ilk zamanlarında, Nicholas Abercromble ve diğerlerinin üzerinde durduğu gibi, uzun süreçte ortaya çıkan

---

12) E. Goffman (1956) *Günlük Yaşamda Benliğin Temsil Edilmesi*, Garden City, NY: Doubleday.

13) N. Abercrombie, S. Hill ve B. Turner (1986) *Kapitalizmin Bağımsız Bireyleri*, s. 33. Londra: Allen & Unwin.

14) *Başkası Gibi Olmak*'ta (Chicago: Chicago University Press) Paul Ricoeur'un belirttiği gibi, olayları bu şekilde değerlendirmek, tartışmayı hem rasyonalizmin hem de nihilizmin sınırlarının dışına taşır: 'Herhangi bir garanti olmadan kimlik, fakat ayrıca olabilecek herhangi bir şüpheden büyük bir güven, benliğin hermenetikleri kendini Descartes tarafından oluşturulmuş cogitodan ya da Nietzsche'nin olacağını iddia ettiği cogitodan aynı derecede uzak tutabilir' (s. 23).

bireyin fark edilişinin çelişkili sonuçları olmuştur: 'Bireyler daha ayrı ve değişik hale geldikçe, daha fazla biricik olarak tanımlanabilir hale gelirler. Buna bağlı olarak, biriciklik ve kimlik birbiriyle yakın bir şekilde bağlantılıdır ve bireylerin kimliklerinin belirlenmesi onların kontrol edilmesini çok daha fazla kolaylaştırır'.[15] Bu nasıl oldu? Modernitenin gelmesiyle, bireyler kanun önünde olan sivil haklardan başlayıp, vatandaşların politik haklarına ve refahın sosyal haklarına doğru ilerleyerek, artan derecede haklara sahip olma garantisi elde etmişlerdir. Fakat bu hakları elde etmek için, bürokratik yapıların, devamlı olan kurallara göre, yetkili alanların araştırmasına dikkat etmeleri gerekiyordu. Dolayısıyla, kişiler kayıtlı olmak zorundaydılar ve ikilemsel bir şekilde onların artan gözetlemesini kolaylaştıran kişisel detayları dosyalanmalıydı. Bir grup kısıtlamalardan -feodal olanlar- özgürleşmek, yeni şekillerdeki gözetleme ve kontrol için olanak sağlamıştır.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, kapsamlı toplu gözetleme sistemleri, her biri bireylerin kimliklerinin belgelenmesine bağımlı bütün liberal kapitalist toplumlarda uygulanmıştır. Örneğin, 1970'lerin sonunda, James Rule ve diğerleri, Amerika'daki kişisel belgelerin en geniş şekilde tutulduğu altı tanesini incelemişlerdir: Doğum sertifikaları, ehliyetler, sosyal güvence kartları, pasaportlar, banka cüzdanları ve kredi kartları.[16] Bu belgeler, bunlara sahip olan kişilerle bunları çıkaran organizasyonlar arasında önemli bir bağ sağlamaktadır. Bir şeyler yanlış gittiği zaman, belgelere bağımlı kişilerin nasıl oldukları dramatize edilmiştir. Hepimiz böyle bir belgenin kaybolmasının veya yok edilmesinin ne kadar garip ve uygunsuz

15) Abercrombie et al., op cit., s. 189.

16) J. Rule, D. McAdam, L. Stearns ve D. Uglow (1983) "Dokümansal Kimlik Belirleme ve Amerika'da Toplu Gözetleme", *Social Problems*, 31(2): 222-34.

olduğunu biliyoruz. Öbür türlü isimsiz olacak olan büyük sayıdaki bireylerle uğraşılırken, organizasyonel bakış açısından, kesinlik geliştirilmiştir. Hangi motorcu ruhsatını yenileyebilir ve hangisinin ihlali istenmektedir? Hangi refah talebi sahibi gerçek bir durum oluşturmaktadır ve hangisi çifte maaşla çalışmaktadır? Hangi müşteri bu aracı satın alabilir ve hangisi uzun vadeli borçlanmaya uygundur? Belgeler söyleyecektir.

Rule ve onun ortakları 1970'lerde ortaya çıkan bir akım oluşturdular: Kendi kimliğini tanımlamadan doğrudan denetlemeye doğru bir akım. Diğer belgelerin oluşturulması için rutin bir zorunluluk olan doğum sertifikaları, hileli yollardan kolayca ele geçirilebilirler. Yine de, sağlam yetki belgesinin yokluğuna rağmen, hâlâ ellerinde bir güvenilirlik bulundurmaktadırlar. Fakat, güvenilirliğin olmadığının hissedildiği yerde, organizasyonlar artan bir şekilde doğrudan denetlemeye başvurmalıdırlar. Rule fark ettirmiştir ki, kredi durumları gibi bağımsız dışarıdan kaynaklar, kredi kartı uygulamalarında, polis kayıtları ve sürücü kayıtları ehliyet verilmesinde ya da göç veritabanları sınırlardaki pasaport kontrolünde kullanılabilmektedir. Rule, 'Organizasyonlar içinde ve arasındaki doğrudan denetlemenin mükemmelliği, toplu gözetlemede geleceğin akımı olacaktır'[17] şeklinde sonuçlandırmıştır ve gerçekten de böyle olmuştur. Artan bilgisayarlaşma, bireysel aktörler hâlâ sık sık yanlış bilgi vermemeleri konusunda uyarılsalar bile, doğrudan denetlemeyi daha kolay ve kullanışlı hale getirmiştir.

Bugün, gücü ve etkisi sosyal faktörlere göre değişiklik gösterse de, gözetleme, bütün teknolojik olarak gelişmiş ülkelerdeki nüfusu etkilemektedir. Amerika'nın içinde yaşayan siyah ve yalnız bir anne, hayatının, şehir dışında yaşayan boşanmış

17) Ibid., s. 233.

zengin bir benzerinden çok daha yakından ve cezalandırıcı şekilde soruşturulduğunu fark eder. Telekomünikasyon kapasitelerinin oluşumlarının olanak verir bir duruma gelmesiyle beraber, 'veri gözetlemesi' (dataveilance), modern hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş durumdadır.[18] Karşılıklı denetleme, dağıtılmış ve iletişim ağlarına bağlanmış bilgisayar sistemleriyle daha kolay hale getirilmiştir. Birbirinden uzak ama elektronik olarak birbirine bağlı kişisel veri sistemlerinin genişliği ve devamlı olarak düzenlenmiş kimlik belirleme sistemleriyle, veri gözetlemesi, Rule'un söyleyeceği gibi, 'kendinden beslenerek' gelişebilir.

Fakat veri gözetlemesi, sadece yeni teknolojiler olanaklı hale geldiği için hızla çoğalmamıştır. Colin Bennett'in belirttiği gibi, bu işlemler 'neo geleneksel planlamaları olan hükümetler tarafından istekli bir şekilde benimsenmişlerdir'.[19] Tartışılabilir boyutta, bunların çok fazla artmış 'yakınsama'larını da kapsayacak biçimde, bu teknolojilerin gelişmesinin ardında, 1990'ların politik ekonomisinden doğan bu tip seçimler vardır.[20] Kısa yoldan 'enformasyon çağı' düzenli bir şekilde bugünkü toplumların bazı anahtar özellikleri olarak özetlenebilir ama, bu döneme biricik dinamiğini veren kapitalizmin yeniden oluşumu içindeki yeni teknolojilerin çıkarımıdır.[21] Aynı yeniden yapılanma, ayrıca, rekabet ve riske karşı olan far-

18) R. Clarke (1988) "Enformasyon Teknolojisi ve Dataveillance", *Communications of the ACM*, 31 (5): 498-512.

19) C. Bennett (1996) "Kişisel Verinin Kamusal Gözetimi: Uluslararası Analiz", D. Lyon ve E. Zureik (eds) *Bilgisayarlar, Gözetim ve Mahremiyet*, s. 237. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

20) D. Lyon (1988) *Enformasyon Toplumu: Konular ve İllüzyonlar*, böl. 2. Cambridge: Polity Press. Ayrıca bkz. Dwayne Winseck (1998) *Yeniden Yakınsama: Kanada'da Telekomünikasyonun Politik Ekonomisi*, Cresskill, NJ: Hampton Press.

21) M. Castells (1996) *İletişim Ağı Toplumunun Yükselişi*, Oxford: Blackwell.

kındalık arttıkça, detaylara daha fazla dikkat edilmesini talep eder. Bu tür detaylar, üretim işleminin bilgisini ve gözetlemeyle ayrılan tüketimi içerir.

Bu yeniden yapılanmanın anahtar öğesi, yankılarını değişik gözetleme sektörlerinde bulan bir çeşit operasyon olan risk yönetimidir. Polis, diğer kurumlar adına, riski minimuma indirmek için, kişisel verileri toplayıp ayıran birkaç makamdan sadece bir tanesidir.[22] Fakat, bilgi araştırılması her ne kadar bir anlamda kişisel olsa da, aslında bireyseldir ve bu noktada riskle ilişkilendirilir. Yani, bilgi et ve kandan oluşan ve diğerleriyle iletişimde bulunan kişiden kaçınılmaz bir şekilde soyutlanır.[23] Riskin doğasını ve sınırlarını daha kesin bir şekilde tanımlamak için, daha da fazla kesin bilgi araştırılır. Güvenilirliğin ve hatta suçluluğun sorularını belirlemek için, risk profili özellikle önemli bir hale gelir. Dolayısıyla, düzgün bir şekilde çalışmak için pek çok nedenden dolayı, bu, dikkatli bir kimlik belirlenmesine bağlı olmalıdır.

Bundan dolayı, kimliği belirlemeyi sağlayan kusursuz araştırmanın metotlarını oluşturan, yeniden yapılandırılan kapitalist toplumdaki risk yönetimi işlemleridir. Bu, bedenin nasıl 'tekrar içeri alındığının' göstergesidir. Bir zamanlar, bireyselleşmenin ve değişimi durağanlaştırmanın mantığının parçası, sadece biricik bedenlerin varlığıydı. Fakat şimdi, örneğin parmak izi yoluyla, diğer çeşit bedensel ayrımlara da başvurulmaktadır. 1970'lerden bu yana süregelen doğrudan denetleme, üçüncü bir grup tarafından doğrulanma haline gelmiştir. 1980'lerde elektronik veri-gözetlemesinin kurulmasıyla birlikte, veri uyumu gibi metotlarla dijital olarak yapılmaktadır.

22) R.V. Ericson ve K. Haggerty (1997) *Risk Toplumuna Polislik Yapmak*, S. 426-7. Toronto: Üniversity of Toronto Press.

23) Kişiler ve bireyler arasındaki farkın benzeri P. James (1996) *Ulusal Oluşumlar: Soyut Toplumun Teorisine Doğru*, s. 170-1. Londra: Sage' de yer almaktadır.

Fakat, 1990'lardan sonra doğrudan denetlemenin başka bir anlamı daha olduğu açığa çıkmıştır: Bedenden doğrudan alınan dokular, sıvılar, imgeler ve numuneler. Aktörler arasında olan doğrudan denetlemede, somutlaştırılmış aktörle yüzleşmekten kaçışta olduğu gibi, beden yoluyla verilerin doğrudan denetlenmesinde de kişinin konuşmasına ya da hafızasına ihtiyaç duyulmaz. Bu, bir kez daha kişiden soyutlanmıştır.

Beden Gözetlemesi Teknolojileri

Güvenli ya da hassas bir bölgeye giriş izni almak için bir kişinin, kimliğini ve güvenilirliğini kanıtlamak için gizli bir şifre kullanması gerekmektedir. Bir şekilde kodlanmış ve giren kimse tarafından ezberlenmiş bir mesaj, girişe izin verilmeden kapı eşiğinde tekrarlanır. Yirminci yüzyılın sonlarında, magnetik çubuklar ve barkodlanmış kartlar, bir laboratuvara ya da hapishaneye ya da banka kasasına girebilmek gibi bu tip amaçlar için, yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Fakat, beden gözetlemesi teknolojilerinin ortaya çıkması, insan ya da makinelerin hafızalarında tutulan şifrelenmiş sözler ya da numaralanmış kodlarla başladı. Fiziksel bedenin bir parçası (göz, el, parmak, yüz, ses) tanımlama makinesine gösterilir. Kodlamanın kelimeler ve numaraların ötesinde olan ve ne hafızaya ne de bir kart üretme zorunluluğu olan başka bir bölümünde, beden bir şifreye dönüştürülür.[24] Bedenin nasıl (yeniden) oluşturularak bir metin haline getirildiğinin dışında, bu, erişim ve kapsamanın ve de gücün yetkilerinin dağılımının şu anda ne kadar bedenin bir parçasının görüntülenmesine bağımlı olduğunu hatırlatır.

Kimlikleri doğrulayan makine genellikle, tamamen aynı

24) Bkz. A. Davis (1997) "Şifre Olarak Beden", *Wired*, 5 (7): 132-40.

özellikleri gösteren dijital dosyayla biyolojik özellikleri kontrol eden bir çeşit komputerize edilmiş tarayıcıdır. Bundan dolayı, İllinois, Cook Country'deki hapishanede bulunan kişiler, hapisten mahkemeye her gidişlerinde ve dönüşlerinde, retinal taramadan geçmek zorundadırlar. Connecticut ve Pennsylvania'daki sosyal yardım alan kişilerin kimlikleri, kayıtlarda bulunan parmak imgeleriyle eşleşmiş durumdadır. Montana'dan Kanada'ya sık yolculuk eden kişiler, sınırı geçmek için, Amerika Göç ve Doğallaştırma Servisi tarafından işletilen bir otomatlaştırılmış ses belirleme sistemini kullanabilirler. Davis'e göre, 1997'de, Amerika'da, halihazırda, insanların bir kapıdan geçmek ya da bir dosyaya ulaşmak için bedenlerinin bir parçalarını sunmak zorunda oldukları, banka kasa dairelerinden kan bankalarına kadar 10.000 mekân vardı.[25] Her ne kadar, ticari kaynaklar, her yeni ürünün önemini abartsalar da, biyometrik ölçüler sadece bilimkurgu değildir. Bu yeni kimlik belirleme çeşitlerinin öneminin gittikçe arttığını gösteren yeterli kanıt bulunmaktadır.

Beden parçalarının ya da işlemlerinin kimlik belirleme ve gözetleme amaçları için kullanılması yeni bir olay değildir. Amerika'da ilk defa 1930'larda kullanılan fizyolojik özellikleri okuyan makineler (polygraph) ya da 'yalan makineleri' gibi, parmak izi de, onlarca yıl boyunca rutin bir şekilde kullanılmıştır. Steven Nock'un iddia ettiği gibi, bu tip teknikler, itibarı sağlamayı veya korumayı ölçmek için, uzun bir gelenek halinde 'sıkıntılar' olarak ortaya çıkmıştır.[26] Fakat, beden gözetlemesi teknolojilerinin kapsamı oldukça sınırlıdır. Örneğin

25) Ibid., s. 132.

26) S. Nock (1993) *Mahremiyetin Bedeli: Gözetim ve Amerika'da Saygınlık*. s. 76. New York: Aldine de Gruyter.25) Ibid., s. 132.

mahkemede olduğu gibi, her yerde kabul edilmezler.[27] Tipik olarak, davranışlar üzerinde şüphenin veya kimlik hakkında kuşkunun zaten bulunduğu durumlarda kullanılırlar. Rutin olarak bütün toplumu 'kategorisel şüphe' altına sokan bir adalet kavramıyla değil, tanıklığa ve bireysel suçun belirlenmesindeki kanıta dayanan bir adalet kavramıyla ilintilidirler.[28] Beden gözetlemesi, nedenlerinden çok belirli davranışların ortaya çıkmasını engellemeye ya da bunların gelişmesine neden olabilecek sosyal durumlara daha çok önem veren davranışsal akımın ortaya çıkışıyla tutarlıdır.[29]

Günümüzdeki beden gözetlemesi teknolojilerinin tutarlı bir özelliği, bilgisayara bağımlı olmalarıdır. Örneğin, Amerika'da, FBI (Federal Araştırma Bürosu), 1990 yılında, devam eden bilgisayarlaşma programlarının bir bölümü olarak, 40 milyon parmak izi kartları ve suç tarihi kayıtlarını, dijital kayıtlara dönüştürmeye başlamıştır.[30] Bilgisayar gücü büyüdükçe, daha önceden otomasyonun sınırları dahilinde olmayan uygulamalar da artmaktadır. Gözetleme çalışmaları bakış açısından bakıldığında, bazı biyoteknolojileri, enformasyon teknolojileri olarak kabul etmek mantıklıdır.[31] Bunun nedenlerinin bir parçası, bilgisayarlaşmanın, oluşturmak, depolamak, tekrar ele geçirmek, işlemleştirmek, özellikle biyoteknoloji konusunda de-

27) Polis suç işlemiş olduğu düşünülen şüphelileri ayırt etmek için bunu kullansa da, Kanada mahkemelerinde yalan makinesi (polygraph) kabul edilmemektedir. Bakınız Ericson ve Haggerty, op cit., s. 247. Amerika Psikolojik Birliği'nde de yalan makinesi kabul edilmemektedir, çünkü 'Kabul edilemez sayıda yanlış pozitif sonuç çıkarmaktadır'. Bkz. G. Marx (1988) *Kapak Altı: Amerika'da Polis Gözetimi*, Berkeley, Ca: University of California Press.

28) Terim Gary Marx'ındır, ibid.

29) M. Crang (1996) "Şehri İzlemek: Video, Gözetim ve Karşı Koyma", *Environment and Plan A*, 28: 2099-104.

30) *New York Times*, 12 Kasım 1993.

31) Castells, op cit., s. 30, biyolojik ve genetik bilimleri 'enformasyon devrimi' içinde değerlendirmektedir.

ğişik teknolojik alanlardan veri transferi yapmak konusunda ortak bir dijital dil sağlamasıdır. Fakat, daha derinden bakıldığında, kalıtımsal enformasyon söz konusu olduğunda, bağlantılar daha da yakındır. Şifre çözmek, idare etmek ve tekrar programlamak, genetik bilimler için ana konudur.

En önemli örneği almak gerekirse, İnsan Genome (bir organizmanın kalıtımsal malzemesi) Projesi, bütün genlerin yerleri ve kimyasal sıralanışlarını belirleyen engin bir genetik veri tabanının yaratılmasından daha az bir şeye bağlı değildir. Bu, uluslararası ve birlikte çalışan, cömert sözlerde bulunan, geniş alanda gen haritası şemasıdır. Bunun taraftarları, bu yüzyılın başlarında, tıbbi bilimin kapasitelerinde, kalıtımsal hastalıkları tahmin edecek, önleyecek ve iyileştirecek büyük bir patlamanın olacağını iddia etmektedirler. Projenin dev gözetleme çıkarımları, hem pozitif tıbbi potansiyelle hem de istenmeyen sosyal kontrolle ilintili olduğu için, bu alandaki çoğu araştırma kendi içinde etik araştırma bölümü bulundurmaktadır.

Bazı 'genomics' olarak adlandırılan firmalar, görevlerinin genetik bilgiyi kullanarak bazı ilaçların üretimini arttırmak olduğunu düşünmektedirler. Fakat California, Palo Alto'daki Incyte Pharmaceutals ya da Rockville Maryland'deki Celera gibi diğerleri, toplu bilgisayar güçlerinin tahminlerine dayanarak, sadece diğerlerinin potansiyel ilaç hedeflerinin (diğer bir deyişle, insanların) kimliklerini belirlemek için kullandıkları verileri satarlar. Öngörü ve öncelikli satın alma hakkıyla daha çok ilgilenen, yeni gözetleme teknolojileriyle olasılığı artmış diğer kurumların yanında, acil sağlık paradigması, hastalığın nedenini bulmayı amaçlayan spesifik terapilerle beraber, 'bul ve iyileştir'den 'öngör ve engelle' kavramına doğru ilerlemektedir.[32]

32) "Genomikler", *The Sunday Times* (Singapur), 12 Eylül 1999: 42-3.

İnsan genlerinin haritalanmasıyla beraber, bireylerin belirlenmiş biyolojik özellikleri hakkında detaylı bilgi elde edilebilir.[33] Bununla olası hale getirilen biyo gözetleme, kişilerin fiziksel ve psikolojik gelişimlerinin durumuyla ilintilidir. Bu tip hayat şekilleri hakkındaki bilimsel önbilgi, bundan dolayı özellikle işverenler ve sigorta şirketleri için büyük önem taşımaktadır. Bu tür verileri, genetik test ve gözlemlemeye dayanan bir şekilde, adaylar ve müşteriler arasında ayrım yapabilmenin bir yolu olarak kullanmayı ummaktadırlar. Göreceğimiz gibi, yükselen işveren sigorta ücretleri genetik testin güvenilirliğinin birleşimi bu tür bir biyo gözetlemenin gelişimini cesaretlendirmektedir. Bir kez daha, beden şifre yerine geçmektedir. Genetik kodla beraber, giriş veya dışlamanın çok ciddi sosyal ve aynı derecede kişisel sonuçları olabilir.

Ne çeşit sosyal sonuçlar? Genetik testler organizasyonel konumlarda uygulandıkları zaman, bu durumların kendileri daha ileri eşitsizlikler yaratabilirler. Amerika'da yapılan bir araştırma, diğer etmenlerle beraber, genetik testlere karşı olan tutumun sosyal sınıf arasında değişim gösterdiği sonucuna varmıştır. Örneğin, işçi sınıfı, genetik test gerektiren organizasyonel siyasetlere, orta sınıftaki kişilerden daha fazla itaat etmektedirler.[34] Benzer olarak, genetik testler kamu siyasetinin bir parçası olduğunda, bazı gruplar için, pozitif olduğu kadar negatif sonuçları da olabilir. Genetik teste olan ilginin sağlık sektöründe, adalet sisteminde ve iş bulma durumlarında görüldüğü Kanada'da, birinci ulusa ait olan kişiler iki şekilde de

33) P. Regan (1995) *Mahremiyeti Yasallaştırmak: Teknoloji, Sosyal Değerler ve Kamu Siyaseti*, s. 170. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.

34) A. Furr (1999) "Sosyal Statü ve Genetik Verinin Organizasyonel Kontrolüne Karşı Olan Davranışlar", *Sociological Focus*, 32(4): 371-82.

risk altında olabilirler. Bu gruptaki insanların genellikle daha az sağlıklı, hapis konusunda diğer gruplardan daha yüksek oranlara sahip ve çoğunlukla sosyal desteğe bağlı olduklarının düşünüldüğü bilinen bir gerçektir. Birinci ulustan olan insanlar ve şeker hastalığına tutulma oranları arasındaki bağlantıyı ortaya koyan genetik buluş, daha hızlı ve uygun tedavi[35] için bir söz niteliğinde olsa da, bu gruplar için kalıtımsal determinizm veya kalıtımsal apartayd da aşikârdır.

Sadece geçmiş hakkındaki tarihi bilgileri değil, gelecekteki gelişmeler hakkındaki bilgileri de içeren mükemmel bilgi için olan istek, sonunda sigorta şirketlerinin oluşumunda olan maddelerden oluşan risk yönetimi söylemleri tarafından desteklenmektedirler. Kapitalizmin yeniden yapılandırılması ve değişik bilgiler arasındaki karışımın teknolojik kolaylaştırma, gözetlemenin kâğıt dosyalardan dijitalleştirilmiş belgelere doğru gitmesine ve bedenin kendisinin içine nüfuz etmesine izin vermiş olur. Sonunda, bedene bir doküman gibi davranılır. Beden, şifre çözmek için kullanılan belgeyi sağlayan bir şifre haline gelir. Fakat, belgeler en iyi bağlamsal çevrede anlaşılır. Bunu tanımlamak, beden gözetlemesinin bütün gözetleme sektörlerinde kendini gösterdiği gibi incelenmesini gerektirebilir.

Değişik sektörlerde beden gözetlemesi

Beden gözetlemesi bütün sosyal sektörlerde görülebilir. Bu konuda iki noktaya dikkat çekilmelidir. Birincisi, sektörlerin anlamının, aslında gün geçtikçe daha gözenekli hale gelmesine rağmen daha sıkı görülmesidir. Deregülasyon ve iletişim ağı, gözetleme verisinin bir sektörden diğerine, onları çok daha belirsiz yaparak, çok daha büyük kolaylıkla sızmaktadır.

35) Bkz. D. Spurgeon (1999) "Manitoba Hindistanlıları Belirleyen 'Tutumlu Gen'", *British Medical Journal*, 318: 828.

Her şeye rağmen, sektörler hâlâ, aynı spektrumda daha azdan çoğa olacak şekilde farklı noktalarda duruyor olarak değerlendirilebilirler. Kategorisel şüphe, özneleri, mesela siyaset gibi sivri uçta sınıflandırsa da, kategorisel ayartma büyük ihtimalle, tüzel olan diğer uçta işlemlendirilmektedir.

İkinci nokta, her sektörde biyometriğin kullanılmasının yollarının incelenmesiyle, teknolojik determinizmin bazı tehlikelerinden kaçınılabilmektedir. Teknoloji üzerinde odaklanan çalışmaların eğilimi, dizayn yapanlar ve imalatçılar tarafından üretilmiş, yeni tekniklerin hem kullanımını hem de kullanışlılığını abartan ürün tanıtım kampanyalarını kabul etmektir. Bugün bazı şirketlerin beden kokusunu[36] biyometrik testlerde kullanmaları, yarın koku tarayıcılardan geçecekleri anlamına gelmemektedir. Günümüzdeki biyometriğin gözetlemedeki kullanımı hakkındaki bir anket, basit parmak izlerinin -şu anda dijital olarak taranıp depolanmış olan-, işyerlerinde genetik tarama ve testlerin daha çok kullanılmasına rağmen, hâlâ bir seçim tekniği olduğunu göstermiştir.

1997 yılı sırasında, Ontario'nun Kanada valiliği, güney sınırındaki, biyometrik tekniklerin kullanımının arttığı eyaletlerin gelişimini takip etmeye başlamıştır. Sosyal Reform Hareketi Desteği,[37] belediyelere ve valiliğe, sosyal yardım alanların kimliklerinin biyometrik veri kullanılarak belirlenmesi için izin vermiştir. Amaç, başvuru sahiplerinin sadece bir kez kayıt olduklarından emin olmak, dolayısıyla, bu kişiler bir talepte bulundukları zaman, kimliklerini doğrulamak ve ayrıca başvuranların, yardım alanların, eşlerinin ve ergin bağımlıla-

36) Bkz. Davis, op cit.

37) Sosyal Asistanlığı Reform Birliği, özellikle çifte-dalma niteliği taşıyanlar için, Aile Yardımları Birliği ve Genel Refah Asistanlığı Birliği'nde olan eksiklikleri gösterme çabasındadır.

38) D.N. Gage (1997) "Beden Dili", *Computerworld Canada*, 13: 25, 32.

rın kayıtlarına erişmelerine izin vermekti.[38] O zamanlar bir metropol olan Toronto'nun bir yıl içinde, düşen refah giderleri sebebiyle 4.5 milyon $ ve ayrıca indirilmiş çek ve diğer yönetim işlemleri nedeniyle 2.7 milyon $ kazanacağı tahmin ediliyordu.[39] Elbette ki, burada neo geleneksel bir plan da söz konusudur; değersiz ve hilekâr olanlar için harcayacak zamanları olmadığını gösteren Vali Mike Harris, parmak tarama teknolojisine dayanarak, sağlık kartlarının, sürücü ehliyetlerinin ve diğer hükümete bağlı kimlik belirleme işlemlerinin bir kart üzerinde birleştirileceği bir şemanın ortaya koyulması hakkındaki umutlarının üzerinde durmuştur.

Süpermarket denetleyicileri gibi, bu tip tarayıcılarda, parmağın üzerine konulacağı bir cam tabaka bulunmaktadır. Yüksek çözünürlükteki optik imge bir kamera tarafından yakalanır ve matematik bir denklem içeren bir şablona çevrilir. Kullanıcının güvenilirliğinin ve kimliğinin belirlenmesi için, sistem, kayıtlı olan şablonla karşılaştırmak üzere parmak izinin canlı bir taramasını alır. Parmak taraması değişik kullanımlar için değişik şekillerde şifrelendiği sürece -örneğin, sürücü kayıtları ve sağlık kayıtları gibi- aynı tarama, kayıtların değişik organizasyonlar arasında paylaşılması tehlikesi olmadan değişik amaçlar için kullanılabilir.

Bu tip güvenceler, bu çeşit bir parmak izi kullanımının suçlulara davranış biçimini anımsattığını iddia eden sosyal yardım alan kişileri her zaman yakın bir şekilde tatmin etmemektedir. Daha ilerideki bir sorun da, biyometrik metotların dünya çapında popüler bir hale gelmesi halinde, biyometrik kimlik belirlemenin her zaman devam ettiğinden emin olmanın yolunun kişilerin derilerinin altına bütün kodları içeren bir

39) I. Ross (1997) "Parmak Ucunda Id, Harris Öngörür", *Globe and Mail* (Toronto), 14 Mayıs: A1, A7.

çip yerleştirilmek zorunda olunmasıdır.[40] Parmak izinin kanunsal uygulamadaki şimdiden kanıtlanmış kullanılırlığı ve yüksek ücret ve diğer metotlarda hâlâ karşılaşılan hatalar yüzünden (retina taramalarında ve yüz tanımlamalarında olduğu gibi), parmakizi, olası olan en iyi biyometrik olasılık olarak görülmektedir.

İnkâr edilemez ki, hepsi olmasa da çoğu biyo gözetleme metotları siyaset ve güvenlik sektörlerinden gelişmişlerdir. Bu, hükümet yönetimleri ya da MasterCard gibi ticari organizasyonlar parmak izi taramasının kullanılmasını düzenledikleri zaman, utanmazlık gibi sorularla uğraşmalarına neden olmuştur. FBI, 43 milyon kayıtla, 1999'da tamamlanan 'Afis' (otomasyonlaşmış parmak izi kimlik belirleme sistemi) için, 640 milyon $ harcamıştır.[41] Fakat bazı ülkeler, biyometriğe ayak uydurmak için diğerlerinden daha hızlı davranmışlardır ve bu teknik bir ülkede işe yararken bir diğerinde işe yaramamaktadır. Güvenlik hakkında daha fazla endişe ve suça karşı duyulan daha fazla korku, dijital parmakizi taramasının Amerika'da, örneğin Kanada'da olduğundan daha çabuk yerleşmesine neden olmuştur.[42] Eşit olarak, Britanya'da, kapalı sistem televizyonlarla video gözetlemesinin yoğunluğu, yüz tanımlama teknolojilerinin neden burada diğer ülkelerden daha hızlı bir şekilde geliştiğini açıklayabilir.

Dolayısıyla, Citicorp gibi bankalar yüz tanımlaması teknolojilerini[43] test ederlerken, bunların gelişiminin kanunsal uygulamaların olduğu alanda gerçekleşmesi ihtimali daha yüksek-

40) R. Clarke (1997) "Beş En Önemli Mahremiyet Konusu", *http://www.anu.edu.au/people/Roger.Clarke/DV/VitalPriv.html*, 31 Temmuz.

41) K. Cottrill (1997) "Satır Aralarını Okumak", *Guardian*, 6 Kasım: 6.

42) T. Keenan, Gage op cit., s. 32.

43) Davis, op cit.

tir. Britanya, fotoğrafik teknolojilerin, daha iyi bilinen hesaplama ve telekomünikasyon arasındaki yakınsamaya eklenmesiyle, dünyada bu alanda lider durumundadır. İngiliz Hane Ofisi, Polis Kuruluşu ve Marks and Spencer's dükkân zincirleri, güvenilir şüphelilerin otomatik görsel tanımlanması için yapılan araştırmaya fon açmışlardır.[44] Greater Manchester'daki 'Futbol Bilgi Sistemi' gibi sınırlı sistemler halihazırda kullanımdadır. Futbol şiddetiyle alakalı şüpheli ve suçluların bilgileri ve fotoğrafik kayıtları, 'olası şüphelilerin' veri tabanından bulunması amacıyla karşılaştırılmaktadır. Ulusal Suçlu Bilgi Servisi veri tabanı, 1996'daki Avrupa Şampiyonlar Kupası'nın gerçekleştiği futbol alanlarına şüpheli holiganların katılımı için, bu kişilerin dijitalleştirilmiş fotoğraflarının geçişine izin vermek için fototelefonlar kullanmıştır. Benzer sistemler, Avustralya'daki Sidney Uluslararası Havalanı'nın kullanımı için geliştirilmiştir.[45]

Siyaset ve kanunsal uygulamanın sınırlarından özel ekonomik sektörün sınırlarına geçen diğer teknikler, genetik testi içermektedir. Şüpheli tecavüzcülerin ve katillerin DNA örneklerinin kullanılması bilinen bir şeydir ve bundan öte mahkûmiyetlere ve temyizlere neden olmuştur. Suç davranışına katılımının kanıtı, her bir bireyle karşılaştırılacak kopartılmış saç, kan ya da tükürük örneklerinden alınan DNA'dan elde edilebilir. Amerikan CODIS (Birleştirilmiş DNA endeks sistemi), ulusal bir DNA kimlik belirleme sistemidir. On beş ya da daha fazla eyalet, şu anda CODIS veri tabanına eklenmek üzere toplanmış örnekleri kullanmaktadırlar. Kanada ve Britanya'da da,

44) C. Norris et al. (1996) "Algoritmik Gözetim: Gelecek Otomasyonlaşmış Sanal Gözetim", C. Norris, J. Moran ve G. Armstrong (eds) *Gözetim, Kapalı Devre Televizyon ve Sosyal Kontrol*, s. 265. Aldershot: Ashgate.

45) İbid., s. 267.

bu tip örnekler, DNA profillenmesinin daha rutin hale gelmesiyle beraber, izin alınması gerekmeden toplanmaktadır.[46] Gereken işlemin azalması ya da bu tip durumlarda, kendini suçlamamak için olan haklara (susma hakkı) başvurmak konusundaki başarısızlık hakkında ne söylenirse söylensin, polis tarafından yapılan DNA testinin görece olarak çelişmeli olmadığı bir gerçektir. Aynı şey işyerlerindeki genetik testler ve gözlemleme için söylenemeyebilir.

Riski minimuma indirmek isteyen işverenler, işyerinde çeşitli beden gözetlemesi tekniklerini kullanmaktadırlar. Özellikle Kuzey Amerika'daki işyerlerinde[47], genetik gözlemleme ve izleme kadar, uyuşturucu ve alkol için yapılan rastgele testler de buna dahildir. Genetik gözlemlemeyi, çalışanlar arasında hastalığa karşı duyulan şüphe için -göğüs, yumurtalık, bağırsak, tiroid, göz, böbrek ve deri kanserleri ya da Huntington hastalığı gibi- ya da işyerindeki patlayıcı ya da tehlikeli maddelerden alınan zararların oranını ölçmek için kullanabilirler. Fakat bu tür testlerin sonucunda genetik ayrımcılık doğabilir. Aynı zamanda, bu çeşit bir ayrımcılığın korkusu, bazı insanların kendi yararlarına olacak olan testlere girmek konusundaki cesaretini kırabilir. Bu nokta, çabucak unutulan bir konu olan gözetlemenin iki yüzü olduğu konusunu tekrar gündeme getirir. Aynı genetik test, örneğin, bir kişinin hastalık henüz çok ilerlemeden tedavi görmesi gibi kişisel bir yarar doğurabileceği gibi, yükselme ve sigorta gibi durumlara giden yolu kapatarak, kişisel ayrımcılığa neden olabilir.

Elbette ki, beden parçalarıyla ve onların durumuyla alakalı ilginin yeni olmaması gibi, işyerini kontrol etme arzusu da ye-

46) Ericson ve Haggerty, op cit., s. 248.

47) J. Gilliom (1994) *Gözetim, Mahremiyet ve Hukuk: Çalışan Uyuşturucu Testleri ve Sosyal Kontrol Siyasetleri*, Ann Arbor, MI: Üniversity of Michigan Press.

ni olmaktan çok uzaktır. Fakat, yirminci yüzyıl boyunca, 'kişisel kontrol'e yönelinmesinin nedenlerinden biri olan teknik ve bürokratik kontrol daha az kullanışlı hale gelmiştir. Buna ek olan başka bir neden ise, aile ve okul gibi sosyalleşme kurumlarının bilinen başarısızlığıdır.

Yeni olan şey, işyerini kişilik ve sağlık gibi konularda, daha önceden tutulmuş gözlemleme, uyuşturucu testi, nabız ölçme testi, stres yönetimi, refah programları, AIDS testleri, alkolizm, kilo azaltma ve kumar alışkanlığı için programlar yoluyla sosyal kontrolün odak noktası gibi görmektir.[48] Bu işyerlerindeki beden testlerinde DNA kullanımının arka planının kanıtıdır ve devlet tarafından sponsor olunmuş ve özel şekillerdeki sosyal kontrolün sınırlarının birbirine karışmasını gösterir. Uyuşturucu testi için idrar testi gibi pek çok durumda, amacın bir kısmı aslında 'mükemmel işçi'yi yaratmaktır, fakat diğer kısım, gerçek standartların bulunduğu kamuya sembolik manevi jest yapmaktır.[49]

Tartışma, genetik testler işe alınma için bir koşul olmaya yüz tuttuğunda başlamıştır ve bu tartışmaylaw, Amerika ya da herhangi bir yerde bu tip bir ayrımcılığın karşısında olan kanunsal korunmanın aranması söz konusu olmuştur. 1990'ların sonunda, Kaliforniya'daki Lawrence Berkeley Ulusal Laboratuv-

48) D. Wagner (1987) "Yeni Ölçülülük Hareketi ve İşyerinde Sosyal Kontrol", *Contemporary Drug Problems*, Winter: 540-1.

49) C. Boyes-watson (1997) "Uyuşturucu Savaşçıları Olarak Ortaklıklar: Çalışanlar Uyuşturucu Testinin Sembolik Önemi", *Studies in Law, Politics, and Society*, 17: 185-223. Ayrıca bkz. T.D. Hartwell, P.D. Steele, M.T. French ve N.F. Rodman (1996) İşyerinde uyuşturucu testinde yaygınlık, *Monthly Labour Review*, Kasım: 35-42, Amerika'da geniş işe alma probleminden çok uyuşturucu ve alkol suiistimali, çalışanların sık (aslında iki kez daha fazla) olarak test edilmesinde önemli olduğunu iddia etmektedir. Alkol kullanımı, kendi içinde yasadışı ya da şirket kurallarına aykırı değildir.

50) M. Mineham (1998) "Genetik Test Hakkında Büyüyen Tartışma", *HRM Dergisi*, Nisan: 208.

arı, işe alınmadan önce yapılan sağlık testleri için alınan kan ve idrarın, frengi, *sickle cell anemia* (siyahlar için) ve gebelik (kadınlar için) testlerini yapmak için kullanıldığını öğrenen yedi işçi tarafından başarılı bir şekilde dava edilmiştir. Müracaat edilen mahkeme, bu tip testlerin, çalışanın iş konusundaki kabiliyeti üzerinde doğrudan etkisi olmadığı durumlarda, testin yapıldığı insanın izni olmadan yapılamayacağı sonucuna varmıştır.[50] Genetik testin doğruluğu hakkında daha ileri giden tartışmalar da vardır. Her şeyden önce, bir kişinin gelecekteki sağlık durumunu sadece genleri belirlemez. Diyet, egzersiz, psikososyal faktörler ve ekonomik sınıf, bir kişinin sağlığını, genleri kadar çok etkileyebilir.[51]

Eğer işyerinde kapitalist ortaklık, mükemmel işçiyi yaratmak girişimi için beden gözetlemesinin şiddetini artırırsa, pazar alanında, müşteri artan bir şekilde, özellikle elektronik alışverişin büyüme projesiyle birlikte teşvik edilen bir işlem olarak biyometriğin hedefi haline gelir. Elektronik alışveriş için potansiyel bazı zamanlar açık olsa da, güvenliğin görece olarak eksikliği -özellikle kimlik belirleme amacıyla- bazıları için temel bir caydırıcı etken olmuştur. Fakat, biyometrik kimlik belirleyicileri için araştırmanın arkasında sadece gelişen elektronik alışveriş yoktur. Genel olarak risk yönetimi, alıcı ve müşterilerin biyometrik kimlik belirlemesinin olabildiğince doğru ve verimli olmasını garantilemek için yapılan çabaların arkasındadır.

Parmak izi tabanlı biyometrikler, anlaşılır bir şekilde, hükümet yönetimi ve polis için hâlâ yaygın olsa da, durum özel

51) S. L. Smith (1998) "Gen Testleri ve İş: Bir uyum değil", *Occupational Hazards*, 60: 38.

52) L. Surtees (1996) "Kart Hilelerine Karşı Casus Teknolojisi", *Globe and Mail* (Toronto), 12 Haziran: B4.

sektör için çok daha fazla geçicidir. Burada, parmak izi biyometrikleri bilinmiyor değildi -MasterCard kredi kartı dolandırıcılığıyla baş etmek için bu tür bir sisteme doğru ilerlemektedir[52]-ama diğer metotlar daha yaygındır. İşyerinde, beden gözetlemesinin en hızlı (ve en çelişkili olan) gelişen türü genetik profil çıkarma ve gözlemleme olsa da, gelişimin şu anda içinde bulunduğu durumda, pazar alanında popüler olma olasılığı çok fazla yoktur.

Ticari, tüketici sektöründe biyometriğin genişliği, itibar için yarışmaktadırlar ve henüz hiçbir kazanan olamamıştır. Aslında, rekabet, bu durumun, en azından bazı standartlar belirlenene kadar bir süre daha devam edeceğini garantilemektedir. İlk ticari biyometrik, çalışanların devam durumlarını gözlemlemek için Wall Street'te kullanılan bir el tarayıcısı, 1974[53] yılında piyasaya sunulmuştur, fakat ancak 1990'larda teknik gelişmiştir ve fiyatlar, bunlar ticari olarak geçerli hale gelecek kadar düşmüştür. Lotus çalışanları, çocuklarını yuvadan almak için bir el tarayıcısından geçmek zorundadırlar ve Coca Cola sadece kimlikleri belirlenmiş çalışanların zaman kartlarını damgalamasını garantilemek için el tarayıcıları kullanır.[54]

En geniş şekilde kullanılan ticari biyometrik, New York ve Toronto havaalanlarında sık yolculuk eden kişiler için göçmen masalarında kullanılan ve 1996'da Atlanta'daki Olympic Village'da 65.000 atletin ve onların takımlarının giriş izinlerini kontrol eden el anahtarıdır.[55] Bazı negatif tepkilerin aksine, parmak izi tabanlı biyometrikler, bilgisayarlara girişi güvence altına alan, BioMouse olarak adlandırılan teknolojiyi de içeren, ticari kullanımda da yer almaktadırlar. Tek parmaklar

53) V. Beiser (1997) "Anahtarsız Toplum", *McLean's*, 110:34. 25 Ağustos:40.
54) Davis, op cit., s. 132.
55) Beiser, op cit., s. 40.

ya da bütün parmaklar ve baş parmaklar, hakkı olan kişi makineyi her kullanmak istediğinde hazır olmak üzere, taramadan geçip, karıştırılıp, azaltılıp, depolanır. Bu tür sistemler, popüler olma yolundadır, çünkü bunlar ayrıca, uzaktan bağlanma, ID kartlarının güvenilirliği, elektronik imza ve finansal işlem izni için de kullanılabilir.[56]

Göz, biyometrik için uygun olan bir başka beden parçasıdır. Retina taramaları en doğru kimlik belirleyicilerdir, fakat bunların genişliği ve hafif garip kullanışı yüzünden özellikle hükümet tarafından desteklenmektedirler. Örneğin CIA (Merkez Bilgi Organizasyonu), Virginia, Langley'deki en üst düzey korumalı bilgisayar kasası için, retina tarayıcılarını ses izleriyle beraber kullanmaktadır. Kişi, gözün üzerinden kırmızı bir ışık huzmesi geçiren ve makinenin yanında olan bir tabakaya abanarak, yüzünü yapıştırmak zorundadır. Diğer taraftan iris taramaları, kısmen, pozisyon araçlarını ve ışınlarını dağıttıkları için, otomasyonlu banka makineleri tarafından tercih edilmektedir. Müşteri geldiği zaman, videolar, kişiyi şekil olarak belirlemek için yakın çekime geçer ve kişinin koordinatlarını belirler.[57] Bir metre uzaktan, dosyadaki dijital olarak şifrelenmiş imgeyle karşılaştırılmak için, bir göz imgesi alınır -bir ya da iki saniye içinde-. Japonya'daki OKI Elektronik Endüstrisi ve İngiltere'nin Londra şehrindeki NCR Bilgi Laboratuvarı, iris tarama araçlarını test edenler arasındadır.

Hareket, aksiyon ve risk

Beden sadece gözetlemenin alanı haline gelmemiş, aynı zamanda, gözetleme verisinin kaynağı haline de gelmiştir. Rutin

56) C. Guly (1997) "Dijital Güvenlik", *The Financial Post*, 6 Eylül:23.
57) J. Powell (1997) "Eye-dentification", *The Financial Post*, 27 eylül:E1, E11.

hale getirilmiş olsa ve modernitenin disiplinleriyle pekiştirilse bile, bedenlerin yerlerinin belirlenmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesi tarihin kendisi kadar eskidir. Kimliklerin belirlenmesi için, parmak izleri gibi ayırıcı karakteristiklerin sadece modern dönemlerde önem kazanmasına rağmen, kimlikleri, biricik özelliklere bağlı olarak denetleme düşüncesi de -her şeyin ötesinde yüzler- aynı derecede eskidir. Kimlik belirlemenin ötesinde, gördüğümüz gibi, gözetleme, bedenlerin kendilerinden de veri ister. Bu kalıtımsal olabilir ya da uyuşturucu ya da alkol kullanımı için yapılan testlerle ilintili olabilirler. Bugün, bunun ilintili olduğunu önerecek şekilde, beden gözetlemesinin değişik şekilleri aynı zamanda artan bir şekilde önem kazanmaktadır. Harekete bakılarak, aksiyon ve riskin nasıl olduğunu gösterir.

İlk olarak, modern toplumlar, bedenlerin hareketli olduğunu gösterecek şekilde, hareket tarafından belirlenmektedir. Bugünün ulaşımı insanların, şehrin içinden geçen bir transit sistem dolayısıyla ve dünya çevresinde havayolu sistemiyle yolculuk etmesine izin vermektedir. İnsanlar iş ya da zevk için, zenginliğin turistik keyfiyle ya da mültecilerin trajik yer değişimleriyle yolculuk ederler. Hareket, farklı sosyal gruplardaki insanlara farklı şeyler ifade eder. Yolculuk, otoyolda klimalı arabasında gezen, iş ile sayfiye arasında giden şehirli kişi tarafından, yağmurda kalabalık bir otobüse binmek için bekleyen az maaşla çalışan bir kişi tarafından olduğundan çok farklı yaşanır. Bu tür bir hareketlilik bizim, gün geçtikçe aslında gerçek hayatta ilişkimiz olmayan, bizim kim olduğumuzu ya da bize güvenip güvenemeyeceğini bilmeyen yabancılarla, daha da fazla iletişim içinde olmak durumunda kaldığımızı gösterir. Dolayısıyla, sabit benliğin, ehliyet belgesi, kredi kartı, pasaport ya da nüfus cüzdanı gibi sembollerini kendimizi

kanıtlamak için göstermek zorundayız. Yabancıların toplumu güvenlik için işaretleri gerektirir.[58]

Simmel'in (1971) gözlemlediği gibi, yabancılardan oluşmuş bir toplumda uzaklık ve içtenlik arasında zayıf bir diyalektik kurulmuştur ve bu, günümüzdeki durumlarda vurgulanmaktadır. Güvenin her işareti, şimdi, diğerleriyle, kimlik belirleme ağında ve kimlik gözetleme sistemleri içinde birleşir. Bu tür sistemler, etiketleri hareket eden bedenlerin üzerinde tutmaya ve sadece izni olan bedenlerin belirli odalara girdiğini, belirli sınırları geçtiğini, bazı yardımlar talep ettiğini ve belirli otoyol ve havayollarında yolculuk ettiğini garantilemeye yararlar. Bunlar, sosyal kontrolün, sosyal orkestrasyonun ve sosyal etkilemenin yollarıdır. Fakat, gerçekte hareket eden bedenler, elektronik göz tarafından yakalanması gereken tek şey değildir. Bugün artan bir şekilde ortaya çıkan ilişkiler bedensizdir ve her şeyin üstünde elektronik yollardan uzlaştırılırlar. Bu, iki çeşit beden gözetlemesinin bir araya gelmesidir.

Sosyal ilişkilerin uzlaştırılması için daha fazla yol ortaya çıktığında, bunlarla beraber daha fazla gözetleme işareti de ortaya çıkar. Geleneksel zaman ve alanda bedenleri koordine etme ve kontrol etmek için işe yarayan şeyler, 'siberalan' denilen sanal bir kelimeye çevrilebilir. Bu yeni işlem alanı ve bundan dolayı bilgi ve güç akımları, şu anda gözetlemenin daha ilerde olan bir alanıdır. Paul Virilio'nun dediği gibi, burada, 'insanlar fiziksel engeller veya geçici mesafeler nedeniyle ayrılamazlar. Bilgisayar terminallerinin ve video monitörlerinin arabirimiyle, burada ve orada ayrımı artık hiçbir şey ifade etmez'.[59] Fakat, hassaslığa ihtiyaç duyulan bilgi akımları, özellikle bu kanallar tarafından taşınmaktadır. Bunlar siberalanda güvenli

58) A. Giddens (1990) *Modernitenin Sonuçları*, Cambridge: Polity Press.
59) P, Virilio (1991) *Kaybolan Boyut*, s. 13. New York: Semiotext (e).

olmak için fazla gözeneklidir, bundan ötürü, geliştirme teknolojilerinin mahremiyetinin ve beden gözetlemesinin araştırması kimlikleri dokunulmamış tutar.

İkinci olarak, aksiyon kategorisini değerlendirin. Bununla, kişisel kimliğin, biricik bir bedeni tanımanın, hafızaya giriş izni almanın ve bir kişinin sorumlulukları ve haklarını elde etmenin bir yolu olduğu hakkında yorumlarda bulunduğum giriş bölümüne gönderme yapıyorum. Beden gözetlemesi, kimlik sorularını, bedenin parçasında ne bulunabileceği konusuna indirger. Bu, sadece DNA örnekleri ve el taramalarının sağlayabileceği, konuşmayan 'gerçeğe' dayanarak, kendilerini açıklamak isteyebilecek ya da olayları daha uzun bir tarihsel konuma koymak isteyebilecek gerçek kişileri atlar. Bu, en son analizde gerçek öznenin güvenilmesi gereken söylediklerinden değil, bedenin nesnesinden elde edilen veridir. Suçluların daha kolay tutuklanmasını sağlamak ya da ticarette hilekârlığın azaltılması gibi iyi nedenler, beden gözetlemesi için üretilebilir. Fakat, beden gözetlemesi ayrıca daha geniş sosyal akımların bir parçası olarak da değerlendirilmelidir.

Ontorio'nun enformasyon ve gizlilik konusundaki yetkili kişisi Ann Cavoukian, örneğin sağlık ve enformasyon bilgi ağlarında, güvenli kimlik belirleme için biyometrik şifrelemeyi savunmaktadır. Biyometriğin, belirlenebilir olduğunda sinsi bir gözetleme olduğu, ama şifrelendiğinde 'mahremiyetin koruyucusu' olduğu ikilemini göstermiştir.[60] Bundan dolayı, hem bireylerin hem de organizasyonların istekleri yerine getirilmiş olmaktadır. Bireyler, mahremiyetlerini şifrelendirmenin gizliliği

60) A. Cavoukian (1999) "Mahremiyet Geliştiren Teknolojilerin Sözü: Sağlık Enformasyon İletişim Ağlarında Uygulamalar", C. Bennett ve R. Grant (eds) *Mahremiyetin Vizyonları: Dijital Çağın Seçeneklerinin Siyaseti*, s. 117. Toronto: University of Toronto Press.

sayesinde koruyabilmekte, organizasyonlar da iş yaptıkları kişilerin gerçekliği hakkında ikna edilmiş olur. Bu şekilde bakıldığında çok az kişi bu öneriyi tartışabilir. Fakat, bu, organizasyonların bireylere güven hakkında daha az şüpheci olduğu ya da bireylerin mahremiyetlerini korumayı daha az önemsedikleri anlamına gelmez. Her şeyden önce, yabancılardan oluşmuş bir toplum içinde mahremiyet için yapılan araştırma, ilk olarak güvenin işaretine ihtiyaç duyulmasının nedenidir.

Gözetlemeyi, derinin eşiğinde ve fiziksel bedenin içinde görme seçeneği bazı mahremiyet sorunsallarının çıkmasına neden olabilir. Şu anda gerçek mahremiyet bölgelerimiz bedenimizin içinde midir yoksa üstünde midir? Fakat, bu ayrıca, bedeni yetkili bölge olarak gören yeni bir davranışçı ortamda da görülebilir. Daha fazlası ve riskle savaşmak için bilgi arayışında, beden gözetlemesi değerli bir kaynak olarak görülmektedir. Sadece geçmişte ne olduğunun detaylarını değil -bu kişi bu binaya kaç defa girdi ya da bu geçişi kaç defa yaptı- aynı zamanda, gelecekte de ne olacağının detaylarını sunmaya söz verir. Risk söylemleri özellikle gelecek hakkındaki bilgiyle ilgilenirler. Ulrich Beck'in dediği gibi, 'risk bilincinin temeli şu anda değil, gelecektedir.[61] Bundan dolayı, her şeyden önce DNA'yı kullanan beden gözetlemesi, bir sonraki doğal akım olarak ortaya çıkmaktadır. Bu, dikkatli bir şekilde kimlik belirleme konusunda takıntılı olanlar tarafından aranılan tam olarak mükemmel eşleşme değildir, fakat tarihleri ve simule edilmiş geleceği karşılaştırma ve kontrol için tutan dinamik eşleştirmedir.

Sonuç, beden gözetlemesinin, sosyal aktivitelerin ve insan aktörlerin anlaşılma yollarının genel dönüşümündeki yerini

61) U. Beck (1992) *Risk Toplumu: Yeni Moderniteye Doğru*, s. 34. Londra: Sage.

almasıdır. İşyerinde, artık önemli olan, bir kişinin yetenekleri, iş için yeterliliği ya da görüşme sırasında kişisel tavırları değildir. Bir sigorta firmasıyla iş görüşmesine giden 53 yaşındaki bir kişinin hemokromatosisi olduğu ama semptomatik olmadığı açıklanmıştır. İkinci görüşmede, işe alınabileceği ama bunun için bir güvence planı olmadığı söylenmiştir. Kişi bunu kabul etmiştir, fakat üçüncü görüşmede, genetik durumundan dolayı işe alınamayacağı belirtilmiştir.[62] Bir kişinin gelecekteki potansiyel sağlık durumu, şu an iş ayrımcılığı, çatallaşması ve sınıflandırılması için önem taşımaktadır. Siyasette de, gelecek odak noktasıdır. Ericson'un gösterdiği gibi, 'Risk komünikasyon sistemleri, ahlaki sapkınlık söylemini, olasılık matematiğinin faydacıl ahlakına çevirmiştir...ahlaki yanlış yapmadan dolayı, sapkınlığa normal bir olay gibi davranılmaktadır...kaybı yaymak ve tekerrürü önlemek için risk teknolojilerinin varlığı için vukuu beli olmayan olay'.[63] Kimlikler ve polis tarafından sağlanmış kimlik belirleme ile bağlanmış olan beden gözetlemesi, aktüeryaya ilişkin adalette olacak olan bir başka değişim anını işaret etmektedir.

Risk ve güvenlik, sosyal refah için çok önemli gibi görülebilir. Bu özellikle geçmişin önemini minimuma indirmeye çalışan ve şu anki siyaset ve işlevleri yönlendirmek için, hayal edilmiş geleceklere (simulasyonlara) dayanan toplumlarda görülmektedir. Eğer öncelikli belgesel kimlik belirleme bedenin kendisi ise, o zaman bu bedensel karakter denemesinden ya da doku ve sıvı testinden elde edilebileceklerin ötesine giden kimlik düşünceleriyle pek fazla örtüşmemektedir. Otobi-

62) Ulusal Genome (bir organizmanın kalıtımsal maddesi) Projesi Araştırma Enstitüsü (1998) Genetik bilgi ve iş yeri, www.nhgri.nih.gov:80/HGP/Reports/genetics_workplace.html 3.

63) Ericson ve Haggerty, op cit., s. 448.

yografi ve kimliklerin sosyal ağı, bu tip beden gözetlemesi kimlik belirleme rejimlerinde eğer indirilmediyse bile azalmıştır. Bunun ötesinde, kişinin bundan sonraki basamağın ne olacağını da sorması gerekir. Ve bir kişi bunu, bilim kurguda bir başka olay egzersiz olarak değil, günümüz tekno mantıklarını takip etmenin bir yolu olarak sorabilir. Eğer, biyometrik bir kimlik belirleyiciye sahip olan bir çipe -smartcard üzerinde- sahip olmak yaygın hale geldiyse, o zaman bu çipi her zaman taşıma gerekliliği daha da güçlenecektir. Bunu garantilemenin tek yolu, Roger Clarke'ın dediği gibi 'taşıyıcıya bağlamak' yani, 'kişinin bedenine yüklemek'tir.[64]

Bu tip bir senaryo, üçüncü olarak, daha fazla sorunun ortaya çıkmasına neden olur. Bunlar, kimlik belirleme bedene doğrudan giriş iznine indirgendiği zaman, sadece zaman ve alanda koordine edilmiş, hareket eden bedenler ve bedensiz hareketler veya mahremiyet ve insan hareketleri hakkındaki ikilemler hakkında sorular değildirler. Daha ilerideki sorular, genel olarak teknoloji ve toplum arasındaki ilişkiyi içerir. Gözetleme, risk yönetimi için, teknobilim aracının daha gelişmiş olmasının bilginin daha doğru olacağı inancı içinde, devamlı olarak, elde ettiği bilgiyi yenilemeye çalışır. Beden gözetlemesi ve kimlik belirleme durumunda, amaç doğruluktur. Fakat, 'gelişmeler' ne gerektirmektedir? Bir yanda, gelecek ve riski odak noktasında tutmak için yeni bir adalet şekli ortaya çıkmaktadır. Diğer tarafta, yanılmaz kimlik belirleme adına bedenin geliştirilmesinin olasılığı tartışmalıdır. Bunlar 'gelişme' için ödenmesi gereken bedeller midir?

Çok açık olan bir soru, yeni beden gözetlemesi teknolojilerinin güvenilirliğini ilgilendirmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, en güvenilir kimlik belirleyiciler aynı zamanda en pahalı

64) Clarke, op cit., s. 2.

olanlarıdır. Daha eski teknolojilere dayanan dijital parmakizi alma yöntemi, özellikle refah olmak üzere yönetim amaçları için kullanılmaktadır. Fakat parmak izi alma yöntemi, deri hastalığı olan kişileri dışarıda bırakır. Bu konudaki bir örnek, kırk yaşlarında öğretmenlik için hak kazanan Los Angeles'lı bir kişi olan Kenneth Payne'dir. Derisinde su toplanmasına ve soyulmasına yol açan dolayısıyla parmak izini bozan, atopik dermatitis hastalığından dolayı işe alınmamıştır. Güvenlik nedenlerinden dolayı California bütün öğretmenlerin parmak izi testinden geçmesini zorunlu kılmaktadır. İz yoksa, iş de yok.[65] Çok daha güvenilir olan retina taraması, fiyatından dolayı engellenmiştir. Anlaşılabilir bir şekilde, insanlar gözleri hakkında savunmacı davranmakta ve gözlerinden geçen kırmızı ışık huzmesi hakkında rahatsızlık duymaktadırlar. Ses izleri ve yüz taraması henüz geniş bir kullanım alanı bulamamıştır ve doğruluğu hakkında sorular vardır. Yüzler günün değişik saatlerinde önemli ölçüde değişebilir ve sesler biri hastalandığı zaman farklılaşabilir.[66]

Aynı şekilde DNA'da da, doğruluk hiçbir şekilde garanti edilememektedir. Bunun ötesinde, işverenler, duruma göre genetik bilgiyi değişik şekillerde kullanabilirler. Bir adayı işe almak için test ederken, çevre gibi, diğer faktörler olarak bilinen ve bireyin hastalığa yakalanmasına neden olabilecek faktörlerin aksine, sadece genetik yatkınlığın bir kişiyi elemek için yeterli olacağı düşünülebilir. Diğer taraftan, eğer, zehirli maddelerin etkileri için yapılan tarama söz konusuysa, işverenlerin, 'diğer faktörler'i göz önüne aldığı bilinmektedir: 'Şüpheden doğan hakkı kimyasallara vermeye eğilimlidirler...' ve 'dışarı-

65) C. Reed (1998) "Parmak İzinin Yokluğu İnsanı Bürokrasinin Parmağı Altına Koyar", *Globe and Mail* (Toronto), 23 Nisan.
66) Gage, op cit., s. 32.

daki çevreyi ve insanların yaşam şekli seçeneklerini işçilerin hastalığından sorumlu tutarlar'.[67] Biyometrikte olduğu gibi, bilinmelidir ki, bedenin kendisi, içine sızan gizlerin verimi için yeterli olamayabilir. Hiçbirimizin mükemmel genleri yoktur.

Uyuşturucu testi alanında da, kesinlik daha çok umutsuz bir dilek durumundadır. Spor dünyası, yasal olmayan ilaç kullanımı hakkındaki tartışmalarla çalkalanmaktadır. Ben Johnson gibi idoller, uyuşturucu testlerinin pozitif çıkması yüzünden devrilmiş ve iflas etmişlerdir. Uluslararası Olimpiyat Komitesi burada, sadece üst sıradaki lig oyuncularını etkileyen değil, yukarıdakilerin aşağıyı da etkilediği kuram etkisiyle yerel ve amatör oyuncuları da etkileyen bir şekilde önemli derecede güç sahibidir. Fakat, testler güvenilir midir? Linford Christie, Diane Modahl ve Petra Corda'nın durumlarında, testin pozitif çıkması, bu kişilerin suçlu bulunmamasıyla devam etmiş ve sözü edilen testlerin güvenilirliği ve bütünlüğü hakkında sert soruların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Benzer konular, elbette ki, işyerindeki uyuşturucu testleri hakkında da ortaya çıkmıştır.[68] Fakat, testlerin güvenilirliği tek risk faktörü değildir.

Biyometrik verinin veri tabanları arasında dolaşmasından ve şirketler arasında alınıp satılmasından dolayı olağanüstü potansiyel tehlikeler ortaya çıkmıştır. Benzer meydan okumalar genetik veri alanında da yer almaktadır. Bu tehlikeler, şifreleme ve birebir eşleştirme (smartcard) sistemi için olan baskının ardında yatmaktadır. Kimlik belirlemek gerekli olduğunda, biyometrik okuyucu basit bir şekilde beden parçasıyla, kart üstündeki veriyi eşleştirir.[69] Karta sahip olan kişi kontrolü

67) E. Alma Draper (1997) "Genome Buluşunun ve Bilgi Malvarlığının Sosyal Konuları", *Risk*, 7 (Yaz):11.

68) Bkz. Gilliom, op cit., s. 95-100.

69) Davis, op cit., s. 6.

elinde bulundurur, en azından teoride böyledir. Aslında, bir sonraki basamak olan çiplerin yerleştirilmesi gerçekleştiğinde, diğer gözetleme hayaletleri başlarını kaldırmaya başlarlar. Sivil özgürlükçüler bunu savunurlar ve bunu yaparak kendilerini yabancı oldukları köklü dinsel birliklerin içinde bulurlar. Örneğin, 1995'te, Amerikan tele-misyoneri Pat Robertson, şovunun bir bölümünü 'Biyometrikler: Haklarınızı doğruyorlar' olarak ayırmıştır. 'İncil, elinizde ve alnınızda bir işaret olmadan hiçbir şey satamayacağınız ya da alamayacağınız bir zaman gelecektir demektedir' demiştir.[70] Hayvanın üstünde olması gerektiği iddia edilen iz, biyometrik ve genetik Id'lerle ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

Çip yerleştirmenin, sivil özgürlükçüler ve gelenekçiler arasında bu tür negatif ve baskıcı çağrışımları olması ilginçtir. Bu, bedenin özgürlük yolunda teknolojik gelişimi -cyborgların yaratılışı- hakkındaki tartışmaların diğer yüzüdür.[71] Örneğin, feminist bir yazıda, cyborg'lar, eski sınırların oyuncu izin ihlallerine veren özgürleştirici ve toplumsal kişilik gibi kategorileri revize eden potansiyel politik güç olarak görülmektedir.[72] Sadie Plant için, beden teknolojik olarak üstün olabilir ve dolayısıyla daha esnek olarak sunulabilir.[73] Sanal serbest bırakılma.

Bu tip bir esnek sunum, bedene doğrudan girerek özneden ahlakı bozulmamış bir şekilde bilgi elde etme isteği ile sert bir çelişki içindedir. Görünen odur ki, bu sonraki cyborg, doğru

---

70) Davis, ibid., s. 4.

71) Bkz. N. K. Hayles (1999) *Nasıl Postinsan Haline Geldik: Sibernetikte, Literatürde ve Enformatikte Sanal Bedenler*, s. 84-5. Chicago: University of Chicago Press.

72) Örneğin, bkz. D. Haraway (1997) *Modest Witness@Second_Millenium.femaleMan_Meets_Oncomouse: Feminizm Ve Teknobilim*, Londra: Routledge.

73) S. Plant (1995) "Gelecek Uzakta Beliriyor: Örgü Ören Kadınlar ve Sibernetik", M. Featherstone ve R. Burrows (eds) *Siberalan/Siberbedenler/Siberpunk: Teknolojik Somutlaşmanın Kültürü*, Londra: Sage.

kimlik belirleme ve doğru öngörü yapmanın ikilemsel amacıyla, biliçten ve kendi adına cevap verme kapasitesinden soyulmuştur. Çalışmak için, bedeni kullanmaya çalışan eski disiplinsel teknolojiler hâlâ refleks, iç bilinçlenme ve hatta bilinç gibi düşüncelere dayanmaktadır. Risk, gözetleme ve güvenliğin yeni rejimleri, öznenin giderek daha da az -sözlük anlamıyla- sorumluluk sahibi olmasını gerektirmektedir. Fakat, eğer daha önce söylenen doğruysa, bedenden konuşmasız şahitlik çekip çıkarma çabaları, kendi şahitliğini yapan somutlaştırılmış kişilik ile çarpışma halindedir.

Açıklamanın "İncilsel" kitabını doğrudan biyometrik ile bağlamak, gelenekçilerin harfi harfine uyma hilesidir. İronik olarak, daha apokaliptik köle bakıcılarının savaşmak isteyeceği gönül rahatlığını ateşleyebilecek, sinsi, hafife alıcı karşılıklar üretmeye eğilimlidir. Fakat, aynı parçanın harfi harfine okunmadığı durumda, parça olumludur. Bazı şeylerin geleceği hakkında uyarıda bulunan ve inançlılar için söz veren bu kadim kitap, şaşırtıcı bir şekilde kendisinin içinde güç ve bilgi tahakkukları açısından uygundur. İzi, olası alıcı ve satıcıların bedenlerine işaretlenmiş olan canavar, yanlış inancın ya da ideolojinin sembolü olan 'dünyadan gelen canavar'[74]dır.[75] Gelenekçiler, literal biyometrik veya barkodu, canavarın izine bağlamakta fazla hızlı davranmaktadırlar. Fakat iz sadece bir belirtidir. Apokalipsin birinci yüzyıldaki yazarı asla barkodları hayal edemezdi! Fakat belirtilen şey -somutlaştırılmış ideoloji ya da yanlış inanç- gerçek tehlikedir.

Bu yorum ile ne teknolojinin ne de sosyal mevcudiyetin

74) *Açıklama*, 13: 16-7.

75) E. Schüssler Fiorenza (1998) *Açıklamanın Kitabı: Adalet ve Yargı*, Minneapolis, MN: Fortress, 124. J. Sweet (1979) *Açıklama*, Londra: SCM, s. 213-19. M. Wilcock (1975) *Cennetin Açıldığını Gördüm*, Leicester: Inter-Varsity Press, s. 127.

kimliği doğru olarak belirlenebilir. Fakat, biyometrik dahil, herhangi bir çeşit kimlik belirleyicisinin, canavarın izinin düşüncesiyle ilintisi, daha basit ve daha inandırıcı olur. Hayal edilen geleceğin bugünün davranışlarını belirlemesine çabalayan uydurulmuş gözetleme, mükemmel bilgi hayaline dayanır.[76] Bu hayal, hayatı, günümüz iletişim ağı toplumunun polisentrik ağlarına bağlamanın ideolojik gücüne sahiptir. Mistik iz, sistemin esaretindekileri doğrular. Fakat hayal, Jeremy Bentham'ın, panoptik olanı laik (omniscience) olarak sunduğundaki hayali kadar yalandır.[77]

Yalanlar tehlikelidir. Bunlar beden gözetlemesi gibi bölgeleri etkilediklerinde, aynı zamanda çok güçlü ve sosyal olarak ulaşılamaz olurlar. Daha doğru öngörünün her alanda hem olası hem de istenilen bir şey olduğu savı üzerinden, biyometrik, genetik ve diğer beden verileri hakkındaki araştırmayı yönetirler. Fakat, risk yönetimi de aynı zamanda kuralları değiştirir. Bu, adaleti çarpıtır ve istatistiksel olarak ve kurnazca olasılıklar için ahlaki değerleri değiştirir. Burada verilen örneklerin tanıklık ettiği üzere, bazı grupları sınıflandırmak ve dahil etmek için yeni çabaları içermektedir. Yardım alan, barınak arayan kişiler, mülteciler ve buna benzer gruplardan olan insanlar, biyometrik ve DNA ölçülerinin ilk kullanıldığı kişilerdir. Dolayısıyla, suçluluğun ya da fakirliğin *stigmata*larının, aynı işlemler banka makineleri ya da kredi kartları için kullanıldığı göz önüne alınırsa, endişe için kaynak olması çok şaşırtıcı değildir.

---

76) Bu W. Bogard'ın ana temasıdır. W. Bogard (1996) *Gözetimin Simulasyonu*, New York: Cambridge University Press. Bu noktanın çok iyi vurgulandığını görmek için Bogard'ın bütün 'sosyal bilimkurgu' kavramlarını kabul etmek zorunda değildir.

77) D. Lyon (1991) "Bentham'ın Panoptikonu: Ahlaki Mimaridcn Elektronik Gözetime", *Queen's Quarterly*, 98.

Kimlik belirleme belgelerinden beden gözetlemesine olan düzgün ilerlemede, değişik biyografilere sahip insanlar yerine, veri imgelerine olan güven gittikçe güçlenmektedir. Doğru bilgi hakkında obsesif olan risk yönetimi, şimdi, gözetleme sondalarını derinin altına göndermektedir. Yeni teknolojiler, bu amaçları izlemek için hızlı bir şekilde gelişmekte, donanımlaştırılmakta ve -önemli olarak- yeniden birleştirilmektedir. Ekilenler geniş alanda gerçek olsa da olmasa da,[78] sonuçtaki gönülsüz cyborg, artan bir şekilde giriş izni için teknolojik olarak şifrelenmiş beden verisine ve her günlük yaşamın geleneksel işlevlerinin uygunluğuna bağımlı olacaktır. Genetik testler, daha da yaygınlaştıkça, kaynakların uygunluğunu ve giriş iznini de kontrol etmeye başlayacaklardır. Bu, sosyal ayrım araçlarının görkemli gösterisine eklenmiş olur.

Gerçekler göz önüne alındığında, veri imgesinin doğurabileceği potansiyel hasarı sınırlandırmak hakkında, politik, eğitimsel hatta teknolojik acil sorular gündeme gelmektedir. Bedenden alınan veri, kafatası ile ilgili bilgi yapısı ile davranışları tahmin etmeye çalışan kafası bilgisinin eski işlevlerinden çok daha sistematik ve yaygın bir şekilde gözetleme senaryosuna girmektedir. Tarihsel uzaklaşmayla birlikte zararsız olarak geri teslim edilen, 'kafadaki yumrular' sosyal sınıflandırma okulundan olanlar -eğer sorgulanabilir bir hataysa antika-, kendilerini yirmi birinci yüzyıl bilgisayar yönetimli eşleriyle yakınlaştırmalıdırlar.

78) Reading Üniversitesi'nde sibernetik profesörü olan Kevin Warwick, 1998 Ağustos'ta, çevresini daha tam olarak kontrol etmek için, gönüllü olarak, derisinin altına bir çip yerleştirdi. Çipin yerleştirildiği insanları izlemek ve etkilemek için de bu çipin kullanılabileceğini söylemek gereksizdir.

KÜRESEL BİLGİ AKIŞI

Küresel veri akımları sizin banker ya da sinemaya giden biri olup olmadığınıza göre, geleneksel ya da melodramik görünebilir. Fakat, verinin bizim kişisel hayatlarımızı kastettiği düşüncesi kendi ülkemizden ötede dolaşabilir ya da bizim sıradan e-posta ya da telefon mesajlarımıza karışılabileceği bize rutin olarak oluştuğu farkedilir bir şey değildir. Fakat, uçak bileti satın almak, kişisel detaylar hakkında küresel veri akımlarını tetiklemiş olur. Pek çok çeşit kişisel mesaj, dünya etrafında dönen toplu elektronik bilgi iletişim ağı yoluyla karışılmaya adaydır. Hatta doğum günü kutlamaları bile araştırmaya adaydır.[1]

Bu veri akımlarındaki detaylar, bireyleri kategorilere ayırmak ve hedef olarak belirlemek amacıyla kullanılır. Havayolu bilet alma verilerinin yolcuların ırksal kökenlerini ya da tıbbi durumlarını kontrol etmek için kullanılması olası olmasa da, bu onları piyasa amaçları için belirli tüketici gruplarına koyarak, hayat şanslarını etkileyebilir. Ayrıca, sıradan insanların gönderdiği mesajlar, uluslararası bilgi servislerini ilgilendirmese de, Amnesty International, Greenpeace ya da Hıristiyan Yardımı kuruluşlarının üyeleri ya da mesajlarında duyarlı söz-

1) 1991'de Granda Televizyonu'nda (UK), doğum günü tebrikleri dahil, Londra'ya girip çıkan bütün telekslerin rutin bir şekilde kontrol edildiği ve *GCHQ Sözlüğü*'nden geçtiği gerçeği ortaya çıkmıştır. N. Hager (1996) *Gizli Güç*. Nelson, NZ: Craig Potton Publishing, s. 51.

cüklerin geçtiği kişiler, daha tedbirli olmak isteyebilirler.[2]

Gözetlenen toplumları belirleyen günlük hayatın izlenmesi, çok uzun yollar katedebilen her çeşit veri akımları üretir. Bu izlemede önemli olan nokta, bilgisayara uyarlanmış sınıflandırma işleminde kelimeleri ve aktiviteleri kategorize etmek ve belirlemektir. Diğer gözetlenen çeşitlerinde olduğu gibi, küresel veri akımlarını içerenler de, artan bir şekilde risk yönetimi ve enformasyonal toplumlarda ekonomilerin ve politikaların yeniden yapılandırılmasıyla ilintilidir. Küresel yön, gözetleme verilerinin akabileceği daha geniş bir alan ve dolayısıyla, bunun sosyal olarak düzenlenmiş sonuçları için daha geniş bir kapsam sunmaktadır.

Yirminci yüzyılı belirleyen rutin gözetleme, genel olarak özel alanlarla sınırlandırılmıştır. İnsan bedeni, bu bedenleri yerlerinde tutmak için harfi harfine kâğıt üzerinde dizayn edilmiş bir şekilde, hapishane ya da fabrika gibi belirli alanlarda izlenmekteydi. Kişisel detaylar, ulus devletin sınırları içinde kullanılmak üzere, hükümet bürokrasileri için kâğıt dosyalarda kaydediliyordu. Fakat bu yüzyılın ilerleyen bölümünde, hükümet politikası tarafından cesaretlendirilmiş kapitalist yeniden yapılanma, ekonomi, devlet, toplum ve kültür arasında yeni ilişkilere neden olmuştur. Bunun önemli bir yönü, yeni teknolojiler tarafından olası kılınmış, emsalsiz küresel dayanışmanın gelişimidir. Gözetleme küreselleşmiştir. Uyuşturucu trafiğini sınırlamak için gösterilen uluslararası çabalardan, elektronik ticaretin promosyonuna kadar küresel gözetleme acil bir şekilde büyümektedir. Aynı zamanda, bilgisayar teknolojileri tarafından kurnazca olası kılınarak, gözetleme ayrıca özelliklerini de değiştirmektedir.

Bir zamanlar, gözetleme konteynerler içinde gelmişken -ilk

2) Bkz. J. Merrit'in *Observer* (Londra), 28 Temmuz 1992'deki makalesi.

olarak duvarlarla çevrilmiş şehirde, sonra kapitalist işyerinde ve daha sonra ulus devlette- küreselleşme, gözetlemenin şu anda rastgele bir şekilde sınırları geçtiği bir yolu göstermektedir. (Ayrıca, derinin içine işleyerek, bedenin sınırlarını da aşmakta ve dolayısıyla mikro ve makro alandaki büyümeyi sergilemektedir.) Önceleri, gözetlemenin teknik büyümesi, basit bir şekilde, kişisel verileri değiş tokuş etmek için, özellikle hükümet ve ticari olanlar gibi değişik aktörlere izin vermekteydi. Fakat, küreselleşme, sadece farklı sektörler arasında değil, ayrıca farklı ülkeler ve uluslararası organizasyonlar arasında da daha fazla değişime giden kapıyı açmıştır. Gözetleme verileri, daha önceki konteynerlerini artan bir şekilde gözenekli bularak, akımını hızlandırmıştır. Diğer alanlarda olduğu gibi, küreselleşme, 'akımlar' üzerinde odaklanma anlamına gelmektedir. Bugün, finansal bilginin akımları olduğu gibi -popüler olarak dünya çapındaki hisse senedi pazarlarının 24 saatlik operasyonlarından algılanarak- gözetlemenin de akımları vardır.

Bilgisayarla geliştirilmiş gözetleme, farklı organizasyonlardaki kâğıt dökümanlar metotunun yapabileceğinden çok daha iyi şekilde birbirine geçmiş bir ağ yaratmıştır. Küreselleşme durumlarında, gözetleme, uzaktan gittikçe çok daha fazla şeyin yapılabileceği şekilde genişlemiştir.[3] Bu, küreselleşmenin aslında bir uzaktan kumanda sunmasıdır. Teknolojinin, bilginin, insanların, imgelerin ve sembollerin küresel akımları seslerini yükselttikçe, gözetleme de bu hareketleri izlemek ve gözlemlemek için işe alınmış olur.

Gözetleme, şu anda sadece geçmişin hareketlerini izlemez, aynı zamanda gelecek akımlarını da tahmin etmeye çalışır. Hükümetler, sürekli turistler, işadamları ve göçmenler tarafından

3) "Olayları Uzaktan Halletmek" A. Giddens'ın küreselleşmeyi nasıl karakterize ettiğinin örneğidir, (1990) *Modernitenin Sonuçları*, Cambridge: Polity Press.

geçilen sınırları idare etmeyi otomatlaştırmak için yeni metotlar kullanmaktadırlar. İşverenler, çalışanlarını, aynı zamanda, değişik fabrika kollarından izlemektedirler. Piyasa firmaları, satış için her olasılığı değerlendirerek sömürmek için, tüketicileri takip ederler. Gözetleme stratejileri, küreselleşen durumlar için güçlendirilmektedir. Gözetleme metotları ve işlevleri, çokuluslu ortaklıklar alanlarını bütün dünya üzerinde dağıttıkça, bir yerden diğerine akarlar. Küresel pazarlar, internet kullanılarak izlenmektedir.

Küreselleşme, belirgin olarak eşit olmayan bir işlemdir. Küreselleşme kavramı, genel, evrensel ve elbette ki bir şekilde dokunulamaz olarak görülmektedir. Bir açıdan her yerde aynı zamanda oluşsa da, değişik alanlardan bakıldığında, küreselleşme aynı nedenlere, rotalara ya da sonuçlara sahip değildir. Küreselleşme sosyal ve ekonomik farklılığı vurgular ve aynı zamanda, her yere Big Mac'lerin ve Coca Cola'ların gelmesi gibi sanal benzerlikler yaratır. Küreselleşen dünya, gücün radikal bir şekilde yeniden dağıtıldığı, gücü, uluslararası ortaklıkların malvarlığına ve Castells'in dediği gibi iletişim ağı içindeki 'anahtar'lara doğrudan ulaşma izni olanlara en üst derecede verildiği bir yerdir. Sonuç, zenginlerin daha da zenginleşmesi ve fakirlerin, eğer daha da fakirleşmiyorlarsa, zenginlere oranla çok daha yavaş bir şekilde zenginleşmeleridir.[4] Sadece bununla kalmaz, yeni gözetleme teknikleri, genellikle ekonomik tabanlı olduğu kadar, ırk ve etnisite tabanlı olarak da, istenilen ve istenilmeyen insanlar arasında ayrımcılık yapar.[5] Bilgisayar

4) Bkz. I. Wallace (1998) "Küresel Ekonomiye Hıristiyan Bakış Açısı", H. Aay ve S. Griffioen (eds) *Geography and Worldview*, New York: Üniversity of America Press, s. 37-48.

5) Küresel Konumlarda, Irk ve Etnisite önemli gözetim kategorileri olmak üzere bağlanmıştır, fakat, seksüalitenin, toplumsal cinsiyetin ya da dinin önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir.

ve iletişim gücü, küreselleşmenin her kavramı için önemlidir. İletişimin büyüyen hızı alanı fetheder fakat, yeni teknolojiler de ayrıca asimetrik küreselleşme içine önemli bir şekilde yerleştirilmiştir. Gözetleme teknolojileri, bu alanda olduğu gibi diğerlerinde de, farklılığı destekleme eğilimi gösterirler.

Günümüzdeki küresel gözetlemeyi anlayabilmek için, konunun değişik bazı alanları araştırılmalıdır. İlk olarak, küreselleşmenin anlamlarının çoğaltılmış olmasından dolayı, açıklık gerektirmektedir. Özellikle, belirtilmelidir ki, daha küreselleşmiş bir dünya, daha az yerel bir dünya anlamına gelmemektedir. Küreselleşme ve yerelleşmenin işlemleri içsel olarak birbirlerine bağlıdır. Ayrıca, bugün küreselleşme hakkında neyin yeni olduğunu ve bunun gözetlemeyi nasıl etkilediğini anlamak da önemlidir. Özellikle, küresel gözetlemenin, bir çeşit merkezi 'olacak' dünya hükümetinin ürünü olmadığını göreceğiz. Küresel gözetleme, akımların yeni alanlarında, kanallarda ve iletişim ağlarında bulunurlar. Güç, bu çeşit bir gözetleme için çok önemlidir, fakat bu merkezileşmemiştir ve gücün yerini değiştirir, gezegensel bir panoptik değildir.

İkinci olarak, bu, değişik şekillerde, gözetleme gücünün dünyanın farklı yerlerine aktığı gibi görülebilir. Bazı yönlerden, Avrupa, Kuzey Amerika ve Pasifik Rim'deki gözetleme birleşir ve kendisini pekiştirir, fakat diğer yerlerde ayrılır ve dağılır. Buna ek olarak, gözetleme, değişik sektörlerde, değişik şekillerde küreselleşir. Güvenlik, soğuk savaş sonrası gözetlemeyi üretir ve bu, suç korkusuyla birlikte, yüksek teknoloji sınır siyasetine katkıda bulunur. Esnekliği giderek artan işçi, iş durumlarında yeni gözetleme rejimlerine neden olur. Dünya çevresindeki ağ, gözetleme sistemini kullanarak, pazar metalaşmasının en hızlı büyüyen yollarından biri olmuş olur.

Son olarak, gözetlemenin bu değişik şekilleri ve deneyimle-

ri, kendileri de küreselleşmiş olan değişik karşılıkları yaratır. Örneğin, 'Uluslararası Mahremiyet', gözetleme hakkındaki bilgiyi yayar ve buna karşı değişik ülkelerden gelen direnişleri, aynı aracı, interneti kullanarak düzenler.

Küreselleşme ve Gözetleme

Anthony Giddens'ın dediği gibi, 'işleri uzaktan yapmak', günümüz dünyasını anlamak için anahtardır. Bu deyim, küresel gözetlemeyi anlamamız için bize kesinlikle yardım eder. Bir zamanlar, sözlü anlaşma ve el sıkışmayla pekiştirilen anlaşmalar, şimdi uzaktan hatta otomatik olarak, örneğin dünyanın hisse senedi değişimlerinde devamlı yapıldığı gibi, ayarlanmaktadır.[6] Yatırımın yapıldığı şirketin işlemini kontrol etmek ya da özellikle, bu şirkette çalışan işçilerin tam olarak ne yaptığını kontrol etmek uzaktan yapılabilir. Eşit olarak, şirketler de müşterilerinin ne yaptığını daha titiz bir şekilde takip etmek isteyebilirler ve bu da uzaktan yapılabilir. Coğrafik bilgiler, bu değişik şekillerdeki uzaktan gözetlemelerin ve çok açılı haritalamanın merkezinde olduğu için yardımlarına gelir.[7] Coğrafik sistemleri GPS ile beraber çalıştırdığınızda ve gerekli uzaktan tanımlama araçlarını yerleştirdiğinizde, sonuçlar mükemmel olacaktır. Michael Curry'nin dediği gibi, 'biri, büyük bir güç ve büyük depolama için kullanışlılık ve bilgi analizi ve bireyler ve gruplar üzerinde gelişmiş gözetleme için bir sistem yarattı'.[8] Yeni teknoloji, başlatmasa bile, yeni küresel

6) Elektronik aracılığın yüz yüze ilişkilerin yerini almadığını belirtmek önemlidir. Aslında, en önemli iş kararları hâlâ yüz yüze olan ilişkilerle yapılma eğilimi göstermektedirler. Fakat, diğerlerinin yanı sıra pek çok otomatlaşmış hisse senedi takaslarında, bu tip bir ilişkiye ihtiyaç duyulmamaktadır.

7) J. Pickles (1995) "Elektronik Çağda Sunumlar: Coğrafya, GIS ve Demokrasi", J. Pickles (ed.) *Katı Gerçek*, New York: Guilford Press, s. 22.

8) M.R. Curry (1997) "Dijital Birey ve Özel Alan", *Amerikan Coğrafyacıları Birliği'nin Vakayinameleri*, 87(4): 681.

işlemlere olasılık sağlar.

Bu, bizi uzun zamandır görünen 'dünya çapında' ekonomik ve politik sistemlerin ötesine taşır. Modernitenin anlamının bir kısmı, kapitalizm ve endüstriyelleşmenin, bütün dünyayı doğrudan ya da dolaylı olarak kapsayacak kadar büyüdüğüdür. Küreselleşme ilk ve en önemli olarak ekonomik bir işlemdir. Bundan dolayı, Castells'in açıkça belirttiği gibi, ekonomi, emsalsiz 'bir birim halinde, gerçek zamanda ve dünyasal ölçekte çalışma kapasitesidir'.[9] Kapital akımlar küresel hale gelmiştir ve kendilerini spesifik ekonominin işlerinden ayırmışlardır. Emek aynı şekilde akmaz ama küresel bir kaynak haline gelir. Şirketler, doğru maaşla gerekli olan işçiyi bulabilecekleri dünyanın herhangi bir yerine yerleşebilirler ve bu bazen yeni gözetleme etkileri üretir. Şirketler, ayrıca, her yerden yetenekli emeği işe alabilirler ve emek savaş ya da fakirlik gibi itici ya da çocuklar için yeni umutlar gibi çekici etmenlerden dolayı herhangi bir pazara gidebilir.[10] Bu son akım genellikle, yine gözetleme çıkarımlarının yapılabileceği, göç kontrolleri tarafından kısıtlanmaktadır.

Güçlü gözetleme çıkarımları olan küreselleşen ekonomik işlemlerin güzel bir göstergesi havayolları bilet satışıdır. Bu özellikle birbiriyle ilişkili yaygın uçuş klüpleri işleten ana havayollarının gelişmesiyle daha da artmıştır. Eğer bir kişi Canadian Havayolları'yla uçarsa ve 'One World' programı üyesiyse, bu kişi Australian Qantas ile uçarken de 'Sapphire (safir)' müşteri olarak kabul edilir. Fakat, Canadian Havayolları'ndaki uçuşlarda, aynı karta sahip olan kişilerin karşılanmaları 'Gold' kart sahibiyseler bu şekilde gerçekleşir. Neden? Çünkü yaygın uçuş kişisel verisi, nereye giderlerse gitsinler, müşteri-

9) M. Castells (1996) *İletişim Ağı Toplumunun Yükselişi*, Oxford: Blackwell, s. 92.
10) Ibid., s. 6.

lerle birlikte hareket etmektedir. Yerel karşılama değişse bile veri aynı kalmaktadır.

Havayolları, yolcular, tıbbi durumlar, dietsel ihtiyaçlar (dinsel bağlı olma durumundan kaynaklanabilir), yüksek rütbeli kişiler, sınır dışı edilen kişiler, refakat edilmeyen azınlıklar ya da değişik politik durumlar hakkında hassas bilgileri ellerinde bulundurmak zorundadırlar.[11] Yolcunun isim kayıtları uçuş kontrol sistemlerinin bir parçası haline gelmiştir ve bu kayıtlar gidilecek yere varıştan sonra temizlenmesine rağmen, yönetim analizi için birkaç yıl saklanır. Fakat, yaygın uçuş verisi, çoğu durumda Avrupa Birliği Veri Koruması Kongresi'ne konu olsa da, piyasa nedenlerinden dolayı çok daha fazla kullanılmaktadır. Colin Bennett'in dediği gibi, 'uluslararası havayollarının, şu anda rutin bir işlem haline gelmiş olan uluslararası havayolu yolculuklarını üzerlerine alırken topladıkları, işlemden geçirdikleri ve yaydıkları kişisel bilgi, bunlara bireyler üzerinde önemli derecede güç kazandırmaktadır'.[12]

Daha önce, küreselleşmenin ilk olarak ve öncelikle ekonomik bir işlem olduğunu belirtmiştim. Fakat, bu bir saniye için bile diğer yönleri olduğunu inkâr etmek anlamına gelmemektedir. Sadece, kapitalist sistemin tek ve en önemli küresel güç olduğu anlamındadır. Fakat, Leslie Sklair'in dediği gibi, üç çeşit 'uluslarüstü işlem' vardır: Ekonomik, politik ve 'kültürel-ideolojik' olarak adlandırdığı üçüncüsü.[13] 'Uluslarüstü işlemler'e bakmak, devlet merkezli analizlerde bulunan 'uluslarara-

11) Bu kategoriler, C. Bennett tarafından yazılmış mükemmel bir çalışmada öne sürülmüştür. C. Bennett (1999) "Bir Uçak Bileti Aldığınızda Ne Olur? Gözetim, Küreselleşme ve Uluslararası İletişim Ağlarının Düzenlenmesi", *Kanada Politik Bilim Birliği*, *Sherbrooke, PQ*, 6 Haziran.

12) Ibid., s. 6.

13) Leslie Sklair (1995) *Küresel Sistemin Sosyolojisi*, Londra: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, s. 6.

sı' işlemlere bakmanın ötesine geçmek anlamına gelmektedir. Uluslarüstü ortaklıklar, birincil ekonomik aktörlerdir, uluslarüstü kapitalist sınıf uluslarüstü politik işlemlerin mahali olmuştur ve tüketim uluslarüstü kültürel ideolojik işlemlerin merkezinde yer almaktadır. Ulus devletler hâlâ, küresel sistemin alansal referans noktalarıdır (dolayısıyla gözetlemenin ya da başka herhangi bir terimin içinde bulunmamaktadırlar) ve hâlâ askeri olarak önemlidirler. Fakat referans noktası olarak, kapitalist sistem, ulus devletlerden de uluslarüstü ortaklıklardan da çok daha fazlasını önermektedir.

Sklair'in küresel sistem hakkında önerdiği saygı duyulacak analiz, her alandaki baskın güçlerin, büyük bir rekabetin olduğu kaynakları nasıl tekelleştirmeye çalıştıklarını göstermektedir. Uluslarüstü ortaklıklar kapital ve materyal kaynakları kontrol etmeye çalışmaktadırlar, uluslarüstü kapitalist sınıf küresel gücü kontrol etmek için çabalamaktadır ve tüketimin kültürel ideolojik uluslarüstü aktörleri ve kurumları da düşüncelerin alanını kontrol etmeye çalışmaktadır.[14] Sklair, kapitalizmin 1990'lardaki zaferi -özellikle tüketiciliğe karşı olan meyili- bir illüzyon değildir demiştir. Küresel sistem, aslında, neredeyse tamamen kapitalist ortaklıkların, sınıfların ve kültürün esareti altında olduğunu iddia etmektedir. Fakat, kapitalist kontrolün sağlanmasının yolları, özellikle de gözetlemeyi içerenler hakkında daha fazla şey söylenebilir. Örneğin, doğru olsa da, toplu medya tüketici kültürü için yeni hayat şekilleri[15] yaratmaya yardım etmektedir, yeni teknolojiler ayrıca, dünyanın daha varlıklı kesimlerindeki müşterileri hedef belirlemek için stratejiler geliştirmektedir. Ne kadar fakir ya da marjinal olsa da, kimse medyanın tüketici 'iyi yaşam' imge-

14) Ibid., s. 95.

15) Bkz. D. Chaney (1995) *Hayat Stilleri*, Londra: Routledge.

lerinden kaçamasa da, tüketme kapasitesi daha yüksek olanlar, bunu devam ettirmekte hata yapmamalarının ve harcama çemberi içinde olmalarının garantilenmesi için daha yakın bir şekilde izlenmektedirler.[16]

Benzer bir soru Zygmunt Bauman'ın küreselleşme kritiği hakkında da sorulabilir. 'Panoptikon'un kullanımını, en son zamanlarda görülen gözetlemeyi anlamak için bir mecaz olarak kullanmıştır. Özellikle, panoptikonun disiplin sağlamak için yapılmasına rağmen veritabanlarının güvenilirliği çok az sağlayabildiğini söyleyerek, Mark Poster'ın 'bedenlerimizi iletişim ağlarına, veri tabanlarına ve enformasyon otoyollarına asan'[17] 'süperpanoptik' kavramını kabul etmemektedir. Daha sonra Bauman, Thomas Mathieson'un, çok fazla kişinin çok az olanı seyrettikleri -televizyonda- ve bu azınlığın, özellikle hayatın iş gösterisi kısmında görülen küresel tüketici elitler olduğu toplu medya hakkındaki 'synopticon'[18] düşüncesinin arkasında durur.

Buradaki problem, Bauman'ın bugünün, özellikle küresel, en azından oldukça hareketli tüketicileri hedefleyen panoptikonunun, sınıflandırıcı ve sosyal ayrımcı gücünü görmemesidir. Elbette ki, eski panoptik metotların hâlâ hareketsiz ve dışarıda bırakılmış, özellikle de hapsedilmiş kişiler arasında görülebildiğini söylemekte haklıdır. Orada bile, panoptikonun, sakinleri tarafından reforme edilmiş 'düzeltme evi' olduğu dü-

16) Değişik kültürel durumlarda bu imgelerle gerçekte yapılan şey, elbette ki, deneysel bir olaydır. Hatta imgelerin tüketimi bile bu imgelerin çağrıştırdığı eşyaların ya da servislerin tüketileceğini garantilemez. Fakat, bu imgelerin çoğalmasının, bunları alan kişiler üzerinde hiçbir etkisi olmadığını söylemek saflık olur!

17) M. Poster (1996) "Söylem olarak veri tabanları", D. Lyon ve E. Zurick (eds) *Bilgisayarlar, Gözetim ve Mahremiyet*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, s.190-1.

18) T. Mathieson (1997) "Gözleyen toplum: Foucault'un 'Panoptikon'u Yeniden Gözden Geçiriliyor", *Teoretical Criminology*, 1: 215-34.

şüncesi, şu anda tamamen dışarıda bırakılma tarafına çekilmiştir.[19] Fakat, soyut toplam ve bireysel veriye dayanan sosyal ayrım, gözetlemeyi bütün sosyo ekonomik tabakalarda otomatik hale getirmektedir.

Her iki şekilde de, tüketicilik sorunsalı -iş yeri ve yönetim gücüyle beraber- hem kapitalizm hem de günümüz gözetlemesi için önem teşkil etmektedir. Eğer Sklair haklıysa, tüketicilik, küresel sistem içinde devam eden kapitalist toplanma için vazgeçilemeyecek bir mantık sunan bir ideolojidir. Onsuz sistem çöker. Buna ek olarak, eğer, gözetlemeyi tüketim seviyesini korumak ve artırmak için temel yol olarak görmek doğruysa, bunun ayrıca gözetlemeyi düzenlemek ya da gözetlemeye karşı çıkmaya çalışmak için çıkarımları olacaktır. Yeterince ilginç bir şekilde, günlük gözetlemenin negatif yönlerine dikkat çekmek için yeni uluslarüstü çabalar 1990'larda ortaya çıkmıştır.

Küreselleşmenin bir başka özelliğinden burada bahsedilmelidir. Küreselleşme, 'Batılılaşma' için kullanılan başka bir sözcük değildir. Küresel akım birkaç yönde birden aynı anda gerçekleşir. 'Küresel yerelleşme (glocalization)', Roland Robertson'un, küresel ile yerelin birbirine bağlı karakterini tarif etmek için kullanmayı tercih ettiği sözcüktür. Bu bakış açısından bakıldığında, küresel kültürün bazı homojenleştirici etkileri vardır -örneğin, Disneyleşme[20]- fakat, yerel kavramlar bu etkileri her zaman spesifik yollardan şekillendirecektir.[21] Bunun nedeni ulus devletlerin farklı kökenleri olmasıdır. Avrupa'da, bunlar ilintili olarak özerktiler. Yeni Dünya'da, yerli halk, mo-

19) Z. Bauman (1998) *Küreselleşme: İnsan Sonuçları*, Oxford: Polity Press.
20) Bkz. A. Bryman (1999) "Toplumun Disneyleşmesi", *Sociological Review*, 47: 25-47.
21) R. Robertson (1995) "Küreselleşme: Zaman Mekân ve Homojenlik Heterojenlik", M. Featherstone et al. (eds) *Küresel Moderniteler*, Londra: Sage.

derniteye yol açılması için yok edilmişti. Afrikalı ülkeler, moderniteye kolonyalizmin (sömürgecilik) baskısıyla geçtiler. Doğu Asya ülkelerinin ekonomileri dışarıdan gelen tehditler karşılığında modernleşti.[22] Buna ek olarak, değişik çeşit ulusal projeler ve kültürel altyapılara değişik ülkelerde rastlanmaktadır. Batının küresel etkisi hâlâ oldukça görünür olabilir. Fakat, Japonya ve Pasifik kenarındaki diğer bazı ülkeler onlarca yıldır küresel statüye sahiptir ve akımlar hedefleri kadar kökenlerini de aynı kolaylıkla içlerinde barındırabilirler.

Modern gözetleme ilk Avrupa ülkelerinde görüldü. Kuzey Amerika'da, pek çok Avrupa stili gözetleme işlemleri hükümetleri çerçevesinde kapsama alındı. Fakat, Kuzey Amerika'da, işyeri (ve daha sonra tüketici) gözetlemesi, genellikle yeni teknolojilere dayanarak, daha sonraki erken küresel akımlarla Avrupa'ya geri dönmek üzere, ayrıca mükemmelleştirildi. Fakat, Pasifik Kıyısı'nda, küresel sisteme giriş ayrıca, Japonların 'tam zamanında' yönetimi gibi geniş bir içeride üretilmiş gözetleme anlamına gelmektedir ve küresel sistemde 'toptan kalite kontrolü'[23] ortaya çıkmıştır. Bunlar başka yerlerde de yer aldıkça millerler üstü işlemler haline gelmişlerdir. Pasifik Kıyısı'ndaki ülkeler, örneğin daha az duyulmuş bireyselliğe dayanan gözetleme işlemleri sergileyerek diğer ülkelerden ayrılırlar. Mesela Japonya ya da Singapur'da, hayat için ulusal amaçların, dünyanın diğer taraflarında benzerleri yoktur ve İskandinavya gibi gözetleme bilincine sahip ülkelerde onaylanandan çok daha yüksek seviyede izinsiz gerçekleşen gözetlemeye izin vermektedir.

'Japonlaşma'yı örnek olarak alın. Ülkeyi önde giden endüst-

22) Bkz. G. Therborn (1995) *Moderniteye Doğru ve İçinden*, Featherstone et al. ibid.
23) D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, Cambridge: Polity Press, böl. 7.

riyel ve daha sonra da yüksek teknoloji ekonomisi sahibi yapan Japon mucizesi olarak nitelendirilen olay sadece Japonya'yla sınırlı değildir. Diğer ülkelere doğrudan Japon yatırımıyla ithal edilmiş ve Japonya'yı model alan ülkeler ona benzemeye çalışmıştır. Önceki durumda, özellikle otomobil imalatında, Japon metotları olarak düşünülen metotlar dünyanın diğer bölgelerinde de, ülke dışında şube fabrikalar kuruldukça ve Japonya'yla yabancı ülkeler arasında anlaşmalar yapıldıkça, yer almaya başlamışlardır. Daha sonraki durumda, Ford gibi bazı şirketler, Avrupa'daki Ford fabrikalarında, Japonya'nın sunduğu sıkı emek disiplinini, artırılmış randıman ve geliştirilmiş işçi esnekliğini kopyalamaya çalışmışlardır.[24]

'Japonlaşma' terimi 1980'lerde[25] ortaya çıkmış olsa da, bu slogan, 1990'da Dünyayı Değiştiren Makine'nin yayınlanmasından önce popüler olmamıştır.[26] Pek çok kişi Japonlaşmayı hem analitik olarak hem de yönetim ve emek stratejilerinin değişmesi için duyulan gereklilik açısından yeni bir paradigma olarak görmüşlerdir. Şirketler kadar hükümetler de Japonlaşmayı emeği daha esnek ve üretken kılacak yeniden yapılanmaya giden yol olarak görmüşlerdir. Japonya'nın rekabeti ve denizaşırı yerlerde yaptığı yatırımlar, Avrupa ve Amerika'nın imalatının yeniden yapılandırılmasında önem kazanmıştır ve yeni üretim ve işe alma işlemleri rakip ülkelerde yayılmaya başlamıştır. Bu ülkelere şu anda, Amerika, Kanada, Meksika, Brezilya, Almanya, İtalya ve İsveç dahildir.[27] Peter Turnbull,

24) H. Benyon (1984) *Ford için Çalışmak*, Harmondsworth: Penguin, s. 356.

25) P. Turnbull (1987) "Üretimin ve Lucas Elektrik'teki endüstriyel ilişkilerin 'Japonlaşması'", *Industrial Relations Journal* 17(3): 193-206.

26) J. T. Womack, et al. (1990) *Dünyayı Değiştiren Makine*, New York: Rawson Macmillan.

27) T. Elger ve C. Smith (eds) (1994) *Küresel Japonlaşma? Emek İşleminin Uluslarüstü Değişimi*, Londra: Routledge.

bu metotların başarısının 'çalışanların kendilerini yatırımcının ekonomik performansına katılma hakkında sorumlu hissetmelerini ve bunun rekabetçi başarısını belirlemelerini sağlayacak üretim işleminin sosyal organizasyonuna' bağlı olduğunu söylemektedir.[28] Bunun oluştuğu yerde, Japonya gözetleme metotlarının küresel akımlarına katılmaktadır.

Genellikle bu şekilde görülmese bile, gözetleme, küresel sistem içindeki uluslarüstü işlemlerde çok önemli bir yere sahiptir. Bunun ölçüsü değişik sektörlerdeki gözetleme işlemleri ile ilgili yapılan alan çalışmalarında gösterilebilir. Küresel sistemi anlamak için tamamen devlet merkezli yollar basit bir şekilde bir noktayı atlasa da, devlet gözetlemesi için olan dikkatini kaybetmemiştir. Bu, küreselleşmiş iletişim bilgisinden, değişen sınır kontrollerinden ve küreselleşmiş siyasetlerden anlaşılabilir.

Ekonomik mantık bu konulardan çok uzakta bulunmamaktadır. Bunlar iki anahtar bağlamda ön plana çıkmaktadırlar: işyeri ve tüketici gözetlemesi. Küresel mekânlarda iş yeri tüketimi, uluslarüstü şirketlerdeki işverenlerin dünyanın her tarafına yayılmış alanlardaki üretimin izini sürebilecekleri ve ayrıca metotların bir alandan diğerine artan bir kolaylıkla akabileceği anlamına gelmektedir. Özellikle elektronik ticaretin dahil olduğu tüketici gözetlemesi, pek çok elektronik ticaret aslında yerel olsa da, inatçı bir şekilde verileri sınırların dışına taşır. Bütün durumlarda, küresel ve yerel gözetleme, çözülmemiş olsalar da, analiz edilebilen yollardan birbirleriyle ilişki içine girerler.

Küresel Güvenlik: Comint

'Comint' iletişim bilgisi için kullanılan kısaltmadır (communication intelligence). Sadece yirminci yüzyılın sonunda,

28) Turnbull, op cit., s. 203.

uluslararası iletişim ağının gizli geniş gücü ışığa çıkmıştır. 1996'da, *Gizli Güç* adı altında şaşırtıcı bir araştırma -bilgi servislerinin kendilerine layık- yayınlanmıştır.[29] Yeni Zelandalı yazarı Nicky Hager, o zamanların başbakanı David Lange'ın bile, kendi arka bahçesinde neler olduğundan habersiz olduğunu göstermiştir. Daha sonra, Amerikan Ulusal Güvenlik Organizasyonu (NSA) girişimlerde bulunmuş ve hatta Yeni Zellanda operasyonunun başkanını tayin etmiş olmasına rağmen, Yeni Zellanda'nın bağımsız bilgi servisine sahip olmaktan ne kadar memnun olduğunu gösteren konuşmalar yapılmıştır. Hager, ayrıca, Pasifik alanında olan dostça ilişkilere dair olan retoriğin tersine, Yeni Zelanda'da, Amerika Britanya (UK-USA anlaşması) sistemi sistematik olarak zengin ve güçlü olanın tarafını tutmaktadırlar. Örneğin, 1985'te Yeni Zelanda'daki Greenpeace'ın Gökkuşağı Savaşçısı isimli gemisine yapılan Fransız atağı hakkında uyarmak açısından ya da 1987'de Fiji'de olan antidemokratik devrimi engellemek açısından hiçbir yardımda bulunmamıştır.[30]

'Küresel gözetleme' terimi kullanıldığında akla hazır olarak ilk gelen nedir? Eğer mesajların uluslarüstü birleşmesinin bir çeşidi bu tip bir sistemin doruğu olarak düşünülmezse bu şaşırtıcı olur. Comint, karakterinin 1960'larda değişmeye başlamasına rağmen, yirminci yüzyılın çoğunda bu çeşit bir gözetleme içinde var olmuştur. Geçen yüzyılın son yarısında askeri mesajların ve diplomatik iletişimin kesişmesinin bir yolu olarak başlayan şey, ekonomik bilgi ile bilimsel ve teknik gelişimin koleksiyon donanımına daha fazla dahil olmuştur. 1992'de NSA başkanı William Studeman 'giderek büyüyen küresel giriş izni için talebin arttığını' ve iki anahtar büyüme

29) Hager, op cit.
30) Hager, ibid., s. 237-8.

alanlarından birinin ticari kullanıma ait olduğunu belirtmiştir.[31] Comint ayrıca narkotik trafiğini, karapara aklamayı, terörizmi ve organize suçları hedef belirleyebilir. Hükümetler kadar bireylere, ticarete ve uluslararası organizasyonlara da ait hassas bilgilerin elde edilmesi için kullanılır.

Comint, her önemli alanda ve pek çok ülkede, iletişimin önemli modern formlarına giriş izni kazanmak, bunları pekiştirmek ve işlemden geçirmek için gösterilen çabayı sunar. Bu tip hırslı bir görev, İngilizce konuşulan ülkelerdeki Amerika Britanya birliğinin ve herşeyin üstünde Amerikan NSA'nın aktiviteleri tarafından desteklenmektedir. Her sene 15-20 milyar Euro'nun küresel olarak, özellikle Amerika ve Avrupa tarafından, fakat ayrıca, 'ikinci parti' -Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda- ve artı Rusya'nın da dahil olduğu 30 diğer ülke tarafından da, Comint için harcandığı tahmin edilmektedir. Comint'in de bir parçası olduğu, sinyal bilgisi (sigint), yatırımcıları ve kullanıcıları arasında Çin ve pek çok Ortadoğu ve Asya ulusları, özellikle Hindistan, İsrail ve Pakistan da vardır.

Soğuk savaş sonrası dönemde, Comint bağlantıları, normal ticaret firmalarının özelliklerini de almıştır. Bütçelerin dengesini sağlamak ve müşteri beklentilerinin yerine getirildiğini garantilemek zorundadır. Birkaç safha aracılığıyla çalışır. Bunlara, giriş izni almak, veri toplamak -gittikçe zorlaşan bir görevdir- sınıflandırmayı ve bazı durumlarda mesajları özetlemeyi içeren veri işlemesini ve ham verinin tamamlanmış bilgiye çevrilmesinin analizi, evrimi, çevrilmesi ve yorumu da-

31) Comint hakkındaki bilgi D. Campbell (Mayıs 1999) tarafından *Bilim ve Teknolojik Karar Tahakkuku* (STOA) dergisi için Avrupa Parlamentosu'nun bir bölümü için yazdığı rapordan alınmıştır. Kesişim Kapasiteleri 2000 isimli makale elektronik olarak www.cyber-rights.org/interception/stoa/ic2report.htm. adresinden bulunabilir. Studeman alıntısı sayfa 6'dadır.

hildir. Pek çok durumda, ABD-Birleşik Krallık anlaşmasındaki ülkelerdeki kişiler ve şirketlerin kimliklerinin belirli kalmayacağına dair anlaşılmıştır.

Comint, ulusal ya da özel posta, telefon ve telgraf şirketleri olan uluslararası kontrakt taşıyıcıları yoluyla uluslararası iletişime dahil olur. Geleneksel olarak yüksek frekanslı radyoları kullanmaktaydılar, fakat şimdi mikrodalga radyo yayınlarının, denizaltı kablolarının ve iletişim uydularının dahil olduğu sistemleri içermektedirler. 1990'dan beri iletişimleri çoğu dijital olmuştur ve Comint ayrıca internet verisi de toplamaktadır. Duncan Campbell'in belirttiği gibi, 'Dünyanın çoğunun internet kapasitesi Amerika'da olduğu ya da Amerika'ya bağlandığı için, "siberlan"daki pek çok iletişim Amerika'daki aracı sitelerden geçmektedir. Avrupa'dan Asya'ya, Antartika'ya, Afrika'ya ya da Güney Amerika'ya yapılan iletişim normal olarak Amerika üzerinden yapılmaktadır'.[32] NSA, (normal internet arama motorlarına benzeyen) 'bots'ları ve ilgilerini çeken internet verilerini toplamak için 'koklayıcı yazılım'ları kullanmaktadır.[33]

1970'lerden bu yana, ECHELON olarak bilinen bir sistem Comint işlemlerini birkaç alanda otomatlaştırmıştır. Miktarı, elde yapılan sınıflandırma için çok zor hale gelmiş olan mesajların kontrolünün devamını olası hale getirmiştir. 'Kayıt edilebilir bilgi değeri'olan isimleri derleyen 'izleme listeleri', şu anda 'sözlük' olarak adlandırılan anahtar bir parça tarafından otomatlaştırılmıştır. Bu sözlükler, isimleri, adresleri, telefon numaralarını ve diğer seçim kriterlerini çok geniş veri tabanlarında, spesifik hedefler üzerinde depolarlar. Bu tip sözlükle-

32) Ibid., s. 15.

33) W. Madsen (1995) "Bulmaca Sarayı Internet Gözetimini Yönetmek". *Bilgisayar Hilesi ve Güvenlik Bülteni*, Haziran.

rin, örneğin, Londra'dan her gün geçen her teleks mesajıyla kesiştiği bulunmuştur; binlerce kişisel ve diplomatik iletişimler. ECHELON bilgisayarları, iletişim konuları olduğu kadar, fax ve modem verilerini ve 1995'ten beri ses izlerini de elemektedirler. Pager, cepte taşınabilen radyolarının ve yeni uydu iletişimlerinin de artık bu tip kesişmelere karşı savunmasız olduğu mesajını vermiştir.

Diğer şeylerin yanında, ECHELON, ekonomik olarak hassas bilgi toplar. Bunlar, bu tip bir bilgiye giriş izni olmayan şirketler tarafından doğrudan kullanılmaz, fakat bu görev için hükümetlerin yerleştirdiği kişiler tarafından kullanılırlar. Bu, gelecek meta fiyatlarının belirlenmesinden ticaret anlaşmalarında diğer ulusların yerlerinin belirlenmesine, uluslararası ordu ticaretinin izlenmesine ve hassas teknolojinin gözlemlenmesine kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Britanya'da, GCHQ (Genel İletişim Karargâhı-*General Communications Headquarter*), 'Birleşik Krallık'ın ekonomik refahını ilgilendiren konular hakkında' yabancı iletişimlere karışmayı mecbur kılmıştır.[34] Bu, pek çok şirket planlarını, teleksleri, faksları ve yazılı hale getirilmiş telefon konuşmalarını içerebilir. Özellikle, Amerikan şirketlerinin, Suudi Havayolları işinde, Boeing ve McDonnell-Douglas'ın müzayededede Airbus endüstrisini yenmesi gibi, Comint bilgilerinden çok fazla yararlandığı bilinmektedir. Buna ek olarak, 1993'teki GATT (Kota ve Ticaret Hakkında Genel Anlaşma-General Agreement on Tariffs and Trade) tartışmalarında Fransız katılımının ve 1997'deki Asya-Pasifik Ekonomik Konferansı'nın bilgisinin de olduğu gibi, Japon araçlarının yayma standartlarının gizli detayları da keşfedilmiştir.

Fakat, çeşitli değişiklikler yapılmak üzeredir. Fiber optikle-

34) Campbell, op cit., s. 23.

rin kullanımına geçilmesi, kesişim için fiziksel kablolara giriş izninin mecburi hale gelmesi anlamına gelmektedir. Şu an, ticari olarak ulaşılabilen teçhizatlar, Comint'inkiyle rekabet halindedir. Ayrıca sivil ve ticari şifreleme kesişiminin sağlanmasını gittikçe daha zorlaştırmaktadır. 1990'ların başında, NSA, esas giriş izinlerini tamamen ellerine bırakmak üzere, planlanan 'kırpıcı çip' şifreleme sisteminin arkasındaydı. Bu popüler karşı çıkmalar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandığında, NSA, yine özel ve ticari iletişimlere giriş iznini ellerinde bulundurmak amacıyla, hükümete ait olmayan organizasyonların bütün kullanıcı anahtarlarının kopyasını bulundurmayı gerekli kılma çabası gösterdi. Bu 'anahtarı yeniden ele geçirme' sistemine karşı Avrupa'da ortaya çıkan itirazlar, yıllarca süren görüşmelere neden oldu ve bu kitap yazıldığı sırada sorun hâlâ çözülmemişti. NSA, Lotus, Microsoft ve Netscape gibi en önemli elektronik şirketlerini, hâlâ kodları kırabilmek ve mesajlara giriş izni kazanabilmek amacıyla, Amerika'nın dışında kullanılan e-posta ve internet sistemlerinin güvenliğini azaltmaları konusunda ikna etmiştir. Fakat, özel şifreleme gittikçe büyümektedir ve bu büyümenin sonucunda, Comint'in bazı bölümlerinin ve NSA'nın işlemlerinin kısıtlanması olasıdır.

Comint konusu, Sklair'in üç aşamalı uluslararası pratiklerini -ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik- üçünde de bulunduğundan dolayı güzel bir şekilde göstermektedir. Tüketici toplumu için ekonomik bilgi toplama, açık bir şekilde ECHELON'un, belki de soğuk savaş zamanında ordunun taşıdığı önem kadar önemli bir özelliğidir.[35] Fakat, en büyük ölçüdeki küresel ekonomik ve uluslararası operasyonların, gözetleme aracılığıyla, yerel hayatın sıradan önemsiz ayrıntıları ile nasıl

35) M. Frost, D. Campbell, ibid., "Dikkatli olun, sizi duyabilirler", *The Age* (Melbourne), 23 Mayıs. Sam de Silva bu konuya dikkatimi çekti.

eklemlendiğini gösterecek şekilde, sıradan günlük konuşmalara bile karışılabilmektedir.

Küresel Güvenlik: Sınırların Kontrolü

'Polis archipelagosu', Didier Bigo'nun, özellikle Avrupa'da, günümüz uluslarüstü polis bilgisayar iletişim ağını tarif etme şeklidir. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar özellikle şehirlerin içinde yer alan polis sistemleri, operasyonlarının alanını, devletleri ve valilikleri, ulusal sınırları ve şimdi de uluslararası alanları kapsayacak şekilde genişletmişlerdir. Sınırlar hem fiziksel hem de elektronik olarak geçilmiştir. Fakat, iletişim ağları sadece ülkeler arasında ne olup bittiğini takip etmekle kalmaz, daha önce birbirinden uzak olan aktörleri de artan bir şekilde kapsarlar. Gümrük, göç, visa departmanları, konsolosluklar, özel taşıma şirketleri ve özel gözetleme şirketleri de ulusal polis güçleri kadar, bu iletişim ağları içindeki verileri paylaşırlar. Bu, bu aktörler ve izini sürdükleri şeyler arasında yeni ilişki kategorileri yaratır: Aranan ve kayıp insanlar, giriş yasaklarını reddedenler, sınır dışı edilenler, mülteciler, göçmen işçiler ve liste bu şekilde devam etmektedir.[36]

Büyük ihtimalle, sınır kontrolü hakkında ulaşılan bilincin yüksekliğinin en belirgin örneği uluslararası uyuşturucu trafiği ile ilintilidir. Bu maddeleri sağlamak, ulaştırmak ve satmak için uluslarüstü ayarlamalarla ilgili durumlarda, hemen hemen her zaman yerel ihlaller yer almaktadır. Fakat, siberalanda, daha kurnazca yapılmış yasadışı aktiviteler, sessizce ve görünmez olarak sınırları geçmektedirler. Sınırlar arasındaki suçları azaltmak için yapılan, içinde hile ya da karapara aklama olan elektronik fon transferleri -yeni polislik standartla-

36) D. Bigo (1996) "Larchipel des Polices", *Le Monde Diplomatique*, 9 Ekim.

rından bahsetmeden bile- yeni gözetleme şekillerini beraberlerinde getirmektedirler.[37] Fakat, sınır aşırı açık suç boyutlarının dışında, çeşitli sayıda günlük olaylar, sınırları izlemek hakkında yeni sorular yaratmaktadır. Bunlara, işe sınır üstü takas ve şu anda dokunulmamış hiçbir ülke bırakmamış olan artan uluslararası turizm dahildir.

Geçen birkaç on yıl içinde görülen en etkileyici gelişmelerden biri, küresel kriminal ekonominin geniş bir alanda ortaya çıkması olmuştur. Manuel Castells bazı aktörleri şu şekilde sıralamaktadır: Sicilyalı Cosa Nostra, Amerikan mafyası, Kolombiyalı ve Meksikalı karteller, Nijeryalı kriminal iletişim ağları, Japon Yakuzası, Çin Triadları, Rusyalı Mafiyas, Türkiyeli uyuşturucu trafiğindekiler ve Jamaikalı Posses.[38] Castells, bunların aktivitelerinin uluslararası iletişim ağlarının, yeni küresel ekonominin önemli bir parçasını oluşturduğunu öne sürmektedir. Bunlar çoğunlukla, silahlar, nükleer maddeler, yasadışı göçmenler, kadınlar ve çocuklar (fuhuş amacıyla), beden parçalarıyla ve karapara aklamakla ilgilenirler. Kriminalitenin esnek iletişim ağları kontrolleri aşmak için çeşitli yollar bulmaktadır ve dolayısıyla aynı zamanda, küresel suçla savaşmak için kurulan iletişim ağlarına dayanan operasyonları bağlamak için gösterilen çabalarda da inanılmaz bir artış olmaktadır. Bu tip aktiviteleri sınırlamak sivil özgürlükleri perdeleyebilir. Belirli göçmen grupları, örneğin, uyuşturucu trafiği ya da fuhuşla ilişkili oldukları zaman, bu gruplara karşı (xenophopic) reaksiyonlarla sonuçlanabilir. Bazı durumlarda, bu gözetlemenin pratik kriterlerini 'ırksallaştırma' sonucunu verebilir.[39]

---

37) G.T. Marx (1998) "Sınırlar Arasında Sosyal Kontrol", W. Donald (ed.) *Suç ve Küresel Köyde Hukuk Uygulaması*, Highland Heights, KY: Anderson.

38) M. Castells (1998) *Milenyumun Sonu*, Oxford: Blackwell, s. 166-7.

39) Bigo, op cit., s. 9.

Bu tip kriminal aktivitelerin açık küresel iletişim ağlarının yüzünden, polisliğin artan küresel iletişim ağları ve gözetim oluşturulmuştur. Uluslarüstü polislik düşüncesinin kendisi de oldukça yenidir. Daha önce, polis temel olarak, içsel güvenlikle ve silahlı kuvvetler temel olarak dışsal güvenlikle ilgilenmektedir. Özellikle Avrupa'da, 'Europol'un tamamen uluslararası 'Interpol'le ilişki içinde olmasını sağlayan spesifik iletişim ağlarıyla beraber, polis daha da fazla uluslarüstü hale gelmektedir. Bunlar, büyük ölçüde, aktivitelerini koordine etmek için görev yapan yüksek teknoloji iletişim ağları olan Avrupa Bilgi Sistemi'ne ya da Schengen Enformasyon Sistemi'ne dayanırlar. Belirlenmesi gereken şey ise, bu yeni sistemlerin ilk sırada verileri sağlamakta gösterdikleri başarıyı, kullandıkları kişisel verileri korumak için de sağlayıp sağlayamayacaklarıdır.[40] Bu, sadece ulusal adaletin ötesinde 'mahremiyetin korunması'nın nasıl sağlanacağıyla ilgili bir soru değildir. Örneğin, Schengen anlaşması, 'istenmeyen ve arzu edilmeyen' bireyler ve gruplar hakkında -her ikisi de uluslararası suçlular ve istenmeyen yabancılardır- uluslarüstü polis çalışmasının üzerinde odaklanmaktadır.[41]

İnsanları ve grupları, arzu edilmeyen ya da istenilmeyen olarak, kategorilere ayırmak, yeni teknoloji uygulamalarını çeken yeni bir alandır. Uluslarüstü polis enformasyon sistemleri, bu tip kullanımlara ideal bir şekilde uymaktadır. Bu tip metotların çoğu Amerika'da geliştirilmiş olsa da, özellikle Avrupa'ya ithal edilmiştir. Özellikle gizli metotlardaki yenilikler, ilk olarak Kuzey Amerika'da geliştirilmiştir, şimdi Avrupa çevrelerinde görülmektedirler. Amerika'da önceden gizli metotlar

40) C. Raab (1994) "Polis Kooperasyonu: Mahremiyet İçin Bekleme", M. Anderson ve M. Den Boer (eds) *Ulusal Sınırlar Arasında Polislik*, Londra: Pinter.

41) M. Baldwin Edwards ve B. Hebenton (1994) "SIS Avrupa'nın Büyük Biraderi mi Olacak?", Anderson ve Den Boer, ibid., s. 155.

hakkındaki kesinsizlikler ve şüpheler yirminci yüzyılda, suç için duyulan korku bunları kabul etmek için daha fazla bir neden teşkil etmeye başladıkça, artan bir şekilde zayıflamıştır.[42] Bu tip metotlar yoğun bir şekilde komünikasyon ve enformasyon teknolojilerine dayanmaktadır. Gary T. Marx'ın dediği gibi, bu bir yakınsama ve bundan dolayı değişik yargı hakları arasında daha fazla bir homojenlik yaratır.[43] Görünen benzerlik, suçu engelleme, kategorisel şüphenin rasyonel stratejileri, problem çözme ve sistem bilgisi, vatandaşlara daha fazla dayanma ve bir zamanlar görmezden gelinmiş ve uygulanmamış siyasetlerin ve hukukun genişlemesinin taktiklerine doğru olan ilerlemeden kaynaklanır. Özellikle gizli taktikleri suç kadar politika nedenleri için de kullanan Fransa gibi ülkelerde, bu teknolojik normalleşme, bir zamanlar 'yüksek siyaset' için potansiyel problemler yaratmaktadır.

Biyometrik, sınırların siyasetinde, gittikçe popüler olan bir araç haline gelmiştir. 1997'de, Eurodac denilen, üye olan ülkelerin politik zulmünden kaçmak için barınak arayan kişilerin hepsinin dijital parmak izi olan merkezi veri tabanının gelişimi için Avrupa Birliği bir yol açmıştır. Takdire değer amaç, bu tip insanlar tarafından elde bulundurulan kâğıtların dengelenmesi ve bunların ülkeden ülkeye basitçe gezmesini engellemektir. Fakat, görünmeyen başka etkileri de olabilir. Irma van der Ploeg'in gözlemlediği gibi, kimlik, bu tip bir sistem tarafından basitçe garantilenmek yerine oluşturulur.[44] Bundan dolayı, eğer bir göçmenin kimliğinin üzerinde yasal olmayan

42) C. Fijnut ve G.T. Marx (eds) (1995) *Kapak Altı: Karşılaştırılmalı Boyutta Polis Gözetimi*, The Hague: Kluwer, s. 14.

43) G.T. Marx, *Fijnaut ve Marx*, ibid., s. 337.

44) I. van der Ploeg (1999) "Yasadışı Beden: 'Eurodac' ve Biyometrik Kimlik Belirlemenin Siyasetleri", *Ethics*, 1 (4): 295-302.

bir leke varsa, o zaman, gelecekte bu kişinin tabi tutulacağı yasal işlemlerde bu stigma ortamda olacaktır.

Pek çok ülkede pek çok vatandaş, bazı göç kontrollerinin gerekli olduğunu düşünse de, açık sınırlar üzerinde hem ideolojik hem de politik baskılar vardır. Diğer tarafta, internasyonalistler, eğer dünya savaştan ve adaletsizlikten korunacaksa, açık sınırların anlamlı olduğunu iddia etmektedirler. Ayrıca Kanada, Amerika, Avustralya gibi ülkelerdeki, özgür giriş üzerine kurulmuş oldukça açık siyasetlerini reddetmek zordur. Amerika fırsatlar ülkesi değil miydi? Ayrıca İsrail'de de, dünyanın her tarafından gelecek olan Musevilerin kabul edilmesi, buranın herkesin sığınağı olduğu Siyonist düşünce için oldukça önemlidir.[45] Fakat, bu nedenlerin ötesinde olan, sınırlarını ucuz emeğe açmak isteyen ülkelerin bencil ekonomik durumları ya da açık ticaret alanında ilişkileri düzenlemektir. Değişik ülkelerdeki, baskıcı rejimlerin ve eğitim düzeyi, sağlık yardımı ve gelir düzeyindeki inanılmaz büyüklükteki eşitsizliğin varlığı nedeniyle ortaya çıkan eşitsizlikler ve adaletsizlikler, sınırların açılması için daha geniş kapsamdaki ideolojik nedenleri oluşturur.

Piyasanın küreselleşmesiyle beraber, 1990'lardan sonra sınır kontrollerinin kolaylaştırılması daha sık duyulan bir konu olmuştur. Aslında, kimileri, küresel bir köyde, göçün kaçınılmaz ve kontrol edilemez hale geleceğini savunmaktadırlar. Yeni teknolojiler, işler ve evlere giriş bilgisini daha da kolaylaştırdıkça ve ulaşım ücretleri düştükçe, ucuz emek arayışı, artan bir şekilde diğer ülkelerden gelen göçmen grupları tarafından karşılanmaktadır. Karayipli ve Meksikalı işçiler Amerika'da, Türk-

45) M. Weiner (1997) "Ahlak, Ulusal Bağımsızlık ve Göçün Kontrolü", *International Migration Review*, 30(1): 177.
46) Ibid., s. 181.

ler, Yugoslavlar ve Yunanlar Almanya'da ve Kuzey Afrikalılar Fransa, İtalya ve İspanya'da iş bulmaktadırlar. Bu insanların akımı anlatılan durumlarda düzgün bir şekilde artmaktadır ve Avrupa'da yasadışı göçmenlerin oranı kayıtlı olanları çoktan geçmiştir.[46] Aslında, bu total küresel emek gücünün oranını ortaya koymasa da -1993'te kendi ülkelerinin dışında yaşayan, yarısı Sub-Sahara Afrika ya da Ortadoğu'dan olan yüzde 1,5 (ya da 80 milyon kişi)[47]- önemsiz sayılamaz.

Fakat, göçmen akımlarının hacmini artıran ya da azaltan neden, kısıtlamaların sıkılığı kadar işçiler için olan talep değildir. 1988 ile 1994 arasında, İngiltere'de daha sıkı sınırlamalarla bir artış olmasa da, Almanya'daki göçmen işçi nüfusu neredeyse yarısı kadar bir artış göstermiştir. Emeğin küreselleşmesi, özellikle Avrupa olmak üzere, pek çok ülkede olduğu gibi, Japonya'yı misafir işçi programları uygulamaya mecbur kılmamış ve Japonya'nın yasadışı göç ve barınak arayanlar hakkında sıkı kontrollerine devam etmesine engel olmamıştır.[48] Almanya bütün vatandaşlarının ve yabancıların yer değiştirdiklerinde kayıt olmalarını mecbur kılmaktadır, bütün yerleşik yabancılar hakkında merkezi yabancı kaydı tutmaktadır ve bütün herkesi iş için başvururken ulusal kimlik kartlarını taşımaya mecbur kılmaktadır.

Diğer taraftan, Amerika Almanya'dan daha büyük çapta bir yasadışı göçmen problemi yaşamaktadır ve ayrıca ulusal ID kartı uygulamasına geçmek için politik olarak zor zamanlar geçirmektedir. Özellikle, Meksika-Amerika sınırında, pek çok teçhizatla (bilgisayar sistemleri dahil) beraber, yaklaşık 4000

47) D. Campbell, (1994) "Yabancı Yatırım, Emek Hareketliliği ve İşin Kalitesi", *International Labour Review*, 2: 185-203. Castells (1996), op cit., s. 232.
48) Weiner, op cit., s. 184.

sınır askeri aktörleri çalışmaktadır, fakat bu stratejik tertiplenme bile her sene 200.000-300.000 kayıtsız yabancının Amerika'ya girişini engelleyememektedir. Thomas Espenshade'in özetlediği gibi, '...şu anki durumda ortalama kayıtsız göç oranı, Amerika'nın açık toplum siyasetini devam ettirebilmek için ödemesi gereken bir bedeldir'.[49]

Sınır kontrolleri üzerinde odaklanmış olan polis gözetlemesinin küreselleşmesi, hem resmi hem de kriminal küresel ekonominin büyümesini takip eder. Her biri, genel ekonomik yeniden yapılandırmayla doğrulanmakta ve yeni teknolojilerin dağılımını olası kılmaktadır. Sonuncusunun kullanımı belirli bir yaklaşımı cesaretlendirse ve belirli bir çeşit gözetlemeyi kolaylaştırsa da, teknolojilerin kendileri hiçbir şeyi belirleyemez. Belirli durumlardaki sosyal ve kültürel faktörler, gelişime ve gözetleme teknolojilerinin kullanımına ve desteklediklerı iletişim ağlarına rehberlik yapmaktadır. Değişik kıtalarda benzer teknolojiler kullanan polis gözetlemesinin küreselleşmesi, soru yöneltilen iletişim ağlarına bir çeşit homojenlik sunabilir. Aynı zamanda, yeni iletişim ağlarının ortaya çıktığı çeşitli yasal kültürlerde heterojenlik ve farklılaşma da ayrıca görülmektedir. Benzer teknolojiler, Europol'un La Haye'siyle, bunun Amerika'daki eşi olan El Paso Bilgi Merkezi'nde farklı sonuçlara yol açabilir. Müşteriler ve göçmenler gibi diğer aktörlerle değişik yollardan da kesişebilirler.

Bigo'nun doğru olarak gözlemlediği gibi, anahtar değişimler, polisin iletişim ağlarından işlem yapması ve bunu artan bir şekilde uzaktan yapmasıdır.[50] Bu, uzaktan kontrole doğru atı-

49) T. Espenshade (1994) Sınır Tutuklamasının Tehdidi, Amerika'ya Kayıtlı Olmayan Göçü Yıldırabilir mi? *Population and Development Review*, 20(4): 889.
50) D. Bigo (1996) *Polices en R'seaux*. Paris: Presses de Sciences Po, s. 327-39.

lan bir adımdır. Hem ülke içinde aşağı doğru, hem de göçmenin ya da suçlunun geldiği ülkeyle işbirliği içinde yukarı doğru çalışırlar. Bundan dolayı, kanuna karşı hareket etmesinden şüphelenilen kişilerin olduğu gerçeğinden önce belirleyen pratikler yerlerini aldığı için, doğrudan ilişkiler yok olmaya başlamışlardır. Bilgisayarlaştırılmış istatiksel analiz ile birlikte şiddetlendirilmiş gözetleme yoluyla hedef olmuş kategoriler kontrol edilir. Bireyler bir kanunu çiğnedikten sonra onları izlemek yerine, değişik kategorilerdeki insanların akımlarının oranı ve hacmini belirlemeye çalışır.

Bigo ayrıca, bu yeni gözetleme pratiklerinin daha az disiplinli ve daha az durgun olduğuna da dikkat çeker. Bu, panoptikondan daha uzak ve sanal gerçek teknolojilerine daha yakın bir bağırıştır. 'Morphing' işlemi içinde veri parçalarının sanal görüşmesi, akımların ortasındaki bireylerin yerlerini belirlemek için oluşturulmuştur.

Göçmen ve kent dışı gençliğin ilk imgesinden sonuncu olanın değişiminin -terörist, trafikçi- bölümleri sanal olarak yeniden oluşturulmuştur. Bigo'nun dediği gibi, bu araçlar 'bedeni incelemekten çok, akımları yönlendirmektedir'.[51] Fakat, bunların sosyal etkileri ne olursa olsun güçlüdür, çünkü önceden yapılandırılmış kategoriler azınlıkları ve özellikle etnisiteyi içerir. Bunlar, kişileri belli gruplara ve yerlere gönderen sınıflandırıcı -ve stereotipik- düşünceyi güçlendirmek için çalışırlar ve bundan dolayı belirli bir çeşit bilgiye gerçeklik eklerler.

Bu yeni teknolojilerin arkasında yatan, yeni teknolojiler bu gücü kolaylaştırsa ve sağlamlaştırsa da, sözkonusu olan sınıflandırıcı güçtür. Bigo, G.T. Marx'ın 'yeni gözetleme' hakkındaki tartışmalarının, yanlışlıkla 'etkiler'e, bu yeni teknolojilerin 'neden olduğu' çıkarımının oluşabileceğini öne sürmekte-

51) Ibid., s. 334., benim çevirim.

dir. İngiltere, Danimarka, Fransa ve İtalya da dahil olmak üzere, çeşitli ülkelerdeki polisler, teknolojik olanlar için kişisel kontakları engellemeyi açıklamamıştır. Fakat Bigo'ya göre daha önemli olan, yeni gözetlemenin, azınlıkları kimlik belirleme, kategorilere ayırma, standartlaştırma, düzene sokma ve kontrol etmeyle alakalı olmasıdır. Bunun altında yatan eğilim, reaktif ateş oyunundan çok inisiyatifi ele alan öngörüdür.[52]

Dünya Çapındaki Gözetleme Ağı

Kimlik belirlemek, kategorilere ayırmak, standartlaştırmak, düzene sokmak ve kontrol etmek ayrıca, şu anda hiç olmadığı kadar 'küresel düşünen' piyasacıların da amacını özetlemektedir. Eğer bilgi verisinin küresel akımları, artan bir şekilde ekonomik rekabetle ilgileniyorsa, ekonomik rekabetin işçilerin akımını ve sınır güvenliği hakkındaki sorunları artırdığı da bir gerçektir. Eğer işyeriyle alakalı veri akımları işçi birliği ve sözünü sağlamak için yönetim teknikleriyse, o zaman tüketici alanındaki küresel akımlar da tüketime rehberlik eden uluslarüstü veriye dayanan paralel tekniklerle ilintilidir.

Şaşırtıcı bir şekilde, yeni üretici rejimler başarıları için, en azından kısmen insan ilişkilerine dayansa da, tüketimi düzenlemek için gösterilen çabalar ayrıca müşterilerin daha 'kişisel' bilgilerine dayanmaktadır. İmalatçılar ve parekendeciler, müşterileriyle, onların davranışlarını etkilemek için, haklarında bilgi toplayarak, depolayarak ve işleyerek, servis tipi ilişkiler kurmak isterler.[53] Veritabanı piyasası, üretimden çıkan Taylorizm[54]'den bazı özellikler alıp piyasaya taşıyarak, ayrımcı

52) Ibid., s. 333.

53) R. Samarajiva (1994) "Elektronik Kamu Alanında Mahremiyet: Oluşan Kanular", *Canadian Journal of Communication*, 19: 87-99.

54) Bkz. O. Gandy (1993) *Panoptik Çeşit: Kişisel Bilginin Politik Ekonomisi*, Boulder, CO: Westview Press

bir teknoloji[55] olarak davranır. Bu durumda, tüketiciler, hem kamusal kaynaklardan hem de tüketici davranışının doğrudan kaydedilmesi yoluna dayanılarak tabakalandırılır ve rehberlik edilir.

Veri tabanı piyasası, şu anda benim 'dünya çevresindeki gözetlemenin iletişim ağları' olarak adlandırdığım bir kavrama dahildir.[56] Bu terim, siberalanda ya da bilgisayar aracılıklı iletişimlerde oluşan herhangi bir çeşit gözetlemeyi kuşatan mecazi bir terimdir. Internet, dünya çevresindeki iletişim ağları ve e-posta sistemleri izlenmektedir ve bu kapasite, medya ticarileştikçe hızlı bir şekilde sömürülmektedir. Netscape, kendilerine ait bir pencere kullanıldığında, bunu bilirler. 1996'da, Netscape yeni bir 'iletişim suiti' yayınlandığında, Danimarkalı bir yazılım şirketi, web sitesine bağlanan herhangi bir kişinin harddiskinde olan her şeyi operatörlerin görebildiğini fark etmişlerdir. Bu yollardan, şirketler, kullanıcı kayıt verileri yoluyla ya da daha sıklıkla, net kullanıcılarının bilgisi ya da izni olmadan, internet kullanıcılarının profillerini görebilirler.

Bu, kendi sayfalarına bağlanan kullanıcılarına uzaktan kumanda hakkında otomatik mesajlar gönderen web siteleri sayesinde başarılmalıdır. Bu, kullanıcıların ziyaretlerine dayanarak, kullanıcıların makineleri, bağlanma alışkanlıkları, özel alışverişleri ve bundan dolayı algılanan ihtiyaçları hakkında verileri açıklar. Web masterların hangi dosyaların, resimlerin ya da imgelerin kullanıcıların ilgisini çekeceği, birbirleriyle ne kadar zaman harcandığı ve bir sorudan önce ve sonra hangi sitelerin ziyaret edildiği hakkındaki karşılık bekleyen bilgiler

55) Bu satırlar hakkında daha önceki tartışma F. Webster ve K. Robins'te bulunmaktadır. F. Webster ve K. Robins (1986) *Enformasyon Teknolojisi: Luddite Analizi*, Norwood, NJ: Ablex.

56) D. Lyon (1998) "Dünya Çevresinde Gözetimin İletişim Ağı: İnternet ve Dünya Güç Akımları", *Information, Communication and Society* 1: 91-105, H. Mackay et al. (ed.) (1999) The Media Reader'da yeniden yayınlanmıştır, Milton Keynes: Open Üniversity.

pasif bir şekilde kaydedilmiştir. Veri işlemcisi internet Profil şirketleri (I/PRO), sitenin ne kadar iyi ve kimin tarafından kullanıldığını gösterir. I/PRO'nun kullanıcıları arasında Yahoo!, Compuserve, Netscape ve diğerleri vardır.[57] 'Cookies' (kullanıcı taraflı devamlı bilgi-çerez) olarak isimlendirilen araç, uzak bireylere ait değerli verinin istekli bir şekilde sömürülmesiyle birlikte, şirketlere büyük oranda izleme kapasitesi sağlarlar. Cookies, web sitelerinin kullanıcının harddiskinden ziyaret edilen sitelerin bilgisini depolamasına olanak verir ve sonra websiteleri, kullanıcının daha önce siteye girip girmediğini öğrenmek için site her ziyaret edildiğinde diski okurlar. Tüketiciye sağladığını iddia ettikleri avantaj, bireysel ihtiyaçlara göre düzenlenmiş tüketici reklamlarının sadece doğru olan hedeflere yöneltilmesidir. Şirketin avantajı ise piyasanın bireyselleşmiş bir düzeyde bilinebilmesidir.

'Bilgi aktörleri' potansiyelini, internet arama motorlarından kullanışlı veri elde etmenin sıkıcı işleminden kurtarmak için çok fazla şey yapılmıştır. İronik olarak, şu anda artan bir şekilde sofistike izleme ve yer belirleme tekniklerini kullanan 'aktörler'e, 'örümcekler' denmektedir. Şu anda, bunların tüketici izlemesi ve profil belirlemesi konusundaki kullanımları hakkında çok az kanıt olsa da, potansiyel açıktır. 'Veri madenciliği', internette artan bir şekilde geniş alanda kullanılan bir tekniktir ve örneğin Chicago Tribune Company tarafından, tüketiciler siteden siteye gezdikçe, onların davranışlarını analiz etmek amacıyla kullanılmaktadır. Sadece büyük ölçüdeki ortaklıklar, veri madenciliği gibi teknikleri kullanabilirler. Dolayısıyla, -California, Chico'daki 'Background Investigation Division'dan 'Snoop Collection' gibi- pek çok şirket, spesifik bireyleri bulmak için bir ücret önermek durumunda olsalar

57) R. Staglino (1996) "Publicité du troisiéme type, L'Internet: L'ecstase et L'effroi" Paris: *Le Monde Diplomatique*.

da, büyük ortaklıklar rutin olarak detaylı tüketici bilgisi bulmak için bu tip araştırmaları yaparlar.

GeoCities, ayda yaklaşık 20 milyon ziyaretçisi olan başta gelen web portallarından biridir. 1998'de, kayıt işlemleri sırasında, yapmayacağına dair kesin garanti vermiş olmasına rağmen, dışarıdaki piyasacılara bilgi vermiştir. GeoCities, FTC (Federal Telekomünikasyon Komisyonu) tarafından 'çocuklardan ve yetişkinlerden kişisel kimlik bilgilerini toplamanın nedenini yanlış belirtmek' nedeniyle suçlanmıştır.[58] Fakat bu tip kişisel veri alımı internette giderek daha yaygınlaşmaktadır. Genellikle yeni kategorisel inceleme şeklini almaktadır. Örneğin, 'clickstream' izleme, web sörfçülerini sayfa sayfa izlemektedir. Veri tabanındaki bir profille diğerini karşılaştırarak kişisel zevkler ve hoşa gitmeyen şeyler hakkında eğitimsel tahminlerde bulunan 'ortak süzgeç' ile beraber güçlü yeni piyasa araçları yaratılmaktadır.

Bilgisayar şirketleri de, yüksek değerli kişisel veri araştırmasına dahildir. 1999'un başında, Intel tarafından, Pentium III'ün içine, daha önceki versiyonunda web server'ı tarafından okunabilecek biricik ID (PSN veya İşlemci seri numarası) olan bir çip yerleştirilmesi planları yapılmıştı. Makine, bundan sonra, cleakstreamlerden ve ortak süzgeçlerden gelenler de dahil olmak üzere, diğer ulaşılabilir kimlik belirleyici bilgilerle de ilişkilendirilebilmektedir. Bir ay içinde, Amerika'daki Şef Yasama Çalışanları'nın yüzde 38'inin Intel PSN'ye karşı çıktığını iddia ederek, junkbusters.com'daki Jason Catlett tarafından zekice tasarlanan bir boykot düzenlenmiştir.[59] Eğer PSN orijinal halinde piyasaya sürülseydi ortaya çıkacak olan etki, kullanıcının haberi ve izni olmadan, pek çok şirketin birleşmesiyle ortaya çıkmış olan çok geniş bir aktivite profilinin ka-

58) Pi McGrath (1999) "Sizi Fazla İyi Bilmek", *Newsweek*, 22 Mart.
59) Intel ve PSN, http://www.bigbrotherinside.com, 12 Şubat 1999.

yıtlarının görülmesine izin vermek olacaktı. Bu olayda, Intel aşağıdan aldı ve kimlik belirleme programını etkisizleştirdi. Fakat, müşterilerin, belirtilen herhangi bir şirketle iş yaparken bunu yeniden aktifleştirmek zorunda olup olmadıkları kesinlik kazanmış değildir.

Internetin kullanılarak tüketici gözetlemesi, dünyanın zengin bölgelerinde hızla büyüyen bir olaydır. Bir birey, ne kadar çok tüketici toplumunda, özellikle de elektronik alışverişte, tamamen yer almak isterse, derin bir şekilde izinsiz olarak gelişen gözetlemeye maruz kalacaktır. Dünyanın daha fakir bölgelerinde toplu medyanın umulduğu kadar fazla bir etkisinin olmamasıyla beraber, kapitalist sistemin devamının sağlanması için önemli olan kültürel-ideolojik işlemlerini kuvvetlendirmek için daha şiddetli metotlar kullanılmaktadır. Synopticaon hâlâ bazı bölgelerde işliyor olabilir, ama dünyanın zengin bölgelerindekiler ona artık güvenmemektedirler.

Küreselleşmiş Gözetleme

Küreselleşmiş gözetleme, genel olarak küreselleşme olarak adlandırılan, dünyanın pek çok yerine yayılmış ölçüdeki kapitalizmin genel ekonomik yeniden yapılandırılmasının ana bölümüdür. Sonuçları bölgeden bölgeye ve sektörden sektöre değişiklik gösterse de, uluslarüstü gözetleme işlemleri önemli her sosyal, ekonomik ve politik sektörde görülebilir. Bundan dolayı, polis iletişim ağlarının, kanun kaçakları ve göçmenlerin akımlarını izlemek ve takip etmek için, uluslarüstü çalışmalarını gelişmiş teknolojileri kullanarak yaptıklarını, piyasa şirketlerinin kişisel müşteri verilerini elde etmek için rekabet ettiklerini ve ayrıca, tüketim akımlarını izlemek, belirlemek ve takip etmek için gelişmiş bilgi teknolojilerini kullandıklarını görürüz. Ayrıca, askeri bilgi gibi bir nedenden dolayı geliştirilmiş sistemlerin, nasıl, uluslarüstü ekonomik ve teknolojik

bilgi için diğer bir nedene alet olduklarını ve dünyanın bir köşesinde gelişmiş olan metotların -Japon yönetim ve gizli polis araştırmaları gibi- veriler gibi, bir diğer bölgeye devamlı olan teknik akımları olarak gittiğini de görürüz.

Uluslarüstü gözetleme işlemleri, özellikle yeni teknolojiler tarafından olası kılındıklarında, kendileri de hızlı bir şekilde değişirler. Bu, küresel gözetlemenin, uzak bir ulus durumunda ortaya çıkmış olan ile aynı olmak zorunda olmadığı anlamına gelmektedir. Pek çok sektörde, önde giden eğilim, benzer davranışları taklit etmeye ve sezinlemeye çalışan sınıflandırıcı, ön alım gözetlemesine doğrudur. Fakat, değişik davranış şekillerinin uygulanacağı insan kategorileri arasında ayrım yapmak için değil ama, bu sınıflandırmalar bir çeşit gücü temsil ederler. Suçlu, etnik ve tüketici gruplarının hepsi bu çeşit bir ayrıma tabi tutulur ve ne kadar veri yapılandırması için sanal görünseler de ayırıcı araçlar, gerçek dünyadaki yaşam şansları için, gerçek sonuçlar doğururlar.

Bu eğilime karşı olan kısmi istisna, Japonlaşma bölümünün altında tartışılan işyeri gözetlemesidir. Fakat, daha başka bir yerde belirttiğimiz gibi[60], bu sektör, biyometrik kadar daha geleneksel performans ve davranışsal veriye dayanan, ayrımcı gözetleme teknolojilerinin etkilerine karşı bağışıklık göstermemektedir. Diğer taraftan, uluslararası ortaklıklardaki insan kaynakları departmanlarındaki günümüz operasyonlarını anlamak için, bilgi tabanlı risk yönetimi anahtardır. Japonlaşma olarak adlandırılan kavramın bazı bölümleri, örneğin çalışma dışı hayat şekilleri gibi -ki bu gözetlemenin ölçüsünü tekrar daha da genişletmektedir- daha yakın bir dikkat gerektirse de, bütün durumlarda en önemli amaç şirkete daha fazla bağlılık yaratmak, işçiden daha fazla üretkenlik almak ve dolayısıyla, sistem için daha fazla kâr yaratmaktır.

60) Bu kitabın 2. bölümü dijital ve biyometrik tabanlı işyeri gözetimini tartışmaktadır.

Gözetleme verileri, küresel alanlarda özgürce dolaşırlar. Pek çok durumda amaç güvenliği geliştirmek ve riski azaltmaktır. Özellikle, uyuşturucu trafiği ve uluslararası terörizm gibi yüksek profilli durumlarda gözetleme, hem ulusal hükümetler hem de günlük yaşamdaki sıradan insanlar için davet edilen bir güvence yaratır. Ya da en azından, 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a yapılan terörist saldırılardan önce yaratıyordu. O zamandan beri, güvenliğe dayalı gözetleme radikal bir şekilde basamak atlamıştır ve saldırıların görece olarak daha düşük teknik yapılarının tersine, yüksek teknolojiye dayanan öngörü belirten sağlamalar hâlâ baskın durumdadır. (Sociological Research Online, Vol. 6, No. 3, 2001, http://www.socresonline.org.uk/6/3/lyon.html). Fakat, sorunun alanı büyür, kimin güvenliği ve hangi riskler? Belirttiğim gibi, küreselleşme, uluslararası kapitalizmin çıkarlarının her zaman en üstte tutulduğu, öncelikli olarak ekonomik bir olaydır.[61]

Bu ekonomik küresel düzen, hem hareketli, iş için sınırları geçmeye istekli (ya da zorunlu) esnek işçiler, hem de rekabet halindeki şirket ve ülkelerin ne yaptığını bildiren bilgiler talep eder. Gözetlemenin sağladığı, otomasyonlaşmış sosyal ayrımın önemli kategorilerini ortaya çıkaran risk hesaplamalarının arkasındaki ana güçtür. Fakir göçmen işçilerden, zengin internet sörfçülerine kadar herhangi bir grup bu çeşit bir ayrıma tabidir. Eğer, devam eden yerel yaşamın ilişkilerinin önemi küresel olarak domine edilmiş bir piyasa tarafından saklanıyorsa, küresel gözetleme iletişim ağlarının değişen mekanizmalarının arkasındaki güç ve bunu etkileyenler, analiz, eleştiri ve direniş gerektirmektedir.

---

61) Bu, göründüğü gibi küreselleşmenin bir eleştirisi değildir. Geleneksel kapitalist model yerine, 'yukarıdan gelen küreselleşme' ve 'aşağıdan gelen küreselleşme' gibi ayrımlar yapmak, küreselleşmenin değişik şekillerini sunmak için yardımcı olmaktadır. Sonraki küreselleşmeyi yerel bir bakış açısıyla incelemekte ve kültüre saygı göstermektedir. Bu, uluslararası aktivitelerdeki diğer çelişkiler için verimli olmaktadır; sınır dışı kampüslerine karşı öğrenci değişimleri, turizme karşı yolculuk vs.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Gözetleme Senaryoları

On dokuzuncu yüzyılın sonunda, Londralı, New Yorklu ya da Tokyolu bir vatandaş, günlük yaşamı yerel terimler içinde düşünürdü. Telgraf ve telefon sistemleri daha iyiye doğru bir değişim getirmiş olsa da, yüz yüze ilişki hâlâ devam ediyordu. Bir evlilik, bebek doğumu ya da ölümü kaydettirmeniz gerektiğinin farkında olurdunuz. Ayrıca, gelişen polis güçlerinin kayıtlar tuttuğu ve işvereninizin işinizi denetlediği dikkatinizden kaçmazdı. Fakat günlük hayat, çoğunlukla, organizasyonlar ve aktörlerin rutin araştırmalarının dışında geçiyordu.

Yirminci yüzyılın başında yaşayan insanların günlük hayatlarıyla karşılaştırıldığında ne kadar da büyük bir farklılık! Bugün, günlük hayat, devamlı izlenmektedir. Cüzdanlarımızdaki plastik kartlar, yüz yüze hiçbir ilişkimiz olmayan organizasyonların çoğuna bizi bağlayan barkotlar, manyetik şeritler ya da bilgisayar çipleri taşırlar. Kişisel verilerimiz, fiber optik kablolar ve uydular yoluyla, bizim zor tasavvur edebileceğimiz bir şekilde makineler arasında dolaşır. Caddemizde her zaman her yerde olan kameralar tarafından izleniyoruz ve işverenlerimiz, uyuşturucu kullanıp kullanmadığımızı öğrenmek ya da genetik hastalıkları yakalamak amacıyla idrar ve kan örnekleri isterler. Bizim özel olarak 'kişisel' bilgisayarlarımız bile, internetteki sörf aktivitelerimizi, bizimle satış 'ilişkileri' kurmak isteyen piyasacılara vererek bizi aldatırlar.

Bunun ne anlama geldiğini, yüz yüze olan ilişkilerden ve vücutlandırılmış iletişimden, mantar gibi üreyen enformasyon altyapılarına ve gözetleme iletişim ağları içindeki kişisel veri akımlarına geçişi inceleyerek anlayabiliriz. Ayrıca, şehrin hâlâ gözetlemenin en yoğun olarak hissedildiği yer olduğunu, bedenin kendisinin nasıl gözetleme verileri için sorguya çekildiğini ve gözetleme veri akımlarının nasıl küreselleştiğini gördük.

Bu bölüm, gözetleme toplumunun anlamını üç daha ileri yoldan incelemektedir. Yedinci bölümde, gözetlemeyi sosyolojik olarak yorumlamak için ulaşılabilen temel kaynaklara eleştirisel bir bakış açısı getirdim. Modern ve postmodern teorinin bazı bölümlerini anlamak için kullanışlı yardımlarda bulunur, fakat, eğer günümüzdeki gözetlemenin karmaşıklıkları düzgün bir şekilde ele alınacaksa, yeni teorik yollar da aramalıyız. Her ne kadar sosyolojiyle ilgisi olmayan ya da politikayla ilgili okuyucular, anlaşılabilir bir şekilde bu bölümü atlamak ya da daha az bir dikkatle okumak isteseler de, bu bölüm, kitabın diğer bölümlerinin nasıl bir arada tutulduğuna dair önemli ipuçları vermektedir.

Sekizinci bölümde, yorumlayıcı sorulardan politik olanlara dönüyorum. Gözetlemenin iki yüzü olduğunu öne sürsem ve gözetlemenin sadece zararlı ve sinsi olarak düşünülmemesi gerektiğini söylesem de, gözetlemenin, bizim haklı olarak durup düşünmemizi gerektirecek bazı özellikler taşıdığını gözlemledim. Bazı durumlarda direniş uygundur ve ben bunun hangi yollarla yapıldığı ve -önemli olarak- neden bazı durumlarda işe yaramadığını anlamak için anket yaptım. En son olarak dokuzuncu bölümde, gözetleme işlemlerinin bu derece şöhretli ve aynı zamanda bu derece kötü bir şekilde anlaşılırken, hangi çeşit bir sosyal dünyanın oluşmakta olduğunu hakkındaki soruları genişlettim. Postmodern değişimin içinde gözetleme nasıl bağlanmıştır? Gözetleme toplumu, teknolojik yeniliklerin ve 'işlemlerin' kaçınılmaz bir sonucu mudur? Veya yirmi birinci yüzyılda kaynaklar, hayatımıza bu derece yaygın ve derin bir şekilde dokunan gelişimin çeşitlerine karşı koyacak, yol gösterecek ya da değiştirecek mi?

Teoride Yeni Yönler

1994'te *The Net* filminde, Sandra Bullock kendisini kimliksiz bir şekilde bulur. Yani, bütün elektronik koordinatlarından kopartılmıştır, sıradışı bir kayıp ortamında sıradan bir insan olmuştur. Umutsuzca, mahrum bırakıldığı ve acı bir şekilde gizli olan benliğinin sembollerini ve güvenin işaretlerini tekrar bir araya toplamaya çalışmaktadır. Wim Wenders'ın 1991'deki filmi *Dünyanın Sonuna Kadar*, daha değişik bir hikâye anlatır. Çok gizli bir araç taşıyan William Hurt, endüstriyel prim avcılarından kaçmaktadır. Nefes kesici küresel kovalama hem fiziksel hem de elektroniktir ve sadece filmin sona erdiği Avustralya'da yavaşlamaktadır. Bu film, bilinçli olarak bizimle birleşen iletişim dizilerine ve enformasyon teknolojilerine karşılık, kolay bulunmayan benliği anlamanın ve gerçek insan temasının yollarını açıklamaktadır.[1]

İki film arasındaki gerilim gözetleme hakkında bir şeyler söyler. Bir şeyleri bir arada tutmak, kimliğin ve güvenilebilirliğin kabul edilebilir güncelliğini sağlamak için gözetlemeye

1) *Dünyanın Sonuna Kadar*'daki temalar çeşitlidir ve ben yazıda bunlardan sadece bir tanesinden bahsettim. Bu film hakkındaki aydınlatıcı yorumlarda, Norbert Grob, '...imgeler deneyimlerimizi daha da bastırdıkça, insanlar bu imgelere olan giriş izninde daha az özerkliğe sahip olacaklardır' demiştir. Bkz. (1997) "Hayat Hikâyelerden Çıkar: Dünyanın Sonuna Kadar", R. F. Cook ve G. Gemünden (eds) *Wim Wenders Sinemaları: İmge, Hikaye ve Postmodern Konum*. Detroit, MI: Wayne State University Press, s. 171.

dayanırız. Fakat, aynı teknolojiler, anlamlı bir etkileşim ile ilişkilerimizi aşılamayı bir tarafa bırakın, hayatlarımıza yeterli bir açıklama sunmakta başarısız olur. Daha önce de gördüğümüz gibi, gözetleme teknolojileri hayatlarımızı istemediğimiz bir yola yönlendirmek ya da sosyal hayatın bazı yönlerinde düzgün katılımda bulunmamıza engel olmak için kullanılabilirler. Gözetlemeyi teorileştirirken, yaşanmış tecrübenin önemli boyutuyla beraber, yeni teknolojiler kolaylıkla dokunulmadan bırakılabilirler. Gözetlemenin başa çıkmaya çalıştığı bedenlerin yapısal kayboluşuyla beraber, gözetlemenin sosyolojisi içinde, eleştiri yolu olarak, vücutlandırılmış kişiliklere dönüş umudu nelerdir?

Yirmi birinci yüzyılın başında, sosyal değişimi anlamak için komünikasyon ve enformasyon teknolojilerinin merkez bir anlamı olduğu açıktır. Bilgisayar bağımlılığı, hem küresel bağlantılar hem de günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Aslında, günümüzdeki küreselleşme ve günlük yaşam, kısmen, bizim bilgisayarlarla olan ilişkimiz tarafından kurumlaştırılmıştır. Hiçbir ülke, enformasyon altyapısının oluşumundaki yerini kaybetmek istemez. Özellikle, en azından, telefonlara, televizyonlara ve internete olan giriş izni söz konusu olduğunda, çok az vatandaş ya da müşteri enformasyon akımlarının iletişim ağlarının dışında kalmak ister. Enformasyon toplumunun karşıtı (diğer yüzü) gözetleme toplumudur. Elektronik bağlantının dünyası iki taraflı çalışır. Küresel köyü kapımızın önüne getirir. Aynı zamanda, daha sonra işlemden geçecek, işlenecek, satışa çıkacak ve bizi ve hayat şanslarımızı etkilemek için kullanılacak olan kişisel verileri bizden alır.

Bunun nasıl ve neden olduğu bir tartışma konusudur. Yeterince doğal olarak, bilgisayarlaşmanın nasıl geliştiğini belirterek ve bazen sosyal işlemleri bürokratik organizasyonlar ola-

rak değiştirerek, komünikasyon ve enformasyon teknolojilerinin sosyolojisi başlamıştır.[2] Ulus devlet ve kapitalist yatırımcılar yeni teknolojiye dahil olan ilk kurumlar oldukları için, güç dengelerinin nasıl değişeceği ya da sosyal kontrolün nasıl daha az kısıtlı hale geleceği hakkında sorular ortaya çıkmıştır.

Anthony Giddens, totaliter bir hükümet için artan potansiyel hakkında uyarıda bulunmuş ve Gary T. Marx ise Amerika siyasetlerinde kullanılan 'yeni gözetleme' teknolojilerinin, gelecekteki 'maksimum gözetlenen toplumları'nın habercisi olduğundan şüphelenmiştir.[3] Bu tip durumlarda, sosyolojik analizin klasik kaygıları yeniden ortaya çıkar. İsteyerek ya da değil, bir gün bizi boğabilecek olan sosyal güçlerin üretiminde yer alırız. Daha büyük kontrolün hayali bize, bizi bağımsız özneler haline getirecek şekilde hareketsizleştirerek geri dönebilir. Bu gibi bir durum aynı derecede klasik bir anlayışla tınlar; modern makinenin intikamı.

Fakat, ya bilgisayar modern bir makineden daha fazla bir şey ise? Ya bilgisayar modernitenin sosyal ve kültürel değişiminin kendisinin içine yerleştirildiyse?[4] Ya bundan dolayı varsayılan değişime uygun geleneksel analiz modelleri gerektiriyorsa? Bu, resmi bir şekilde değiştirir. Sosyal elemenin ve bugünün gözetleme pratiklerinin gücünün ve gözetlemenin mantığı olarak risk yönetiminin yükselişinin yanına yerleştirildiğin-

2) Örneğin, bkz A. Giddens (1985) *Ulus Devlet ve Şiddet*, Devin Yayınları 2005, C. Gill (1985) İş, Çalışma Ve Yeni Teknoloji. Cambridge: Polity Press. D. Lyon (1988) *Enformasyon Toplumu: Konular ve İllizyonlar*, Cambridge: Polity Press.

3) Giddens, ibid., s. 175. G.T: Marx (1988) *Amerika'da Polis Gözetimi*, Berkeley, CA: Üniveristy of California Press, s. 206ff.

4) Gelecek hakkındaki konuları bir kenara bırakırsak, M. Castells'in Çalışmasından bahsedebiliriz, M. Castells (1996) *İletişim Ağı Toplumunun Yükselişi* (vol. 1 Enformasyon Çağı). Oxford: Blackwell. K. Kumar (1995) *Post-Endüstriyelden Postmodern Topluma*, Cambridge, Ma: Blackwell. D. Lyon (1999) *Postmodernite*, 2. bsm. Buckingham: Open Üniversity Press.

de, bu sorular yeni bir anlam kazanır. Bu, panoptikon gibi daha eski modellerin revize edilmesinin ya da reddedilmesinin gerekli olduğu anlamına mı gelmektedir? İki şekilde de, bugün, gözetlemeye anlam vermek için hangi teorisel yeni yollara ihtiyaç duyulacaktır?

Bu tip sorular, veri tabanlarının nasıl söylem[5] haline geldiği ya da gözetlemenin nasıl simulasyon şekline[6] geçtiğini gösteren şaşırtıcı ve önemli çalışmaları teşvik etmiştir. Bunlar, fikirlerini, daha klasik sosyolojik kaynaklar yerine Michel Foucault'un ve Jean Baudrillard'ın çalışmalarından almışlardır. Buna ek olarak, bu daha eski yaklaşımların artık nasıl yeterli olmadığını göstermişlerdir. Örneğin, Max Weber'in bürokratik organizasyon sosyolojisinin merkezinde olan mantıklı (rasyonel) özerk birey, yapısal olarak çok da fazla 'antropolojik değişken'[7] olarak görülmemelidir. Şimdi, Mark Poster'ın iddia ettiği gibi, bilgisayar veri tabanları, kimlikleri dağıtılmış 'özneler' ya da daha doğrusu 'nesneler' olarak yapılandırılmaktadır. Bu durumda, hâlâ baskı altındadırlar, ama bu sefer yeni bir modelleşme içinde olmaktadır. Bentham'ın panoptikonu, elektronik süperpanoptikona yol açar.

Panoptikon kavramı, bu değişik hikâyelerde bir taraf tutmaz. Elektronik olarak geliştirilmiş, her şeyi gören göz düşüncesi, her çeşit duruma uygundur.[8] Fakat, oldukça değişik kullanım-

---

5) M. Poster (1996) "Söylem Olarak Veri Tabanları", D. Lyon ve E. Zureik (eds) *Computers, Surveillance, and Privacy*, Minneapolis MN: Üniveristy of Minnesota Press; ayrıca M. Poster (1997) *İkinci Medya Çağı*, Cambridge: Polity Press.

6) W. Bogard (1996) *Gözetlemenin Simulasyonu: Telematik Toplumlarda Hiperkontrol*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

7) M. Foucault, G. Burchell, C. Gordon ve P. Miller (1991) *Foucault Etkisi: Hükümetselleşme Hakkında Çalışmalar*, Londra: Harvester Wheatsheaf, Poster (1996), op cit., s. 180.

8) Daha geleneksel (ve kritik) tarafında, panoptikon O. Gandy tarafından uygun bir şekilde faydalı kılınmıştır. O. Gandy (1993) *Panoptik Çeşit: Kişisel Bilginin Politik Ekonomisi*, Boulder, CO: Westview Press.

ları vardır. Bir taraftan, hapishane mimarisinin otomatlaşmış bir makine olduğu, modern faydacıl Benthamite çerçevesiyle ilintilidir. Diğer taraftan, daha postmodern bir durumda, panoptikon, repertuvarı bir simulasyon içinde anlaşıldığı bir çeşit söylemdir. Buradaki soru, bu iki yaklaşımın ortaya konduğu tartışmada katılımcıların karşı karşıya mı geldikleri, yoksa, beraberce sorgulanan olayda bütün bir resim mi oluşturduğudur.

Bu, hem analitik hem de politik nedenlerden dolayı bir anlık bir sorudur. İlk olarak, sosyolojik içerikli bir soruyu ortaya çıkarır: Teori neden enformasyonel olarak doyuma ulaşmış sosyal çevre için yeterlidir? Her teorinin anlayışı ve sınırları, spesifik bir takım durumlarda anlaşılabilir; gözetlemenin dijitalleşmesi. Fakat, ikinci olarak, pek çok kişi bu soruyu politik olarak değerlendirir. Özellikle düzenleme ve direnişi içeren, gelişmekte olan uygun karşılıklar, önemli bir şekilde bugün gözetlenen toplumlarda hangi çeşit bir gücün uygulandığını anlamaya bağlıdır.

Bilgisayarlar ve Modern Gözetleme

Gözetleme teorisinin dört kolu, her biri derin bir şekilde modernitenin klasik kavramlarıyla bağlı olarak ayırt edilir. Bir sonraki bölümde, bazı postmodern kolları inceledim. Gözetleme; ulus devlete, bürokrasiye, teknolojik mantık olarak adlandırılan kavramla (kısaca teknolojik denilebilir) ve politikayla ilintili olarak anlaşılabilir. Her durumda, gittikçe büyüyen bir işlemin bir parçası olarak vurgu, organizasyonların bireylerin hayatlarına -dolayısıyla 'gözetleme'[9]- karşı duydukları artan

9) Gözetlemenin bu bakış açısı J. Rule'un çalışmasına çok şey borçludur. Bkz. J. Rule et al. (1983) "Dökümansal Kimlik Belirleme ve Amerika'da Toplu Gözetim". *Sosyal Problemler*, 31(2): 222-34.

bir şekilde rutin, sistematik ve odaklanmış dikkat üzerindedir. Ayrıca her durumda, bilgisayarlaşmanın, gözetlemenin işlevlerini geliştirmek için, 1960'lardan bu yana ortaya konulduğu belirtilmektedir.

Fakat, hepimizin göreceği gibi, burada kısaca tahmin yürüteceğim gibi, bu hesapların hepsinde kısıtlamalar vardır. Bilgisayar, sanki dışarıdan eklenmiş gibi görünen, bir ek olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan doğan sonuç, teknolojinin genellikle sosyal ilişkilerin dışında ve sadece 'uygulandığı' uzak sosyal sektörlerin içindeymiş gibi görülmesidir. Değişik sektörlerdeki benzerliklerin farkına varılacağı, 'gözetleme çalışmaları' olarak adlandırılabilecek bir ek çalışma alanının potansiyelinin anlaşılması hem bilgisayarlaşmış gözetlemenin çoğalmasına hem de Michel Foucault'un güç ve bilgi çalışmalarının üstünlüğünün artmasına bağlıdır.[10]

Dört kol, basit bir şekilde aşağıdaki gibi tanımlanabilir. Ulus devlet yönelimi, jeopolitik ve askeri problemlerde gözetleme gerektiren politik zorunluluklara odaklanmıştır. Teorik olarak, Mosca, Pareto, Sorel ve Michels'in çalışmalarına dayanır ve sistemi mükemmelleştirme teşvikleri devletler arasında mücadelelere sebep olsa da, bir ülke içinde kurulması başarılan içsel kontrolü belirtir. Christopher Dandeker haklı olarak, modern gözetlemenin askeri kökenlerinin azımsandığını iddia etmektedir.[11] Dışsal olarak, askeri güç, modern zamanlarda artan bir şekilde bürokratikleşmektedir ve bu da içsel olarak polis teşkilatının içselleşmesine paralel oluşmaktadır. Dandeker'e göre, dışsal askeri organizasyonun sonucu içsel yatıştırı-

10) Gözetim çalışmaları arasında milletler üstü disiplinle yürütülen özel alansal çalışmalar henüz bulunmamaktadır. Fakat, bu kitabın tartışma konularının güçlü çıkarımlarından biri, bu tip bir alan çalışmasının oldukça istenilen bir şey olduğudur.

11) C. Dandeker (1990) *Gözetleme, Güç ve Modernite*, Cambridge: Polity Press.

cı bir durumdur[12] ve her ikisi de gözetlemenin düzgün büyümesini gerektirmektedir. Profesyonel ve bürokratik askeri güç, sadece kapitalist ekonomilerin içindeki vergilendirme sistemine bağımlı olarak varlığını sürdürebilir.

Ulus devleti gözetlemenin uç noktaları, 1989 Doğu Avrupa ülkelerinin kötülüğüyle ün salmış kimseden izin almayan ve korkutucu derecede gizli, KGB (SSCB), Stasi (Doğu Almanya) gibi polis servislerinde açıkça görülebilmektedir. Fakat, George Orwell ve romanı *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, devlet gözetlemesi için daha uzun süreli ve kesin mecazları sağlamıştır. Büyük Birader'in telesahneden talihsiz Winston Smith'e uzaktan bakarak olduğundan çok daha büyük ve korkunç görünen bilinçli olarak müşfik yüzü; Gerçeklik Bakanlığı'nın bürokratik 'çift konuşması' komünizmin tefsirleri olarak düşünülseler bile, aslında herhangi bir modern devletin gözetleme potansiyelleri hakkındaki uyarılardır. Büyük Birader, herhangi bir kapitalist ortamda ortaya çıkabilir. Giddens'ın modern ulus devletleri ve totaliterlik hakkındaki sosyolojik şüpheleri de aynı teorik sabitlikte doğmuştur.

Gözetleme teorisinin ikinci kolu, anahtar teorisyeni Max Weber olsa da, ilkiyle yakından ilintilidir. Fakat, literatürdeki en iyi örneği, George Orwell'den daha çok Franz Kafka'dır. Kafka'nın *Duruşma*[13] gibi politik kontrol üzerine olan romanları, belirsizlik tarafından telkin edilen ürkütücü korkuyu tasvir etmektedir. Kim bu bilgiyi istiyor, daha şimdiden neler biliyorlar, bunlar doğru mu ve açıkladıklarımla ne yapılacak? Bu romanlar, Weber'in makinesel bürokratik organizasyonunun kendisinin soğuk tanımı yerine bürokrasi tarafından hükmedilenlerin deneyimlerini açıklar.

---

12) 'İçsel Pasifikasyon', Giddens (1995) op cit. tarafından kullanılmış bir terimdir.
13) F. Kafka: (1937) *Duruşma*, New York: Knopf.

Weber'in (sonunda aynı derecede tüyler ürpertici olan) demir kafesi, gözetlemeyi devletlerarası bir mücadelenin ya da açgözlü sınıf çıkarlarının bir ürünü olarak değil, rasyonalleşmenin bir ürünü olarak betimler. İrrasyonaliteler (mantıksızlıklar) de, ölçülebilir rasyonel (mantıklı) yönetim aktiviteleriyle bürokratik yollardan yok edilebilirler. Gözetlemenin işlevselliği, öncelikli olarak, her birey hakkında bilgi depolayan kasvetli sicillerden ve hangisinin gücü ürettiğinin ve türettiğinin bilgisini içeren dosyalardadır. Weber için, bürokratik gözetleme, özellikle büyük ölçüde olan ve herhangi bir modern ulus devletin genişlemesinin karşısında duran yeterliliğin sağlanmasının bir yoludur.

Özellikle James Rule'un öncülük eden çalışması olan *Özel Hayatlar, Kamusal Gözetleme*[14] eserinde olduğu gibi, bürokratik alanlara bilgisayarlaşmanın klasik ölçülerini taşıyan, bu tip Weber takipçisi çalışmalar olmuştur. Rule, kâğıt dosyalardan bilgisayar dosyalarına olan geçişin hangi yollardan olduğunun altını çizmiştir, fakat ayrıca ticari alanlarda hükümet gözetlemesinin bazı bölümlerinin de yeniden ortaya çıktığını ayrıca göstermiştir. 1960'larda yazarken, çalışmaları sadece devlet alanındaki bürokratik işlemlerin bilgisayarlaşmasını değil, aynı zamanda kredi kartı şirketlerindeki hızla büyüyen operasyonların görünürlüğünü de kapsamaktadır. Rule, ideal tipik total gözetleme durumlarında, büyük ölçüdeki bürokratik kurumların yeni alanlara kolayca el uzattıklarının karşısında durmaya çalışmıştır. Başka bir Weber takipçisi bakış açısı, David Burnham'ın şüpheci çalışması olan ve bilgisayar veri tabanları yoluyla devlet gücünün merkezileşmesi konusuna daha da önem veren, Bilgisayar Devletinin Yükselişi[15] kitabında

14) J. Rule (1973) *Özel Hayatlar, Kamusal Gözetim*, Harmondsworth: Allen Lane.
15) D. Burnham (1983) *Bilgisayar Devletinin Yükselişi*, New York: Random House.

da görülebilir. Fakat bu kitapta, modern gözetleme çalışmalarının üçüncü kolu olan teknoloji motifi daha da geniş bir şekilde ilan edilmiştir.

Bazı nedenlerden dolayı, Jacques Ellul'un sosyolojiye olan katkısı ana görüş olarak kabul edilmese de,[16] modernitenin teknolojisi özellikle onun çalışmalarında görülür. 'Teknoloji'yi teçhizat ve işlemleri anlatmak için kullanan pek çok kişinin tersine, Ellul, daha geniş bir kavram olan *la technique* ile çalışmayı tercih etmiştir. Makineyi toplumun içine sokan, makinenin ihtiyaç duyduğu toplumu yapılandıran bu *la technique*dir. *La technique*, her şeyin ötesinde, sonuçlardan çok, acımasızca çalışmak için en iyi yolu bulmaya çalışan ve bunu yaparken de insan aktörlüğünü kolayca kemirdiği görülen yollara bir yönelimdir. Kendini büyütmeye, geri dönüşü olmamasına, her şeyi kapsamaya ve geometrik olarak işlemlerini gerçekleştirmeye eğilimlidir. Ellul'un söylediklerinden bir tanesi polisliktir. Teknik olarak büyüdükçe, polislik, suçlu davranan kişilerin tutuklanmasının daha başarılı olabilmesi için artan bir şekilde bütün vatandaşların gözlemlenmesini gerektirir. Ketum polisliğin mükemmelleştirilmesi tekniği, herkesi ihtiyatlı bir gözetim altında tutar.[17]

Yirminci yüzyılın sonlarındaki polislik hakkındaki pek çok sosyolojik çalışma, Ellul'a karşı riayetkâr bir onaylamayla başlamıştır. Gary T. Marx'ın çok iyi bilinen, Amerika'daki gizli

16) Ellul'un özellikle İngilizce konuşan sosyoloji için olan belirgin marjinalliği, bazılarının onun övgüye karşı şövalye ruhu olarak görülür (örneğin, kesinlikle Weber'e bağlıdır, fakat bu kendisi tarafından çok seyrek belirtilmektedir); Fransızca yazdığı gerçeği ve pek çok kişi için *la technique* aykırı karşı çıkışı batı kültüründe derin ruhsal bir huzursuzluk olarak görülür. Bakınız Winner (1977) *Özerk Teknoloji: İnsan Düşüncesindeki Tema Olarak Kontrolden Ortaya Çıkan Teknikler*, Cambridge: MA: MIT Press.

17) J. Ellul (1964) *Teknolojik Toplum*, New York: Vintage Press.

yürütülen işlemler hakkındaki araştırması bu konudaki bir noktadır; Richard Ericson ve Kevin Haggerty'nin *Risk Toplumuna Polislik Etmek* çalışması bir diğeridir.[18] Gözetleme alanında, Ellul'un bazı kesin düşünceleri de başkalarının ellerinde varlıklarını devam ettirirler. Örneğin, Langdon Winner'ın 'fonksiyon sürünmesi' kullanımı, dijitalleşmiş kimlik numarası gibi gözetleme tekniklerinin bir kere yerleştikten sonra, diğer amaçları da kapsayacak şekilde büyüyeceğini iddia etmektedir.[19] Ayrıca Oscar Gandy, 'bilgi ve ihtiyaçları ya da bir çeşit bütünleşme tayin etme'ye karşı uyarsa da, kişisel kayıt tutma sisteminin genişlemesini ve piyasanın kesinliğini, Ellul'un 'kendini tamamlayan sistem' terimi içinde görmektedir.[20]

Ellul'un kendi çalışmaları, *la technique*'nin gücünün detaylı deneysel kanıtının başarısından çok, yönelimi yansıtmasına rağmen, siyasetin teknikleşmesi söz konusu olduğu sürece, korkularının haklı çıkmaktan öteye geçtiği doğrudur. Bugünün yüksek teknoloji metotları, sadece yasal yetki belgelerine göre değil, ayrıca sigorta şirketlerinin kodlarına göre de, memurları enformasyon komisyoncularına çevirmiştir.[21] Tüketici grup sınıflandırılması ve sosyal ayrım stratejileriyle beraber veri tabanı piyasalarının yükselişi göz önüne alındığında, insan elektronik ticareti ile ilgili ne yapacağını merak ediyor.

Bazılarının iddia ettiği gibi, Ellul'un çalışmalarındaki bir zorluk, açık determinizminde ve direniş siyasetlerine ya da Giddens'ın dediği gibi diyalektik kontrole verdiği önemin azlığıdır.[22] Ellul, çalışmaları boyunca, teknolojinin muğlaklığı

18) Marx, op cit. R. Ericson ve K. Haggerty (1997) *Risk Toplumuna Polislik Etmek*, Toronto: Üniversity of Toronto Press.

19) Winner, op cit.

20) Gandy (1996), op cit. Lyon ve Zureik, op cit., s. 137.

21) Bkz. Ericson ve Haggerty op cit.

22) Giddens op cit.

hakkında güçlü bir algıyı devam ettirdiği için 'açık' determinizm sözünü kullandım. Benim bakış açımda, çalışmalarından dolayı bu tip bir sonuca vardığı için bir kişi affedilebilmesine rağmen, Ellul, teknolojinin sadece negatif ifadelerini bulan zaruriyetçi bir yapıda değildir.[23] Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sırasında yeraltından yürüttüğü çalışmaların teknolojiyi politik olarak sorgulamaya yönelik olmamasından dolayı, birinin Ellul'u tebrik etmesi şaşırtıcı olurdu.

Modern gözetleme teorisindeki dördüncü kol olan politik ekonomi, yeni teknolojileri birbiriyle çelişen çıkarların alanına katı bir şekilde koyar; bundan dolayı, en azından prensipte, gözetlemenin çekişmeciliğinin üzerinde daha fazla durmuş olur. Pratikte, bazı politik ekonomi yaklaşımları bile kapitalist ortaklıkların ve küresel kapitalist sistemin gücü üzerine o kadar ağır bir yük bindirirler ki gözetlemeyi genişletme dürtüsü, neredeyse bazı Ellul takipçilerininki kadar yenilmez görünür. Gözetleme, burada, bir sınıfın yeniden üretilmesinin ve bir sınıfın çıkarlarının diğerinin üstüne çıkarılmasının bir yolu olarak görülmektedir. Endüstriyel dönemin erken zamanlarında, işçileri bir fabrika çatısı altında toplamak, onları fabrika sahiplerine ve yöneticilerine karşı daha görünür kılarak, onların merkezi koordinasyonlarını ve kontrollerini kolaylaştırırken, yukarıda belirtilen olay, özellikle kapitalist üretim ilişkilerinde yaygındır.

---

23) Bunu A. Feenberg (1999) *Teknolojiyi Sorgulamak*, Londra: Routledge, çalışmasıyla karşılaştırınız. Heidegger ile beraber Ellul'un görüşünü takip etmiştir ve teknolojinin önemli noktaları görüşünü benimsemiştir. Ellul'un (1980) *Teknolojik Sistem*'i (New York: Continuum), örneğin, görünür bir şekilde pesimist bir sonuç içermektedir: 'Bugün teknolojiyi kullanan insanoğlu, aslında ona hizmet eden insanoğlunun kendisidir' (s 325) Fakat, Ellul, *Anarşi ve Hıristiyanlık* (1991) gibi kitaplarında politik stratejilerini yazmayı tercih etmiştir. Grand Rapids. MI: Eerdmans.

Özellikle Harry Braverman[24] gibi bazı yazarlar, işyeri gücünün doğası hakkında uzun süren tartışmaları teşvik eden, Marx takipçisi gözetleme çalışmalarını üstlenmişlerdir.[25] Fakat, 1970 ve 1980'lerde, bu gittikçe artan tüketim hali içinde kapitalizmin politik ekonomisini de içine alacak şekilde başarılı bir biçimde büyümüştür. Örneğin, Frank Webster ve Kevin Robins, sadece işyerlerindeki Taylorizmin gözetim boyutlarını incelemekle kalmamış, tüketimi, tüketici davranışları hakkında veri toplama ve işlemden geçirerek tüketimi yönetmek amacıyla, tüketici alanlarında uygulanan Taylorizm ve 'Sloanizm'i de incelemişlerdir.[26] Onlar, elektronik panoptikonu işbaşında görmüşlerdir.

Kişisel bilginin politik ekonomisi hakkında yazılmış olan bir başka önemli eser de, özellikle Webersel yaklaşımlarda bulunan -rasyonalizasyon ve piyasa- ama ayrıca, önde gelen mecazi ve analitik aracı olarak Foucault'un panoptikon tanımını da kullanan Gandy'nin *Panoptik Ayrım*'ıdır.[27] Gandy'nin yaklaşımı eğiticidir. Kişisel veri toplumları tüketici gruplarına ayırırken, tüketici gözetlemesini panoptik prensiplere göre çalışıyormuş gibi görür. Elektronik teknolojiler, değişik gruplara çeşitli ekonomik değerler verirken zorlanırlar ve bundan dolayı da eşitsizliğin üretimini bilgisayarlaştırırlar. 'Bu ayrımcı teknoloji...aynı zamanda vazgeçerken, bir yandan da şanslarının yüksek değerdeki hedeflerini sıyırır'.[28]

---

24) H. Braverman (1980) *Emek ve Tekelci Sermaye*, New York: Montly Review Press.
25) Bu konu, inter alia, A. Francis (1984) *Yeni Teknoloji İşbaşında*'da tartışılmıştır. New York: Oxford Üniversity Press. Ayrıca, özellikle gözetleme çalışmaları için, D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi*, Cambridge: Polity Press.
26) F. Webster ve K. Robbins (1986) *Enformasyon Teknolojisi: Luddite Analizi*, Newark, NJ: Ablex.
27) Gandy (1993) op cit.
28) Gandy (1996) Lyon ve Zureik'teki panoptik çeşitle aynı terimlerdir, op cit., s. 152.

Gözetleme teorisinin bu dört kolu, gözetlemenin modernitede neden bu kadar önemli olduğunu anlamak için kayda değer adımlar atmıştır. Daha özel olarak, bilgisayarlaşmanın diğer alanlara da yayılmasını olası kılarken bazı gözetleme fonksiyonlarını nasıl büyüttüğünü gösterirler. Bu bakış açısı devletler arasında olacak olan ekonomik olduğu kadar askeri rekabete karşı bizi hazırlamak için çok az şey öne sürse de, ulus devletin gücünün zorunluluğu, gözetlemenin arkasındaki uzun dönemli tarihsel güçlerin olduğunu gösterir. Rasyonalleşmenin devam eden ve acımasız takibiyle beraber, gözetlemenin bürokrasi ile olan ortaklığının modernitede derin kökleri vardır. Öngörü ve ölçümün araştırılması, bilgisayarlaşmanın gelmesiyle beraber ikiye katlanır. Fakat, bu bakış açısı, diğerleri ile bağlantılı olmadığı sürece, tek yanlı olma ve teknolojik gelişimi önemli olarak rasyonalizasyon işleminin bir parçası olarak görme eğilimindedir.[29]

Determinizm, teknolojinin ürünü olarak artan gözetlemeyle daha da fazla bağlansa da, bu üçüncü durumun her halükârda bazı kesin meziyetleri vardır. Özellikle, bu kol, kültürel vizyonu, mükemmel bilginin hayalini, gözetlemenin öncelikli örneği olduğu teknolojik yolların farkına varılması için belirtir. Yararlılığın bürokratik sonundan ayrı bütün amaçlarla beraber olmaksızın, gözetlemenin kendini büyüten bir kavram olduğu kadar kendini tatmin edici olduğu da kolayca görülebilir. Teknolojik olarak yürütülen anlayışı mükemmelleştirmek için olan kararlı eylem, günümüz kültüründeki derin bir arzuyu gösterir. Bunun, yine Ellul'un iddiasının bir parçası olduğu üzere psikolojik ve aynı zamanda dinsel boyutları vardır.

---

29) A. Feenberg (1999) *Teknolojiyi Sorgulamak*, Londra: Routledge,'de faydalı bir teknolojik önemsellik tartışması vardır.

Her yeni teknolojinin hiçbir zaman yeterli olmadığını görmek neredeyse esrarengizdir. Bir meslektaşımın gözlemlediği gibi, kapalı devre televizyon gözetlemesine bir örnek olarak bakıldığında: 'bir kameranız olduğu anda, bir sonraki köşenin arkasını görmek istersiniz...sonra aynı şekilde karanlıkta da görmek istersiniz ve infrared kameralar eklersiniz. Daha sonra daha fazla detay görmek istersiniz ve daha güçlü zoom (yakınlaştırıcı) mercekleri eklersiniz. Ve daha sonra, keşke onların ne konuştuğunu da duyabilseydim dersiniz ve kameranıza güçlü yönsel mikrofonlar eklersiniz...'.[30] Ellul, bu tekno kültürel zaruretin, insanların sosyal problemleri üstün bir kritiğe danışmadan çözebileceklerine dair yanlış bir batı düşüncesinden çıkan dinsel kökleri olduğunu iddia eder. Sonunda, insan zayıflık ve bağlılığına olan samimi bilgisi, bu tip modernist kibirine karşı Ellul takipçisi panzehirdir.

Politik ekonomi yaklaşımlarının, teknolojik düşünceler gibi düşüncelere şüpheci gözlerle bakması bir sürpriz değildir. Her zaman, devletin ve ekonominin gözetleme pratikleri ve işlemlerini şekillendirmek konusundaki rolünün üstünde dururlar. Benim düşünceme göre, bu teknolojiyle çelişmez, onu tamamlar. Sonuçtaki yaklaşım, herhangi bir teknolojik mücadele -sadece gözetlemeyi içerenleri değil-, baskın ya da baskı altında olan herhangi bir özne pozisyonunu gösteren zamanlı bir hatırlatma sunar. Bu yaklaşımın bürokratik zorunlulukların ya da gözetleme durumundaki bilinçli aktörlerin ne kadar rolü olduğunu belirtmesi, hangi teorisyenlerin tartışma konusu olduğuna bağlıdır. Webster, Robins ve Gandy, yukarıda belirtildiği üzre, çalışmalarında ikisine de yer verir.

Burada tartışılan gözetlemenin modern kolları teorisi, genellikle merkezi kontrol ya da kişisel hayatın ihlal edilebilirliği

30) Clive Norris'ten kişisel e-posta, Ocak, 2000.

hakkında yeni korkular doğurarak, bilgisayarlaşmanın nasıl geliştiğini ve tanıdık işlemlere yayıldığını gösterir. Fakat, bunlar genellikle, teknolojiyi, her ne kadar çok daha istilacı yollardan olsa da, sosyal yaşamın sınırını aşan bir şekilde, sosyal yaşamdan ayrı bir kategori olarak kabul etme eğilimi gösterirler. Bir kişi, bu tip bir yaklaşımın, yirmi birinci yüzyılın başında oluşan durumlar için uygun olup olmadığını sorgularsa affedilebilir. Teknoloji, sosyal ilişkilerin artan bir şekilde baskın olmasıyla beraber kısmen teknoloji tarafından kurumlaştırıldığı için -bir kişi cep telefonu konuşmalarına zorla karışıldığında ya da bunu görmek için caddenin kenarındaki banka makinesinin değişimlerini fark ettiğinde- günlük yaşamın tek aracısı haline gelmiştir. Gözetlemenin, süperpanoptikon ve simulasyon terimleriyle yeniden değerlendirilmesi için çaba gösterilmesine neden olan bu tür anlayışlardır.

Süperpanoptikon ve Hipergözetleme

Bilgisayarlar hakkında söyleyecek hiçbir şeyi olmayan Foucault'un, dijitalleşmiş gözetleme hakkında yeni radikal yaklaşımlara esin kaynağı olması ironiktir. Toplu olarak, bunlar postmodern bakış açıları olarak düşünülebilir. Fakat, Foucauldian ironinin kaynağının izini sürmek zor değildir. Foucault, panoptikon düşüncesini, modern zamanlardaki sosyal kontrolün örneğini popülerleştirmiştir. Bir zamanlar, aykırı bir sosyal devrimci tarafından belirlenmiş hapishane mimarisine basit bir yenilikçi ve etkileyici yaklaşım olarak değerlendirilen kavram, Foucault tarafından modern disiplinin pragmatik örneği olarak yeniden bulunmuştur.

Jeremy Bentham'ın on sekizinci yüzyılda panoptikon hapishanesi için hazırladığı dizayn, içeridekilerin kendilerini izleyenleri görmelerini engellemek, hapis olanları ışıklarla aydın-

latmak ve kategori kadar hapistekilerin herhangi bir hareketinin de anında gözlenmesini sağlayacak şekilde yarım çember halinde sınıflandırılmış hücreler yapmak için özenle hazırlanmış kör kule camlarıyla izlenen bir araca dayanmaktadır. Düşünce, disiplin sistemini otomatlaştırmak, hapistekileri kendilerini izletmeye ikna etmek ve gereğinden fazla olan gerçek hayat denetleyicilerini geri çevirmekti. Elektronik teknolojilerin, bu tip bir panoptikonun mükemmelleşmesine izin vermeleri, birkaç yorumcunun dikkatinden kaçmamıştır, fakat bu şimdi yazılım mimarisi üzerinden gerçekleşmektedir.

Panoptikonun birliği ve elektronik gözetlemeyi teşvik eden Foucault'un araştırmacı analizleri olsa da, ilk ortaya çıkan, ironik bir şekilde Foucault takipçisi olmayan bir panoptikon versiyonuydu.[31] Görünüşe göre panoptikon, söylem yükü olmadan var olan disiplin analizlerine ve sosyal kontrole uymaktadır. Foucault'un analizinin ayırt edici söylemsel bölümlerini aradan çekip çıkarmak, kendisinin hatırlattığı gibi 'veri tabanlarının dilin konfigürasyonları olduğu' gerçeğiyle beraber, Mark Poster'e kalmıştır.[32] Bundan dolayı Poster, bilinçli bir şekilde, Marx ve Weber'in geliştirdiği davranış odaklı gözetleme teorilerinden dikkatini başka yöne çevirir. Poster için, veri tabanları sembollerle çalışır ve sunumlar onları postyapısal analize açar.[33] Bu, şüphe götürmez bir şekilde, teoriyi da-

31) Örneğin, Oscar Gandy, *Panoptik Çeşit*'te panoptik mecazı mükemmel bir şekilde kullansa da, bu tartışmacı bir yaklaşım değildir. Sosyolojik olarak, özellikle Weber ve Marx bakış açılarına yakın olarak gelenekseldir.

32) Poster (1996), 176.

33) Benzer bir nokta, özellikle sosyal hareketlerde, enformasyon çağının sembollerinin sosyal organizasyonlarda merkezi önemli bir yere geldiği düşüncesi, Alberto Melucci (1996) *Kodlara Meydan Okumak*, Cambridge ve New York: Cambridge University Press'de bulunmaktadır. Fakat, Melucci'nin bundan çıkardığı, Poster'ın tersine, sembolik iletişimin dengesizliği ve itiraz edilebilirliğidir.

ha postmodern bir çerçeveye taşımaktadır.

Poster, veri tabanlarıyla ilişki kurabilmek için ayrıntılı olarak bir söylem hazırlamıştır. İlk olarak, özneler, bu şekilde belirlenirler ya da dil yoluyla kültürel değer sahibi olurlar. Bireylerin bilinçlerinin ayrıcalıklı olduğu modern durumlarda, bu, öznelerin, özgürlük/determinizm gibi ikili karşıtlıklar içinde sabitlenme eğiliminde olduğu anlamına gelmektedir. Günlük hayatta, özneler devamlı olarak, istizah ya da 'selamlama' ile yeniden yapılandırılmaktadırlar. Bundan dolayı, yansıtıcı olmayan bir şekilde, belirli özne pozisyonlarını (öğrenci, çalışan, taksi şoförü, toplantı başkanı) günlük hayatımızın bir parçası olarak tayin etmekteyiz. Bu tip bir istizah -hâlâ dil seviyesinde- kimliklerin sabit olduğu yerlerde bile hiç bir zaman son ya da tamamlanmış değildir. Hiçbir zaman karşı konulmaya, yeniden düzenlenmeye, dirence açık değildir. Bu yollarla öznelerin kültürel yapılandırılması, 'söylemin nasıl bir şekilde gücün bir şekli olarak yapılandırıldığı ve gücün de nasıl kısmen dil yoluyla anlaşıldığı'nı göstermektedir.[34]

Poster'in gözlemlediği gibi, Foucault ceza ve seks hakkındaki ünlü hikâyelerinde gösterdiği gibi, gücün söylemci teorisini takip etmemektedir. Söylem gücünü, 'baskının yapılarıyla ilintili olan öznenin, daha sonra bu yapıların kendi üzerilerinde hareket etmeleri' yoluyla açıklamaktadır.[35] Panoptikonun gücü basit bir şekilde sadece (bilinçli olarak) hep gözeten görevlilerde yatmamaktadır. Tam tersine, bütün söylemin ve sistemin pratikleri, özneyi suçlu olarak belirlemek, rehabilite ederek normalleştirmek ya da Bentham'ın dediği gibi ahlaki devrim yoluyla açıkça gösterilmiştir.[36] Poster için, bilgisayar

34) Poster, op cit., s. 180.

35) Ibid., s. 181.

36) Bkz. D. Lyon (1991) "Bentham'ın Panoptikonu: Ahlaki Mimariden Elektronik Gözetime", *Queen's Querterly*, 98 (3).

veri tabanları, panoptikonu hapishanelerden dışarı çıkarır ve öznenin kurumsallaşmasını bir kez daha yeniden belirleyerek, ana topluma 'süperpanoptik' olarak işlemleştirmektedir.[37]

Poster'a göre, veri tabanının gelişmiş yazımı, onu herhangi başka geleneksel, elektronik olmayan 'yazar'ın yazımından daha uzağa taşır. Veri tabanı, ayrıca, yazıma yeni bir hareketlilik (alanda transfer edilebilir durumdadır) ve kalıcılık (zaman içinde korunabilir) sağlar. Veri tabanının 'yazımı' hiç kimsenindir ve herkesindir. Fakat, her şeye rağmen, bir kurum -bir kütüphane, bir ortaklık, bir hastane- tarafından sahiplenilmiştir ve bundan dolayı kurumun gücünü genişletir. İnsanlar bunu bilir ve zaman zaman korkularını seçim sonuçlarının belirtildiği yere yansıtırlar ya da hatta istenilen bilgiyi açıklarlar; örneğin, bir üyelikte ya da teminat formunda. Fakat, aynı zamanda ve direniş anlarında açıkça etkilenmez bir şekilde, güç çaba gerektirmeyen bir şekilde genişlemektedir. Bu kısmen, öznelerin devamlı olarak, cep telefonlarını kullanmak, otomatlaşmış banka transferleri yaparak, internet kullanarak ve bu gibi şeyler yaparak, kendi gözetlemelerine dahil oldukları nedeniyledir. Poster, bundan dolayı, 'bireylerin, sosyal aksiyon teorileri hakkında dalga geçerek, Weber'inki gibi, kendilerini sunmada bilinçli olma ayrıcalığına sahiptirler ve kendi panoptik kontrollerinin devrelerine bağlanmışlardır ve genel olarak, anlamı içten olan yere yerleştirerek liberaller deri kalkanının altındaki gizli yerdedirler' şeklinde bir sonuçlandırma yapmıştır.[38]

Kişisel veri tabanı, hükümet sosyal sigorta numaraları gibi kimlik belirleyici sembolleri, iddia edilen yardımlar ya da ver-

---

37) Benzer bir tartışma daha önce yapılmıştır. Bkz. G. Deleuze (1992) "Kontrol Toplumlarının Zeyilleri", *October*, 59 (Kış):3-7.

38) Poster, op cit., s. 184.

gi ödemeleri gibi, kesin kayıtlarla birleştirmektedir. Ortaklıkların durumunda, yasal uyumdan yaratılmış resimler ya da alışkanlıkların satın alınması gibi, satın alma ve diğer transferlerin kayıtları yapılmışlardır. Poster, bunların Foucault'un 'spesifikasyonun kablo şebekeleri' olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Özne, kendisiyle ilgili olan bireyin haberi bile olmadan, bir kayıt otomatik olarak tanımlandığı ya da bir diğeriyle karşılaştırıldığı her seferde, uzaktan kumanda edilen bilgisayarlar tarafından kullanılmakta, veri tabanında çoğaltılmakta ve merkezileşmekten uzaklaştırılmaktadır. Dil olarak veri tabanı, belirli aksiyonlar ortaya koyar. Bilgisayarlar, 'erişilebilir kimlikler üreten makineler' haline gelmişlerdir.[39] Bundan dolayı, elektronik istizah, öznenin nasıl yeniden yapılandırıldığı hakkında ipuçları vererek, yazımı başka bir alana taşır. Aynı zamanda, bütün işlem içindeki modifikasyon olasılıklarını olduğu kadar, veri tabanlarındaki içsel baskının potansiyelini açıklar.

Panoptikon, kendi içsel yaşamlarını geliştirmek isteyen özneler yaratır. Bunun tersine, süperpanoptikon, bu kimliklerin nasıl bilgisayar tarafından yapılandırıldığından haberi olmayan, dağılmış kimliklere sahip bireyler olan nesneler oluştururlar. Bir kere daha kaybolan bedenlerle baş başa kalırız. Modern gözetleme, kimliği belirlenebilen bir birey özneden diğerine dikkatlice ayrım yaparak, bireyselleşmeyle ilgili her şeyle ilgilenir.[40] Fakat, postmodern gözetleme bunu daha da ileriye, kimliklerin çoğaltılmasına, kendilerinden ayrılmalarına ve buna rağmen verilerin oluşturduğu bireylerin yeniden birleştirilebilmesine taşır. Bundan dolayı oluşturulmuş kimlikler,

39) Ibid., s. 186.

40) N. Abercrombie et al. (1983) *Kapitalizmin Bağımsız Bireyleri. Londra*, Allen & Unwin. Ayrıca, Lyon (1994), op cit.

Baudrillard'ın 'hiperrealite' (hipergerçeklik) olarak adlandırdığı bir çeşitlemeyle uyarılmaktadırlar. Bireyler, varlığın yeni şekillerine sahiptirler. Bunlar, Poster'ın dediği gibi, veri tabanına olan giriş izinleri olan bireyler ve organizasyonlar için onları tanımlayan özne pozisyonlarıdır.[41] Fakat, bu tip bir simulasyonun kökenleri ve sonuçları nelerdir? Buna bir cevap bulmak için, ikinci kol teorisine dönmemiz gerekmektedir.

William Bogard, gözetlemenin uyarılmış dünyasına girdiği teorik başlangıç noktası için, Foucault yerine Baudrillard'ı kullanmıştır. Bogard için, gözetlemenin günümüz modern açıklamaları hakkındaki önemli olan ihmalkârlık simulasyondur. Bir kez daha, elektronik teknolojiler, anahtardır. Sanal, gerçek işlemlerin yerini alır ve elektronik işaretler, nesnelerin ve olayların imgeleri gerçek karşılıklarının yerini alırlar.[42] Savaş oyunu teknikleri ve gizli silahlarla başlayan ve ekolojik çevre simulasyonları ya da piyasanın ortaklık simulasyonları yoluyla gözetlemeye doğru genişler. Foucault'un tersine, Baudrillard'ın çalışmaları komünikasyon ve enformasyon teknolojilerinin gelişimi ve çoğalmasını kesin olarak doğrulamıştır.

Baudrillard için, simulasyon, 'bilgisayarlaştırılmış imgelerin kendi programlarının bir fonksiyonu olmaları gibi' kodlar ve modeller yoluyla, 'gerçeğin yeniden üretilmesidir'.[43] Simulasyon, aynı zamanda gerçekliğin yokluğunu gizlerken, bir ger-

---

41) Poster, op cit., s. 188.

42) Bogard, op cit., s. 3. Bogard, "gerçeklik" gibi kelimeleri tırnak içine alarak, bu tip kavramların anlattığı işlemler tarafından dengesizleştirildiğini düşünür. Ben bu işaretleri, bizim taraflımızdan anlaşılamasa bile gerçeklerin kategorisinde olduğu kadar esnek olmayan karakteri olduğu için kaldırmadım. Örneğin, realizm (gerçekçilik) hakkındaki tartışmalara bakınız, T. May ve M. Williams (eds) (1998) *Sosyal Dünyayı Bilmek*, Buckingham: Open University Press.

43) Bogard, op cit., s. 10.

çeklik etkisi yaratmaya çalışır. Gerçek, imgenin -bundan dolayı da hipergerçekliğin- referensal kaynağı olarak gerekenden fazla olmaktadır. O zaman, hipergerçek, 'gerçeğe' öncelik veren ve oluşturan kod ('işaretleşmenin teknolojileri') olmaktadır. Baudrillar'ın 'telematik toplumlar'ında -başkaları için enformasyon toplumları- simulasyon, 'hakimiyet şeması'dır.[44] Bu kodun, nasıl baskı ve kontrol modu olarak ünlendiğini göstermektedir.

Baudrillard'ın şemasında, ekmeğin 'İsa'nın bedeni' olduğu, Hıristiyan topluluğunda, bir zamanlar, imgelerin gerçek gibi gösterildiği öne sürülmüştür. Daha sonra, Karl Marx tarafından kapitalist düzenin illüzyonları ve fetişleri olarak değerlendirilerek saldırılan yanlış zevahirler gelişti. Modern sunumun modlarının çöktüğü üçüncü koldaki enformasyon çağı öncüleri, imgenin olmayan varlığını gizleyerek, gerçekliğin dışına çıktılar. Baudrillard, sosyal ilişkilerin kendilerinin üst derecede farkına varıldığı, dördüncü bir zamanın değerlendirilmesi için üstelemiştir. Bu, çelişkili bir şekilde öne sürdüğü üzere, Bogard'ın gözetlemeyi değerlendirmek için giriş noktası olan, 'sosyalliğin sonu'nun nöbetini belirtir.

Bogard'ın bakış açısında, 'hipergözetleme' kontrolü hem gözetlemeyi pekiştirir, hem de onu kesin limitlerine kadar taşımaya çalışır. Hesaplamanın hızı, gözetlemenin, sanki kendisinden önce çalışabilecekmiş gibi, kendisinin önüne geçmesine izin verir. Davranışın oluşmasından ya da gerçek zamandaki olaydan önce, keşfetme öncesi ve kayıt öncesi bir teknolojiye çevirir. Yeraltı tren istasyonlarındaki intihar girişimlerini tahmin eden Cromatica sistemi iyi bir örnek teşkil eder.[45] Bo-

44) J. Baudrillard (1983) *Simulasyonlar*, New York: Semiotext(e)., s. 83.

45) Dördüncü bölümdeki Chromatica tartışmasına bakınız.

gard için, panoptikon, bir söylem şekli olarak anlaşılabilmesi için sadece dijitalleştirilmemiştir; bundan dolayı, gözetlemenin, sahnenin arkasında değil önünde görüldüğü ikilemsel bir alana taşıyarak, bir keşfetme ve kayıt stratejisi olarak da görülmektedir. Poster'in çalışmalarında olduğu gibi, modern hesaplardaki sabırsızlık bu yazının içine işlemiştir. Bogard da, Marx ve Weber'in ötesine geçmeyi arzu etmiştir.[46]

Hız merkezidir. Gözetleme simulasyonunun ardındaki düşünce, bir şeyi ilk kez gören olabilmek, önceden fark etmek üzere olan yarışı kazanmaktır. Paul Virilio, bu prensibi 'dromoloji' olarak adlandırmıştır.[47] Dikkati zevahire çekmek ve belirsizlik yaratmak yoluyla kontrol olarak çalışır. Bu tip zevahirler zaten panoptikonda var olmaktaydılar ve bunların amacı belirsizlik yaratmaktı.[48] Fakat, panoptikonun yarattığı belirsizlik, daha olmamış bir olay hakkında ne 'görülebileceği' üzerine değil, gözlemcinin şu anda ne görebildiği üzerinedir. Eşleştirme ya da istisnai durumlarda tarama yapmak için çoğul bilgi kaynaklarını organize eden bilgisayar profili, davranışları ikinci kez tahmin etmeye çalışır. 'Stereotipleştirmenin bilgiselleştirilmiş formu'nda[49], profil, olabilecek satışlar - elektronik satışta hedef alınmış spesifik kişiler için olan reklamları tetikleyen- ya da polis bilgisayar sistemlerinde olabilecek potansiyel suçlar hakkında uyarıda bulunmak için önceden tahmin olarak kullanılmaktadır.

Fakat Bogard, bilgiselleştirilmiş stereotipin sadece, güç değişikliklerini ispat etmek için kullanılan bir 'yanıltıcı imge' ol-

46) Bogard, op cit., s. 18.

47) P. Virilio (1986) *Hız ve Politika*, New York: Semiotext(e), s. 15. Ayrıca bkz. Bogard, ibid., s. 26.

48) Bkz Lyon (1994), op cit., s. 65.

49) Bogard, op cit., s. 27.

madığını söylemektedir. Gerçek imgeye benzemeye başladıkça, bu daha fazla bir şekilde kendi kendini tamamlayan bir kehanet haline dönüşür. Doğrulama, en azından modern anlamda doğrulama, kimlik belirlemeden önce gelmektedir. Doğru şifre ya da kodla, hayat normal bir şekilde devam edebilir. Bunlar olmadan, bireye, şüpheli ya da piyasa için bir hedef gibi davranılır. Bogard bu konuda haklı mıdır? Onun bakış açısı hakkında aşağıda daha geniş yorumlarda bulunacağım, fakat şu noktada, önemli derecede deneysel esaslardan yoksun olduğunu belirtelim. Tamamen yanlış olduğu söylenemez, fakat gözetleme konusunda 'gerçeklerin nasıl imgeleri yansıttığı' hakkındaki alanda yeterli araştırma yapılmamıştır. Bu işlem hakkında eleştirisel bir anlayış, gözetleme çalışmalarını anlamak açısından önemli bir yardımda bulunabilir.[50]

Benzetilmiş gözetleme teknolojilerinin bazı önemli özellikleri vardır. Deneysel olayları dökümanlaştırmak ve bundan dolayı öznelerin belirsizliğini desteklemek yerine gerçekliği taklit ederler. Bunlar bazı davranışları yıldırmayı ya da rehberlik edip olası kılmayı amaçlarlar. Günlük yaşama, elektronik teknolojiler tarafından daha fazla aracılık edilmektedir ve sahne olayları deneyimleri yerini daha fazla aldıkça, bu teknolojilerin çalışması daha da az algılanabilir duruma gelir. Foucault'a göre, disiplin, insanları, davranışların ahlaki standartları-

50) Bu konunun altyapısı, bir yandan etiketleme teorisi, değer yandan Foucault'un Biyogüç hakkındaki kavramlarıdır (alt kısma bakınız). Benim bakış açıma göre, ne nominalizm ne de niteliksiz realizm (gerçekçilik), sorunun cevabı için teorik olarak uygundur. Daha iyi bir yol Ian Hacking'ın *'dinamil nomalism'* olarak adlandırdığı, ne nominalizmin garipliklerine batan ne de imgelerin ve kategorilerin 'insanların oluşumu'nda hiç rol oynamadığı gibi davranan kavramda olabilir. Bakınız Hacking (1986) İnsanları oluşumu, T. C. Heller, M. Sosna ve D.E. Welerby (eds) *Bireyselliği Yeniden Yapılandırmak: Özerklik, Bireysellik ve Batı Düşüncesinde Benlik*, Stanford, CA: Stanford Üniversity Press, s. 228.

na göre ya da kurumsal gereksinimlerine göre normalleştirir. Bogard'a göre, 'telematik' toplumlarda, bireyler, veri akımları olarak yönetilmiş kodlara göre 'süper normalleştirilirler'. Benzetilmiş gözetleme ayrıca, şeffaf yüzeyler, steril alanlar, imgelerin kırılmaları ve akımları ile teknolojik hayal gücüne göre de anlaşılabilir.

Bogard, gözetlemenin, dünyayı göründüğü gibi görmek için yüzeyin altına inmek istemesine rağmen, simulasyonun yüzeyin içinden görüldüğü ikilemi üzerinde yorumlarda bulunur. Görünen şey, görünen her şeydir. Bu bakış açısında, gerçek ile iluzyon arasındaki farkı yok etmek amacıyla, algılamanın kendisi de şeffaf hale gelir. Bir kez daha, modern gözetlemenin temiz, steril düzen çevreleri yaratma amacına karşı, simulasyon, bunu daha ileri, mükemmel enfeksiyondan temizlemeye götürmeye heves eder. Bogard, bunu, ölüm anlarıyla ilgili belirsizliklerle ya da bedenin sınırlarıyla beraber biomedikal gözetlemeyle birleştirir.

Bogard, ayrıca, gözetlemenin kayıt için bir yol olması ve bundan dolayı, zaten simulasyonla ilgili işaretler göstermesini gözlemleyerek, gözetlemeden simulasyona olan geçişin altını çizer. Kayıt yapma da -bir olay, bir kelime, bir transfer- bir kopya hazırlanır ve akımda, daha sonra yeni bir akımın başlangıcını oluşturacak bir kırık oluşturulur. Son olarak ve bu Bogard'ın diğer gözlemlerinin de birleştiği noktadır, simulasyon, 'hayalin imgeyi yok etmesi' derecesine varacak kadar saf kontrol ile alakalıdır.[51] Simulasyon, alanlar ve zamanların imal edilmiş olanlar tarafından kontrol edildiği sanal gerçekliğe gidecek kadar, gözetlemenin limitlerinin ötesine gitmeyi amaçlar. Çevre mükemmel bir şekilde kontrol edilebilir. Aslında, daha fazla kontrole ihtiyaç duymaz; çevre kontrolün

51) Bogard, op cit., s. 46.

kendisi olmuştur.

Bogard'ın bakış açısı bizi affedilmez bir şekilde hiper gerçekliğin alanına taşır. Bunu yaparak, benim bu kitapta yapmaktan kaçındığım bir şekilde sosyal dünyayı donuklaştırma eğilimi gösterir. Bu, benzetilmiş gözetlemenin artan bir ölçüde gerçekleşmediği ya da veri parçalarına dayanarak bilgisayarla oluşturulmuş kimliklerin gerçekten öznellik ve sosyal adalet için sonuçlarıyla beraber gözetleme veri tabanları içinde dolaşmadığı anlamına gelmez. Problem daha çok, somutlaşmış insanların kendilerinin dağılmış olarak görüldükleri bir yerde, gözetlemeyi panoptik hayal gücünün gölgeli dünyasında izlemektedir. Bundan dolayı, bir zamanlar oyun olarak düşünülen ve paranoyak bir vizyonla baş başa bırakılmış durumdayız. Bu, ayrıca politik olarak da kötürüm hale getirilmiştir.

Yeni Gözetleme Teorisi

Burada, özellikle de eğer tavsiye olarak Marx ve Weber'in ötesine' geçmesine dikkat ediliyorsa, birbirlerinden farklı görünen, iki çeşit gözetleme teorisi tartışılmaktadır. Aynı zamanda, bu teorilerin, yirminci yüzyılın sonlarından beri gelen gözetlemenin elektronik gelişimini açıklamak gibi ortak bir arzuları vardır. Ayrıca, Foucault'un çalışmalarının, özellikle de panoptikon hakkında olanların, bu açıklamayla ilintili olduğunun farkındadırlar. Bunun devamında, Marx, Weber ve diğerlerinin ötesine geçmek, günlük gözetleme pratikleri için uygun bir teori gerektirmektedir, fakat onların 'ötesine gitmek', onlar tarafından ortaya konulmuş analizleri terk etmeyi gerektirmemektedir. Aslında, değişik teorik şekiller arasında önemli devamlılıklar yer almaktadır ve ikisinin de iyiliği için, yeni teoriler, eskilere nüans ve uygun gözetleme teorisinin araştırması için avantaj ekleyebilirler.

Özellikle yirminci yüzyılda, klasik olarak odaklanmış teoriler, geliştikçe, gözetleme işlemlerinin sosyal -ve özellikle kurumsal- kökenleri için ortak bir araştırmaya sahiptirler. Bundan dolayı, ulus devletler arasındaki rekabet, bürokraside ortaya çıkan rasyonalite ve kapitalizmin sınıf zorunluluğu, modern gözetlemenin çeşitli kökenleri ve sağlayıcıları olarak görülür. Her biri, ilişkili yerleştirilmiş, kaydedilmiş, gözlemlenmiş, izlenmiş, sınıflandırılmış ve işlemden geçmiş bireylerin dezavantajı olarak ilintili pratiklerini işe alan kurumların gücünü büyüttüğü zaten anlaşılan gözetlemenin özelliklerini belirtir. Ayrıca, her birinin, fabrika ya da ofis organizasyonu, kentsel planlama ya da polisliği gibi farklı alanlarda mükemmel örnekleri vardır.

Daha geleneksel yaklaşımların, özellikle yeni teknolojilerin gözetleme üzerindeki etkileri söz konusu olduğundaki ihmalleri aşağıdaki gibi özetlenebilir. Kurumsal alanların spesifik çalışmalarının güçlü yanları, genellikle birleşim üretme etkileri gösteren yeni teknolojiler söz konusu olduğu zaman bir zayıflık haline gelir.[52] Örneğin, denetimin ya da izlemenin yönetim fonksiyonları, elektronik teknolojilere uygulandıkları zaman bulanıklaşırlar.[53] Benzer bir şekilde, kurumsal alanlar arasında benzerlikler arayan gözetlemeye odaklanma, piyasa ya da polislik gibi alanlarda bulunan, değişik veri tabanlarının kullanımıyla bilgisayarların eşleştirilmesi gibi özellikleri belir-

---

52) Yakınsanmış 'etkiler' yaratan, teknolojik yakınsama, elbette ki, masum değildir. Bir politik ekonomi bakış açısı, doğru bir şekilde, teknolojik yakınsamanın kendisinin kararların ve sosyal durumların karmaşık bir ürünü olduğunu öne sürmektedir. Bkz. D. Winseck (1998) *Yeniden Yakınsama: Kanada Telekomünikasyonunun Politik Ekonomisi*, Cresskill, NJ: Hampton Press. Ayrıca bakınız, D. Lyon (1988) *Enformasyon Toplumu: Konular ve İllüzyonlar*, Cambridge: Polity Press, böl. 2.

53) Bkz Lyon (1994) op cit., bölüm yedi.

tir. Bu ikisinin, daha geleneksel yaklaşımlarda, tek nefeste söylendiğini hayal etmek zor olmaktadır.

Bu başka bir konuya ilgiyi çeker. Teknoloji, daha önceki zamanlarda, günlük yaşama aracılık etmekten çok, genellikle 'dışsal' bir faktör olarak görülürdü. Bunun gibi, teknoloji, esnek, biçimlenebilir, yapılandırılmış, itiraz edilebilir özellikler yerine, rasyonalleştirme ya da yararlılık üretme gibi bazı önemli özellikler sergiler gibi görünmektedir. Son olarak, konu, siyasetle ilgili teoriye, dezavantajlı bireyler için duyulan övgüye değer kaygıya (klasik toplum/birey ikiselliği içinde anlaşılabilir) geldiğinde, bazen bu bütün toplumun sistematik dezavantajlı duruma geldiğinin gözden kaçmasına neden olmaktadır (elbette ki, bu Marx yaklaşımı için doğru değildir). Bundan dolayı, mahremiyet, gözetleme/mahremiyet ikili ilişkisi için tamamlayıcı -siyaset panzehiri- kavram olmuştur.

Yeni teoriler, komünikasyon ve enformasyon teknolojileri tarafından değişikliklerin üzerinde kesin bir şekilde odaklanarak kendilerini överler. Poster'ın çalışması, bilgisayar veri tabanları ve bundan dolayı söylemsel gücünün diliyle, gözetleme teorisini yeniden derecelendirmeye çalışır. Veri tabanının ne yaptığını, değişik dilinin nasıl bazı fonksiyonları gerçekleştirdiğini göstererek, Poster, süperpanoptikon düşüncesinin etrafında yapılandırılarak, gözetleme soruşturması için şöhrete giden yeni yollar göstermektedir. Veri öznesinin, veri tabanı spesifikasyonunun kablosunda nasıl yerleştirildiği, Poster'a göre, dahil olan baskı hakkında, nasıl buna karşı konulacağı kadar çok şey gösterir. Benzer olarak, Bogard'ın tartıştığı gibi, Deleuze'nin koddan uzaklaşması, gözetleme simulasyonu içinde gücün anlamlarının arttığını gösterir. Bir kez daha, bu elek benzeri kod durağan değildir, fakat Christine Boyer'in dediği gibi dönüşür, dalgalanır ve devamlı olarak

işbaşındadır.[54] Bu, bilgisayar tabanlı teknolojilerin kullanımıyla gözetlemede yapılan spesifik değişimler için başka bir anlayıştır.

Fakat, kendi kendilerine, yeni teorilerde tamamen yeterli olmak konusunda başarılı olamazlar. Poster'ın çalışması, oldukça anlamlı olsa da, yeteri kadar uzağa gidemez. Marx ve Weber'in teorilerinin ilginç özelliklerinin doğruluğunu kabul etse de, bunların günümüzdeki gözetleme problemleri için nasıl hâlâ açıklayıcı sonuçlar sunduklarını göstermek için onlara dönmez. Tersine, bunlar, aksiyon tabanlı teoriler olarak, veri tabanı dili ve söylemi dünyası için uygun olmadıklarından bir kenara atılmışlardır. Buna ek olarak, Poster, 'biyogüç'ten -Foucault'un *Seksüalitenin Tarihi*'nin kalbini oluşturur- basit bir şekilde bahsetmiş ve buna örtülü olarak dayanmış olsa da, bunu kendi gözetleme kavramına tamamen dahil etmez.

Poster'ın süperpanoptikonunun, işlemi için, biyogüce dayandığı iddia edilebilir. Foucault'a göre, biyogüç, nüfusun paslanmış sesli istatistiksel çalışmasından doğmuştur. Fakat 'bilgi gücünü insan hayatının dönüşümünün aktörü yapmıştır'.[55] Ian Hacking, sayılan bedenlerin, 'insanların içine düşmek zorunda kaldıkları yeni kategoriler ve dolayısıyla insanoğlunun kesin yeni kavramlaşmasını yaratmak ve geri vermek' için yıkıcı etkileri olduğunu iddia etmiştir.[56] Bunu bilgisayar diline çevirin, önemi ortaya çıkacaktır. Bunun, hareketlilik işareti altında, günümüz gözetleme ve simulasyon davranışlarının içindeki toplu patlamasına ve otomasyonuna dikkat

54) C. Boyer (1996) *Siberşehirler: Elektronik İletişim Çağında Sanal Anlayış*, New York: Princeton Architectural Press, s. 18.
55) M. Foucault (1978) *Cinselliğin Tarihi*, böl. 1. New York: Random House, s. 138.
56) I. Hacking (1982) Biyogüç ve Basılmış Sayıların Heyelanı, *Humanities in Society*, 5: 279-95.

edilmelidir. Bunu, daha önceki zamanların göreceli olarak sabit bedenlerinin sayımıyla karşılaştırın ve bugünün sosyal hayatını düzenleyen kodlar için kesin dallanmanın 'ahlak bilimi' döneminde neyi başlattığını göreceksiniz.

Diğer yandan, Bogard'ın çalışması çok ileri gider. Baudrillard'ın çalışmalarında da tamamen eksik olmayan bir iz olan savurgan nesri, açıklamaktan çok muğlaklaştırır. Önemli ve açıklayıcı olmasına rağmen, ikilem ve belirsizlik çalışması, önemli merkezi simulasyon olan elektronik etkilerin kaçınılmaz, oldukça kararlı ağlarının, postsosyal çevrelerin içinden kontrol edilmeden dolaştığı izlenimini uyandırır. Bundan haberdar gibi görünen Bogard, karşılık olarak, 'cyborgsal sıkıntı' hakkında bir notla sonuçlandırmıştır. Elektronik can sıkıntısının, veri koruması ve mahremiyet kanunlarının liberal çözümlerine alternatif olacak kadar çabuk olabileceği şüphelidir.

Bogard'ın, akıl hocası Baudrillard'ın yaptığı aynı yanlışları yapması talihsizdir ama şaşırtıcı değildir. Çalışmasını bildiren mecazlar, kendilerini taklit ederler ve Bogard, bunların kendilerininkinden başka herhangi bir gerçeğe dayandığını reddeder gibi görünmektedir.[57] Dijital kodlar geri kalan tek şeydir. Fakat Baudrillard bile, günümüzdeki simulasyon için, dijitalleşme metafizikal prensiptir...ve DNA da peygamberleridir' demiştir. Genetik kodda, 'simulacra'nın yaradılışı', mimari tipini bulmuştur.[58] Gördüğümüz gibi, hem bilgisayar destekli kodlama ve hem de DNA'nın ayrımı gizli cepheleri ve vücutlandırılmış insanlar ve özel gruplar üzerindeki fazla somut etkileri vardır. Yüzeysel kaygılara ve kendi referanslarına kay-

57) J. Baudrillard (1988) Raportörün Kaybolduğunu *The Evil Demon of Images*'nda İddia Etmiştir, Sydney: Power Institute Publications (no.3) s. 21.

58) J. Baudrilland (1983) *Sessiz Çoğunluğun Gölgesinde...ya da Sosyal ve Diğer Yazıların Sonu*, New York: Semiotext(e), s. 103-4.

mak kolaydır. Simulacra, gerçekten 'gerçeğin' karşısında durur. Fakat, buna alternatif karşılık, sosyolojiyi kendi değer tabanlı değişimlerinde yer alacak bir bakış açısıyla, kategorilerin belirsizliğini tanımaya itmektir.

Fakat şimdi, modern ve postmodern teorilerin karşılıklı bilgilendirici olduklarına dair olan önerimi desteklemek için, iki örneğe dönüyorum. Biri panoptikonu siyasetle ilgili değerlendirir, diğeri ise simulasyonu kentsel yönetimle ilgili değerlendirir. Her durumda, elektronik teknolojilerin özel durumlarla ilgili etkileri, Foucault ve Baudrillard araştırmalarına açık olan yollardan tartışılmıştır. Fakat şu anda, sırasıyla, farklı bireylerin hayat şansları ile ve materyal coğrafyaların pratik şekillendirilmeleri ile eklemlendirilir.

Ericson ve Haggerty'nin *Risk Toplumuna Polislik Yapmak* (1997) çalışması, genellikle birbirinden ayrı olarak düşünülen bakış açılarını bir araya getirir: Bir yanda Michel Foucault'unki, diğer yanda Ulrich Beck'inki. Gözetleme, riske direniş terimleriyle anlaşılmaktadır. Foucault'un, günlük yaşamda polis pratiklerinde görülen gücün mikrofiziği, hükümetleşmeyle risk yönetimini birleştirir. İletişim ağı toplumunda, risk akımının tahribatına ait olan veriler yoluyla, polislik önemli bir düğüm oluşturur. Pek çok yoldan yaratılan ve sigorta şirketleri tarafından cesaretlendirilen güvensizlik hissinin artışı, tehditleri kapsamak ve sosyal dokuya gelecek olan tehlikeleri engellemek için gösterilen çabalarla karşılık bulmuştur. Eğitimi, refahı, sağlığı, iş bulmayı ve göze çarpan ve yayılan bir şekilde sigortayı da içeren, polis dışındaki kurumlar, polisin topladığı ve iletişim halinde olduğu risklerin bilgisine ihtiyaç duyarlar. Bunu yapmak için, askeri devriye arabaları gibi sokaklarda görülen yüksek teknoloji hareketli ofislerle bağlantılı olarak, özellikle toplum içi polislikle, bilgi iletişim ağlarını ye-

niler ve genişletirler.[59]

Bu, 1998'deki İngiliz Suç ve Düzensizlik Hareketi'nin sonuçlarında ispat edildi. Polis sadece, sağlık yardımı ve belediye yönetimi gibi diğer alanların bilgilerini almakla kalmadı. Buna ek olarak, belediye yönetimleri, gözaltı servisleri, eğitim ya da sağlık otoriteleri gibi pek çok alan suçu azaltmak için polis fonksiyonlarını almış gibi görünüyordu. 'Gençlik Suç Takımları' gibi gruplar, sadece bir önder aktörleri olmayan, çok aktörlü oluşumlardır. Bunun gibi, polislikle ilintili içsel aktör aktiviteleri, veri paylaşımının imkânlı olduğu her yerde açıkça gelişmektedir. Fakat İngiltere'de, Veri Koruma Hareketi farklı aktörlerin, kişisel verileri ellerinde tuttuklarını ve işlemden geçirdiklerini varsaymaktadır. Bu çelişkinin sonuçları önce ya da sonra ortaya çıkacaktır.

Risk Toplumuna Polislik Yapmak, panoptikon hakkında çok az şey söyler. Polisliği açıklamaktan çok Foucault'un *Cinselliğin Tarihi*'nin anahtar kavramı olan biyogüçle ilgilidir. Yine de, Ericson ve Haggerty'nin biyogüç tartışmaları, Poster'ın söylemsel süperpanoptikon sunumuyla düzgün bir şekilde birleşir. Biyogüç, 'insanları oluşturarak' ve onları normun mantığına uydurarak, devlet ve sivil toplum arasındaki sosyal alanda işlem görür. Fakat Ericson ve Haggerty'ye göre, günümüz polis pratiklerinde, 'norm', risk değerlendirmeleriyle, istatistiksel olasılıklarla ve bundan dolayı gözlemlenebilir (ya da uyarılabilir) davranışlarla ilgilidir. Eğer süperpanoptikon, doğru bir şekilde, bireylerin 'spesifikasyon kabloları' içi-

59) Burada daha önce önemi olan iki noktayı gördüğümüzü söyleyebiliriz. Komünikasyon ve enformasyon teknolojileri, geleneksel değişik (özel) sigorta sektörleri ve (kamusal) siyaset arasında yakınsama oluşmasına olasılık verir. Toplum siyasetleri ve yüksek teknoloji veri yönetiminin birleşmesiyle beraber, bilgisayarlaşma işlemi ve yüz yüze ilişkinin kuvvetlenmesiyle beraber yürür.

ne yerleştirildikleri bir söylem şeklinde görülürse, o zaman, bunlar, aynı olmasalar bile çok benzer konunun örnekleridirler. Aslında, süperpanoptikon hakkındaki vurgusunun tersine, Poster, ayrıca biyogüçle olan bağlantıyı da onaylar. Söylediği gibi, 'toplumlarımızda yayılmış oldukları gibi, veri tabanlarının önemli bir etkisi, gücün "hükümetsel" şeklini teşvik etmek, her seviyedeki kurumları zorlamak için, olanak dahilindeki her türlü topluluktan bilgi almaktır'.[60]

Fakat Poster'ın tersine, Ericson ve Haggerty, aktörü kendi yerine dokurlar. Onlar, *elektronik persona*nın öznenin üstüne geri tepkimede bulunduğunu, fakat bunu özneyle işbirliği içinde yaptığını iddia ederler. Pierre Bourdieu'nun çalışmasına başvurarak, bireylerin, insanlara daha yukarıda ya da aşağıda yerler veren sınıflandırma sağlayan biyogüç yollarıyla kendi üstlerine empoze edilen sınıflandırmaları kabul edeceklerini iddia ederler. Bunun hakkında fazla kanıt sunulmamış olsa da, risk toplumu ve gözetleme tezi pek çok diğer yerde, özellikle de polis karakolları tarafından önerilmiş kalın tanımlarda ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı, hükümetselliğin bir çeşit risk yönetimi olduğu ve dolayısıyla uzaktaki toplulukları yönetmek için ahlaki olmayan bir çeşit politik aritmetik kullandığına dair olan öneriye itimat duyulmuştur. Bu teorideki gözetleme, risk yönetiminin zorunluluklarıyla yönetilmektedir ve risk yönetiminin işlemden geçirdiği kodların mantığına uymak zorundadır.

Telekomünikasyon ve Şehir: Elektronik Alanlar, Kentsel Alanlar'da Stephen Graham ve Simon Marvin, yeni teknolojilerin nasıl işlerin açılıp kapanmasına karar verdiklerini göstermişlerdir. Önceki durumda, bunun, ayrıca kimin özellikle asil

60) Poster, op cit., s. 189.

müşteri olma hakkı kazanacağını ve kimin parekendeciler tarafından görmezden gelineceğini de belirleyeceği belirtiliyordu.[61] Daha sonraki bir çalışmada, Graham, Bogard yaklaşımının 'gözetici simulasyonu' kavramını kesin bir şekilde almış ve aynı durumu şehir planlamasına uygulamıştır. Fakat ayrıca, Bogard'ı, 'gözetici simulasyonunun, yerleşmiş sosyoalansal ilişkilerin üretimi içinde nasıl somutlaştırıldığını açıklamayı' başaramamakla suçlamıştır.[62] Bu yazarlar, gözetici simulasyonunun bazı önemli araştırmalarını kabul etseler de, onları ayrıca günümüz şehrinin eleştirisel alanına da taşımışlardır. Bu yollarla, simulasyonların eşyaların ve servislerin dağılımına ve sosyal kontrolün yollarına nasıl karıştığını iyice göstermişlerdir.

1990'larda, Avrupa'dakiler kadar Kuzey Amerika'daki perakendeciler ve bankalar, nereye yerleşecekleri ve yatırım yapacakları hakkında kararlar almak için, artan bir şekilde geodemografik araçlar kullanmaya başlamışlardır. Geodemografik profiller, potansiyel müşterileri, 'boyanmış gettolar' ya da 'havuzlar ve verandalar' gibi stereotipik takma adlarla bilinen posta kodu ya da zip kodu semt gruplarına ayırırlar. Bunlar, iyi dokulanmış dinamik tüketim ve harcama potansiyeli haritaları sağlarlar. Bu tip simulasyonlara daha sonra, gerçeğin doğru sunumlarıymış gibi davranılır. Dışarıdaki dünyanın sanal imgesi, bilgisayarın içine haritalanır. Burada, sanki imge ve gerçek arasında hiçbir ironik fark yokmuş gibi izlenir, işlenir ve insanların ve alanların materyal dünyası için hazırlanmış fazla somut planlarını belirlemek için kullanılır.

---

61) S. Graham ve S. Marvin (1996) *Telekomünikasyon ve Şehir: Elektronik Alanlar, Kentsel Alanlar*, Londra: Routledge.

62) S. Graham (1998) "Gözetim Simulasyonlarının Alanları: Yeni Teknolojiler, Dijital Sunumlar ve Materyal Coğrafyalar", *Environment and Planning D: Society and Space*, 16: 486.

Sonuç, ayrımcılığın yollarının desteklenmesidir. Gözetici simulasyonlar, bankaların ve perakendeci mağazaların zaten dezavantajlı durumda olan alanlardan çekilmelerine ve bunların bilgisayar üretimli sosyoalansal kabloların sunumları tarafından seçilmiş, ekonomik olarak daha tercih edilebilir alanlara kurulmalarına eğilim gösteren pratikler üretirler. Graham ve Marvin, bu işlemi 'kiraz toplama' olarak adlandırmışlardır. İngiltere'deki önemli bankaların, 15 yıldan az bir zaman içinde, hangi şubelerin, mağazaların yüzde 25 oranında genel daralması içinde kapanacağını seçmek için coğrafi bilgi sistemlerini kullanması buna iyi bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca İngiliz özelleştirilmiş faydacılığı içinde, yeniden yapılandırma işlemlerinin, kârlı market bölümlerinde kiraz toplama yapmak ve kâr getirmeyen sosyal ve alansal sözleşmelerden çekilmek için gözetici simulasyonu kullandıklarını göstermişlerdir.

Bireylerin kategorisel seçilimi ve dışlanması, sadece yaşadıkları semtte gerçekleşmemektedir, gözetleme simulasyonları, ayrıca, fırsatlar ve yaşam şansları hakkında daha kesin karar verme aşamalarında da görülmektedir. Elektronik olarak sağlanmış, eşya ve servis tüketim eğilimlerinin büyümesi, satın alma yollarının ve belirli evlerin tüketim oranlarının izlenmesi için kullanılan araçların kullanım oranının büyümesine izin vermektedir.[63] Benzetilmiş tüketici imgesi, ortaklık nedenlerinden dolayı oluşturulmuştur ve sadece büyük ölçüde para harcayanları izlemek ve takip etmek için değil, ayrıca kötü kredi listelerinde yer alanların listelerini oluşturmak için de kullanılmaktadır. Bir kez daha, imgenin oluşturulmasında önem verilen sadece görülebilen davranışlardır; yani simulas-

63) Ayrıca bkz. A. Mowshowitz (1996) *Sosyal Kontrol ve Piyasa iletişim Ağı*, Lyon ve Zureik, op cit.

yon. Kendi kendini doğrulayan kehanetlerin dahil olabileceği gerçeği ya da engelleyici hastalıklar, ilişkilerin bitmesi ya da fakirliğin ya da taleplerin zamanında yerine getirilememesinin kesin nedenleri olabilecek başka faktörler, simule edilmiş denklemlere dahil edilmez.

O zaman, bu iki örnekte, bazı taraftarlarına göre, bazı teorik kaynaklardan alınan araştırmaların birleşimi yetersizdir. Bu çalışmalar, sırasıyla, Foucault ve Baudrillard'ın düşüncelerini kullanmışlardır, fakat bunu özellikle Marx ve Weber gibi çok daha klasik kaynaklardan gelen sosyal analiz çerçevelerinde yapmışlardır. Daha sonra gelenin ötesine geçmek gerektiğini kabul etmek, bunların yerlerinin daha postyapısalcı yaklaşımlar tarafından alınması gerektiğini göstermemektedir. Önerilen yollarla kullanıldıklarında, bunlar günümüz gözetleme toplumlarını çevreleyen acil konular için tamamlayıcı araştırmalar sağlamaktadırlar. Bir kişi Gary T. Marx'ın düşüncesine katılarak, 'yeni' gözetlemenin, enformasyon teknolojileri tarafından olası kılındığını düşünebilir ya da Mark Poster'ın düşüncesine katılarak, bu 'yeniliğin', engellerin teknolojik yaygınlığı, karanlığı ve uzaklığı kadar, bilgisayar veri tabanlarında belirtilen söylemsel güçle de alakalı olduğunu düşünebilir. Aynı derecede, bir kişi, simulasyonun, günümüz gözetleme pratikleri için bir anahtar olduğu konusunda William Bogard ile aynı fikirde olabileceği gibi, Stephen Graham ile aynı fikirde olup, bu gerçeğin bizi, bugünün şehirlerindeki dahil olma ve dışlanma şekillerinin gerçek dünyasının tamamen dışına itmediğini de düşünebilir.

Bedeni Geri Getirmek

Bir isim taşıyabilecek değerde olan herhangi bir teori bugünün dünyasını şekillendiren işlemlerin sunumunun bir modu-

nu önermektedir. Bu durumda sorgulanan işlem, gözetlemedir. Teorinin, hem tarihsel altyapıda hem de olası gelişmeler açısından, olan şeylerin neden olduğu açıklamasını beklemekte haklıyızdır. Teori, belli bir şekilde ispatlanabilecek olan deneysel kanıtlar, olaylar ve eğilimler tarafından kısıtlanmıştır. Fakat teori, hiçbir zaman kesin bir kanıt tarafından üretilmemiştir. Teori, aydınlatıcı gücü için mecazlara ve sözleşmelere dayanan bir retorik işlemidir, bir tartışmadır. Bunlar kanıtlanamaz ama aynı zamanda önceden de varsayılamaz.

Bugün, gözetlemeyi anlamak için, sosyolojik hayal gücünün klasik kaynaklarına dayanmak yeterli değildir. Marx, Weber, Simmel ve diğerleri etkileyici ve önemli araştırmalar sağlamış olsalar da, emformasyonel iletişim ağları toplumlarının oluşum özellikleri hakkında ipuçlarını araştırmak için onların teorilerine dayanmak çağdışı kalmışlıktır. Aynı şekilde, iddia ettiğim gibi, yeni teknolojileri kavrayan bazı ünlü sosyal teoriler, gözetleme tarafından ortaya çıkarılmış problemleri tamamen adil bir şekilde değerlendirmeyi başaramamışlardır. Bu, kısmen, klasik sosyolojik mirası ve onun aksiyonla, hayatın materyal konumları ve politik yükümlülüğün gözlemleriyle ilgili değerlendirmelerini bir kenara atmaları nedeniyle olmuştur.

Bu, disiplinli bir birleşmenin ilerisi için sağlam bir yol olduğunu düşünsem de, teorik parçaların yamanarak bir araya gelmesi için bir iddia değildir. Yamama için seçilecek yol, somutlaştırılmış insanların çok daha tutarlı bakış açıları, her şeyi içeren bir anlayışın kültürel obsesyonu ve gözetlemenin siyasetine rehberlik edecek bir ahlak tarafından sağlanmalıdır. Bu öğeler, ya hafife alınmaktadır ya da yukarıda tartışılan teorik geleneksellikte görülmemektedir.

İlk olarak, vücutlandırılmış kişilik, gözetleme (ve diğer) teorisinin merkezinde tutulmalıdır, çünkü hem günlük hayata

karşı bir açıklama getirir hem de klasik ve günümüz teorilerini birleştirmek için yollar ortaya koyar. Medya tarafından çevrelenmiş dünyada bedenler sosyal ilişkilerden yok olabililer, fakat geleneksel yerel hayatta hâlâ arkadaşlığa, besine ve anlamlı aktivitelere ihtiyaç duyarlar. Gözetleme verisinin somutlaştırılmamış ilişkileri, bu verinin seçip çıkarıldığı davranışların ya da bedenlerin sahibi olan kişilerin vücutlandırılmış hayatlarıyla olan alakalarını tamamen kaybetmezler. Bugünün gözetleme koşulları altında, eşit olmayan hayat şansları ve fırsatları artan bir şekilde otomasyonun ve bundan dolayı da sanal desteğin hâkimiyeti altındadırlar. Bu işlem, önemli olarak, en azından günlük yaşamın gerçek dünyasına geri döndürülen, spesifikasyonun bilgisayar kabloları tarafından düzenlenen kodlar kullanılarak, grupların ve bireylerin dijital biçimlendirilmesine dayanır.

Kişiliklerin yayılım ve çoğaltılmasının diğer boyutları, bireylere, henüz daha kesin olarak anlaşılamamış bir şekilde hem olanak verir, hem de onları kısıtlar. Bu işlemler suçsuz ya da özerk değildir. Gözetleme simulasyonları, politik-ekonomik bir vakumda ya da sayvan bilgisayar oyunlarının garip mantığına kesin olarak bağlı bir şekilde idare edilerek yükselmezler. Onlar hâlâ, kişisel veriler bu sektörlerin içinde ve aralarında daha az ayırt edilseler de, ulus devletin, büyük ortaklıkların ve bürokratik organizasyonların diktaları ve rutinleri tarafından yönlendirilirler. Somutlaşmış insanlar ve farklı sosyal gruplar hâlâ, gözetleme tarafından yapılan elektronik sınıflandırmalarına ilintili olan yollarla, ayrıcalıklıdır ya da dezavantajlı durumdadır, çevrimiçidir ya da kapanmışlardır, imkân verilmiştir ya da sınırlanmışlardır.

İkinci olarak, eğer daha uygun bir gözetleme teorisi aranıyorsa, her şeyi içeren anlayışla beraber kültürel obsesyon da-

ha ileri derecede araştırılmalıdır. Risk yönetiminin yükselişi ve yeni gözetleme teknolojilerinin geniş bir şekilde gelişmiş teknik kapasiteleri, kendi kendilerine her şeyin hesabının zorlamasını açıklayamazlar ve görünürde olan her şeyi yakalayamazlar. Ellul, insan eliyle yapılmış bir şeyin içinde somutlaşmış raydan çıkmış bilginin, teknik uzmanlığın ve işlemlerin tehlikeli gücünü göstermiştir ve hatta gözetlemenin hallerinin elektronik olarak olası kılınmış, benzetilmiş konumunda olduğunu da öngörmüştür. Aynı Bogard'ın gözetici simulasyon hallerinde bulduğu gibi; 'mükemmel bilginin hayali'nin bilgisayar-geliştirilmiş durumu. Ellul'un putperestlik olarak yerdiği şeyi, Bogard, sosyal bilim kurgu olarak değerlendirmiştir.

Bogard, bunun, 'görülebilecek olan her şeyi görmenin, kayıt edilmesi olası olan her gerçeği kayıt etmenin ve bütün bunları olaylardan önce herhangi bir yerde ya da herhangi bir zamanda yapmanın fantastik hayali' olduğunu söylemiştir.[64]

Gözetleme teorisi bu tip çıkarımları ne kadar daha görmezden gelebilir? Her şeyi içeren anlayışa, ulus devletin kapitalizmin ve bürokrasinin gücünü, imalı kültürel taahhüdün zorunluluklarını eklemek tamamen doğru görünmektedir. Bentham'ın panoptik kibirinde zaten vardır ve şu anda diğer sosyal değişimlerin ve ekonomik yeniden yapılandırmanın kapısını çalan inatçı bir çarpma haline gelmiştir. Bunu ciddiye almak, teorinin öngörü gücüne -kendisinden beklenen dışarıdan gelen taleplere dayanarak gözetlemenin kendi kendisine genişlemesini bekleyebiliriz- ve eleştirisel kesici ucuna yardımcı olur. Daha detaylı veri bulma arzusu, 'Tanrı gibi olma' özlemi kadar eski ve uğursuzdur.[65]

Üçüncü olarak, gözetleme teorileri ve siyasetleri birlikte de-

64) Bogard, op cit., s. 4-5.
65) Genesis, 3: 4.

ğerlendirilmelidir. Bugün, gözetleme, enformasyon altyapılarına bağımlı olan herhangi ve her toplum için, gücün süper şarjlı yoludur. Bundan dolayı, anlaşılmak ve negatif yönlerine meydan okumak için, taze politik taahhüt talep eder. Gözetlemenin üretilmesinde yardımcı olduğu şey, çizgilerin klasik olarak baskın oluşumlar tarafından sağlandığı ve melodinin çizginin farkında olarak katılım sağlayan müzisyenler tarafından yapıldığı, sosyal orkestrasyondur. Çizgiler bilgisayarca kodlanmış ve sınıflandırıcıdır, fakat aynı zamanda, müziğin, 'klasik' kompozisyonlarda olduğunda daha az tahmin edilebilir olması için doğaçlamaya da izin verir.

Çizgilerin kendileri, bazı durumlarda, döngünün içine katılan müzisyenlerin özellikleri olarak, fakat aslında müzisyenler kendi ritim ve tonlarını daha baskın olanlara karşı kullanmada başarılı olduklarında ortaya çıkabilirler. Synthesizer'lar ortaya çıkarıldıklarında, hesaplama gücü, müziğe yeni sınırlamalar koyarken aynı zamanda çizgisini de genişletir. Bu, sabit ya da katı bir 'müzikal' üretim değildir, fakat bireyleri yerleştirir. Ayrıca, tamamen onların seçimleri olmayan, herhangi anlamlı bir yoldan, soyut ve kendine dönen kodlanmış sayım verisine üstün gelerek kriterlere göre onları tam sosyal ya da politik katılımın içine sokar ya da dışında tutar.

Bundan dolayı, politik katılım, gözetleme durumları ve işlemlerinde zaten katılımcı olarak dahil edilenler tarafından üstlenilmektedir. Bu çeşit bir gözetlemeye karşı durmayı önermez, fakat sosyal adalete ve kişisel itibara karşı olacak günlük pratiklerin eğilimlerine ve bunların potansiyel tehditlerine karşı farkındalık yaratır. Bundan sonraki bölümde, gözetlemenin siyasetlerini, direniş yolları ve ilintili yararlılıkları yoluyla açıklayacağım. Gözetlemenin kalabalığı yoluyla, hem teoriyi hem de politikayı yönlendiren etikler, tekrar doğru bir şekil-

de somutlaşmış kişiliklere dayandırılabilir.

İnsanlar içten gelen bir şekilde sosyaldirler ve bundan dolayı da haberleşme hayatidir. Bunun iki çıkarımı vardır. Birincisi, yüz yüzenin kavramı, iletişimsel etikte ayrıcalıklı olmalıdır. Güven ilişkilerinde, gönüllü olarak kendini açma, ancak kerhen ve çok iyi bir neden için yalanlanabilir. İkincisi, diğeri için gösterilen ilgi, insanlığın temel talebidir. Yabancıların toplumu, klasik ırksal ve sınıfsal stereotipleştirmeye ek olarak, elektronik yollardan 'yabancılık' kategorileri yaratmak için büyüdüğünde, bu talep vurgulanır, ortadan kaldırılmaz. Bu ayrıca, kişisel ile politik olanı çözülmez bir şekilde birleştirir.

Gözetleme Politikaları

Çok utangaç olmadıkları sürece, çok az insan aday gösterildikleri bir ödülü alma fırsatını kaçırır. Fakat, başka bir neden olabilir. Eğer, mahremiyeti ihmal etmek nedeniyle bu senenin 'Büyük Birader' ödülünü kazandıysanız, neden televizyon kameralarının ve sunucularının takımı olmak isteyesiniz? İlk ödül olan bir insan yüzü üzerindeki bottan oluşan bronz heykelcik, Londra ve Washington'daki seremonilerde Uluslararası Mahremiyet tarafından sunuldu. Microsoft Ortaklıkları ve Federal Emanet Sigorta Ortaklıkları, 'Orwell' ödülü kazananlar arasındaydı. Hep birlikte göreceğimiz gibi, görünümleri aydınlık olmaktan çok uzak olsa da, gözetleme siyasetleri kesinlikle daha ünlü olmaktadır.

Gözetleme teknolojileri, elektronik teknolojiler yoluyla hızla çoğalmakta, üremekte ve klonlanmaktadır. Güvenlik kameraları, barkodlar, kişisel kimlik numaraları (PIN'ler) ve şifreler, günlük yaşamın dokusunun meziyetsiz parçaları olarak yer alırlar. Pek çoğu hiç olmadığı kadar kurnaz, ketum, rutin ve halihazırda kesindirler. Fakat, bazı izleme ve gözlemleme araçlarının azalmakta olan görünürlüğü ve açık olarak yapılırlığı, insanların gözetimin günlük yayılımından habersiz ol-

dukları anlamına gelmez. Her şeyden önce, kameralar genellikle görülebilecekleri yerlere takılırlar ve işaretler çoğunlukla bizi bakışlarına karşı uyarırlar. Olay biyometriğe, DNA'ya ve uyuşturucu testine geldiği zaman, çoğu gözetleme beden tarafından hissedilebilir.

1970'lerin başında, Francis Ford Coppola'nın filmi olan *Konuşma*, gizlice telefon dinlemenin ahlaki ve etik çıkmazını ortaya koydu. Fakat, gizlice telefon dinleme, pek çok durumda, 'özel bir durum' idi ve hâlâ da öyledir. Filmde, bir gözetleme uzmanı, profesyonelliğinin uygunluğunu sorgulamaya başlar, fakat ironik bir değişiklikle kendisi kurban durumuna düşer. Sonunda, saklanmış gizli dinleme cihazlarını bulmak için apartman dairesinin altını üstüne getirir. Sadece 20 yıl sonra, Tony Scott'ın *Devlet Düşmanı* (1997) filmi, yanlış zamanda yanlış yerde olan kurbanı masum olarak betimler. Ulusal Güvenlik Teşkilatı'ndaki bozulmuş ve elindeki GPS ve kapalı devre televizyon aletleri ile tamamlanmış bütün tekno kartları kullanan bir görevli tarafından sıkıştırılmıştır. Fakat, hikâyenin öteki yüzünde, görevli, yapabilseydi Telekomünikasyon Mahremiyet Kanun Tasarısı'nı kaçıracak ve dolayısıyla, güvenlik siyasetlerini ve sivil özgürlük haklarını sahnenin ortasına getirecekti. Gözetleme siyasetleri, 1990'larda, 1970'lerin filmlerinde olduğundan çok daha genelleşmiş durumdadır.

Dolayısıyla, gözetlemenin basitçe arkamızdan çalışması ve bizi tehlikeli bir şekilde günlük hayatımız hakkında neler bilindiğinden habersiz bırakmasından çok farklı bir şekilde, sıradan insanlar genellikle, en azından günlük hayatlarının izlenmesinin bazı yollarından haberdardırlar. Yoksa gençler neden kameralara oyunlar yaparak[1] kamera sistem operatörlerini bile-

1) C. Norris ve G. Armstrong (1999) *Maksimum Gözetlenen Toplum: CCTV'nin Yükselişi*, Oxford: Berg.

rek kışkırtırlar ya da işçiler kantin duvarlarındaki gözetim kameralarını sökerlerdi?[2] Kişiselin dışında, medya ve pek çok hareket, bizi izlendiğimiz gerçeği, hatta bazen bunun boyutları hakkında uyarmaktadır. Filmler, tüketici grupları, internet kampanyaları ve uluslararası itiraz komisyonları, bilincimizin yüzeyine çıkar ve bundan dolayı etik değerlendirmenin ve politik karşılığın alanına girerler.

Doğru ya da yanlış olarak, çoğu gözetleme, tehlikesiz olarak görülür ve kayıtsız bir şekilde kabul edilir. Fakat, bazı gözetlemeler, bir tehdit algısı oluşturur. Gözetlemeye olan olası tepkilerin bütün bandı, şu anda gözetlemenin gerçekleştiği konumların alanını yansıtarak, bugün açıkça gösterilmektedir. Genel olarak konuşacak olursak, hükümet departmanlarının uyguladığı rutin yönetici gözetlemesine kesin gözüyle bakılırken, bu sistem içindeki hatalar ve sömürüler alarm vermektedir. Özerklik ve özgürlüğü tehlikeye atmasından korkulabilir. Koruyucu tepkiler, özgürlüğe karışılmasını engellemek için, 'mahremiyeti koruma' çabalarını ya da korku veya misilleme korkusu olmadan maksimum katılımı garantilemeye çalışma çabalarını içerir.

İşyerindeki, yasal ve yasal olmayan gözetlemenin arasındaki çizginin inceliği gittikçe daha fazla belirginleşmektedir. 'Mahremiyet' kategorisine, işyerinde gözetleme kameralarının kullanımı ya da iş zamanında hangi çeşit e-posta ve internet kullanımının uygun olduğu hakkındaki uyuşmazlıkla ilgili olarak giderek daha fazla başvurulmaktadır. Son örnek, bu tip soruları ortaya çıktığı oluşumun büyüyen alanını da ima etmektedir. Profesyonellerde olduğu kadar fabrika işçileri için de geçerli olan, bütün işyerlerindeki elektronik haberleşmeye olan ba-

2) M. MacMillan ve C. Norris (1999) "İşçileri İzlemek: Suç, CCTV ve İşyeri", P. Davies, P. Francis ve J. Jupp (eds) *Görünmez Suçlar: Kurbanları ve Düzenlenmeleri*, Londra: Macmillan, s. 229.

ğımlılık, gözetleme konularının kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıktığı anlamına gelmektedir. Bu durumda, gözetlemeye, müzakere edilmesi ve gerekirse karşı çıkılması gereken bir kavram gibi davranılır. Fakat, göreceğimiz gibi, direniş genellikle, hakların ihlâli hakkındaki şikâyetlerle sınırlı kalma eğilimindedir.

Ticari gözetlemenin patlamasıyla beraber, bu alan, örneğin, çöp e-postalara ya da konserveleşmeye karşı çıkışta ya da kişisel veri akımının kontrolünde, yalnız kalma isteğini de içermeye başlamıştır. Dolayısıyla, gözetlemeye karşı bazı tepkiler, politik özgürlüklere ya da işçilerin haklarına dayansa da, diğerleri, bizim kimlik anlayışımızı ve bunun tüketici alaylarını kontrol altına almayı ilgilendirebilir. Çoğu zaman da, pasiflik tüketici durumlarını tanımlama eğilimi gösterir. Bu noktada, örneğin, dahil olan şirketten bunları tekrar duymayı istemediği sürece, kayıt formlarında istenilen ve pek çok insanın sahte detaylarla kullandığı sözleri kontrol etmek için araştırma gerekmektedir. Fakat, tüketici gözetlemesi hakkındaki kamusal farkındalık artsa da, bu şüphe götürmez bir şekilde, tüketici gözetlemesinin artışı için fırsatların olduğundan çok daha yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir.

Gözetlemeye karşı geniş hacimdeki tepkiler, mahremiyeti koruma bölüm başlığı ardında gelmektedir. Bu, bugünkü siyasetlere karşı olan hamle göz önüne alındığında anlaşılır ve pek çok gözetleme pratiklerinin saldırgan doğası göz önüne alındığında da uygundur. Politik baskının ışığı altında, elektronik ticaret için yolu kolaylaştırmak anlaşılabilir bir durumdur. 2000 yılında, Birleşik Devletler Başkanı Clinton, internet kullanan bütün Amerikan vatandaşları için daha fazla mahremiyetin sözünü vermiştir. Özellikle, bunun değerini arttıran, içinde yer alanlar için anahtar özellik taşıyan elektronik ticaret için önemli bir konu, finansal mahremiyet sunmak, Clin-

ton'ın asıl problemidir.[3] Fakat, mahremiyetin siyasetleri de çok önemli konulardaki bazı noktaları gözden kaçırmaktadır.

Dijitalleşmiş stereotipler yoluyla otomasyonlaşmış eşitsizlik ve kategorisel ayartma ve şüphe yoluyla, adalet kavramına atıfta bulunan, daha temel olarak sosyal tepkilere neden olur. Hatta mahremiyet siyasetleri bile çoğunlukla, kendimizi uzlaşmış güven ilişkilerinde diğerlerine açma kapasitemizin arttığı durumlarda ortaya çıkan insan itibarının kişisel konuları kadar sosyal bakış açısını da kaybetmektedirler. Dolayısıyla, bunu takip eden olayda, mahremiyetten sıklıkla bahsedilse de, bunun daha geniş konularla olan bağlantısının da üstünde durmak istiyorum.

Bu bölümde göreceğimiz, 1960'larda geniş olarak gerçekleşen bilgisayarlaşmadan bu yana ortaya çıkan gözetlemeye karşı olan çeşitli tepkilerin gözden geçirilmesi olacaktır. Bunlar popüler siyaset ve politik konularda çoğalmaktadırlar. Bu tepkilerin çoğu iyi bir şekilde karşılansa da, bunlar genellikle, mahremiyetin sosyal boyutu ve gözetlemenin sosyal orkestrasyon için olan daha derin çıkarımları için sınırlı bir anlayış ortaya koymaktadır. Bu, gözetlemeye karşı olan bazı tepkilerin, gözetleme konularını daha geniş, uluslararası boyuta taşıyan farkındalığın ortaya çıkmasına yardım eden sosyal hareketler -benim ikinci ana konum- ile birleşmekte olduğunu söylemektedir.

Bu, sonuç olarak, bu çeşit tepkilerin neden şimdi ortaya çıktığı ve politik alanlarda neyin değişimine yol açabilecekleri sorularının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar, örneğin Ulrick Beck'in risk toplumundaki 'sub-siyasetleri'nin mi ya da Alberto Melucci'nin enformasyon toplumundaki 'meydan

3) Başkan Clinton, Cumhuriyetçilerin de desteğiyle, onaylanan Finansal Servis Modernizasyon Belgesi'ni güçlendirmenin bir yolu olarak finansal mahremiyeti önermiştir. Bkz. *The Age* (Melbourne), 1 Şubat 2000, Enformasyon Teknoloji İlavesi, s. 13.

okuyan kodlar'ın örnekleri midir? Son olarak, burada gösterilen tepkilerin ne derece bir değişiklik yaptığı hakkında bir karar vermek gerekmektedir. Özellikle, tepkilerin neden genellikle olmadığını ve neden başarısız olduğunu sormalıyız. Eğer şu anda olan eğilimler devam ederse, günümüz gözetlemesinin negatif yönleri hafifleyebilecek ya da yok edilebilecek mi?

Düzenleyici Tepkiler

1960'lardan beri, kişisel verinin bilgisayarlaşması -toplanması, depolanması, işlemden geçmesi ve yayınlanması- Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, enformasyon teknolojilerine dayanan bütün ülkelerde siyaset tepkileri doğurmuştur.[4] Genellikle mahremiyet adı altında giden, seyrek bir şekilde siyasetleştirilse de, sessizce kendi adına siyaset sektörü olmuştur. Konulara yaklaşım yolları, değişik yollarda oldukça farklı olsa da, yirminci yüzyılın son yarısında, genel bir ortak görüş ortaya çıkmıştır. İngiltere, Veri Koruma Kaydı'na; İsviçre veri toplayıcılarının lisanslarına; Almanya, halkın kamu yetkililerinden şikâyetlerini incelemek üzere atanmış olan kişilere; Kanada Mahremiyet Komisyonu'na ve Amerika, mahkemelere dayansa da, adil bilgi prensibi hakkında genel bir anlaşma, değişik ülkeler arasında gittikçe büyümektedir.

Prensipler, kişisel verinin nasıl ele alınacağını bildirir. Bunun içine dahil olanlar, kendilerine emanet edilen bilgi için sorumlu olmalıdırlar, bilgi toplamanın nedenleri hakkında açık olmalıdırlar ve bu bilginin ait olduğu kişilerin bilgisi ve izni olarak toplandığından emin olmalıdırlar. Kişisel bilginin toplanması belirtilen nedenlerle sınırlı kalmalıdır ve diğerlerine izin olmadan açılmamalıdır. Olması gerekenden daha uzun

4) Örneğin, bkz C. Bennett ve R. Grant (eds) (1999) *Mahremiyetin Vizyonları: Dijital Çağ İçin Siyaset Seçimleri*, Toronto: University of Toronto Press, s. 5.

süre tutulmamalıdır, fakat elde bulundurulmaları gerektiğinde, doğru, tam ve zamanında olmalıdır. Güvenlik korumaları sağlanmalıdır, bilgi siyasetleri açık olmalıdır ve veri öznelerinin kendi kişisel bilgilerini düzeltmeye hakları ve izinleri olmalıdır. Bu tip genel prensipler, kanunsal yollarda, gönüllü kodlarda uluslararası anlaşma ve standartlarda, kendi içlerinde organizasyonlar, uzmanlar, yandaşlar, baskı grupları, avukatlar, işadamları ve akademisyenlerin ilgili olduğu şekilde, kendilerine yer bulmaktadırlar.

Bu prensiplerin yandaşları, bunların yasamaya konmasının önemli bir basamak olduğunu kabul etmelerine rağmen, eğer bir değişiklik yapmak için bir umuda sahip olmak istiyorlarsa daha geniş bir yayılmanın gerekli olduğu konusunda oldukça açık bir tavır sergilemektedirler. Bundan dolayı, bazı ülkeler içinde adil bilgi prensipleri, gönüllü kodlar ve rehberlikler için de uyumlu hale getirilmişlerdir. Örneğin, Kanada'da, Doğrudan Piyasa Derneği, prensiplerin geleneklere uygunluğunu desteklemektedir. Quebec dışında, ticari veri tabanlarını kapsayan herhangi bir kanunun onaylanmasından önce bunu yapmıştır. Buna ek olarak, 1995'te, Kanada Standart Derneği, kendi alanında bir ilk olan, ulusal bir mahremiyet standardı yayınlamıştır.[5] Kanada'daki, pek çok banka ve diğer kişisel bilgi işlem organizasyonları, şu anda, bütün yeni müşterilerine gönderilmek üzere, kendi mahremiyet siyasetlerini yayınlamaktadırlar.

Amerika'da da örnekler görülebilir. American Express, New York devlet mümessiliyle, müşterileri izleme ve satış için kişisel veri listelerinin karşılaştırılması konusunda bilgilendireceğine dair anlaşmıştır. Kodların ve önergelerin yayınlanması, 1980'lerden beri pek çok şirket tarafından aranan, 'çevre dost-

5) Kanada Standart Birliği (1995) *Kişisel Bilginin Korunması İçin Model Kodu*, Rexdale: CSA.

luğu' etiketi paralelinde, bazıları tarafından iyi kamu ilişkileri olarak görülmektedir. Fakat, neden ne olursa olsun, sonuç, kişisel verinin adil ve uygun bir şekilde elde tutulmasına bağlı olan müşteri memnuniyetidir.[6]

Diğerleri, kişisel veriyi toplama ve işleme isteği içinde olan ortaklıklar nedeniyle, bunun da yeterli olmadığını öne sürmektedirler. Fakat, pek çok şirket, müşterilerini önemsediği gibi bir izlenim vermek istese de, hâlâ, şu anda analizi piyasanın merkez kavramlarından biri olan kişisel veri için doyurulmaz bir şekilde açtırlar. Kişisel veri büyük ölçüde metalaşmıştır ve bu detaylardaki ticaret pek çok yoldan kontrol dışına çıkmış gibi görünmektedir. Özellikle fark edilen, tıbbi sigorta, kredi tahsis edimi, iş ve ev bulma müracaatları için kişisel veri tabanlarına daha çok başvurulacak yer olarak bakılmasıdır.

Amerika'da, bazı tüketici grupları ve bireyleri, Kenneth Laudon'un 'kişisel bilginin ticari sömürüsünün üzerindeki mülkiyet hakkı' olarak adlandırdığı düşünceyi teşvik etmektedirler.[7] Bu durumda, bilgi sadece izinle kullanılabilir, veri öznesinin haberi olmadan ve varsayılan pozisyonda hiçbir zaman açıklanamaz. Telif hakları, kişisel verinin değişimi ya da satışında hesaba geçirilecektir ve buna ek olarak James Rule ve Lawrance Hunter'ın öne sürdüğü gibi, veri hakları organizasyonları bu tip bir işlemin yapılışını takip edeceklerdir.[8] Bu tip bir öneri bugüne kadar gerçekleştirilmemiştir, fakat en azından Amerika'da bu konuda artan bir ilgi vardır.

Başka bir yerde öne sürdüğüm gibi[9], temel zorluk, ticari

6) M. J. Culnan ve R. J. Bies (1999) "Mahremiyeti Stratejik Olarak Yönetmek", Bennett ve Grant, op cit., s. 162.

7) K. Laudon (1996) "Piyasalar ve Mahremiyet", *Communicatins of The ACM*, 9 (Eylül): 92-104.

8) J. Rule ve L. Hunter (1999) "Kişisel Veride Mülkiyet Hakları", Bennett ve Garant, op cit., s. 172.

problemler için üretilen ticari çözümler, insan itibarı ve sosyal adaletle beraber, bu verinin daha derin ilişkileri için bir farkındalık yaratmak adına hiçbir şey yapmaz. Sınırlı çekicilikleri olsa da, özellikle verinin çok şey ifade edenler için piyasa çözümleri, günümüz gözetlemesinin merkezinde olan eşitsizliğin otomasyonunu azaltmak için hiçbir şey yapmaz. Her durumda, prensip, dijitalleşmiş sokak kamera imgeleri gibi diğer alanlara zorlukla girebilir.

Bu tip çarelerde bulunan bireysellik, Amitai Etzioni gibi günümüz toplumcuları tarafından da saldırıya uğramıştır. Mahremiyetin de sınırları olması gerektiğini savunan Etzioni, 'hükümetsel kontrol ve fuzuli işgale olan ihtiyacı azaltacağı'na inandığı, bir gönüllü 'kamusallık' önermektedir.[10] Sivil toplumun 'üçüncü alanı'nda -devlet ya da piyasa değil- yabancıların toplumunda kaybedilmiş olan bazı güven ve mütekabiliyet geri kazanılabilirdi. Bu bakış açısında içsel olarak çekici bir yan bulunmaktadır. Karşılıklı ilgi, gerçekten, bulunabildiği herhangi bir yerde beslenmelidir. Fakat, Etzioni'nin çareleri, resmin sadece bir kısmını oluşturmaktadırlar ve günümüz gözetlemesinin diğer anahtar konularına hâlâ önem verilmelidir. Bu konular, bir yanda, devletin dışındaki diğer büyük organizasyonların katılımı, diğer tarafta da, ön alım ve ileride olacak durumu içine alan gözetim ile ilgilidir.[11]

1980'lerden bu yana, hızla oluşan iletişim ağı dünyasının, adil bilgi prensipleri ve bunlara dayanarak oluşmuş veri korumalarına karşı bazı başka meydan okumalara neden olduğu

9) D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetlenen Toplumunun Yükselişi*. Cambridge: Polity Press, s. 188.

10) A. Etzioni (1999) *Mahremiyetin Sınırları*, New York: Basic Books, s. 213.

11) Etzioni şunu belirtir; '...özgür toplumlarda, devlet evleri çocuk suiistimalinin olmadığını garantilemek için taramamaktadır' (1999: 211) Bu spesifik örnek doğru olmasa bile, her sektörde merkez gözetim akımı simulasyon ve beklentiye doğru ilerlemektedir.

artan bir şekilde açıklığa kavuşmaktadır. Bu tür prensiplerin, akımlar yerine göreceli sabitlik ortamında, oldukça gözenekli veri kabloları yerine farklı sektörlerde ve birinin sadece bir çeşit veri bulabileceği ortamlarda iyi çalışması beklenebilir. Biyometrik ölçüleri, DNA test ve tablolarını ve dijital olarak depolanmış video imgelerini içeren değişik boyutlardaki veriler söz konusu olduğunda ne olacak?

En azından buna bir çözüm bulmaya çalışarak, bilgisayar bilimcileri ve tüketici gruplarının çeşitli koalisyonları, şifrelemenin gelişmiş şekillerini kullanarak, veri korumasını teknik olarak geliştiren yenilikler yapmışlardır. Şu anda, internet kullanıcıları bunların bazılarıyla tanıdık durumdadır ya da bazı finansal transfer yolları kullanmaktadırlar. Tekrar, her şeyin üstünde, teknik korumanın yeni modlarının araştırmasını harekete geçiren elektronik ticaretin gelişmesidir.

Mahremiyeti geliştiren teknolojiler, 1990'larda, önemli derecede yol almışlardır. Kişisel bilgideki mülkiyet hakkı düşüncesi gibi, bu teknikler de veri öznelerinin, kendilerinden alınan verinin dolaşımı üzerinde tekrar kontrol sahibi olmalarına izin verir. Mahremiyet geliştirme teknolojilerinin ünlü yandaşlarından biri olan David Chaum, elektronik transferlerde gerçekliğin isimsiz kanıtı olması için 'kör imza'yı yaratmıştır. Chaum'a göre, kamusal ve özel anahtar yoluyla, tüketicinin kimliğini transferden ayırmak, piyasada oluşan 'Orwellian' durumlardan kaçınmanın bir yoludur.[12]

Buna ek olarak, Chaum, şifrelenmiş biyometriğin -özellikle, parmak izleri- veri işlemcisinin değil, veri öznesinin kullanımının da taraftarıdır. Bu senaryoda, parmak izi, biricik kimlik belirleyici olarak değil, uygunluğu onaylamak için kullanılır.

12) D. Chaum (1992) "Elektronik Mahremiyeti Başarmak", *Scientific American*, Ağustos: 101.

Bu yollardan, organizasyonlar, müşterilerinin *bona fide* olduğunu garantilerken, müşteriler organizasyonlara karşı isimsiz kalabilirler. Bundaki inanılmaz zorluk, bir kez daha, organizasyonların çoğunun, üye ve müşterilerinin sadece söyledikleri kişi olup olmadıklarını kontrol etmek ve kredi vermek için yeterli olup olmadığını öğrenmek için değil, bu kişisel bilgiyi tüketimi yönetmek amacıyla kullanmaya da heveslidirler.

Mahremiyetin anlaşılmış problemlerinin bu tip yasal, gönüllü, piyasa ve teknik çareleri, gözetlemeye karşı en iyi bilinen tepkilerin alanını kapsar. Her biri kendisinin kesin yandaşlarına sahiptir ve yukarıda belirtilen pek çok şemanın, bugünün gözetleme pratiklerinin en kötü etkilerini hafifletmek gibi bir avantajı vardır. Fakat, 'mahremiyet siyaseti' ve veri korumasının kendileri geniş olarak politikleştirilmese de, bu, bunların arkasındaki konuların politik canlılığı olmadığı anlamına gelmez. Burada belirtilen dört çeşit aktiviteye dahil olan çok azı, kendi 'çareleri'nin algılanmış problemlere çözüm getireceğini hayal eder. Tıbbi benzerliği takip etmek gerekirse, her önerilen panzehir (çare), organizmanın yeni parazit ve bakterilere karşı savunmasız kalmadığı sürece devam eder. Bunlar devamlı üremektedirler ve bundan dolayı, gözetlemeye dönmek gerekirse, devamlı tetikte olma ihtiyacı, negatif yönleri belirlenen her yeni gelişmeye meydan okumaya çalışan çeşitli hareketler tarafından karşılanır.

Hareketlendirici Tepkiler

Gözetlemenin hızlı yayılımına karşı olan tepkilere bakmanın bir diğer yolu da kişisel veri işlemleri içinde suiistimal ve fazlalık olarak gördükleri şeylere karşı meydan okuyan hükümet dışı popüler gruplar ve hareketlerdir. Bu tip hareketlenen tepkiler, çeşitli strateji ve taktikler uygularlar, değişik organi-

zasyonel stiller sergilerler ve değişik derecelerde başarının keyfini sürerler. Bunların aktiviteleri, ayrıca, 1960'lardan bu yana gelen politik ve teknolojik değişime karşı da yerleştirilebilir. Bundan dolayı, örneğin, 1980'lerde görünen aktiviteler - bazen Avustralya Kartı[13] gibi spesifik anlaşılan tehditlere karşılık olarak ortaya çıkan- ulusal hareketler etrafında olma eğilimi göstermekteyken, 1990'lardakiler, genellikle ulusal sınırları aşan elektronik alanlara yayıldılar. Buna ek olarak, 1990'larda, çekişmenin odağı, hükümetlerin veri işlemleri hakkındaki halka açık olmayan bilgiden, ticari organizasyonları da içerenlerine kadar genişlemiştir.

1960'larda ilk bilgisayar veri tabanlarının ortaya çıkmasından sonraki ilk hareketler, genellikle Nazi hatıraları ya da devlet sosyalist gözetlemesinin güçlü olduğu alanlarda oluştu. Bunlar, ayrıca göreceli olarak, yasal değişimlerin oluştuğu alanlarda büyümek açısından başarılıydılar. Bundan dolayı, 1970'lerde Hollanda'daki ulusal sayıma olan bir kerelik karşı çıkışın veri toplamanın imkânsız hale geleceği kadar güçlü olması bir kaza değildir. Ayrıca, Kanada'daki ilk federal mahremiyet vekili, Inge Hansen'in kendisini gözetleme konularına karşı olan yaklaşımı hakkında bilgilendirecek İskandinav altyapısı olması da şaşırtıcı değildir. Kanada'daki pek çok Avrupalı göçmen ve mültecinin savaş zamanı deneyimlerinin, devletin izinsiz müdahalesi ve kontrolü -özellikle de kişisel verilerin hükümet departmanları tarafından toplanmasıyla ilgili- hakkında herhangi bir imada bulunmak konusunda bir ihtiyatlılık efsanesi bıraktığını iddia etmektedir.[14]

13) Bkz. R. Clarke (1992) "Ulusal Kişisel Veri Sisteminin Engellenemez Yükselişi", *Software Low Journal*, 5(1): 29-59. "Avustralya Kartının Hikâyesi" D. Lyon op cit.'te anlatılmaktadır.

14) I. Hansen (1981) *Sosyal Güvence Numarasının Kullanımı Hakkında Özel Komisyonerin Raporu*, Ottawa: Kanada İnsan Hakları Komisyonu.

1970 ve 1980'lerde, mahremiyet ve veri koruma organizasyonları, bazı ülkelerde hükümetten bağımsız olarak kurulmuşlardır. Simon Davies bazılarını şu şekilde sıralamaktadır: Argedaten (Avusturya), Avustralya Mahremiyet Kurumu, Kanada Mahremiyet İletişim Ağı, Elektronik Mahremiyet Bilgi Merkezi (Amerika), Infofilia (Romanya), Yeni Zelanda Mahremiyet Kurumu, Stichting Waakzaamheid Persoonregistratie (Hollanda) ve Birleşik Devletler Mahremiyet Konseyi.[15] Bunlar, mahremiyet kanunlarının sınırları hakkındaki sabırsızlıklarında (örneğin, Kanada Mahremiyet İletişim Ağı), spesifik sembolik meydan okumaya kadar (örneğin, Avusturya ve Yeni Zelanda'daki Avustralya Kartı veya Kiwi Kartı ya da Kore'deki önerilen ulusal elektronik ID'ye karşı çıkan mücadeleler) çok çeşitli nedenlerden oluşmuşlardır.[16] Bu tip organizasyonlar, tüketici kulis faaliyeti hakkında spesifik ilgileri olan ya da tıbbi kayıtların güvenliği hakkında endişe duyan kişiler kadar, sivil özgürlükçüleri, bilgisayar profesyonellerini, sosyal bilimcileri ve gazetecileri de içine alan, değişik ilgilerin koalisyonundan oluşmuş bir grup tarafından yönlendirilir.

Fakat, 1990'larda, mahremiyet ve veri koruması ile ilgili sosyal hareketler, hem üyeliklerini hem de işlemlerini artan bir şekilde elektronik alana kaydırmışlardır. Çeşitli alanlardan bilgisayar profesyonelleri, yandaşlık gruplarında daha ünlü olmuşlardır ve değişimin hareketliliğin aracısı internet haline gelmiştir. Bundan dolayı, en çok kutlanan durumlar, elektronik sistemlerin hem kullanıcıları hem de düzenleyicileri olan kişilerin arasında kaynakların iletişim ağı yoluyla gerçekleşmiştir. Üç ana örneği almak gerekirse, 1993'te Lotus'un *Piya-*

15) Simon Davies (1999) *Büyük Biradere Meydan Okumak*, Bennett ve Grant, op cit., s. 246.

16) Küresel İnternet Özgürlük Kampanyası, http:www.gilc.org/privacy

sa: Ev yazılımları, 1996'daki *Lexis-Nexis P-TRAK* ve 1999'daki biricik kimlik belirleyicisiyle *Pentium III*'e karşı olan tepkiler, büyük ölçüde internet üzerinden düzenlenmiştir. İlk ikisi, üçüncü gruplara, doğrudan veri tabanlarından alınmak üzere Amerikan evleri hakkında büyük ölçüde kişisel bilgi sahibi olma olanağı sağlamış ve üçüncüsü, kullanılırlığı kolaylıkla kimliği belirlenebilen kullanıcılara bağlanabilen kişisel bilgisayarların izlenebilirliğini geliştirmiştir.

Aynı zamanda, 1990'larda, internetin politik aktiviteler için bir aracı olarak kullanımı çoğaldı. Katılanların ilgileri de ayrıca, daha önceki mahremiyet gruplarının özel olarak gözetim odaklı olanlarından, özgür alan olarak bir aracı koruma -internet- içerecek kadar genişlemiştir. Bunun iki etkisi olmuştur: İnternet tabanlı karşı hareketlerin kolunu güçlendirmek ve aynı zamanda elektronik medyanın gözetleme kapasiteleri hakkındaki farklı ilgilerini hafifletmek. 1996'da Montreal'de kurulan Küresel İnternet Özgürlük Kampanyası, bu tür gruplardan biridir. Bu grup, bir kısım ilgilerin koalisyonundan doğmuştu ve internette hükümet kısıtlamasına karşı güvenlik, özgürlük ve giriş izninde ilerleme amaçlıyordu. Sondaki konu, şifrelendirme hakkındaki tartışmalarla ilgilidir. Büyük soru, hükümetin güvenlik ya da suç kontrolü gibi nedenlerden dolayı, günlük elektronik haberleşmeye karışıp karışamayacağıdır.

Bu konu hakkında çok şey ortada kalmıştır ve politik aktivitenin odak noktası olmaya devam edecektir. 1993'te, Birleşik Devletler hükümeti, elektronik tabanlı haberleşmenin güvenliği ve mahremiyetini korumak için kullanılacak olan gizli kodların geniş alanda kullanımına ve eğer ihtiyaç duyulursa hükümetin bu kodlar için olan anahtarlara sahip olmasına izin veren 'anahtar escrow' planını duyurdu. Bu, 'Clipper Çip' olarak adlandırılan kavramı kınayan elektronik talebi dönüş-

türen Elektronik Mahremiyet Bilgi Merkezi ve Sosyal Sorumluluk için Bilgisayar Profesyonelleri başta olmak üzere, bir protesto fırtınasının önünü açtı. İşadamları topluluğu da gürültülü bir şekilde karşı çıktı. Çipin dahil olduğu her ürünün fiyatının artmasını beğenmediler ve ayrıca Birleşik Devletler hükümetinin çip yoluyla giriş izni kazanacağı ve bundan dolayı da buna sahip olan ürünlerin diğer ülkelere olan ithalatını azaltacağı hakkında endişe duymaktadırlar.[17] Bu önemli savaş, sona ermemiştir ama buradaki önemli nokta, devam eden çatışmalarda internet yandaşları gruplarının anahtar oyuncular olmaya devam edeceğidir.

Son 30 yıl içinde, kendilerini gözetlenmeye meydan okumaya adamış olan sosyal hareketler çoğalmıştır. Fakat, amaçları, hedefleri, metotları ve üyelikleri açısından önemli derecede bir değişimden geçmişlerdir. Günümüz ana gruplarının bu şekilde kalıp kalmayacağı, mahremiyetin ve veri korumasının kısmi seyrelmesinin, Uluslararası Mahremiyet gibi bu tip konuların temel olduğu uluslararası grupların varlığıyla dengelenip dengelenmeyeceği hâlâ belirsizdir. Son belirtilen organizasyon 1990 yılında, çoğunlukla 1980'lerin ortalarında, Avustralya Kartı'na karşı yürütülen kampanya sırasında gözetlemeye karşı çıkış sürecinde politikleşen bir gazeteci olan Simon Davies'in çabalarıyla kurulmuştur. Uluslararası Mahremiyet tarafından 'Greenpeace' tarzı taktiklerin kullanılmasıyla medyanın toplumsallığının kazanılmaya çalışılması, adil bilgi prensiplerini en çok göze batan şekilde ihlal eden organizasyonlara verilen 'Büyük Birader' ödülünün yıllık sunumudur.

Küçük bir ölçüde, gözetlemeye sık sık, spesifik konuyla bağlantılı olarak, resmi mahremiyet ve veri koruması mevkileriy-

17) W. Diffie ve S. Landau (1999) *Mahremiyet Sınırda: Gizli Telefon Dinleme ve Şifrelemenin Siyaseti*, Cambridge, MA: MIT Press, s.7.

le alakası olan ya da olmayan, bir ya da daha fazla değişik gruplar tarafından meydan okunur. Bu gözetlemenin artan bir şekilde günlük hayatı daha geniş alanlara yayılarak izlemeyle bağlantılı olduğu yolları yansıtır. Bundan dolayı, tüketici grupları ve sivil özgürlük organizasyonları, zaman zaman, eğitimsel, tıbbi ya da diğer profesyonel gruplarla beraber konuyu ellerine alabilirler. Örneğin, fakirlik karşıtı kampanyacılar, Toronto'daki polis noktalarının[18] tayinleri ile çarpıştılar ve toplum grupları, İngiltere'de, Bradford ve Manchester'da kapalı devre televizyonların yerleştirilmesini protesto ettiler.[19] Ayrıca, Adbusters gibi, kendi dernekleri içinde kişisel veriyi kâr için işlemden geçirmek isteyen ticari reklamcıların blöflerini görmek için çok şey yapmış 'kültür izdihamcıları' için takdir söz konusudur.[20]

Günlük gözetlemenin negatif olarak yapılandırılmış hallerine olan tepki, günümüz politik değişimleri hakkında yazan birkaç teorisyenin çalışmalarını doğrular gibi görünmektedir. Bazı nedenlerden dolayı, bütün demokratik toplumlarda, sosyal hareketler, politik yaşam için daha önemli bir hale gelmiştir. Bu büyük ölçüdeki bürokratik politik partilerin düşkırıklığına, mücadelelerinin odaklarını yerel alakalı kişilere indirgemiş olan kimlik siyasetlerine ya da küreselleşen dünyada konulara geleneksel yollardan çok daha hızlı tepkilerin gerekli olduğunun farkına varılmasına bağlı olabilir. Günümüz siyasetlerinin geniş sosyolojisiyle beraber gözetlemeye karşı direniş tartışmalarının yolları olan sosyal hareketlerin tartışmalarının üç özelliğini -kodlar, taktikler ve sup-siyasetler- ayır-

18) S. Verma (1999) "Polis Çifte Suçlu 'Sıcaknokta' Hedefleri", *Toronto Star*, 23 Temmuz:21.

19) Davies, op cit., s. 254.

20) Adbuster'ın web sitesindeki Kanada organizasyonuna bkz. *http:www.cmpa.ca/adbust.html*

mama izin verin.

Deleuze'e (1992) göre, bugünün toplumları, disiplinden çok kontrol ile bağlantılıdır. Güç mücadelesinin yaşandığı alan, bedenleri sınırlayan bariyerlerle belirlenen fiziksel alanlar değil, birleşen kodlarıyla beraber gözetleme akımlarıdır. Fiziksel alan içinde sınırlamanın ne derece geçmişe ait bir kavram olduğu hakkında sorular, doğru noktayı göstermektedir. Kodlar şu anda çok önemlidir. Toplulukları değişik amaçlar için izleyen ve takip eden kategoriler ve sınıflandırmalar bu yollardan yapılmaktadır. Benzer akışkanlıkla belirlenen sosyal hareketlerin, burada en azından belli bir derecede gösterilen kodlara karşı uygun tepkiyi sunması beklenebilir. Gözetlemenin detayları hakkında çok fazla zaman harcamasa da, Alberto Melucci, kitabı *Kodlara Meydan Okumak: Enformasyon Çağında Toplu Aksiyon*'da, ilintili bir konudan bahsetmektedir.[21]

Melucci, hareketleri işaretler olarak görmektedir. Riskleri ve tehlikeleri, dış çizgileri açıkça belli olmadan sezinlerler, bunların isimlendirilmesine yardım ederler ve bundan dolayı, bunları kamusal konular olarak belirlerler. Aynı zamanda, tam olarak faydalı olabilmek için iletişim ağları kurarlar; esnek kültürel anlamları olan iletişim ağları. Bu iletişim ağları, kısmen riskler küresel olarak düşünüldükleri için, kısmen de 'enformasyon akımları, kendimizi ürettiğimiz kültürel işlemler için temel hale geldiği için' giderek küreselleşen bir alan üzerinde işlerler. Melucci, gücün, 'bilginin akışını düzenleyen diller ve kodlar aracılığıyla işlediğini' söyler.[22] Kurumları kendi terimleriyle adlandırsalar da, sosyal hareketlerin, ayrıca etkili rasyonalitenin ötesinde bir boyutta çalıştıklarına inanır.

21) A. Melucci (1996) *Kodlara Meydan Okumak: Enformasyon Çağında Toplu Aksiyon*, Cambridge: Cambridge University Press.
22) Ibid., s. 8.

Günlük endişeleri geri getirirler. Her şeyden önce, yaş, cinsiyet, kültür, doğum ve ölüm ile ilgili sorular yaşanan deneyimlerle ilgilidir.

Melucci, günlük hayatta insanlara artan bir şekilde kontrol uygulayan 'kimlikleri ve oybirliğini kesinleştiren araçlar' hakkında çalışmıştır. Neden? Çünkü bunlar, 'benliğin biyolojik, dokunaklı ve sembolik boyutlarının tanımlarını ve bunun zaman, alan ve "diğeri" ile ilişkilerini' içerirler.[23] Melucci, açık bir şekilde gözetlemeyi ve buna karşı olan tepkiyi tartışmaz, fakat genel analizinin uygun olduğu etkileyicidir. Marx ve Foucault yaklaşımları, konuları total kontrol alanına koyarak yanlış yönlendirme eğiliminde olduğundan yakınsa da, yazdığı sembolik alanda da her iki taraf için de kararsızlık vardır. Enformasyon temel olduğunda ve bundan dolayı semboller alanın kurumsallığına dahil olduğunda, çok anlamlı yorumlara açık halde geri verirler. Önemli olanın, çatışmaların gösterilebileceği kamusal alanların yeterli derecede açık olarak yapılandırılması olduğu konusunda ısrar etmektedir.

Kamusal alanların, demokratik müdahaleye açılması, Michel de Certeau'un, politik aktivitelerin 'oyunlar' olduğu hakkındaki görüşlerinde yer almaktadır.[24] Oyunlar, oyuncuların hareketlerini belirlemeden, onların aksiyon alanlarını tanımlayan kurallara sahiptir. Andrew Feenberg,[25] teknolojiye uygulandığında, teknik kodların, baskın yarışmacılara karşı yanlılığa neden olan, oyunun genel kuralları olduğunu öne sürmektedir. Sosyal organizasyonlar içinde vücutlandırılmış kurumsal kontroller -günümüz bağlamında gözetleme kapasiteleri olarak ortaya konulan- Certeau'nun, gücün toplandığı ve korun-

23) Ibid., s. 9.

24) M. de Certeau (1980) *L'Invention du Quotidien*, Paris: UGE.

25) A. Feenberg (1999) *Teknolojiyi Sorgulamak*, Londra: Routledge, s. 112.

duğu 'stratejileri'dir. Dışarıda olup bu stratejilerden etkilenenler, bu kaçınılmaz stratejilere meydan okumak için belirli 'taktik'ler geliştirirler. Daha büyük organizasyonların stratejik aktivitelerine giriş izinleri olmayabilir, fakat onların kurnaz sapkınlıklarının, itaatkârsızlıklarının ve aleni protestolarının taktikleri, yine stratejilerin önemini değiştirmektedir. Bir kez daha, daha ileri giden bir özellikten bahsedilmesi gerekse de, bu çeşit bir analiz yukarıda anlatılan türde yer almıştır. Özellikle, bilgisayar profesyonelleri, burada, hem protestolara katılıp 'dışarıdakiler' gibi davranarak hem de kodların yapılandırılmasını etkileyecek aksiyonlarda bulundukları için 'içeridekiler' gibi davranarak, belirsiz bir rol oynarlar.

Gözetleme 'oyunları' içinde güçlü gruplar tarafından işe alınan stratejilerin çoğu, kurumsal siyasetlerin alanında yer almaktadır. Burada ilintili bir değişiklik yapma şansı azdır. Fakat Ulrick Beck'in iddia ettiği gibi, bugünün risk toplumları içinde sosyal eylem için yeni yollar, 'sub politik' seviyede oluşmaktadır.[26] Gözetlemeye meydan okuyan sosyal hareketlerin çoğu, sub-politikaların örnekleri olarak düşünülmelidir. Aslında, veri koruması ve mahremiyet gibi gözetleme araçlarına karşı olan tepkilerin, politikanın önemli konularından biri olma olasılığı yüksek değildir (kısmen aşağıda açıklanan nedenlerden dolayı). Clipper Çipi ve onun takipçileri, temel bir derecede politik olarak önemli olmaya devam etseler bile, karşı iddiaların entelektüel kaynakları, kurumsal siyasetlerin içinde ortaya çıkacakları kadar dışında da çıkabilirler. Bir kez daha, bu risk toplumunun 'politikanın yeniden bulunması' durumu ile uyumludur.

---

26) U. Beck (1997) *Siyasetin Yeniden Keşfi: Küresel Sosyal Düzende Moderniteyi Yeniden Düşünmek*, Cambridge: Polity Press.

Direniş Neden Sınırlanmaktadır

Gözetleme siyasetleri, hüsnükuruntu gibi görünmektedir. Son 20 yıl içinde gözetlemenin aşırı büyümesine karşı olan negatif tepkiler minimal ve sıklıkla geçicidir. Elbette ki, kendi kendine olan direniş önemsizleştirilmemelidir. Aslında, oluştuğu yerde, gerçek hayat yükümlülüğünün konularla olan dinçliğini sızdırmaktadır. Gençlerin kamera işçilerini iflas ettirmesi ve işçilerin kendilerini patronlarından saklamak için kameraların kör noktalarını bulması önemsiz tepkiler değildir.

Başka bir örnek, bekâr annelerin devletin sanat bilgisayar sistemine -Ohio'nun Müşteri Kayıt Enformasyon Geliştirme Sistemi ya da CRIS-E- olan tepkileridir. Bir kadın, 'Refah içinde olduğunuz her zaman, hapishanedesinizdir. Birileri sizi gardiyan gibi gözetlemektedir' diyerek şikâyet etmiştir. Fakat bunlar sadece itaat etmemektedirler. Bir başka kadın, aile üyeleri için, onların izlendiğini bilmesine rağmen banka hesaplarını tutmaktadır. Kalbinden gelerek söylediği şey, 'Bu konuda kötü ama bir şeylere karşı koyuyormuş gibi hissediyorum' olmuştur. Diğerleri, üzerine konulan sınırlamalardan kurtulmak için, nakit tabanlı ekonomilere dayanmaktadırlar. Direniş organize edilmiş durumda değildir, fakat bazı faydaların, özerkliğin alanının, 'ortak kimliğin devamının getirilmesinde ve gözetleme misyonunun kendisini zayıflatmanın' randımanını görmektedirler.[27]

Yasal alanda, veri koruması ve mahremiyet kanununun başardığı kazançları küçümsemek istemiyorum, fakat, bunların kesin sınırlamalarının olduğunu kabul etmek zorundayız. Ayrıca, gözetlenen toplumların sınıflandırıcı kodlarına meydan

27) J. Gilliom (1997) "Her Günlük Gözetim, Her Günlük Karşı Koyma: Applachian Fakirlerinin Hayatında Bilgisayar Gözlemlenmesi", *Studies in Low, Politics and Society*, 16: 275-97.

okuyan sosyal hareketleri sub-politik taktiklerinin değerlendirilmesi iyi bir teori gibi görünse de, şu anda umutlanmak için geniş bir alan sağlamamaktadır. Bu tür aktivitelerden elde edilecek gerçek çıkarlar dünyayı sarsacak türde olmaktan çok uzaktırlar ve bu alandaki sosyal hareketler, önemli garipliklerle karşı karşıyadır.

Bu neden olmaktadır? Şu ana kadar açık olmalıdır ki, kapitalist ve bürokratik organizasyonların hain panoptik gücü hakkındaki paranoyak teoriler hakkında harcayacak çok az zamanım var. Fakat, özellikle risk yönetimi sınıflandırmalarıyla bağlantılı olduğu sürece, gözetlemenin bazı kasıtsız sonuçlarında büyük tehlikeler görüyorum. Gözetleme gücü, genellikle, bazı grupları diğerlerinden daha fazla sistematik bir şekilde dezavantajlı duruma koyacak şekilde kullanılmaktadır, fakat bu başka taraflarda başarılı olmak için kullanılan siyasetlerin yan etkileri olabilir. Direnişin önündeki en büyük engel, gözetlemenin çıkarlarının pek çoğuna çekici geldiği ve iyi bir şekilde teşvik edildiği olağan gerçeğidir. Gözetlemenin her zaman iki yüzü vardır ve insanları, daha kaygılandırıcı ve topluma karşı yönleri hakkında ikna etmeye çalışma probleminin bir kısmı, bunların, diğer 'yüz' tarafından açık bir şekilde sunulan hız, güvenlik ve emniyet için basitçe ödenmesi gereken bedeller olarak görülmeleridir. Gözetlemeden kazançları olan hükümet departmanlarının ve ortaklıkların, amaçlarını gerçekleştirmek için iyi bir konumda olduğunu belirtmek gereksizdir.

Bu büyük organizasyonların bu derece güçlü bir konumda olmalarının birkaç sebebi vardır. Biri, elbette ki, bunların saf organizasyonel ve teknolojik güçleridir. Mahremiyet kanunları sıkı bir şekilde işlerken bile, potansiyel negatif özelliklerini tutan kişisel veri toplaması ve işlemlendirilmesinin şekillerini

devam ettirmek için yolları düzenlerinde bulundurmaktadırlar. Fakat, güçlü konumları için daha ileride olan bir başka neden ise, günümüz pek çok teknolojik gelişmiş toplumları kaplayan egemen (hegemonik) güçtür. Bununla, daha baskın gruplar tarafından belirtilen sosyal hayatın genel yönü için pek çok insan tarafından verilen izindir.[28] Bu izin içinde iki öğe vardır. Bir tarafta, hayatın çoğu alanında bir derece gözetlemenin gerekli olduğuna dair bir fikir birliği söz konusudur, diğer tarafta ise, mahremiyet ile ilgili olan hakların gerekli olduğu zaman gözetimi sorgulamak için doğru dili kapsadığına dair geniş görüş söz konusudur.

Biraz gözetlemenin gerekli olduğuna dair fikir birliği, pek çok alanda görülebilir. Vatandaşlar, doğru vergi dosyasına ya da işsizlik yardım kayıtlarına sahip olmanın getireceği faydaları talep etmek istemektedirler. Maaşları ya da yükselme şansları, bonusları (ek ödemeler) ya da başarıları belirlemek için bir çeşit izlenmeye bağlı olan işçiler, yönlendirme olmamasındansa olmasını tercih edeceklerdir. Geceleri sokakta dolaşan insanlar, kameraların ve alarmların yerlerinde olduğunu bilmekten tekrar güven duyacaklardır ve hatta hastahanedeki yeni anneler, bebeklerinin kaçırılmasını engelleyecek olan elektronik etiketlenmeden memnun kalabilirler.[29] Bu, gözetleme gücünün pozitif ve üretici yanıdır. Bu, önemsiz gibi gösterilmemeli ya da indirgenmemelidir. Yeni teknolojiler, zarardan ve sömürüden koruyucu ve önleyici oldukları sürece, bunlar tarafından üretilmesi beklenilen sosyal düzen zaten hazır olarak oluşacaktır.

---

28) A. Gramsci (1985) *Hapishane Defterlerinden Seçmeler*, Q. Hoare ve G. Smith (eds.). New York: International Press, s. 12.

29) Edinburg'daki (Scotland) hastanedeki annelikle ilgili birim hakkındaki makale *The Independent* (Londra), 5 Temmuz 1994'da yer almıştır.

Mahremiyet haklarının dili, egemen gücün diğer yüzüdür. Mahremiyete olan haklar ne kadar iyi oluşturulmuş olursa ve yasal ya da gönüllü kodlarda ne kadar önemli bir yere konulmuş olurlarsa olsunlar, hâlâ sınırlıdırlar. Özel konuşmanın avantajı, ortak kelimelerin, bazen uzman grupların yardımının ve çatışma için olay yerinin ürünü olmasıdır. Fakat, bu hâlâ, kanunun ve uygulanmasının baskın liberal kültürünün izninin egemen sisteminin bir parçasıdır. Dünya görüşlerini ve gözetleme anahtarlarına giriş izni olan güç tabanlarını sorgulamak için bunun ötesine gitmeyecektir. John Gilliom, eğer 'devletin resmi yasal terimleri içinde geliştirilmiş ise' meydan okumanın ne derece anlamlı olabileceğini sormaktadır.[30]

Gilliom'un çalışmaları, işyerlerindeki uyuşturucu testlerini içerir, dolayısıyla bu gözetlemenin hem beklenildiği hem de kabul edildiği bir alandır. Fakat, gördüğümüz gibi, uyuşturucu testleri, geleneksel işyeri izleme şekillerinin ötesine giden bazı sorular doğurmaktadır. Bunlar, beden sıvılarını içermektedirler ve çalışanların iş dışındaki hayatlarını ilgilendiren konulara girmektedirler. Buna ek olarak, Gilliom'un dediği gibi, işçilerin gerçekten ne hissettikleri -hayatımı analiz etmeniz için bu şişenin içine idrarımı vermeyeceğim- çok daha soyut olabilir. 'Bu benim mahremiyet hakkımı ihlal ediyor'.[31] Fakat, Gilliom ile görüşen işçilerin çok az bir kısmı, konuyu daha geniş güç sorunsalları içinde ya da daha kapsamlı gözetleme eğilimlerinin rollerinin test edilmesi gibi görmektedirler.[32]

Diğer bir konu, tekrar iki yönü olan, yeni teknolojilerin nasıl yapılandırıldıklarıdır. İlk olarak, bir alandaki yeni teknolo-

30) J. Gilliom (1994) *Gözetleme, Mahremiyet ve Hukuk: Çalışan Uyuşturucu Testleri ve Sosyal Kontrolün Siyaseti*, Ann Arbor MI: University of Michigan Press, s. 13.
31) Ibid., s. 14.
32) Ibid., s. 82-3.

jiler, potansiyel tehlikelerinden dolayı, diğerlerinde olanlardan daha fazla ciddiye alınabilirler. Örneğin, enformasyon teknolojileri, biyoteknolojilerden daha temiz ve göreceli olarak daha az riskli olarak görülmektedirler. İkinci olarak, yeni teknolojiler, ya özellikleri sabit olan insan eliyle yapılmış olarak ya da biçimlendirilebilir ve yeniden yönlendirilebilir olarak görülebilirler. Bunun da gözetleme siyasetleri için sonuçları vardır.

Dorothy Nelkin, biyoteknolojiye direnişin varlığını enformasyon teknolojilerininkilerle karşılaştırarak, gözetlemenin negatif yüzüne karşı tarafsal bir kültür yaratmanın göreceli başarısızlığı hakkında bazı önemli noktalardan bahsetmiştir.[33] Kominikasyon ve enformasyon teknolojilerinin başarısızlık ihtimallerini, her şeyden önce gözetleme etkileri için ve ayrıca beceriyi azaltma etkileri, 'akıllı' savaş silahları üretimi ve eğitimsel çalışmalardaki düşünsel takvimsel dizaynın yerini doldurdukları için, zamanımızın 'gösterge'si olarak adlandırmaktadır. Fakat, bu özelliklerin karşıtı neredeydir diye sormaktadır. Bu durumu, nükleer gücün yerini 'teknoloji kontrol dışında' deyip doldurarak, bu alanın devamlı olan kamu karşıtlığının odağı olduğunu iddia ederek biyoteknolojiyle karşılaştırmaktadır. Yüksek tahıl üretimi, bitkilerde hastalık bağışıklığı, farmasötik (ecza) ürünleri ve terapatik prosedürler gibi faydalarının yanı sıra, protestolar geniş ölçüde ve sözlü olmuştur. Laboratuvar hayvanlarının kullanılmasından hormon büyümesine ve en son zamanlarda ortaya çıkan klonlama ve genetik olarak inşa edilmiş gıda ürünlerine kadar, biyoteknoloji genellikle kötü üne sahiptir. Protestocular, çiftlik dernekleri ve hayvan hakları aktivistlerinden, 'doğal' sınırların ihlaline karşı çıkan din-

33) D. Nelkin (1995) "Zorlamanın Çeşitleri: Enformasyon Teknolojisine Karşı Olan Tepkiyle Amerika'daki Biyoteknolojinin Karşılaştırılması", M. Bauer (ed.) *Yeni Teknolojiye Karşı Koyma*, Cambridge ve New york: Cambridge Üniversity Press.

sel gruplar ya da biyotehlikelere karşı uyarılarda bulunan çevrecilere kadar geniş bir alanı içine almaktadır.

Nelkin, Amerika'da, kültürel olarak mahremiyetin uğrunda kavga edecek kadar değerli olmadığının düşünüldüğünü (ve sosyal boyutlarının bireysel kültürde görmezden gelindiğini) öne sürmektedir. Enformasyon teknolojileriyle alakalı sosyal kontrol konuları, marjinal ya da geçici ve sabitlenebilir sapmalar olarak görülmektedir. Ortak yararlılığın nihai bir değermiş gibi ödüllendirildiği bir yerde, diğer konular güvenli bir şekilde hafife alınabilir. Demokratik değerlere itham edilen tehditler, muğlak ve odaklanmamış olarak görülür.

Fakat, biyoteknoloji söz konusu olduğunda, direniş, semtlerindeki zehirli tesislerden doğrudan etkilenmek ya da iyi organize olmuş hayvan hakları hareketleri gibi, zaten var olan konulara dayanır. Nelkin'in dediği gibi, 'zavallı çiftçiler ya da incinebilir fetuslar gibi, çaresiz hayvanlar, sosyal hareketler için kolay paratonerler haline gelmişlerdir'. Görünmez sağlık tehlikeleri de ayrıca, iyilik ve mükemmel beden hakkında obsessif olan toplumlarda kuvvetli bir destek kaynağı olmuşlardır. Fakat, biyoteknoloji muhalifleri, rakiplerinin doğayı değiştirip bozduklarını ya da hayatın kutsallığını bozduklarını iddia ederek koz kartını ellerinde bulundurmaktadırlar.

Nelkin'in faydalı analizine bakmayarak, zamanın değiştiği söylenebilir. Enformasyon teknolojisi, eğer bu teknolojilerin negatif film tedavileri ile sayıca ilerlemesine rağmen, gözetleme dış görünüşlerinde şu anda hiç büyümüyormuş gibi görünseler de, kültürel olarak kabul edilebilir duruma gelmiş olmak zorunda değildir. Tam tersine, biyoteknoloji, özellikle, belki de enformasyon teknolojisinin ortaklığı üzerinden ilerliyor olabilir. Ayrıca, biyometrik, diğer şekillerdeki gözetlemeye yayılacak soruları ortaya çıkarmaktadır. İronik olarak, epidemoloji

gibi, çevresel ve ilintili hastalık nedenlerini ayrı tutarak zengin yardımlar öneren teknolojik bağımsızlık alanlarının, ayrıca kendilerine bağlı olan derin gözetleme boyutları vardır.[34]

Ayrıca, 'ahlaki ve dinsel gündemler'i, teknoloji tartışmalarının içine taşımak için daha az ya da çok uygun yollar da vardır. Biyoteknolojik 'bedeni değiştirerek bozmak', enformasyon teknolojisinin 'beyni değiştirerek bozması'ndan daha fazla tepki toplamış olabilir, fakat her iki şekilde de, eleştiriler, özellikle dünya dinlerinin, ahlakın temeli olarak değerlendirildiğinde, sadece dini oldukları için dışarıda bırakılamazlar. Fakat günün sonunda, Nelkin, özellikle Amerika'da, 'herhangi bir teknolojiye karşı tepki yaratacak konular büyük ihtimalle, sağlığa karşı çıkabilecek olan potansiyel riski, organize ilgiler üzerindeki çıkarımları ve özellikle de ahlaki ve dinsel gündemler üzerindeki etkisi ile ilgili olacaktır' dediği için doğrulanmıştır.

Teknolojilerin yapılandırılması ile ilgili olan diğer faktör, bunların ne derece yumuşak ya da katı olduklarıdır. Daha önce gördüğümüz gibi, biyometrik bazı durumlarda 'mahremiyetin düşmanı' olarak, diğerlerinde ise 'mahremiyet geliştirici' olarak görülebilir. Irma van der Ploeg, teknolojinin siyasetinin, teknolojinin kamu düşüncesinde nasıl yorumlandırıldığı ve yapılandırıldığıyla bağlantılı olduğunu iddia etmektedir.[35] Eğer biyometrik, 'yapım aşamasında' ve bundan dolayı yumuşak ve değişebilir olarak görülürse, o zaman nasıl uygun sonuçlar için şekillendirilebilir ve eğer gerekirse sınırlanabilir olarak görüleceğini göstermiştir. Diğer taraftan, eğer, biyometrik belirtilmiş özelliklerle beraber sabit bir nesne olarak görülürse, buna sabit bir anlam ve geleceğin potansiyel kullanıcılarının aksiyonlarından ve tasarlanmış gelecek uygulama-

34) R. James (1996) "Veri Koruması ve Epidemolojikal Araştırma", *The Science of the Total Environment*, 184: 25-32.

35) I. van der Ploeg (1999) "Ethicomp Konferansında Sunulan Biyometrik ve Mahremiyet: Teknolojiyi Teorileştirmenin Siyaseti Hakkında bir not", Rome, 6-8 Ekim.

larından bağımsız olarak bir önem yüklenir.

Buradaki ikilem, biyometriğin sonraki yapılandırılması, kamuyu negatif potansiyellerine karşı uyarmanın bir yolu olarak kullanılırken, önceki, teknolojilerin kullanımını mazur göstermek için kullanılabilir; örneğin, şifreleme aletlerinde. Van der Ploeg'in belirttiği gibi, ilk somutlaştırılan şekli, 'biyometriğe katı ve eleştirisel bir değer biçerken, daha kaçamak olan diğer şekli tutulamaz; sonraki şekil, organizasyonların, niteliklerin ve sorumlulukların dağılmış ayrımından dolayı, elde tutulmak için kaygan olmaya devam eder'.[36]

İlk yapılandırma tarafından olası kılınmış olan sert eleştiri, muhalefet yaratabilir, fakat bunun nasıl değiştirileceğine dair yapısalcı öneriler yoluyla gerçekleşmesi zor olacaktır. Bundan dolayı, eğer teknoloji daha uygun sonuçlar için şekillendirilecekse işbirliği yapmak zorunda kalacak olan aktörleri büyük ihtimalle yabancılaştıracaktır. Fakat, eğer yumuşak şekli onları yerleştirmekte başarılı olursa, otomasyonlaşmış stereotipleştirme ve ayrımı için olan eğilimini azaltmayı bir kenara bırakın, biyometriği, 'mahremiyetin dostu' yapmaktaki büyük zorlukları kolaylıkla görmezden gelebilirler.

Gözetlemenin negatif yönlerine direnişte ve onları düzenlemek için çeşitli teşebbüslerde bulunulmuştur. Güçlü kurumlar, büyük ölçüdeki gözetleme sistemlerinin oluşumu için teşvikte bulunmuş, para harcamışlardır ve konunun önemini anlamak için çeşitli engeller vardır. Dolayısıyla, gözetlemenin negatif özelliklerini önlemeye çalışmanın yavaş yavaş ve derme çatma olması şaşırtıcı bir şey değildir. Fakat, bu tamamen de cesaret kırıcı olmamaktadır. Adil bilgi prensipleri gittikçe daha geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmaktadır ve hem yasal hem de gönüllü pratik kodları içinde somutlaşmaktadırlar. Bunlar, gözetleme konuları hakkında kültürel farkındalık ya-

36) Ibid., s. 10.

ratmak için önemlidirler. 'Mahremiyet' yaklaşımlarının zayıflığı ne olursa olsun, terim -Büyük Birader şüpheleriyle beraber- kullanılmaya devam edecektir. Yeni teknolojileri, gözetleme boyutlarıyla değerlendiren demokratik tartışmalar için yer açmak isteyen herkes tarafından bunun vasıflı kullanımı desteklenmelidir. Eğer bunlar direnişin potansiyeli için anlamlı olan kavramlar ve mecazlar ise, o zaman onları görmezlikten gelmek ya da atlamak, huysuzluk yapmak olacaktır.

Fakat, negatif ile beraber pozitif de gelmelidir. Teknolojik sistemleri sorgulayacak ya da onlara meydan okuyacak olan herhangi bir kişi, tercih edilecek olan istenilen sosyoteknik düzenlemeler hakkında fikir sahibi olmalıdır. Teknik olarak gelişmiş, küreselleşen toplumlarda gözetleme, modernitenin geniş alandaki sosyokültürel değişimleriyle bağıntılıdır ve aynı çerçeve içinde görülmelidir. Bunun gibi bir analiz bir sonraki bölümde önerilmiştir.

Postmodern durumlara kalan, komünikasyon ve enformasyon teknolojilerine olan altyapılara dayanan bağımlılıktır. Bunlar, şüphe götürmez bir şekilde, popüler ve politik hayal gücünde, insanlık için uğursuz olmaktan çok faydalı olarak görüleceklerdir. Etkilerini, bazı küresel felaketleri azaltarak genişletecekleri şüphenin ötesindedir. Faydaları, küresel ekonomiyi canlandırmak kadar insanlığın durumunu da iyileştirmek için aranan bir yol olarak görülmektedir. Gözetleme rolleri içinde, risk yönetimi ve mükemmel bilgi sağlamak adına anlamlı potansiyellerini ispatlamak için fırsatlar sunarlar. Fakat, her zaman derin bir şekilde kararsız olmuşlardır. Herminio Martins'in uyardığı gibi, 'yüksek düzenin ahlaki hayal gücü ve politik cesaretlendirmesine, teknolojik olasılıkların zorbalığına direniş için ihtiyaç duyulacaktır'.[37]

37) H. Martins (1998) "Teknoloji, Modernite, Politika", J. Good ve I. Velody (eds) *Postmodernitenin Siyasetleri*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 174.

Gözetlemenin Geleceği

Bu bölümün başlığı kararsız olma anlamı taşımaktadır. Gözetleme için bir gelecek yoktur ve eğer olsa bile bunu bildiğime dair hiçbir iddiada bulunamam. Bu bölüm, yirmi birinci yüzyılın başında yer alan genel sosyal ve kültürel değişimlerin alanı içinde gözetleme tartışmasına yer verir. Ben bu uyarlamayı, 'postmodernite' de dahil olmak üzere birkaç şekilde düşünüyorum. Bütün yalnız tanımlamalar uygun değildir, bundan dolayı herhangi birini kullanmak için tereddüt ettim. Fakat, 'postmodernite'nin sunulanlar içinde en iyisi olduğuna inanıyorum.[1] Kitabı elinizden bırakmadan önce, bu, bazı günümüz sosyal ve kültürel yer değişimlerine sosyolojik açıdan bakmanın 'postmodernizm'i değildir. Bu alanda, en azından gözetlemenin sosyolojik açıdan nereye gittiğine dair bir kanı edinebiliriz.

Burada kendime belirlediğim diğer görev, sadece gözetlemenin nereye gittiği değil, aynı zamanda nereye gitmesi gerekti-

1) 'Postmodernite', modernitenin tanınmayacak duruma geleceği yere kadar abartıldığı bazı durumları belirtmek için kullanılabilir. Dolayısıyla sosyolojik olarak, postmodernitenin yeni sosyal formasyonları ilgilendiren soruları ortaya çıkardığı iddia edilebilir. Bundan dolayı, ne posımodernitenin etkisi altına girmiş olan entelektüel akımlar, estetikler ya da mimari ne de antimodernizme ait olan tartışmalara benzememektedir.

ği hakkında da yorumda bulunmaktır. Bir kez daha tereddüt ediyorum, çünkü beni bu derece cesur olmaktan alıkoyacak pek çok şey düşünüyorum. Fakat daha önce de iddia ettiğim gibi, gözetleme ahlaki ve dinsel eleştiriye karşı yükümlüdür ve pek çok alanda politik olarak mücadele edilmelidir. Her şeyden önce bu, ihtiraslı bir şekilde önem verdiğim iki kavram olan güç ve insanlar hakkındadır. Bundan dolayı, bu bölümün ikinci yarısında, başladığımız anahtar temalara döneceğim ve gözetleme tartışmalarında hangi ahlaki ve politik yolların üstünden geçilmesi gerektiği konusunda imalarda bulunacağım. Yapabileceğim tek şey, gözetleme içinde yer alan ilgili vatandaşlar, yazılım mimarları, siyaset yapıcıları, politik aktivistler, bilgisayar uzmanları gibi kişileri bir tanık olarak bilgilendirmektir. Hiçbirimiz bundan etkilenmediğimizi iddia edemeyiz. Gözetlenen toplumda, hepimizin günlük hayatları izlenmektedir.

Modern ve Postmodern Gözetleme

Gözetleme, artık günlük hayatımızın o kadar içsel bir parçası haline gelmiştir ki, bazen onun ne olduğunu tam olarak tanımlamak ve bir jenerasyondan az bir zamanda ne kadar değiştiğini açıklamak zor olmaktadır. Havaalanlarında, gözümüzü kırpmadan tarayıcıların okuması için pasaportlarımızı veririz; büyük bulvarlardaki banka makinelerini kişisel kimlik bilgileri taşıyan plastik kartlarla besleriz; bir cihaz satın aldığımızda garanti belgelerini doldururuz; online değişimlerde anahtar gizli verileri gireriz; şehir içinde ya da otoyolda geçiş parası algılayıcılarının içinden geçerek araba kullanırız; cep telefonu konuşmaları yaparız ya da ofislere ve laboratuvarlara girmek için barkodlanmış anahtarlar kullanırız. Eğer her şey için nakit kullanmak ya da bir binaya girmek yada bir sınırı geçmek istediğimiz her seferde bir görevliyle konuşmak zo-

runda kalsaydık ne kadar elverişsiz ve kullanışsız olurdu! Bununla birlikte, her karşılaşmada, aktivitelerimizi ya da yaşam şanslarımızı etkileyecek yollardan izlenecek ve işlemden geçirilecek kişisel verilerin izini bırakırız. Gözetleme her zaman iki yüzlüdür. Bazı gözetleme pratikleri, uzun zamandır modern hayatın özelliği olmuştur. Tıbbi kayıtlar, oy listeleri, ev tapuları, vergi dosyaları ve çalışan numaraları, en azından kentsel endüstriyel toplumlarda, günlük yaşamın tamamını oluşturan şeylerdir. Aslında, aynı anda gücü bilgiyi işlemden geçiren sistemin eline verseler de, modern hayatı, yardım ve ayrıcalıklara uygunluk ve yetkinin kanıtını vererek kolaylaştırırlar. Modernite, kısmen gözetleme pratikleri ve teknolojiler tarafından yapılandırılmıştır ve sosyal hayatın bazı modern özelliklerinin, postmodern zamanlarda yok olmadığını belirtmek gerekir. Postmodernite, bazılarının yerine geçse bile, modern konumların bazı özelliklerinin üzerine (süperempoze) edilmiştir. Bilgisayarlaşma bu ikisini birbirine bağlar.

İlk başlarda, bilgisayarlaşan gözetleme, bürokratik yönetim işlemini basit bir şekilde kolaylaştırmıştı, bundan dolayı hükümet işyeri gözetlemesini modernitenin klasik damgaları olarak desteklemişti. Max Weber'in ofisin rasyonel kurumsal düzeninin demirden elektronik kafese yükseldiğini ya da Frederick Taylor'un detaylı iş-görev izleme sisteminin bilimselden teknolojik yönetime geçtiğini söyleyebilirsiniz. Fakat kişisel veri tabanları hükümet departmanlarında çoğaldıkça, dolayısıyla pek çok sektörde, merkezi kontrol düşüncesinin kendisi daha az güven verici hale gelmiştir. Ayrıca, kapitalist yatırımcılar dikkatlerini işçileri organize etmekten çok tüketimi yönetmeye çevirdiklerinde, gözetleme uygulamaları sosyal doku içine daha fazla işleyerek, pek çok başka alana da yayılmıştır.

Postmodernite hakkındaki tartışma, ya yeni teknolojilerin

sosyal yönlerini ya da tüketiciliğin yükselişini incelemeye doğru dayanmıştır, fakat iyi bir çalışma, postmoderniteyi kendi içinde oluşan bir sosyal formasyon olarak değerlendirmek için bu iki analiz şeklini birleştirerek oluşturulabilir.[2] Bundan dolayı anlaşılmalıdır ki, gözetleme işlemleri, postmodernitenin işlemleri içine önemli bir şekilde yerleştirilmiştir. Tüketiciliğin analizcisi, gözetlemenin tüketici yönetim nedenleri için kullanım alanını küçümseme eğilimi gösterirken, yeni teknolojileri araştıranlar ise genellikle tüketici kapitalizminin zorunlulukları tarafından nasıl yönlendirildiklerini fark etmekte başarısız olmuşlardır.

Bu bakış açısından gözetleme sistemleri sorusu, postmoderniteye doğru eğim için temeldir. Sadece postmodernitenin yapılandırılmasında gözetlemenin rolünü değil, ayrıca gözetlemenin etik ve politik boyutlarda nasıl en iyi şekilde tasarlanacağı gibi önemli soruları vurgulamaktadır. Gözetlemenin karanlık yüzü olarak algılanan yönüyle uğraşmak için ortaya konan yasal ve politik çabalar için, mahremiyet söylemleri önemli bir yere gelmişken, gözetlemenin daha geniş sosyal mücadele alanında ne derece yayıldığını göstermek konusunda başarılı olamamışlardır. Eğer biraz sonra bahsedilecek olan tartışma doğruysa, gözetleme pratikleri ve teknolojiler, piyasa ve sosyal ayrımları desteklemek için anahtar bir yol haline gelmekte ve bundan dolayı, değişik boyutlardaki politik aktivitenin uygun zemini haline gelmektedir.

Bu tartışmanın önceki safhalarında, Roger Clarke, 'insanların davranışları ve haberleşmelerini enformasyon teknolojileri yoluyla sistematik olarak izleme'yi anlatmak için faydalı bir

2) Bkz. D. Lyon (1999) *Postmodernite* 2. bsm. Buckingham: Open University Press. Kendi sosyolojik etmenleriyle oluşan postmodernitenin analizi her şeyden önce Z. Bauman'ın çalışmasından etkilenmiştir (1992) *Postmodernitenin Gizliliği*, Londra: Routledge.

terim olan 'dataveillance'ı (veri gözetlemesi) kullanmıştır.[3] Sonuçta, hızla gelişen bu tür dataveillance'ın, kendi içinden beslendiği düşünüldüğünde, acil politik ve siyasi dikkat talebinde bulunduğunu belirtmiştir. Aynı yıl içinde, Gary T. Marx, Amerika'daki[4] gizli polis çalışmasından bahseden ve ayrıca 'yeni gözetleme' olarak adlandırdığı daha geniş sosyal çıkarımlar hakkında uyardığı çalışmasını yayımladı. Diğer şeylerin yanında, bilgisayar tabanlı gözetlemenin nasıl artan bir şekilde güçlenirken, aynı işaretin azalan bir şekilde görünür olduğunu göstermiştir. Kategorisel şüphenin önemli bir rol oynadığı öncelikli gözetlemeye doğru olan dönüşü de belirtmiştir. Bu, bazı kuralları ihlal edebilecek insan kategorileri oluşturacak, isim listelerinin bilgisayar karşılaştırmalarının yollarına işaret etmektedir. Bundan dolayı, bir kişinin veri imgesi, nedensiz bir şekilde dondurulabilir.

1980 ve 1990'larda, bilgisayarlaşmış gözetlemenin, özellikle daha önceden daha az gözenekli olan sınırlar arası kişisel veri akımlarının artmaya olan eğilimi gibi diğer çeşit sonuçları belirgin hale gelmiştir. Hükümet departmanları arasındaki veri karşılaştırması, şimdiye kadar hayal bile edilemeyen karşılıklı karşılaştırmanın yolunu açmıştır ve bu tip pratiklere karşı olan tahmini sınırlar her zaman, bu tip bir sızdırmaya 'rutin' durumlar altında izin veren şartlar içerir. Piyasa tabanlı hükümet rejimlerindeki servislerin taşeronluğu ve ticari ile yönetici sektörler arasındaki artan karşılıklı etkilenme -örneğin sağlık koruması- kişisel veri akımlarının belirli alanlarda bir sel olacak kadar büyüdüğü anlamına gelmektedir. Veri tabanları iletişim

3) R. Clarke (1988) Enformasyon Teknolojisi ve Dataveillance, *Communications of ACM*, 31(5) (Mayıs): 498-512.

4) G.T. Marx (1988) *Kapak altı: Amerika'da Polis Gözetlemesi*, Berkeley, CA: University of California Press.

ağları halinde olduğunda, Orwell'in korktuğu gibi bir merkezi gözetleme sistemi gereksizdir. Kimlik belirleyicilerden herhangi bir tanesi, bir kişinin yerini ve aktivitelerini belirlemek için yeterli olacaktır.

Bilgisayarlaşmanın, gözetleme pratikleri üzerinde nasıl bir değişiklik yaptığının vurgulanmasına rağmen, sorgulama ve eleştirinin öncelikli şekilleri, daha çok modern çizgilerde ortaya çıkmıştır. 'Orwellian', hükümet gücüne demokratik olarak konulmuş sınırları bir şekilde aşan bilgisayarlaşmış yönetimi anlatmak için tercih edilen bir sıfat haline gelmiştir. Bundan dolayı, Avustralya'daki ulus tabanlı elektronik kimlik belirleme kartı önerisi, 1986'da yenik düşmüştür ve İngiltere, Amerika ve Güney Kore'dekiler gibi buna benzer girişimler de, başka yerlerde aynı kaderi paylaşmışlardır.[5] Daha basit olarak, 'Büyük Birader', fabrika yönetimlerinin 'telescreen'lerinde (telesahne) ya da 1980'lerde, mağazalarda ve sokaktaki video gözetleme sistemlerinde bulunmaktadır.

1990'lara kadar -*Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ile uyumlu olarak- bilgisayarlaşmış gözetlemenin en büyük tehlikelerinin, kapitalist ortaklıklar ikinci risk kaynağı olmak üzere, devletin gücünün artmasında olduğu sanılmaktaydı. Fakat bu aynı zamanda, Reagan ve Thatcher siyasetlerinin baskın hale geldiği bir dönemdir. Pek çok devlet işlevleri ve kamu hizmetleri, özel sektörde büyük işler olmak üzere satılmışlardır. Bu tür büyük çaplı deregülasyon, örneğin, bir zamanlar kamu caddeleri olan yerlerin özel alışveriş merkezleri haline geldiği anlamına gelmektedir. Bunlar şu anda, değişik yollardan gözetleme ve polis gözetlemesi altındadırlar. Bu ayrıca, kişisel verile-

5) Kore'nin durumu hakkında çok şey bilmiyorum ve 'Orwellian' sıfatının orada bir etkisi olup olmadığından şüpheliyim. Fakat, 'Orwellian' korkuları, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın bir bölümünde ulusal elektronik kimlik belirleyicilere karşı çıkmaların arkasındadır.

rin, daha önce ulusal ya da devlet hükümetleri tarafından sunulan bazı hizmetler olarak değişik sektörler arasındaki hareketinin, ticari çıkarlara devredildiği anlamına da gelmektedir. Aynı zamanda, veri tabanı piyasası, kişisel verideki ticaretin mantar gibi çoğalmasını cesaretlendirmiştir. Postmodern kavramlar yapılma aşamasındadır.

Gözetleme gücüne direniş ve bunları sınırlandırmak için olan stratejiler genellikle modern tarzdadır. Veri koruması (Avrupa'da) ya da mahremiyet (Kuzey Amerika'da) için kanunlaşma, gözetlemenin daha tehdit edici yönleri ve metotları için etkili bir susturucu olarak görülmektedir.[6] Bunlar, şüphe götürmez bir şekildekişisel verinin elde bulundurulmasına doğrudan tepki olarak ortaya çıkmışlardır, fakat bilgisayarlaşmanın modern gözetlemeye kattığı garip özellikleri fark etmekte, anlaşılabilir bir şekilde yavaş kalmışlardır. Örneğin, ancak 1990'larda, Quebec dışındaki Kanadalılar, özel ortaklıkların kişisel veri toplama işlemlerinden dolayı ortaya çıkan 'mahremiyet' konularını ciddi şekilde ele almışlardır. Orwell'de bunlara ait bir ima bulunmamaktadır!

Bugünün sosyal ve politik hayatının bir başka önemli özelliği, riskin artan profilidir. Bu gözetleme ile, en azından iki yönden ilintilidir. Bir tarafta, daha fazla organizasyon, market nişlerini ele geçirmek, suçu önlemek vs. için dikkatlerini geleceğe yönelttikçe, risk yönetiminin dili muntazaman hâkim hale gelir. Gözetleme, artan bir şekilde, sigorta şirketlerinin modelleri ve stratejileri başı çekmek üzere, risk yönetimine

6) Karşılaştırmalı ortamda, bu temanın önde giden çözümleri şurada bulunabilir; D. Flatherty (1989) *Gözetlenen Toplumlarda Mahremiyeti Korumak*, Chapel Hill, NC: North Carolina Press; ve C. Bennett (1992) *Mahremiyeti Düzenlemek*, Ithaca, MI: Cornell Üniversity Press.

7) Bu, R. Ericson ve K. Haggerty'nin siyasetiyle alakalı olarak tartışılmıştır (1997) *Risk Toplumuna Polislik Yapmak*, Toronto: Üniversity of Toronto Press.

yardım eden bilgiyi elde etmenin bir yolu olarak görülmektedir.[7] Diğer tarafta, gözetlemenin kendisi, risk toplumunun bir parçası olduğu için, ortaya risk çıkaran bir kavram olarak görülmektedir.[8]

Aynı zamanda, sigorta edilebilir ve güvenilebilir risklerin kapsamı gittikçe artar gibi görünmektedir. Bugün, hepsi olmasa da dünyanın zengin ülkelerinin çoğu, alışveriş merkezlerinde, caddelerde ve spor stadyumlarında, hırsızlığa, vandalizme ve saldırganlığa karşı korunmak için gözetleme kameraları kullanmaktadırlar. Parmak izleri ya da retina taramaları gibi biyometrik metotlar kimlik belirlenmesi için uygulanmakta ve genetik testler, potansiyel olarak hasta ya da sakat olanları emek gücünün dışında bırakmak için kullanılmaktadır. Risk, teknolojik yolların, her biri riskin bilgisini toplamak ve haberleşmek için yeni bir gözetleme tekniği sunan, görkemli gösterileriyle yönetilebilir. Fakat bunların herbiri hakkında gerçekten sarsıcı olan şey ise, genelleşmiş gözetleme potansiyellerini anlayabilmek için enformasyon altyapılarına olan bağımlılıklarıdır.

Kişisel kontrol ve dataveillance'ın ötesine geçen her teknolojik araştırma durumunda, enformasyon teknolojileri hâlâ, kayıtları harmanlamak ve karşılaştırmanın yollarını sağlamaktadır. İmgeleri yakalanmış bir kişinin otomatik olarak kimliğini belirlemek isteyen herhangi bir gözetleme kamerası, bunu yapabilmek için dijital metotlara başvurmak zorundadır. Buna

---

8) Ulrich Beck'in aklında, 'eşyalar'ın modern endüstriyel üretimi, daha az belirgin olan 'kötüler'in, görülmeyen yan etkiler ve çevresel yok oluşunu da beraberinde getirir. Fakat, risk toplumunun '..kendi etkileri ve tehlikelerine karşı hem kör hem de sağır olan özerk modernizasyon işlemleri' içinde yükselmesini tarif edişi, 1960'lardan beri bilgisayarlaşmış gözetlemenin gelişimini çağrıştırır. Bkz. U. Beck, A. Giddens ve S. Lash (1994) *Esnek Modernizasyon: Politika, Gelenek ve Modern sosyal Düzende Estetik*, Ambridge: Polity Press, s. 6.

benzer olarak, biyometrik ve genetik gözetleme, veri işlemlerinin gücü için enformasyon teknolojilerine bağımlıdır. Amerika ve Kanada arasındaki Saskatchewan-Montana sınırını geçen yolcuları sınıflandırmak için ses tanımlamasına olanak sağlayan bilgisayar gücüdür; araştırmacıların çalışanları izleyebilmesini ya da sigorta müracatçılarını yasadışı uyuşturucu kullanımı ya da erken hamileliğin izleri hakkında uyarabilmesini sağlayan bilgisayar gücüdür.

Enformasyon teknolojileri ayrıca, bir başka gözetleme değişiminin de kalbinde yer almaktadır. Şu anda, gözetleme sadece ulus devletin yönetici ulaşılırlığından ortaklıklara ve özellikle tüketici kapitalist alanlara kadar genişlemekle kalmamıştır, ayrıca coğrafik olarak ve sanal alanda da genişlemektedir. Bir zamanlar sınırlanmış alanlar tarafından kısıtlanan gözetleme, muntazaman küreselleşmeyi ve sanallaşmayı yaşamaktadır. Gözetleme sonuçları inanılmaz büyüklükte ve neredeyse hissedilemez olan elektronik ticaretin büyümesi, 'sibergözetlemeyi' sunmaktadır. Bir ana internet şirketi olan Doubleclick, internetten 6400 alandan gezenlere ait veri toplamaktadır ve bunun rakibi olan bir başka firma Engage ise veri tabanında olan 30 milyon bireyin detaylı gezme profillerine sahiptir.[9]

1990'larda, gözetleme hem daha şiddetli hem de daha kapsamlı olmuştur. Biyometrik ve genetik metotları kullanarak, doğrudan bedenden alınan kimlik belirleyici ve teşhis edici araştırmanın öznesiyle haberleşmeyi atlayacağının sözünü verir. Elektronik olarak geliştirilmiş kameralar kullanarak, bir zamanlar sadece gücünü korumak için izlediği mecazını kullanan optik bakış gözetleme pratiklerinin içine yeniden yerleştirilmiştir. Peki bu gelişmeler hakkında yeni olan nedir? Hangi

9) S. Ellis (1999) Nette ne bıraktığınızın farkında olun...biri izliyor, *The Australian*, 14 Ekim, s. 30.

noktada, niceliksel değişiklikler eşiği aşmış ve sosyal oluşum ve sosyal deneyimde niteliksel değişimler haline gelmişlerdir?

Yirmi birinci yüzyılın başlarında, modernitenin kurumlaşmasına yapılan yardımlar gibi, modernitenin kendisi de hâlâ devam ediyordu. İnsanlar kendilerini, günlük yaşamlarını etkilemeye, yönlendirmeye hatta idare etmeye çalışan organizasyonlar ve aktörlerin araştırmalarının öznesi olarak bulmuşlardır. Fakat gözetleme nedenlerinden dolayı enformasyon teknolojilerinin geniş alanda uygulamaya geçirilmesi, bu araştırmayı daha da dolaylı kılmıştır. Ortak mevcudiyet, kontrolün sağlanması ya da insanları etkilemeyi çekim alanının içinde tutmak için daha da az gerekir hale gelmiştir. İlişkiler, insanların asla fiziksel olarak karşılaşmadıkları ilişkilerin gerçekleştiği, üçüncü boyuta taşınmakla kalmamış, pek çoğu insanların makinelerle haberleştiği dördüncü boyuta taşınmıştır.[10] Bununla beraber, bu ilişkiler, artan bir şekilde, vatandaş kimliğinden çok tüketici kimliği tabanında gerçekleşmektedir.[11]

Sosyal birleşmenin şekilleri, kurnazca fakat emin bir şekilde, sadece güveni (ya da yokluğunu) içeren yüz yüze ilişkilerden uzaklaşarak değişmekle kalmamaktadır, bu ilişkileri genişleten kurumlar tabanlı birleşmelerden de uzaklaşmaktadır. Tersine, bugünün sosyal birleşme şekilleri, gittikçe daha elektronik olarak olası kılınmış, soyut ve soyutlaştırılmış olmakta-

10) Bkz. C. Calhoun (1994) Modernitenin Altyapısı: Dolaylı Sosyal İlişkiler, Enformasyon Teknolojisi ve Sosyal Bütünleşme, H. Haferkamp ve N. Smelser (eds) *Sosyal Değişim ve Modernite*. Berkeley, CA: University of California Press. Ayrıca D. Lyon (1997) "Siberalan Sosyalleşmesi: Bilgisayar Aracılıklı İletişimdeki Çelişkiler", B. Loader (ed.) *Siberalanın Yönetimi*. Londra: Routledge.

11) Vatandaş ve tüketici kimlikleri arasındaki gerginlik, Graham Murdock'un da belirttiği gibi daha önceki modernitelerde de görülen bir şeydir. G. Murdock (1993) "İletişim ve Modernitenin Kurumlaşması", *Media, Cultur and Society*, 15: 537. Fakat, yirminci yüzyılın sonunda, tüketici kimliğinin teknolojik olarak gelişmiş ülkelerde daha arttığını iddia etmek için nedenler bulunmaktadır.

dır.[12] Gözetleme, güven işaretleri sağlaması özelliğinden dolayı, soyutlaştırılmış birleşmenin bir yönüdür. Yirminci yüzyılın sonlarında, en hızlı büyüyen alanı, ulus devletlerin en gelişmiş gözetleme sistemlerinin kapasitelerini geçerek ticari olanlardı. Ayrıca, ulus devletlerin içinde bile, yönetici gözetlemesi en azından, klasik olarak yapılandırılmış olan vatandaşlık gibi, tüketimin düzeni tarafından yönetilmektedir.[13]

Yeni yüzyılın başında, elektronik olarak olası kılınmış gözetleme, daha geleneksel dataveillance kadar biyometriği ve video teknolojilerini de içine alacak şekilde, çok merkezli ve çok yönlü bir şekilde iletişim ağlarının bir parçası haline gelmiştir. Bu aynı teknolojiler, zaman-mekân sıkıştırmasının merkez yolları haline gelmişlerdir. İlişkiler, uzaktan kumanda etmeyi ve hızı da içerecek bir şekilde yeni alanlara doğru uzamaktadırlar, fakat hâlâ etkilemek ve kontrol gibi bazı özel nedenlerden dolayı elde tutulmaktadırlar. Bazı açılardan bu etki ve kontroller, eski, modern durumlara benzemektedirler. Fakat diğerlerinde, özellikle gözetlemenin tüketici boyutlarına dahil olduklarında, bu etkiler, modernitenin klasik, kurumsal beden-disiplin edici gözetleme kavramından çok daha az baskıcı ve çok daha kapsamlı olurlar.

Anlam ve politik konularla ilgili soruların ikisi de postmodern gözetleme olarak adlandırılabilen kavram tarafından ortaya çıkmıştır. Fakat henüz bunları bir araya getirebilecek olan çok az sistematik çalışma ortaya çıkmıştır. Aslında, anlamın bazı boyutları, benzer şekilde politik soruların da yaşadığımız dünyayla bağlantı kurmayı başaramaması sonucuyla beraber,

12) P. James (1996) *Ulus Oluşumu: Soyut Toplum Teorisine Doğru*, Londra: Sage, böl. 1.
13) Modernite, bugün enformasyon teknolojileri tarafından olası kılınmış sosyal bütünleşmenin soyut modeli yerine, temel olarak kurumsal gelişmiş aktörleri içerir. Dolayısıyla postmodernite, ikna gücü için moderniteye dayansa da, kesin bir ambivalans ve duruma göre gereken kesinliğin eksikliğini barındırmaktadır.

deneysel gerçekliklere çok az önem vererek tartışılmıştır.[14] Bu, postmodernin sosyolojik boyutlarının -birkaç istisna haricinde- bu tip teknolojik gelişmelere yetersiz önem vermesi gibi, daha genel bir konuyla ilintilidir.[15] Bundan dolayı, postmodernite hakkında yayılan bir yazım (literatür) olsa da, bunun merkezinde olan teknolojik değişimlerin üstünde yetersiz bir baskı bulunmaktadır.

Gözetleme, bugün, günlük hayatın o kadar çok alanında işlemektedir ki, bir kişi istese bile kaçınmak imkânsızdır. Aslında, medya içinde bağlanmış durumdayız.[16] Sosyal mücadelelerimizin çoğu ve ekonomik transferlerimizin hemen hepsi elektronik kayıtlandırma, konrol ve yetkilendirmeye dahil olmaktadır. Satış Noktaları için Elektronik Bütçe Transferi (EFTPOS) makinelerinin süpermarket faturalarını ödemekten ya da barkodlanmış ehliyet göstermekten, cep telefonu konuşmaları ya da internet araştırmalarına kadar, pek çok alet bazı gözetleme cihazlarını tetiklemektedir. Bu durumlarda, uygun bütçelerin hazır olduğunu belirlemek, bir araba sahibini ve geçmiş kaydını doğrulamak, telefon konuşması için zamanlı yer belirleyici ve bilgisayarınızın ekranında belirecek olan reklamı doğru hedeflemek için sabit diskinize yerleştirilen parazit (cookie) çerezlerden çekilen hangi sitelerin ziyaret edildiğine dair verileri belirlemek, bir kontrol olmaktadır.

Günlük hayatımızda hiçbir aktör bu odaklanmış dikkatin arkasında kalmamaktadır. Modernist merkezi panoptik kont-

---

14) K. Robins (1995) "Siberalan ve İçinde Yaşadığımız Dünya", *Body and Society*, 1(3-4): 135-55.

15) Bkz. D. Lyon (1997) "Teknolojiyi Geri Getirmek: Postmodernitenin Sosyal Teorileri içinde CITler", M. Berra (ed.) *Ripensate la Tecnologia: Informatica, Informatzione e Sviluppo Regionale*, Torinto: Bollati Boringheiri.

16) William Gibson'un, siberalanın 'medyaya bağlanmış' olduğu tanımını anlayışlı ve eğitici buluyorum. Bkz W. Gibson (1984) *Neuromancer*, New York: Ace Books.

rol, kişisel verinin adil bir şekilde özgürce aktığı çok merkezli gözetleme iletişim ağları kadar sorgulama altında değildir. Pek çok ülkede, adil bilgi sistemlerinin değişik derecelerde uygulandığı hükümet sistemlerinde, bu akımlara daha dikkatli bir şekilde meydan okunmaktadır. Tezat olarak, pek çok ticari veri, yasak olmadan akar. Muhtelif kaynaklardan seçilen kişisel veriler, veri tabanı piyasasının geniş deposunun içinde toplanır, satılır ve yeniden satılır. Bu çok merkezli gözetleme akımları, daha sıklıkla enformasyon çağının ya da postmodernitenin belirtileri olarak kabul edilen finans kapital akımlarının ya da toplu medya işaretleri kadar, iletişim ağı toplumu[17] olarak adlandırılan kavramın bir parçasını oluşturmaktadırlar. Zygmunt Bauman'ın, tüketici yönlerini belirten uyarıcı postmodernite analizleri, tüketici davranışlarını yönetmek için kullanılan gözetleme teknolojileri hakkında dikkat çekici bir şekilde suskun kalmaktadır.

Bir aktörün gözetleme akımlarını yönetmediği gerçeği, toplanan verilerin rastgele olduğu anlamına gelmemektedir. Karşılıklı kontrol ve üçüncü parti aktörleri aracılığıyla dolaylı doğrulamanın fırsatları, iletişim ağları muhtelif veriler için kanal olarak çalıştıkça artmaktadır. Bu, muhtemel işverenin izler, eğilimler ve CV'lerde yer almayan eski kayıtlara ulaşmasının, vergi departmanlarının kişisel kredi oranlarını bilmesinin, ya da internet piyasacılarının, her kullanıcının ekranlarına daha ilgili reklamlar göndermelerinin daha kolay olduğu anlamına gelmektedir. Değişik sektörler ve kurumsal alanlar arasındaki kanallar, aralarında veri öznesi tarafından anlaşılamayacak bir trafiğe neden olacak, bu tür gözetleme akımları tarafın-

17) M. Castells (1996) *İletişim Ağı Toplumunun Yükselişi*, New York: Blackwell. Gözetleme iletişim alanlarını Enformasyon Çağı üçlemesinin ikinci cildinde tartışır, *Kimliğin Gücü* (New York: Blackwell, 1997)

dan aşındırılmıştır. Bir nedenden dolayı bir organizasyon içinde açıklanan verinin, bir başkası tarafından kullanılmayacağı umutlarını zayıflatarak, insanların hayatları, daha fazla organizasyon için daha fazla şeffaflaşmıştır. Bunun sosyal ve politik çıkarımları incelenmeye değerdir.

Modern gözetleme sistemleri içinde, kayıt ile bireyin arasında bir simetri olduğu varsayılır; biri diğerini yönetimsel nedenlerden dolayı temsil eder. Fakat gözetlemenin bütün alanlardaki çoğalması ile birlikte, kayıtların tepki verdiği sabit kimlik kavramı daha şüpheli hale gelmiştir. Kimlik belirlemenin ve sınıflandırmanın, elektronik veri tabanları içinde dolaşan, geniş ve hızlı büyüyen yolları, veri imgesinin ya da *dijital personanın*, caddede yürüyen vücutlandırılmış insanla ne derece benzediği hakkında soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur.[18] Bir anlamda, bireyler, kendilerinin dijital sınıflandırılmaları tarafından yapılmaktadırlar.

Güç alanında, herkes etkilenmektedir. Sosyal tayfın bir ucunda, çok baskıcı bir şekilde olması gerekmeden, ağ daha fazla ve daha geniş alana yayılmaktadır.[19] Hapishanelerin, gelişmiş toplumlar olarak adlandırılan toplumlar yoluyla, kapasitelerine uyarıcı bir derecede genişlettiği doğrudur. Fakat, gözetleme sistemleri, toplum yoluyla, çatallaşma ve dışta bırakmanın daha az aleni olan yollarıyla içeri işlemektedir. Günümüz gözetlemesi, sapmalar açısından hem kapsayıcı hem de dışta bırakıcıdır.[20] Örneğin, video gözetlemesi, bazı genç-

18) Roger Clarke (1994) "Dijital Persona ve Bunun Veri Gözetlemesine Uygulanması, Enformasyon Toplumu", 10: 2, ya da Kenneth Landon (1986) *Dossier Toplumu*, New York: Columbia Üniversity Press.

19) Bkz. S. Cohen (1985) *Sosyal Kontrolün Vizyonları*, Oxford: Blackwell.

20) Bazılarının yaptığı gibi bugünün gözetlemesinin sapmaların dışında olmaktan çok içinde olduğunu söylemek yanlıştır. Örneğin, bkz W. Staples (1997) *Gözetleme Kültürü*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

leri alışveriş merkezlerine girmelerini engellemek veya onları şehrin belirli caddelerinden uzak tutmak konusunda başarılı olmaktadır. Bu daha az hırsızlığın olacağı anlamına gelebilir, fakat bunu umursayanlar tarafından, tehlikeli aktivitelerde bulunduklarında fark edilmeyecekleri anlamına da gelebilir. Diğer tarafta, suçluların elektronik etiketlenmesi onların 'toplum içinde' kalmalarına yardımcı olur.[21] Tayfın öbür tarafında, kimlik kartı için seslerin giderek yükselmesi ve güvenin diğer işaretleri, büyük ölçüde, hükümetten bağımsız, başka bir alanda isteğe bağlı ve perdeleyen güçlerin büyüdüğü anlamına gelmektedir.

*Omni algılama*nın putperest hayalinin *panoptikon*da somutlaşması, günümüz gözetlemesinde görülmektedir. Bu elektronik gözdeki korkunç pırıltıdır. Fakat şu anda, simulasyonun muntazaman geçmiş kayıtların bilgisinin yerini aldığı, mükemmel bilginin hırslı amacı ile birleşmiş durumdadır. Bu, sadece her şeyi görmeye değil, bunları daha önceden gerçekleştirmeye talip olan, sınırları olmayan gözetlemedir. Simulasyonun ayartıcı iddiası, 'her imgenin gözlemlenebilir, her olayın programlanabilir ve bundan dolayı bir anlamda önceden görülebilir' olmasıdır.[22] Bu hayal, gözetlemenin devamlı gelişimi ve büyümesine önemli bir itici güç oluşturmaktadır. Bu sadece, gözetleme stratejilerinin basit teknik geliştirilmesi değil, aynı zamanda, bilgisayarlaşmış kodlar tarafından yeni bir sosyal düzenin getirilmesidir.

Süperpanoptikon ve benzetilmiş gözetleme açıklamalarından çok fazla şey öğrenilebilir, fakat iki önemli şart konulma-

21) D. Lyon (1994) *Elektronik Göz: Gözetlenen Toplumun Yükselişi*, Cambridge: Polity Press.

22) W. Bogard (1996) *Gözetleme Simulasyonları*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 68.

lıdır. Biri, elektronik olarak olası kılınmış gözetlemenin daha eski metotlarının devam etmesi ve geliştirilmesidir. Simulasyonun sosyal bilimkurgusunun, bunların devam eden önemini eksiltmesine izin verilmemelidir.

Diğeri, benzetilmiş gözetlemenin olduğu yerlerde bile, bunun kendi kendine işlememesidir. Bireylerin, dijital imgeleri tarafından oluşturulduğu ya da kendi kendini gösteren simulasyonun gözetleme sistemlerini kendinden geçirdiği gerçeği, dijital personaların bir şekilde rastgele yapılandırıldığı ya da bütün referansların, bir grubu diğerinden eleyen ve ayıran kategorilerden ayrıldığı anlamına gelmemektedir. Kontrol ve etkinin yöntemleri, hayat şanslarının ve sosyal düzenin daha derin belirleyicileriyle birleşmiştir. Bu tür gözetleme pratiklerinde, teknolojik potansiyel sosyal baskı ile karşılaşır. 'Günümüz hayatını düzenleyen gizli mekanizmaların arayışı içinde olan armağanın görünür şekilleri...' hâlâ etkilemeye değerdir.[23]

Ne kadar kendi kendini gösteren olsa da, yüksek teknoloji gözetleme sistemleri, kendi kendilerini finanse edemezler. Kontrol ve etkideki özel çıkarları olanlar tarafından kurulurlar. Daha önce belirtildiği gibi, risk yönetiminin çeşitlenmesi, elektronik teknolojiler tarafından kolaylaştırılmış gözetlemenin fazla büyümesinin ardında yatmaktadır. Hem ticari hem hükümetsel sektörlerde, bunların ardında, 'piyasa değerleri' olarak adlandırılan kavram bulunabilir. Örneğin polis, özellikle sigorta olmak üzere, kurumların taleplerini karşılamak için kullanılan bilginin -kişisel veri- komisyoncusu gibi davranır. Bundan dolayı, bu kurumlara faydalı belirli kategorilere göre bireyler oluşturmak, suçlu davranışları yok etmek, en azından minimuma indirmek çabaları içinde kullanılan veri tabanları

23) R. Boyne ve A. Rattansi (eds) (1990) *Postmodernizm ve Toplum*, Londra: Macmillan, s. 8.

üretir.[24] Bugün polis, suçluları olay gerçekleştikten sonra tutuklamaktan çok, suçlu davranışları sezinlemek, bunları risk hesapları üzerinde sınıflandırmak ve bunları kapsamak ve önceden tutmakla ilgilenmektedir.

Burada, yüksek profilde, sadece, aktörlerin çıkarlarının daha etkili bir şekilde açık olduğu spesifik yerleştirmenin içinde bağlamlaştırılan kodlar tarafından yapılan kontrolün ve kendi kendini göstermenin işlemi olarak görülebilir. Polis çalışmasının alanında, gözetlemenin güçlenmesi, veri toplaması oluşturmanın ve işlem sistemlerinin, daha önceki polislik amaçları ve mantıklarından daha da fazla uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Ahlaki yanlış yapmak, en iyi ihtimalle, en azından rutin polis çalışmaları için, kanuna ters bir şeyler yapanların farkına varılması ve adaletin önüne getirilmesi kadar resmin en uç köşesine itilmiş gibi görünmektedir.

Bu değişim, bu tür gözetleme teknolojilerinin uygulanmasının bir işlevi değildir. Daha önceki eleştirel çalışmalarda belirtilen yararlılık için acımasız amaç ve şimdi de hız ve simulasyon için yapılan araştırma, bir davranış, obsesyon hatta belki de bir tapınma haline gelmiştir.[25] Bu tip davranışlar, teknoloji bağımlı gözetleme pratikleri içinde şekillenmişlerdir ve bundan dolayı da sistemin ürettiği ahlaki olmayan, kendi kendini gösteren etkileri sorgu altında değildir.

Pratiklerin büyük gösterisinin tamamını olası kılmak ve desteklemek için, elektronik tabanlı gözetleme, postmodernitenin oluşan garip konumları içinde suç ortağı durumundadır. Bu, gücün yeni kanallarını ve kontrolün yeni şekillerini ima

24) Ericson ve Haggerty, op cit., passim.

25) A. Feenberg (1999) *Teknolojiyi Sorgulamak*, Londra: Routledge. Ayrıca bkz. M. Shallis (1984) *Silikon İdol: Mikro Devrim ve Sosyal Çıkarımları*, Oxford: Oxford University Press

etmektedir. Postmodernitenin basit bir özelliği olan enformasyon teknolojilerine olan bağımlılık, insanların günlük yakın bilgileri olan biyogücü hızlı bir şekilde yükseltir. Hükümet işlemleri, ilk başta ortaya çıktığı, refah devletinden başka aktörler tarafından uygulanmaktadır. Polislikle ilgili olan durumda olduğu gibi, bir zamanlar arkalarında yasal güç olan organizasyonlar bile, daha fazla olmasa bile, şu anda, sigorta şirketleri gibi ticari organizasyonlara cevap vermek durumundadırlar. Bu, gözetlemeyi doğrudan, postmodernitenin ikinci temel özelliği olan tüketici yatırımları ve tüketici deneyimleriyle birleştirir.

Yeni Bir Yaklaşıma Doğru

Bilgisayarlaşmış gözetleme, modern ve postmodernin ikisini birden idare etmektedir. Bunun gibi, karşılıklı şekillendirme ve teknolojik gelişim ve sosyal işlemleri iyi bir şekilde tanımlamaktadır. Modernite, sosyal yönetim ve kontrol için bürokratik teçhizatlara olan artan güveni tarafından tanımlanmaktadır. Bu sistemler bir kez bilgisayarlaşma tarafından değerlendirildiğinde, belirli başka özellikler ortaya çıkar ve daha büyük teknolojik kapasiteler tarafından gücü büyütülür. Örneğin, veri tabanları arasındaki otomasyonlaşmış karşılıklı kontrol önemli bir araçtır. Güçlerinin farkına varıldıkça, bu özellikler başka alanlarda da yeniden ortaya çıkarlar ve bundan dolayı, teknolojilerin geliştirildiği sosyal durumları yavaş yavaş başkalaştırırlar.

Bir zamanlar, kâğıt dökümanları üzerinde toplanılan ve dosyalarda sınıflandırılan toplulukların genelleştirilmiş bilgisine dayanan gözetleme pratikleri, şimdi kendilerini gelecek hakkındaki durumları ve davranışları benzetmeye muktedir halde bulmuşlardır. Bu, şu anda sadece hammaddelerin ya da üretici işçilerin aktivitelerinin akımlarını değil, kendi piyasalarını

da doğrudan yönetmenin yollarına sahip olan tüketici kapitalizminin büyüyen yatırımlarına iyi bir şekilde uymaktadır. Geliştirilmiş simulasyon kabiliyetleriyle piyasa kriteri, karar vermede, sadece ticari organizasyonların değil ayrıca hükümet organizasyonlarının da içinde daha önemli bir yere gelmiştir. Bundan dolayı, modernitenin şekli, kurnazca ve fark edilmeyerek, postmodernin içine işler.

Bu noktada, bu kitabın başladığı anahtar temaları tekrarlamaya değerdir: Koordinasyon (işbirliği), risk ve mahremiyet. Bunlara tekrar bakmak, gözetlemenin içinde büyüdüğü alanların kendilerinin değiştiğine dair bir hatırlatma görevi görmektedir. Bu, arka plandaki modern güdülerin ve gözetlemenin sonuçlarının, yeni bir ışık altında değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Bugün Batı'da düşündüğümüz gibi risk ve mahremiyet, büyük ölçüde modernitenin ürünleridir ve bu onların geniş çekiciliği kadar, sınırlarının da çoğunun nedeni olmuştur. Postmodernitenin daha iyi çözümler sunacağına inanmak çok saf bir yaklaşım olur. Fakat, postmodern durumların, etik ve politik yükümlülükler için araştırılmaya değer yeni kapılar açtığını öne sürmeliyim.

Bu bölümün başında, ortaya çıkan gözetleme teknikleriyle beraber olası kılınmış koordinasyonun yeni şekillerini kapsamlı bir şekilde inceledik. Bunlar, ilişkilerimizde ve sosyal birleşmedeki bedenin hızla artan yok olmalarıyla ilgilenmektedir. Uygunluğu ve giriş iznini belirleyen sınıflandırma kodları, ortak birlikteliğin çok seyrek rastlandığı, hareketli ve hızlı toplumlarda sosyal hayatın düzenlenmesinin yollarıdır. Bu yönetici ve ticari kodların ve iletişim ağlarının, bir şeyleri uygun ve verimli bir şekilde bir arada tutacaklarına, günden güne kesin gözüyle bakarız. Aynı zamanda, haklı olarak, gözetlemenin bizi koruyacağını, güvenliğimizi geliştireceğini ve günlük hayatın risklerini minimuma indireceğini varsayarız. Pek çok alanda da

bunu güven vererek yapar.

Buradaki problem, büyük acılarla riski minimuma indirmek için geliştirilen bu sistemlerin kendilerinin daha ileri riskler yaratmasıdır. Risk toplumu riskler doğurmaktadır. Bu ayrıca, bazı kurnaz ahlaki değişimlerin içinde de bulunmaktadır. Risk değerlendirme amaçları için en iyi şekilde çalışmak üzere, gözetleme, kendini bilen vücutlandırılmış insanların karmaşık davranışlarını, temel davranışsal parçalarına indirger.[26] Ahlaki olmayan bir yaklaşım, eskinin erdem ve değer kavramlarının yerine geçer. Olasılıklara dayanan faydacıl hesap ve olası davranışlara dayanan gözetleme ayrımı, risk bilgisinin ihtiyacı olan tek şeydir. Elbette ki, sigorta şirketlerinin toplumdaki ünlerinin en dramatik yükselişinin, talih ve ilahi takdirin daha düşük prim yaptığı zamanlara denk gelmesi bir tesadüf değildir.[27] İnsanların kendi geleceklerini kontrol edebilecekleri ve sömürgeleştirebilecekleri düşüncesi, ciddi ahlaki eleştirinin düşüşünün bir parçasıdır.

Bu beni mahremiyete getiriyor. Bazıları, gözetleme tarafından yaratılan riskin, mahremiyete odaklanma ile karşılanabileceğini savunmaktadırlar. Kutsal benlik, kişisel verinin karışık işlemi üzerindeki yasal sınırların arkasında korunabilir. Şu anda, bu, veri özneleri tarafından anlaşılan problemi temiz bir şekilde cevaplandırır ve bundan dolayı, ciddi bir şekilde ele alınmalıdır. Ayrıca, örneğin haberleşici olarak benliği ele alan derin felsefi yorumlar ve içsel olarak saygınlık sahibi olmakla beraber önemli yollardan yansımaktadır. Buna ek olarak, mahremiyet siyasetlerinin gelişiminin kendisi, en azından gözetleme sistemlerinin şekillendirilmesinden uzaklaşmasına yardımda bulunmaktadır. Reddedilemeyecek bir şekilde, bu etkili olarak

26) Z. Bauman (1993) *Postmodern Ahlak*, Oxford: Blackwell.

27) A. Giddens (1998) "Risk Toplumu: İngiliz Siyasetinin Eleştirisi", J. Franklin (ed.) *Risk Toplumunun Siyaseti*, Camridge: Polity Press.

harekete geçirecek bir slogandır.[28] Bu yolların her birinde, mahremiyet pozitiftir.

Aynı zamanda, mahremiyet, günümüz gözetlemesine meydan okumanın bir yolu olarak çok yetersiz kalmaktadır. İlk olarak, mahremiyet, tutarlı fakat ikilemsel bir şekilde, kişisel saldırı, şiddet ve rahatsız edilme korkularına cevap verir. Bizim somutlaştırılmamış soyutluklar olarak sınıflandırma ve ayrıma karşı uysal bireyselleştirilmiş sosyal atomlar olmamız için başarılı bir şekilde herbirimizi komşularımızın yanından kaldıran mahremiyet tepkileri, bu tür bir bireyselliğin yankısını verir. İkinci olarak, mahremiyet artık sıklıkla, insan hataları ve bilgisayar başarısızlıklarını telafi etmenin yolu olarak değerlendirilmektedir. Siyasetler gözetleme kayması ve veri sızıntısı karşısında koruyucu olduklarında, sistemlerin kendileri güvenli farz edilir. Üçüncü olarak, mahremiyet siyaseti ve kanunlaşması, gözetlemede yer alan hızlı değişikliklere karşı, adı çıkmış bir şekilde kullanışsız ve tepkisizdir. Ayrıca, çok az vatandaş ve bundan da az sayıda tüketici, veri toplanmasının yönetiminin düzenlenmesinin ya da onlara açık olan yasal temyiz yolunun farkındadır. Herhangi bir durumda, kendi kendilerini korumaya bırakılmışlardır.

Her örneğe göre, mahremiyet, gözetlemeyi sosyal soru[29] ya da güç ile alakalı olarak görme eğilimi gösterir. Mahremiyet

---

28) Örneğin, bkz. Bannett, op cit.;C. Bennett ve R. Grant (eds) (1999) *Yirmi Birinci Yüzyılda Mahremiyetin Vizyonları*, Toronto: Toronto Üniversity Press; ve P. Agre ve M. Rotenberg (eds) (1998) *Teknoloji ve Mahremiyet: Görünümü Değiştirmek*, Cambridge, MA: MIT Press.

29) Buna karşı olan yeni bir istisna Priscilla Regan'ın çalışmasıdır. P. Regan (1996) "Genetik Test ve İşyeri Gözetlemesi: Mahremiyet İçin Çıkarımlar", D. Lyon ve E. Zureik (eds) *Bilgisayarlar, Gözetleme ve Mahremiyet*, Minneapolis, MN: Minnesota Üniversity Press. Ayrıca bkz. P. Regan (1995) *Mahremiyet Teknolojisini, Sosyal Değerleri ve Kamusal Siyaseti Yasallaştırmak*, Chapell Hill, NC: Üniversity of North Carolina Press.

hakkında yapılan iddialar, büyük hükümetler ya da büyük ortaklıklar açık bir şekilde dokunulmazlıkla kişisel veriyi büyüttüğü, işlediği, değiş tokuş yaptığı ve hatta ticaret yaptığında içten bir şekilde ortada yanlış giden bir şeyler olduğunu düşünen insanlar tarafından çevrilmiştir. Bu hayatlarının anlattığı hikâyedir. Fakat, bu çeşit kişisel problemler, bunun sosyal güçlerle ilişkili bir kamusal durum olduğuyla ilgili kanaatle karşılaştırılmalıdır. Kişisel biyografi, bir kişinin geçmiş ve şu andaki sosyal ilişkilerinin iletişim ağını beraber tutmanın bir yolu olmalıdır.[30]

Bugün, gözetleme, sadece kişisel alana saldırmanın ve bireylerin mahremiyetini bozmanın değil, toplulukları sınıflandırma ve ayırmanın bir yoludur. Postmodernleşen bağlamlarda, gözetleme, süperpanoptik ayrım, uygunluk ve giriş iznini belirlemek, dahil etmek ve dışarıda bırakmak için acımasızca gizledikçe, izledikçe ve sınıflandırdıkça, sosyal bölünmeleri güçlendirmenin gittikçe artan güçlü bir yolu olmaktadır. Modernitenin sosyal kırılmaları, yumuşadığı, akışkan ve şekil verilebilirleştiği ölçüde yok olmamıştır. Gözetleme, hayat şanslarını ve sosyal kaderi etkilemenin dolaylı fakat güçlü bir yolu olmuştur. Gördüğümüz gibi, mahremiyet siyasetleri yerlerinde olduklarında bile, adil olmayan ve asosyal özellikler sergileyebilir.

Teknolojik gelişmeler ve sosyal işlemler, modernitenin erken zamanlarındaki sınıf ayrımları kadar katı ve kesin olmasa da, yine de adillik, karşılıklılık ve uygun tepki hakkında benzer sorular ortaya çıkaran sonuçlar üretmek için ilişkiye girerler. Bunun ötesinde, tamamen anlaşılmaktan uzakta olan di-

30) Bu noktada, sosyologlar çalışmamın üzerine C. Wright Mills'in gölgesinin düştüğünü fark edeceklerdir. Kişisel problemlerin nasıl sosyal konular haline geldiğini tartışır. Ayrıca biyografinin, tarih ve biyografinin bağı olması gerektiğini savunur. Bkz (1962) *Sosyolojik Hayal*, Harmondsworth: Penguin.

ğer konular vardır. Örneğin, mahremiyet, veri tabanlarını veri öznelerini bu şekilde yerleştirmek ve sınırlandırmak -hatta devam ettirmek- için söylemsel ağlar olarak gören süperpanoptikon konusunu kaçırmıştır. Süperpanoptikon içinde dolaşan bu dağılmış ve çoklu kimlikler, modernitenin tekil, sabit benliği tarafından tamamen ele geçirilemezler. Sosyal farklılık ve bölünmeleri yeniden üretmek ve desteklemek için gözetleme simulasyonunun kontrol kodlarının oynadığı rol, sınıfın, etniğin ve toplumsal cinsiyetin tanıdık mücadelelerine doğru genişledikçe ve bunları değiştirdikçe de incelenmelidir.

İnsanları Yeniden Bedenlendirmek

Elektronik teknolojilerin ve tüketici kültürünün postmodernitenin yükselmesine yardım ettiğini söylemek, bir an için bile, durumun yeniliğinin, sosyal adalet için duyulan kaygıların yerini tamamen aldığını söylemek anlamına gelmez. Aslında, panoptik kategorilerin ve gözetleme simulasyonlarının, günlük hayatın pratik şekillerini kaydetmesi, özellikle en çok incinebilir durumda olan için, dezavantajın minimuma indirildiğini garantilemek için gösterilen analitik ve politik çabaların ikiye katlanması için bir meydan okumadır. Karşılıklı şekillendirmeyi açıklamak, teknolojik gelişimi ve sosyal işlemi etkilemek, karar vermenin yollarını keşfetmek kadar, olasılıkları da açıklamaktır. Judy Wajcman'ın bize hatırlattığı gibi, eğer teknolojinin sosyal olarak şekillendirildiği -sosyal durumların teknik olarak şekillendirilmesi gibi- doğru ise, o zaman gerekli nedenler için yeniden de şekillendirilebilirler.[31] Buradaki soru şudur; neden?

Ben, 'insanların yeniden somutlaştırılması'nın pozitif bir yol

31) J. Wajcman (1994) *Feminizm Teknolojiye Karşı Geliyor*, Cambridge: Polity Press.

alma olduğunu öne sürmek istiyorum. Elbette ki, bunu mecazi anlamda söylüyorum. Bu, benim bunu yazarken ya da sizin bunu yazarken somutlaştırıldığınız anlamına gelmemektedir. Tersine, bu tür kavramları açıklamaya çalıştığımız sosyal teoriler gibi, gözetleme sistemlerinin içinde çalıştıkları yolun, bizim bedenlendirilmiş insanlar olduğumuz kanaatinden etkilenmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, yeniden bedenlendirilmiş insanlar, bizim postmodern enformasyon toplumlarında insanlar olduğumuzu belirtmesi gereken etik bir tutumu sunmaktadır. Uygun teorinin seçimi kadar, sosyoteknik gelişmelere rehberlik etmeyi tasarlayan bir değer pozisyonudur.

Gözetlemenin, mahremiyetin hiçbir zaman cevaplandıramayacağı güç soruları ortaya koyduğunu gayretli bir şekilde iddia ettikten sonra, ben de bireyselciliğin çarelerine mi dönüyorum? Kesinlikle hayır. Birinci olarak, insanlar içsel olarak sosyal yaratıklardır; bundan dolayı modernist bireyselcilik benim hesaplarımın dışında kalmaktadır. Diğeri, somutlaştırmanın önemini savunmak, maddi hayatta insanları sıkı bir şekilde anlamamızın yeniden yerleştirilmesidir. Bu indirgemecilik (reductionism) değildir. Ekmeğe ihtiyacımız olduğunu söylemek, bir an için bile sadece ekmek ile yaşadığımızı söylemek değildir. Üçüncü olarak, somutlaşmış insanlığın etiği, yerleşmiş ve ilintili politikaların doğumuna neden olur.

Gözetleme sorularına sıra geldiğinde, ne tür bir güç ile karşı karşıyayız? Başlangıçta gözlemlediğim gibi, gözetleme, hayatları izlenenleri yönetmek ve etkilemek bakış açısıyla beraber, kişisel hayat detaylarına karşı olan odaklanmış bir dikkattir. Bakımı içerebilir ama daha çok kontrolü içerir. Hepimiz işlem içinde ve bu sebepten sosyal orkestrasyon içindeki katılımcılarız. Elbette ki, kategorilerin materyal gücü vardır, çünkü bunlar kapsarlar ve dışında bırakırlar, uygun olup olmadığını belirtirler. Bu, Baudrillard'ın 'simulacra' hakkındaki soğukkanlı

hatıralarının işe yaramamasının nedenidir.[32] Gözetlemenin, özellikle, fakir bekâr bir anne iseniz ya da Appalachians'da yardım alan bir kişi iseniz, yeterince gerçek etkileri vardır.

Dolayısıyla, gözetleme gücü, doğrudan ya da zorunlu olarak baskı ve şiddetle bağlantılı ya da otoriteye boyun eğmek için bir anlam sergileyen geleneksel bir güç değildir. Yine de, güçlü yükümlülük ve hatta diğer bir kişi ya da kişiler için kendini feda etme duygusuyla beraber, sevginin gücü değildir. Sınıflandırıcı bir güç olarak, şiddetli ucunda panoptik olabilmesine rağmen aynı oranda üretici de olarak, sosyal ayrımda rol alır. Birkaç kez tekrarladığım gibi, gözetlemenin her zaman iki yüzü vardır. Sosyal ayrım gücü bile tamamında şüpheden çekiciliğe gider. Biri korkuyu, diğeri arzuyu içerir.

Gözetlemeye karşı alınan tutum, katılımcıların ya da tanıklarınkidir. Söylediğim gibi, hepimiz buna dahiliz, dolayısıyla, anlatılan durumların dışındaymışız gibi davranmanın imkânı yoktur. Benim önerdiğim, dışarıdan fikir verdiğim bir grup basit çözüm önerileri değil, bir bakış açısı, bir yaklaşım, bu konularla içeriden ilgilenmenin bir şeklidir. Bu, gözetlemenin gizli temellerinin ve faydacıl olasılık hesabı gibi sosyal ayrımcılığın karşısında olarak, uygun değerleri, düşünceleri ve amaçları oyuna dahil edecektir.[33] Bu yaklaşım, hiçbir kesinlik önermez ve bundan daha da az oranda garanti verir, fakat eğer deneyimlerimiz ve burada tanımlanan konuların açıklamalarıyla yankılanırsa, o zaman bazı umutlar taşıyabilir. Elbette ki, etik dahiliyet, kendi riskleriyle beraber gelir. Buna itiraz edilebilir ve görüşme gerektirir.

Vücutlandırılmış insanların değerlerini ortaya koymak, bugün gözetleme ile ilgili neyin yanlış olduğuna odaklanmanın

32) Baudrillard'ın eleştirine bkz. G. C. Bowker ve S. Leigh Star (1999) *Olayları Ayırmak: Sınıflandırma ve Sonuçları*, Cambridge, MA: MIT Press.

33) Bkz. Z. Bauman (1992) op cit.

sağlanması için yardımcı olmaktadır. Soyut veri imgesinin, bir kişinin hayat şansları üzerinde negatif etkileri vardır. Otobiyografilerimiz, bedenlerimizden doğrudan veri alımıyla beraber yok olmaktadır. Verilere aç olan organizasyonlar, yanılmaz kimlik belirlemesine sahip olabilmek için, beden değişikliğine müracaat edebilirler. Fotoğrafik bir imge, mahkemede bizim ile adalet arasında durabilir. Somutlaşmış insanlık anlayışından çıkan konuşkan etik, dengeyi düzeltmeye başlar. Öne sürdüğüm gibi, güven ilişkilerinde gönüllü olarak kendini açmak, varsayılan durum olmalıdır. Diğer çeşit iletişimler, bu ışık altında değerlendirilebilir. Kaybolan bedenlerin olduğu bir dünya da, soyut veri ayrıcalıklıdır. Olayları tersine çevirmek ve vücutlandırılmış insanların yüz yüze ilişkilerinin beklentilerine göre iletişimi tayin etmek, tam tersinin olması yerine, sosyal olanın teknik olanı şekillendirmesine izin vermek için oldukça fazla bir yol almış olmak anlamına gelmektedir.

Diğer anahtar prensip 'diğer'ini önemsemektir. Yabancıların toplumunda, negatif özelliklerin gözetleme tarafından elektronik olarak şiddetlendirildiği bir durumda, 'diğer'ini önemsemek, radikal bir yeniden vurgulama gerektirmektedir. Şu anda, bazı gözetleme sistemleri gerçekten önem vermeye yardım etse de, karşı konulamaz eğilim kontrol tarafındadır. Bazı kesin durumlarda, elbette ki, teknik sistem hiçbir zaman, yerel yüz yüze ilişkinin öneminin yerini dolduramaz ve bu, kapalı devre ya da uzaktan kumanda ile hisseden araçlar yerine öncelikli olmalıdır. 'Diğer'ine önem vermenin insanlığın öncelikli talebi olduğunu söylemek, insanların içsel olarak sosyal oldukları savından gelmektedir.[34] Bunu gözetleme durumuna

34) Teolojik olarak, Trinity'nin doktrininde olan sosyal doğallıktan oluşan insan kavramıdır. İmago dei- Tanrı'nın imgeleri olarak insanlar, kendi kaynaklarının sosyal karakterini yansıtırlar. Bkz. C. Gunton (1996) *Bir, Üç ve Çok*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

uygulamak, ilk olarak yabancıya bir yer vermek ve hoş geldin demeye çalışmaktır.[35] Geçerli olan eğilim, minimum kriterde uygun olmayanı dışarıda bırakmak, bu tip bir yaklaşıma sert bir zıtlık oluşturmaktadır. Fakat, daha ucuzdur.

Başka bir yerden, somutlaşmış insanlığın etiğinden başlamak, gözetleme pratiklerini, tekil olarak cesur bir avuntuya koymaktır. Fakat, aynı etikler, gözetlemenin, vatandaşın, tüketicinin, sistem dizaynçısının ve siyaset yapıcısının bakış açısından yeniden düşünülmesinin yollarını da sunmaktadırlar. Günümüz gözetlemesinin, kontrole, şüpheye, baştan çıkarmaya ve istatistik bir ölçü ile beraber faydacıl obsesyona karşı önyargısı vardır. Eğer gözetleme, şiddet yerine barışın varlık bilimine, kontrol yerine etiğin önemine, şüphe yerine affetmeye yönlendirilseydi ne olurdu diye sormak, zayıf bir seçenek olarak görülebilir. Fakat, hangi yönden zayıf? En akla yatkın hareket, baskın gücü eşitiyle değiştirmek midir? Eğer değilse, o zaman 'zayıf' çözümler denemeye değer demektir.

Bütün bunları başlatan Jeremy Bentham'ın[36] bedensel korunmasını garantiye alması ironiktir. İçi doldurulmuş bedenini, hayattayken yaşadığı yer olan Üniversity College, Londra'da bir dolapta bırakmıştır. Bu ölülerle ilgili ve Disneysel kalıtım ironiktir, çünkü onun gerçek mirası, somutlaşmış insanlıktan uzaklaşarak, somutlaşmamış soyutluk tabanlı uygun sosyal ilişkileri doğrulamaktır. Sadece bununla kalmaz, onun çalışmasından, eğer botanik mecazların elektronik makinelerin dünyasında kullanılmasına izin veriliyorsa, ancak bugün tam olarak çiçek açacak hale gelen faydacıl olasılık hesabını miras aldık. Önemli sosyal ve kültürel tepkiden yoksun ola-

35) Burada, Jacques Derrida'nın Emmanuel Lévinas'ın çalışması hakkındaki analizi faydalıdır. Bkz. (1999) *Audieu to Emmanuel Lévinas*, Stanford, Ca: Stanford University Press, s. 68.

36) Tartışmanın amacı için burada Foucault'un doğru olduğunu düşünüyorum.

rak, sosyal düzenin gerçek pratikleri aslında denetim ve aktüerya prensiplerine bağımlı olmaya başlamışlardır.

Fakat gerçek ironi, Bentham'ın kendisinin 'irrasyonel' (mantıksız) -ruhsal yaşamın dünyası ve teolojik düşünce- olarak açıklamak için çok uğraştığı dünyanın, bugün bize yardım edecek olan kelimelerin parçalarını sağladığını fark etmektir. Veri işlemlerine konulan gönüllü ya da yasal limitler için harcanan çabaların ya da demokratik teknolojinin kontrolü için harcanan mücadelelerin önemini bir an için bile reddetmeden, bunların gözetlemenin daha derin konularını cevaplandırmak amacıyla bir dil sağlamak için çok az şey yaptıklarını söylemek zorundayız. Açıklanması ve karşı konulması gereken bugünün teknolojilerinin kültürel grameridir.[37] Fakat bunlara direnişin yolları için, gözetleme teknolojisinin ve onun, insanların günlük hayatını izlemek için kullandığı kâr obsesyonunun içine değil, başka yerlere bakmalıyız.

Bu anlamlar, hem teknolojik hem de sosyal adaletin geniş ölçüdeki konuları ve sıradan insanlar için önemli olan diğer şeyleri içine alan gözetleme etiklerinin söyleminin ötesinde yer alır. Bunlar, somutlaşmış insanlık ile başlar. Bu etikleri aramak, çok uzun zamandır zayıf düşen dilin katmanlarını tekrar açmayı gerektirmektedir. Bunu daha detaylı incelemek için, daha geniş bir kitap gerekmektedir, fakat basit mesajı şimdiye kadar açıkça belli olmuştur. İnsanların vücutlandırılmış kişiler olarak görüldüğü yüz yüze iletişimin, soyut olana, adaletin otomasyonlaşmış sınıflandırmaya ve toplumsal katılımın teknik zorunluluklara tercih edildiği yerlerde, umudun güçlü belirtileri bulunmaktadır.

---

37) Bkz. I. Barns (1999) "Teknoloji ve Vatandaşlık", A. Petersen, I. Barns, J. Dudley ve P. Harris (eds) *Post-Yapısalcılık, Vatandaşlık ve Sosyal Siyaset*, Londra: Routledge.

Kaynakça

Abercrombie, N., S. ve Turner, B. (1986) *Sovereign Individuals of Capitalism*, Londra: Allen&Unwin.

Agre, P. ve Rotenburg, M. (eds) (1997) *Technology and Privacy: The New Landscape*, Cambridge, MA: MIT Press.

Ariés, P. Ve Duby, G. (1990) *A History of Private Life*, Cambridge,MA: Harvard Üniversty Press.

Aurigi, A. Ve Graham, S. (1998) "The 'Crisis' in the urban political realm", B. Loader (ed.) *Cyberspace Divide*, Londra: Routledge.

Baudrillard, J. (1983) *Simulatins*, New York: Semiotext(e).

Baudrillard, J. (1983) *In the Shadow of the Silent Majorities... or The End of the Social and Other Essays*, New York: Semiotext(e).

Baudrillard, J. (1988) *The Evil Demon of Images*, Sydney: Power Institute Press.

Bauman, Z. (1993) *Postmodern Ethics*, Oxford ve Cambridge, MA: Blackwell.

Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernty*, Londra: Sage.

Beck, U. (1997) *The Reinvention of Politics: Rethinking Modernty in the Global Social Order*, Cambridge: Polity Press.

Beck, U, Giddens, A. and Lash, S. (eds) (1994) *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthtiss in the Modern Social Order*, Cambridge: Polity Press

Bennett, C. (1992) *Regulating Privacy: Data Protection and Public Policy in Europe and The United States*, Ithaca, MI: Cornell Üniversy Press.

Bennet, C. and Grant, R. (eds) (1999) *Visions of Privacy: Policy Choices for the Digital Age*, Toronto: Toronto Üniversity Press.

Bigo, D. (1996) "L'archipel des polices", *Le Monde diplomatique*, 9 October.

Bigo, D. (1996) *Polices en Réseaux*, Paris: Presses de Sciences Po.

Bleecker, J. (1994) "Urban crisis: past, present, and virtual", *SocialReview* 24(1&2): 189-221.

Bogard, W. (1996) *The Simulation of Surveillance*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

Bowker, G. C. and Star, S.L. (1999) *Sorting Things out: Classification and its Consequence*, Cambridge, MA: MIT Press.

Boyer, C. (1996), *Cybercities: Visual Perception in an Age of Electronic Communication*, New York: Princeton Architectural Press.

Boyes-Watson, C. (1997) Corporations as drug warriors: the symbolic significance of

employee drug testing, *Studies in Law, Politics, and Society*, 17: 185-223.
Boyne, R. Ve Rattansi, A. (eds) (1990) *Postmodernism and Society*, Londra: Macmillan.
Braverman, H. (1980) *Labour and Monopoly Capital*, New York: Monthly Review Press.
Brown, S. (1998) "What is the Matter, girls? CCTV and the gendering of public safety", in C. Norris, J. Moran ve G. Armstrong (eds) *Surveillance, Closed CircuitTelevision and Social Control*, Aldershot: Ashgate.
Bryman, A. (1999) "The Disneyization of Society", *The Sociological Review*, 47(1): 25-47.
Burnham, D. (1983) *The Rise of Computer State*, New York: Vintage Books.
Burrows, R. (1997) "Virtual Cultur, urban social polarization, and social science fiction", in B. Loader (ed.) *The Governance of Cyberspace*, Londra: Routledge.
Calhoun, C. (1994) "The infrastructure of modernty: indirect relationships, information technology and social integration", in H. Haferkamp ve N. Smelser (eds) *Social Change and Modernty*, Berkeley, CA: California Üniversity Press.
Callon, M. (1991) "Techno-economic networks and irreversibility", in J. Law (ed.) *A Sociology of Monsters: Essays on Power, Tecnology, and domination*, Londra: Routledge.
Campbell, D. (1994) "Foreign invetment, Labour immobility and the quality of employment", *International Labour Review*, 2: 185-203.
Campbell, D. and Connor, S. (1986) *On the Reccord: Surveillance, Computers, and Privacy: The Inside Story*, Londra: Michael Joseph.
Caplan, J. and Torpey, J. (Fortcoming) *Documenting Individual Identity: The Devolopment of State Practices Since the Frenc Revolution*, Eiring, NJ: Princeton Üniversity Press.
Carey, J. and Quirk, J. (1970) "The Mtyhos of the electronic revolution", *The American Scholar*, 39(2): 219-41 and 39(3): 395-424.
Castells, M. (1989) *The Informational City: Information Technology, Economic Restruring, and the Urban-Regional Process*, Oxford: Blackwell.
Castells, M. (1996) *The Rise f the Network society*, Oxford: Blackwell.
Castells, M (1997) *The Power of Identity*, Oxford: Balckwell.
Castells, M. (1998) *The End Of Millennium*, Oxford: Blaclwell.
Certau, M. de (1980) *L'Invention du Quotidien*, Paris: UGE.
Chaney, D. (1995) *Lifestyles*, Londra: Routledge.
Chaum, D. (1992) "Achieving Eloctronic Privacy", *Scientific American*, Agust: 101.
Clarke, R. (1988) "Information technology and dataveillance", *Communications of the ACM*, 31(5): 498-512.
Clarke, R. (1992) "The Resistable rise of the national personal data system", *Software Law Journal*, 5(1): 25-59.
Cohen, S. (1985) *Vision of Social Control*, Londra: Balckwell.
Coninck, F de (1994) *Travail Integré, Société Eclat*, Paris: Presses Universitaires de France.
Crang, M. (1996) "Watching the city: video, resistance and surveillance", *Environment and Planing A*, 28: 2102-3.

Crawford, R. (1996) "Computer assisted crises", in G. **Gerbner, H. Mowlana and H. Schiller** (eds) *Invisible Crises*, Boulder, CO: Westview Press.

Curry, M. R. (1997) "The digital individual and the private realm", *Annals of the Association American Geographers*, 87(4): 681.

Dandeker, C. (1990) *Surveillance, Power and Modernity*, Cambridge: Cambridge University Press.

Davis, A. (1997) "The Body as a password", *Wired*, 5(7): 132-40.

Davis, M. (1992) *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*, New York: Vintage Books.

Tocqueville, A. (1945) *Democracy in America* (çev. Henry Reeves), New York: Alfred A Knopf.

Deleuze, G. (1992) "Postcript on the societies of control", *October*, 59: 3-7.**Derrida, J.** (1999) *Adieu to Emmanuel Lévinas*, Stanford, Ca: Stanford Üniversity Press.

Diffie, W. and Landau, S. (1999) *Privacy on the Line: The Politics of Wiretapping and Encryption*, Cambridge, MA: MIT Press.

Ditton, J., Short, E., Phillips, S., Norris C. and Armstrong, G. (1999) *The Effect of Closed Circuit Television on Recorded Crime Rates and Public Concern about Crime in Glasgow*, Edinburg: Stationery Office.

Elger, A. and Smith, C. (eds) (1994) *Global Japanization? The Transnational Transformation of the Labour Procces*, Londra: Routledge.

Ellin, N. (ed.) (1997) *Architecture of Fear*, New York: Princeton Architectural Press.

Ellul, J. (1980) *The Technological System*, New York: Continuum.

Ericson, R. and Haggerty, K. (1997) *Policink the Risk Society*, Toronto: Toronto Üniversity Press.

Etzioni, A. (1999) *The limits of Privacy*, New York: Basic Kitapları.

Feenberg, A. (1991) *Critical Theory of Technology*, New York: Oxford Üniversity Press.

Feenberg, A. (1999) *Questioning Technology*, Londra: Routledge.

Fijnaut, C. and Marx, G. T. (eds) (1995) *Undercover: Police Surveillance in Corparative Perspective*, The Hague: Kluwer.

Fiorenza, E. S. (1998) *The Book of Revelation: Justice and Judgement*, Minneapolis, MN: Fortress.

Flaherty, D. H. (1989) *Protecting Privacy in Surveillance Societies*, Chapel Hill, NC: Üniversty of Nort Carolina Press.

Foucault, M. (1978) *The History of Sexuality*, vol 1. New York: Random House.

Foucault, M. (191) **G. Burchell, C. Gordon ve P. Miller** (1991) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, London: Harvester Wheatsheaf.

Francis, A. (1984) *New Tecnology at Work*, New York: Oxford Üniversty Press.

Friedman, T. (1995) "Making sense of software: computer games and interactive textualty", S.G. **Jones** (ed.) *Cybersociety*, Thousand Oaks CA: Sage.

Furr, A. (1999) "Social Status and attitudes towards organizational control of genetic data", *Sociological Focus*, 32(4): 371-82.

Fyfe, N.R. and Bannister, J. (1996) "City Watching: closed circuit television surveillance in public places", *Area*, 28(1): 37.

Gandy, O. (1993) *The Panoptic Short: A Political Economy of Personal Information*, Boulder, CO: Westview Press.

Gerlender, D. (1991) *Mirror Worlds, or The Day Software puts theUniverse in a Shoebox*, Oxford: Oxford Üniversity Press.

Gibson, W. (1984) *Neuromancer*, New York: Ace Books.

Gibson, W. (1995) "Disneyland with the Death Penalty", *Wired*, 1(4).

Giddens, A. (1985) , *Nation State and Violence*, Cambridge: Polity Press, Ulus Devlet ve Şiddet, Devin Yayınları, 2005, İstanbul.

Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1992) *Modernity and Self-Identity*, Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1998) "Risk Society: The contex of British Politics", in J. Franklin (ed.) *The Politics of the Risk Society*, Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1999) *Runaway World*, Londra: Profile.

Gill, C. (1985) *Work, Employment and the New Technology*, Cambridge: Polity Press.

Gilliom, J. (1994) Surveillance, Privacy and the *Law: Employee Drug Testing and The Politics of Social Control*, Ann Arbor, MI: Michigan Üniversity Press.

Gilliom, J. (1994) "Everyday Surveillance, everday resistance: computer monitoring in the lives of Appalachian poor", *Studies in Law, Politics and Society*, 19.

Goffman, E. (1956) *The Presentation of Self in Everyday Life*, NY: Doubleday.

Graham, S. (1997) "Urban planning in the information society", *Town and Country*, November: 298.

Graham, S. (1998) "Spaces of surveillant simulation: new technologies, digital representations, and material geographies", *Environment and Planing: Society and Space*, 16: 494.

Graham, S. (1998) "Towards the fift utility? On the extension and normalization of public CCTV", in C. **Norris, J. Morgan ve G. Armstrong** (eds) *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*, Aldershot: Ashgate.

Graham, S. (1998) "The and of geography or the explosion of place? Conceptualizing space, place, and information technology", *Progress in Human Geography*, 22(2): 165-85.

Graham, S. and Arvin, S. (1996) *Telecommunication and City: Electronic Spaces, Urban Places*, Londra: Routledge.

Graham-Rowe, D. (1999) "Warning! Strange behavior", *New Scientist*, 11 Aralık: 25-8.

Grob, N. (1997) "Life sneaks out of stories: *Until the End of The World*", in R. F. Cook and G. Gemünden (eds) *The Cinema of Wim Wenders: İmage, Narrative and the Postmodern Condition*, Detroit MI:Wayne State Üniversity Press.

Gunton, C. (1996) *The One, the Three and the Many*, Cambridge: Cambridge Üniversty Press.

Hacking, I. (1986) "Making Up People", in T.C. Heller, M. Sosna and D.E. Wellerby (eds) *Reconstructing Individualism: Autonomy,Individualty, and the Self in Western Tho-*

ught, Stanford, CA: Stanford Üniversity Press.
Hacking, I. (1982) "Biopower and the avalance of printed numbers", *Humanities in Society*, 5:279-95.
Hager, N. (1996) *Secret Power: New Zeland's Role in the International Spy Network*,Nelson, NZ: Craig Potton Publishing.
Haraway, D. (1997) Modest_Witness@Second_Millenium.FemaleMan_Meets_Oncomouse: *Feminism and Technoscience*, Londra: Routledge.
Hart, G.W. (1989) "Residential energy monitoring and computerized surveillance via utility power flows", IEEE *Technology and Society Magazine*, June: 12-16.
Hayles, N. K. (1999) *How Be Come PostHuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature and Informatics*, Chicago: Chicago Üniversity Press.
İnnis, H. A. (1962) *The Bias of Communication*, Toronto: Toronto Üniversity Press.
Ito, Y. (1993) "How Japan modernised earlier and faster than other non-Western countries", *Journal of Development Communication*, 4(2): 60-78.
Jacobs, J. (1961) *The Life and Death of Great American Cities*, New York: Random House.
James, P. (1996) *The Naiton Formation: Towards a Theory of Abstract Community*, Londra: Sage.
Jürgens, U., Malsch, T. and Dohse, K. (1993) *Breaking from Taylorism: Changing Forms of Work in the Automobile Industry*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.
Kumar, K. (1995) *From Post-Industrial to Post-Modernty Society: New Theories of the Contemporary World*, Cambridge, MA: Blackwell.
Laudon, K. (1996) "Markets and privacy", *Communications of the ACM*, 9 (September): 92-104.
Ley, D. (1996) *The New Middle Class and the Remaking of the Central City*, Oxford: Oxford Üniversity Press.
Lyon, D. (1986) *The Silicon Society*, Oxford: Lion.
Lyon, D. (1998) *The Information Society: Issuies and Illusions*,. Cambridge: Polity Press.
Lyon, D. (1991) "Bentham's Panopticon: From moral architecture to electronic surveillance", *Queen's Querterly*, 98(3): 596-617.
Lyon, D. (1994) *The Electronic Eye: The Rise of Surveillance Society*, Cambridge: Polity Press.
Lyon, D. (1997) "Cyberspace socialty: controversies over computer mediated communication", B. Loader (ed) *The Governance of Cyberspace*, Londra: Routledge.
Lyon, D. (1998) "The World-Wide-Web of surveillance: the internet and off-world power flows, Information", *Communication, and Society*, 1(1): 91-105.
Lyon, D. (1999) *Postmodernity*, 2. ed. Buckingham: Open Üniversity Press.
Marcay, H. and T. O'Sullivan (eds) (1999) *The Media Reader*, Londra: Sage.
Macpherson, C. B. (1962) *The Political Theory of Possesive Individualism: Hobbes to Locke*, Oxford: Oxford Üniversity Press.
Martins, H. (1999) "Technology, modernity, Politics", in J. Good and I. Velody (eds) *The Politics of Postmodernty*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

Marx, G. T. (1985) "Surveillance Society: the threat of 1984-style techniques", *The Futurist*, 21-6.

Marx, G.T. (1988) *Under Cover: Police Surveillance in America*, Berkeley, CA: California Üniversity Press.

Marx, G. T. (1998) "Social control across borders", in W. McDonald (ed.) *Crime and Law Enforcement in the Global Village*, Cincinnati, OH: Anderson.

Mathieson, T. (1997) "The Viewer society: Foucault's 'Panopticon' revisited", *Theoretical Criminology*, 1: 215-34.

May, T. and **Williams, M.** (eds) (1998) *Knowing the Social World*, Buckingham: Open Üniversity Press.

Mellor, P. and Shilling C. (1997) *Reforming the Body: Religion, Community, and Modernty*, Londra: Sage.

Melucci, A. (1996) *Challenging Codes:Collective Action in the Information Age*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

Mills, C. Wright (1962) *The Sociological Imagination*, Harmondsworth: Penguin.

Mineham, M. (1998) "Thc growing dcbate over genetic testing", *HRM Magazine*, April: 208.

Murdock, G. (1883) "Communications and the constitution of modernty", *Media, Culture and Society*, 15: 537.

Nelkin, D. (1995) "Forms of intrusion: comparing resistance to information technology and biotechnology in America", in M. Bauer (ed) *Resistance to New Technology*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.

Nock, S. (1993) *The Cost of Privacy: Surveillance and Reputation in America*, New York: Aldine de Gruyter.

Nonoka, **I. and Takeuchi, H.** (1995) *The Knowledge-Creating Company: How Japanese*, New York: Oxford Üniversity Press.

Nora, S. and Minc, A. (1980) *The Computerization of Society*, Cambridge, MA: MIT Press.

Norris, C. and Armstrong, G. (1999) *The Maximum Surveillance Society: The Rise of CCTV*, Oxford: Berg.

Norris, C. and McCahill, M. (1999) "Watching the workers: crime, CCTV and the workplace", in **P. Davies, P. Francis** ve **V. Jupp** (eds) *Invisible Crimes: Their Victims and Their Regulation*, Londra: Macmillan.

Norris, C. et al. (1996) "Algorithmic surveillance: the future of automated visual surveillance", in **C. Norris, J. Moran and G. Armstrong** (eds) *Surveliance, Closed Circuit Television and Social Control*, Aldershot: Ashgate.

Oliver, **N. and Wilkinson, B.** (1992) *The Japanization of British Industry*, Oxford: Blackwell.

Pickles, J. (1995) "Representation in an electronic age: geograpy, GIS, and democracy", in **J. Pickles** (ed.) *Ground Truth*, New York: Gullford Press.

Plant, S. (1995) The future looms: weaving women and cybernetics, in **M. Featherstone and R. Burrows** (eds) *Cyberspace/Cyberbodies/Cyberpunk: Culture of Technologi-*

cal Embodiment, Londra: Sage.

Poster, M. (1997) *The Second Media Age*, Cambridge: Polity Press.

Raab, C. D. (1994) "Police cooperation: the prospect for privacy", in **M. Anderson and M. Den Boer** (eds) *Policing Across National Boudaries*, Londra: Pinter.

Raab, C. D. and Bennett, C. J. (1998) The distribution of privacy risks: who needs protection?, *Information Society*, 14: 263-74.

Regan, P. (1995) *Legislating Privacy: Technology, Social Values, and Public Policy*, Chapel Hill, NC: Kuzey Carolina Üniversity Press.

Regan, P. (1996) "Genetic testing and workplace surveillance: implication for privacy", in **D. Lyon and E. Zurick** (eds) *Computers, Surveillance, and Privacy*, Minneapolis, MN: Minnesota Üniversity Press.

Ricoeur, P. (1992) *Oneself as Another*, Chicago: Chicago Üniversity Press.

Robins, K. (1995) "Cyberspace and the world", *Body and Society*, 1(3-4): 135-55.

Rule, J. (1973) *Private Lives, Public Surveillance*, Harmondsworth: Allen Lane.

Rule, J. and Brantley, P. (Lyon 1994'te yayınlanmamış olarak geçer) *Survieillance in the workplace: a new meaning.*

Rule, J., McAdam, D., Stearns, L. and Uglow, D. (1983) "Documentary identification and mass surveillance in the United States", *Social Problems*, 32(1): 222-34.

Russell, B. (1912) *Problems of Philosophy*, Oxford: Oxford Üniversity Press.

Samarajiva, R. (1994) "Privacy in electronic public space: emergining issues", *Canadian Journal of Communication*, 19(1): 87-99.

Sampson, P. (1994) "From dust to plastic", *Third Way*, January: 17-22.

Seabrook, J. (1993) "The root of all evil", *New Statesman and Society*, 26 February: 12.

Sennett, R. (1970) *The Uses of Disorder: Personal Identity and City Life*, New York: Knopf.

Sennett, R. (1996) *Flesh and Stone*, Londra: Faber&Faber.

Sewel, G. and Wilkinson, B. (1992) "Someone to watch over me: surveillance, discipline, and the just-in-time labour process", *Sociology*, 26(2): 271-89.

Shallis, M. (1984) *Slicon Idol: The Micro Revolution and its Social Implications*, Oxford: Oxford Üniversity Press.

Shearing, C. and Stenning, P. (1985) "From the Panopticon to Disneyworld: the Development of discipline", in **E. Doob and E. L. Greenspan** (eds) *Perspectives in Criminal Law*, Aurora: Canada Law Books.

Shils, E. (1975) "Privacy and Podwer", in *Centre and Periphery: Essays in Macrosociology of Georg Simmel*, Chicago: Üniversity of Chicago Press.

Simmel, G. (1950) "The metropolis and mental Life", in K. H. Wolff (ed.) *The Sociology of Georg Simmel*, Glencoe, NY: Free Press.

Simmel, G. (1971) "Freedom and the Individual", in D. Levine (ed.) *On Individual and Social Forms*, Chicago: Chicago Üniversity Press.

Sklair, L. (1995) *Sociology of the Global System*, Londra: Harvester Wheatsheaf.

Smith, S. L. (1998) "Gene testing and work: not a good fit", *Occupational Hazards*, 60(7): 38.

Staglino, R. (1996) "Publité du troisime type", *L'Internet: l'Ecstase et l'Effroi*, Paris: Le Monde Diplomatique.
Staples, W. (1997) *The Culture of Surveillance*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.
Strange, S. (1996) *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge: Cambridge Üniversity Press.
Sweet, J. (1979) *Revelation*, Londra: SCM.
Tapscott, D. and Cavoukian, A. (1995) *Who Knows?: Safeguarding Your Privacy in a Networked World*, Toronto: Random House.
Thrift, N. (1996) *Spatial Formations*, Londra: Sage.
Thrift, N. (1996) "New urban eras and old technological fears: reconfiguring the goodwill of electronic things", *Urban Studies*, 33: 1471.
Turnbull, P. (1987) "The 'Japanization' of production and Industrial relation at Lucas Electrical", *Industrial Relations Journal*, 17(3): 193-206.
van der Ploeg, I. (1999) "Written on the body: biometrics and identity", *Computers and Society*, 29(1): 37-44.
van der Ploeg, I. (1999) "The Illagal body: 'Eurodac' and the politics of biometric of biometric identification", *Ethics and Information Technology*, 1(4): 295-302.
Virilio, P. (1986) *Speet and Politics*, New York: Semiotext(e).
Virilio, P. (1991) *The Lost Dimention*, New York: Semiotext(e).
Virilio, P. (1994) *The Vision Machine*, Londra: The British Film Institute.
Wagner, D. (1987) "The New temperance movement and social control at the workplace", *Contemporary Drug Problems*, Winter: 540-1.
Wajcman, J. (1994) *Feminism Confronts Technology*, Cambridge: Polity Press.
Wallace, I. (1998) "A Christian reading of the global economy", in A. Henk and S. Griffioen (eds) *Geography and Worldwiev: A Christian Reconnaissance*, Lanham MD: Amerika Üniversity Press.
Webster, F. and Robins, K. (1986) *Information Technology: A Luddite Analyisis*, Norwood, NJ: Ablex.
Weiner, M. (1997) "Ethics, national sovereignty and the control of imigration", *International Migration Review*, 30(1): 177.
Whitaker, R. (1999) *The End of Privacy*, New York: New Press.
Wilcock, M. (1975) *I Sow Heaven Opened*, Leicester: Inter-Varsity Press.
Winner, L. (1977) *Autonomous Technology: Technics out of Control as a Theme in Human Thought*, Cambridge, MA: MIT Press.
Winseck, D. (1998) *Reconvergence: The Political Economy of Telecommunications in Canada*, Cresskill, NJ: Hampton Press.
Womack, J.P., Roos, D. and Jones, D. T. (1990) *The Machine that Changed the World*, New York: Rawson Macmillan.
Zukin, S. (1991) *Landscapes of Power: From Detroit to Disney World*, Berkeley, CA: California Üniversity Press.
Zukin, S. (1995) *The Culture of Cities*, Oxford: Blackwell.

Gözetlenen toplumların yükselişi, bütünüyle kaybolan bedenlerle ilglidir. Bir şeyleri uzaktan gerçekleştirdiğimiz zaman, bedenler yokolur. Bir telefon açmak sesle iletişim kurmak anlamına gelir, ama e-posta gönderdiğimiz zaman, bu tip bir somutlaştırmanın izi bile kalmaz. Messenger'larda gülen yüzler gibi harf karakterleriyle belirlenmiş sembollerin, görülmeyen yüzün yerine geçmesi bu nedenledir.

***

Yirmi birinci yüzyılın gözetlenen toplumları, karmaşık bir iletişim ve bilgi teknolojisi iletişim ağına bağımlıdırlar. İletişim ağının kendisi görülemez, fakat video, uydu ve biometrik gözetlemenin dahil olduğu her çeşit izlemeyi destekler. İşleri İsrail'de olan Filistin'li işçiler, her gün, Gazze Şeridi'nin sınırını geçerken, ellerini uygun bir smartcard sunmak amacıyla bir tarayıcının üzerinden geçirmek zorundadırlar. Tek parmak izi, Filistinli işçilerin İsrail'de çalışabilmek için uygun olup olmadığını belirler ve ayrıca işten sonra Gazze Şeridi'ne geri dönüp dönmediklerini kontrol eder.

***

Birden fazla kaynaktan aldıkları verileri birleştirerek potansiyel olarak aranan insanların listesini oluşturan veri eşleştirmesi, sadece kanunu uygulamasıyla sınırlı değildir. Bu tam olarak, piyasadaki firmaların reklam ve indirimlerle satın almaya yöneltecek müşterileri belirlemelerine de izin veren tekniktir. Bir durumda "kategorisel şüphe"yi yaratan olay, bir başkasında, "kategorisel ayartma"ya olanak sağlayabilir.

ISBN 975-00737-3-8

KALKEDON